

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II
WYDZIAŁ TEOLOGII
INSTYTUT NAUK TEOLOGICZNYCH

Barbara Buczek

Nr albumu: 142607

**Przekonania narzeczonych dotyczące małżeństwa
sakramentalnego.**

Studium z duszpasterstwa rodzin

Rozprawa doktorska

napisana na seminarium z duszpasterstwa rodzin

pod kierunkiem

ks. dr. hab. Jacka Golenia, prof. KUL

Lublin 2021

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	4
WSTĘP	6
ROZDZIAŁ I MAŁŻEŃSTWO W ŚWIETLE NAUCZANIA KOŚCIOŁA	14
1. Antropologiczno-biblijne podstawy małżeństwa	14
2. Teologiczne ujęcie małżeństwa	23
3. Wymogi moralne małżeństwa sakramentalnego	32
4. Rodzina Kościołem domowym	433
ROZDZIAŁ II WPROWADZENIE METODOLOGICZNE DO BADAŃ EMPIRYCZNYCH	53
1. Założenia teoretyczne badań	54
2. Charakterystyka badanej grupy	55
3. Organizacja i przebieg badań	61
ROZDZIAŁ III PRZEKONANIA NARZECZONYCH DOTYCZĄCE ŚWIĘTOŚCI I ŁASKI SAKRAMENTU MAŁŻEŃSTWA	62
1. Przekonania dotyczące świętości	62
2. Przekonania dotyczące łaski	68
ROZDZIAŁ IV PRZEKONANIA NARZECZONYCH DOTYCZĄCE JEDNOŚCI I NIEROZERWALNOŚCI MAŁŻEŃSTWA	75
1. Przekonania dotyczące jedności	76
2. Przekonania dotyczące nierozzerwalności	82
ROZDZIAŁ V PRZEKONANIA NARZECZONYCH DOTYCZĄCE WIERNOŚCI I UCZCIWOŚCI MAŁŻEŃSKIEJ	89
1. Przekonania dotyczące wierności	89
2. Przekonania dotyczące uczciwości	95
ROZDZIAŁ VI PRZEKONANIA NARZECZONYCH DOTYCZĄCE PŁODNOŚCI I ŻYCIA WIARĄ W RODZINIE	103
1. Przekonania dotyczące płodności	104
2. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	112
ROZDZIAŁ VII WNIOSKI I POSTULATY PASTORALNE	120
1. Kształtowanie przekonań dotyczących świętości i łaski sakramentu małżeństwa	120

2. Umacnianie katolickich postaw wobec jedności i nierozzerwalności małżeństwa	125
3. Motywowanie młodzieży, narzeczonych i małżonków do życia w wierności, uczciwości małżeńskiej oraz otwartości na dar życia	130
4. Umacnianie pragnienia życia wiarą w rodzinie	136
ZAKOŃCZENIE	141
BIBLIOGRAFIA	147
WYKAZ TABEL.....	159
ANEKS.....	163

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAS** – Acta Apostolicae Sedis
- AB KUL** – Archiwum Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Jana Pawła II
- ADS** – „Arcanum divinae sapientiae” Encyklika papieża Leona XIII o małżeństwie chrześcijańskim (10.02.1880).
- AL** – „Amoris laetitia”, Posynodalna adhortacja apostolska papieża Franciszka (19.03.2016).
- CA** – „Centissimus annus”, Encyklika papieża Jana Pawła II wydana w 100. rocznicę opublikowania encykliki „Rerum novarum” (01.05.1991).
- CC** – „Casti connubii”, Encyklika papieża Piusa XI o małżeństwie chrześcijańskim (31.12.1930).
- ChL** – „Christifideles laici”, Adhortacja apostolska papieża Jana Pawła II o powołaniu i misji świeckich w Kościele i świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II (30.12.1988).
- CT** – „Catechesi tradendae”, Adhortacja apostolska Jana Pawła II o katechizacji w naszych czasach (16.10.1979).
- DA** – „Apostolicam actuositatem”, Dekret o apostołstwie świeckich (18.11.1965).
- DCE** – „Deus caritas est”, Encyklika papieża Benedykta XVI o miłości chrześcijańskiej (25.12.2005).
- DDR** – „Dyrektorium duszpasterstwa rodzin”, Dokument konferencji Episkopatu Polski (1.05.2003).
- DWCH** – „Gravissimum educationis”, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim (28.10.1965).
- EiE** – „Ecclesia in Europa”, Posynodalna adhortacja apostolska papieża Jana Pawła II (28.06.2003).
- EN** – „Evangelii nuntiandi”, Posynodalna adhortacja apostolska papieża Pawła VI o ewangelizacji w świecie współczesnym (08.12.1975).
- EV** – „Evangelium Vitae”, Encyklika papieża Jana Pawła II o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego (25.03.1995).
- FC** – „Familiaris consortio”, Posynodalna adhortacja apostolska papieża Jana Pawła II o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym (22.11.1981).

- HV** – „Humanae vitae”, Encyklika papieża Pawła VI o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego (25.07.1968).
- KDK** – „Gaudium et spes”, Konstytucja duszpasterska w Kościele w świecie współczesnym (07.12.1965).
- KK** – „Lumen gentium”, Konstytucja dogmatyczna o Kościele (21.11.1964).
- KKK** – „Katechizm Kościoła Katolickiego”, Poznań 1994.
- KKKW** – „Kodeks kanonów Kościołów wschodnich”, Poznań 1991.
- KPK** – „Kodeks prawa kanonicznego”, Poznań 1984.
- KUL** – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
- LdR** – „Gratissimam sane”, List do rodzin papieża Jana Pawła II z okazji Roku Rodziny (02.02.1994).
- LMK** – List do Biskupów Kościoła katolickiego o współdziałaniu mężczyzny i kobiety w Kościele i świecie (31.05.2004).
- MD** – „Mulieris dignitatem”, List apostolski papieża Jana Pawła II z okazji Roku Maryjnego o powołaniu i godności kobiety (15.08.1988).
- OSM** – Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Konferencja Episkopatu Polski, Katowice 2006.
- OsRomPol**– L’Osservatore Romano (wersja polska). Città del Vaticano 1980-
- RC** – „Redemptoris custos”, Adhortacja apostolska papieża Jana Pawła II o świętym Józefie i jego posłannictwie w życiu Chrystusa i Kościoła (15.08.1989).
- TMA** – „Tertio Millennio Adveniente”, List apostolski papieża Jana Pawła II do biskupów, duchowieństwa i wiernych w związku z przygotowaniem Jubileuszu Roku 2000, Watykan, 10 listopada 1999.
- WPAL** – Wytyczne pastoralne do adhortacji „Amoris laetitia”, Dokument Konferencji Episkopatu Polski (8.06.2018).

Pismo Święte cytowane jest w rozprawie według wydania piątego „Biblii Tysiąclecia”, wyd. V, Poznań 2000, łącznie z zawartymi tam skrótami.

Dokumenty Soboru Watykańskiego II cytowane są według edycji: Sobór Watykański II, „Konstytucje, dekryty, deklaracje”, Poznań 2002, łącznie z przyjętymi skrótami.

WSTĘP

Każda kultura w szczególny sposób odróżnia związek małżeński od wielu innych i wynosi rangą ponad inne formy współżycia ludzkiego. Już w starożytności Arystoteles zakwalifikował decyzję o zawarciu związku małżeńskiego do najważniejszych decyzji podejmowanych tylko jeden raz w życiu¹. We wszystkich społecznościach i kulturach małżeństwo nabiera wartości religijnej, a szczególnie w religii chrześcijańskiej. Filozofia chrześcijańska i teologia przeniknięte są przekonaniem o pochodzeniu rodziny od samego Stwórcy, a małżeństwo, które jest jej kolebką jest znakiem nadprzyrodzonego przymierza Chrystusa z Kościołem².

Współcześnie globalny postęp przynosi zmiany we wszystkich dziedzinach życia. Mają one decydujący wpływ na życie człowieka i jego rozwój na wielu płaszczyznach. Jednocześnie niosą ze sobą nadużycia i przekraczanie granic prawa naturalnego ustanowionego przez Stwórcę³. W wielu dziedzinach życia współczesne przemiany społeczne, kulturowe i cywilizacyjne niosą ze sobą zagrożenia dla wartości, godności i powołania człowieka. Tendencje te dotyczą silnie także życia małżeńsko-rodzinnego, co ujawnia się wyraźnie w postawach katolików wobec małżeństwa sakramentalnego⁴.

Jednocześnie badania empiryczne pokazują, iż wielu ludzi chętnie wstępuje w kanoniczny związek małżeński. Niemniej jednak laicyzacja społeczeństwa przejawia się w zmianie wartości, obyczajów i przekonań dotyczących małżeństwa sakramentalnego⁵. Pomimo zeświecczenia społeczeństwa, szczególnie widocznego wśród młodego pokolenia, zauważa się żywe zainteresowanie zawieraniem związku małżeńskiego w Kościele. Dotyczy to zarówno osób wierzących i praktykujących, jak też u sceptycznie nastawionych do religii i Kościoła.⁶ Już Sobór Watykański II zwrócił uwagę na ambiwalentne tendencje w tej kwestii. Z jednej strony dostrzega wzmocnienie małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej, a z drugiej strony wzrost liczby osób odrzucających skarb małżeństwa i jego wartości oraz poddających

¹ Por. J. Jachym, *Słowo w czyn*, Łódź 1990, s. 158-159.

² Por. J. Kłys, *Małżeństwo drogą do świętości*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, red. F. Adamski, Kraków 1978, s. 140.

³ Źródła prawa naturalnego należy szukać w Księdze Rodzaju, w opisie stworzenia człowieka i powołania go do wspólnoty dwojga osób (por. Rdz 1,27; 2,21-24). W zamyśle stwórczym Boga wyraźnie zauważamy, że małżeństwo zostało ustanowione dla człowieka, a nie przez człowieka. Potwierdza tę tezę prawo kanoniczne w sformułowaniu, iż „małżeńskie przymierze (...) zostało ustanowione przez Stwórcę i rządzi się Jego prawami.” KKKW, kan. 776 § 1.

⁴ A. Bartczak, *Aktualność małżeństwa sakramentalnego we współczesnym świecie w świetle nauki katolickiej*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, (21) 2012, s. 3.

⁵ Tamże, s. 8.

⁶ Por. L. Dyczewski, *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją a nowoczesnością*, Lublin, s. 78-82.

w wątpliwość chrześcijański charakter związku dwóch osób (por. KDK 47). Papież Jan Paweł II dostrzegł także dalsze zmiany podejścia do zawarcia małżeństwa, w tym kryzys moralności, powodujący narastanie problemów duszpasterskich (por. FC 6).

Zarówno miniony wiek dwudziesty, jak też obecny, obfitują w wypowiedzi Kościoła na temat małżeństwa i rodziny⁷. Instytucjami i wspólnotami tymi szczególnie zajął się Sobór Watykański II⁸. Papież Paweł VI poświęcił sporo uwagi małżeństwu i rodzinie. Jan Paweł II – papież rodziny – sporo miejsca w swoim nauczaniu poświęcił tematyce małżeństwa, rodziny, ludzkiej miłości oraz płodności. Przyczynił się także do ukonstytuowania się w Kościele oraz rozwoju duszpasterstwa rodzin⁹. Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* stwierdza: „W małżeństwie i rodzinie wytwarza się cały zespół międzyosobowych odniesień: oblubieńczość, ojcostwo-macierzyństwo, synostwo, braterstwo, poprzez które każda osoba wchodzi do rodziny ludzkiej, którą jest Kościół. Małżeństwo i rodzina chrześcijańska budują Kościół. W rodzinie bowiem osoba ludzka nie tylko rodzi się i stopniowo, poprzez wychowanie, wprowadzana jest we wspólnotę ludzką, ale także poprzez odrodzenie chrzcielne i wychowanie w wierze wprowadzana jest w rodzinę Bożą, jaką jest Kościół” (FC 15). Papież Benedykt XVI kontynuował nauczanie poprzednika, zwłaszcza poprzez wykładnię zagadnień miłości małżeńskiej, ważności małżeństwa oraz jego godności i prawa do niego. Zwrócił także uwagę na powołanie do życia w rodzinie, godność rodziny, jej prawa i obowiązki, zwłaszcza związane z wychowaniem dzieci¹⁰.

Obecny papież Franciszek w swoim nauczaniu o małżeństwie i rodzinie nawiązuje do Soboru Watykańskiego II oraz swoich poprzedników (por. AL 67-70). Ojciec Święty podkreśla pilną potrzebę pogłębionego i wydłużonego przygotowania do małżeństwa oraz formułuje liczne wskazania dla duszpasterzy. Natomiast narzeczonych i małżonków zachęca do otwartości na łaskę Bożą płynącą z sakramentu małżeństwa (por. AL 205-216). Zauważa jednocześnie, że „Właściwie każdy przygotowuje się do małżeństwa od chwili swego urodzenia. To wszystko, czym go obdarzyła jego rodzina, powinno mu pozwolić na nauczanie się z własnej historii i uczynić go zdolnym do pełnego i ostatecznego zobowiązania. Prawdopodobnie tymi, którzy przychodzą przygotowani najlepiej do zawarcia związku małżeńskiego, są osoby, które nauczyły się od własnych rodziców, czym jest małżeństwo chrześcijańskie, w którym obydwójce wybrali siebie bezwarunkowo i stale ponawiają tę decyzję.

⁷ Por. J. Wróbel, *Małżeństwo chrześcijańskie w refleksji teologicznej od ojców Kościoła do Soboru Watykańskiego II. Szkic historyczny*, w: *Płciowość ludzka w kontekście miłości. Przesłanie moralne Kościoła*, red. J. Nagórny, M. Pokrywka, Lublin 2005, s. 283-306.

⁸ Por. KK 41; KDK 47-52; DWCH 3; DA 11, 30.

⁹ Zob. FC; LdR; MD; RC; ChL; KKK; KPK; *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Teologia małżeństwa*, red. W. Zega, Kraków 1999.

¹⁰ Por. A. Proniewski, *Promocja rodziny w nauczaniu Benedykta XVI*, „Studia nad Rodziną” 16/1-2 (30-31), Białystok 2012.

W tym sensie, wszystkie działania duszpasterskie zmierzające do pomocy małżonkom, by wzrastali w miłości i przeżywaniu Ewangelii w rodzinie są bezcenne, aby ich dzieci przygotowały się do swego przyszłego życia małżeńskiego” (AL 208).

Młodzi dorośli, odkrywając swoją tożsamość i poszukując odpowiedzi na pytanie o sens życia, najczęściej realizują swoje powołanie na drodze życia małżeńskiego¹¹. We wczesnej dorosłości jednostka ludzka podejmuje samodzielne role społeczne, szczególnie na polu zawodowym i rodzinnym. Stopień gotowości do podjęcia wymienionych obowiązków wyraża się między innymi poprzez deklarowane postawy wobec małżeństwa i obowiązków rodzicielskich¹². Interesujące jest zatem to, jakie przekonania na temat małżeństwa sakramentalnego obecnie deklarują młodzi ludzie wkraczający w dojrzałe życie, w czym upatrują wyzwań, ograniczeń, a w czym życiowego spełnienia. Dlatego w niniejszej dysertacji uwagę skoncentrowano na weryfikacji przekonań narzeczonych na temat świętości i łaski sakramentu małżeństwa, jedności, nierozzerwalności, wierności i uczciwości małżeńskiej, a także poglądów dotyczących płodności oraz życia wiarą i modlitwą w małżeństwie i rodzinie.

Dla wielu współczesnych narzeczonych łączność małżeństwa z Bogiem i Jego działaniem wydaje się mieć wątpliwą wartość. Nierzadko traktowany On jest jedynie jako polisa ubezpieczeniowa, która ma dawać same korzyści, powodzenie i szczęście, pojmowane często w kategoriach materialnych i praktycznych. Małżonkowie mają być dla siebie takim zabezpieczeniem¹³. Podobne podejście można traktować jako łamanie II przykazania Bożego, gdzie próbuje się sprowadzić Boga do roli protektora swoich egoistycznych potrzeb. Tymczasem Bóg, który jest miłością (por. 1 J 4, 8) pragnie uświęcenia małżonków w ich sakramentalnym związku i uzdalnia ich do tego swoją łaską. Pragnie, by małżonkowie obdarowywali siebie nawzajem miłością na Jego wzór¹⁴. Małżonkowie, których więź oparta jest na wzajemnej miłości i zaufaniu, potrafiący być dla siebie nawzajem darem, łatwiej odnajdują drogę do Boga i nią kroczą. Sytuacja może być też odwrotna, kiedy małżonkowie żyją w bliskiej relacji osobowej z Bogiem, tym łatwiej o funkcjonowanie więzi i miłości w ich małżeństwie¹⁵.

¹¹ Por. E. Parafiniuk, *Młodzi sama o sobie. Refleksje nad dokumentem końcowym ze spotkania presynodalnego przed XV Zwyczajnym Zgromadzeniem Ogólnym Synodu Biskupów „Młodzi, wiara, rozeznanie powołania”*, w: *Duszpasterstwo młodzieży w Polsce wobec współczesnych przemian*, red. P. Ochotny, M. J. Tutak, T. Wielebski, Warszawa 2018, s. 201.

¹² Por. L. Bakiera, *Postawy młodych dorosłych wobec małżeństwa*, „Psychologia Rozwojowa”, t. 13, 2008, nr 3, s. 67.

¹³ Por. K. Wojaczek, *Małżeństwo. Doświadczenie obdarowania*, Opole 2001, s. 49.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże, s. 50.

Wspomniane czynniki i okoliczności wpływają negatywnie na młode pokolenie – potencjalnych przyszłych małżonków i rodziców, rodząc wyzwania wymagające formacji i fachowego przygotowania do podjęcia życiowego powołania. Na gruncie nauk społecznych, w literaturze socjologicznej, psychologicznej i pedagogicznej z końca XX w. i początku XXI w. można znaleźć publikacje dotyczące poglądów młodzieży, ich wyobrażeń i postaw wobec instytucji małżeństwa i życia w rodzinie¹⁶. Dominik Szczygielski opublikował w 2015 roku wyniki badań socjologicznych w liceach katolickich w Szczecinie dotyczące wartości małżeństwa i rodziny¹⁷, natomiast w 2020 roku wydał obszernie dzieło pt. „Etos małżeńsko-rodzinny w warunkach polskiego społeczeństwa konsumpcyjnego”¹⁸. Także Centrum Badania Opinii Społecznej opublikowało w 2019 roku komunikat z badań przedstawiający wartości i miejsce rodziny w życiu człowieka¹⁹. Te i inne publikacje z zakresu nauk społecznych nie uwzględniają aspektu teologicznego i pastoralnego. Z tego względu w ramach teologii praktycznej, na gruncie duszpasterstwa rodzin, istnieje pilna potrzeba prowadzenia badań nad małżeństwem i rodziną. Badania te mogą służyć wypracowywaniu nowych form i sposobów działania pastoralnego.

Wraz z rozwojem teologii pastoralnej i duszpasterstwa rodzin wyraźnie wzrosła liczba badań i publikacji dotyczących małżeństwa i rodziny. Najpierw warto wymienić dwie cenne publikacje autorstwa Krystiana Wojaczka²⁰. Już od lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia na specjalności Duszpasterstwa Rodzin KUL sukcesywnie powstawały prace doktorskie poświęcone tej tematyce. Na początku pochyłano się między innymi nad zagadnieniem wpływu religijności na trwałość małżeństwa²¹, zadaniami Kościoła wobec nierozzerwalności

¹⁶ Zob. M. Pindera, *Poglądy młodzieży na małżeństwo i rodzinę*, „Nauczyciel i Szkoła” 2004, nr 3-4(24-25), s. 125-135; J. Mariański, *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana*, Toruń 2012; tenże, *Kondycja religijna i moralna młodzieży szkół średnich w latach 1988-1998-2005-2017*, Toruń 2018.

¹⁷ Zob. D. Szczygielski, *Małżeństwo i rodzina jako wartości w świadomości młodzieży – na podstawie wyników badań socjologicznych w katolickich liceach ogólnokształcących w Szczecinie*, w: *Teoretyczny i praktyczny wymiar sprawności moralnych w wychowaniu*, red. I. Jazukiewicz, Szczecin 2015, s. 237-268.

¹⁸ Zob. D. Szczygielski, *Etos małżeńsko-rodzinny w warunkach polskiego społeczeństwa konsumpcyjnego. Studium socjologiczne*, Lublin 2020 (mps AB KUL).

¹⁹ Zob. T. Biernat, L. Dyczewski, J. Szulich-Kałuża, *Wyobrażenia młodzieży w Polsce o małżeństwie*, „Pedagogia Christiana” 1(19), 2007, s. 137-155; W. Ignaczyk, *Postawy młodzieży akademickiej miasta Poznania wobec instytucji małżeństwa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 67, 2005, nr 4, s. 267-286; L. Bakiera, *Postawy młodych dorosłych wobec małżeństwa*, s. 67-78; U. Bąk, *Wartości życia rodzinnego i małżeńskiego młodzieży maturalnej Sandomierza*, „Konteksty Społeczne” 2016, t. 4, nr 2(8), s. 41-49.

²⁰ Zob. K. Wojacek, *Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa w diecezjalnym studium rodziny. Studium pastoralne*, Opole 1997; tenże, *Małżeństwo. Doświadczenie obdarowania*, Lublin 2001.

²¹ Zob. P. Porada, *Wpływ czynnika religijnego na spójność i trwałość więzi małżeńskiej w wypowiedziach małżonków diecezji opolskiej*, Lublin 1975 (mps AB KUL); R. Banasik, *Wpływ czynnika religijnego na spójność i trwałość małżeństwa w wypowiedziach małżonków miasta Krakowa*, Lublin 1981 (mps AB KUL); T. Kądziołka, *Wpływ czynnika religijnego na spójność i trwałość małżeństwa na przykładzie mieszkańców Lublina*, Lublin 1983 (mps AB KUL).

małżeństwa²² oraz rodzicielstwem i wychowaniem w rodzinie²³. W kolejnych latach znacznie wzrosła liczba opracowań poświęconych małżeństwu i rodzinie. Weryfikowano między innymi oddziaływanie środowiska społecznego na ideał małżeństwa i rodziny²⁴. Spojrzeniu na sakrament małżeństwa i instytucję rodziny przez nupturientów u schyłku XX w. poświęcił publikację Piotr Petryk²⁵. Podejmowano także prace badawcze na temat przygotowania do małżeństwa autorstwa Grzegorza Pyżłaka i Sławomira Adamczyka²⁶. W 2009 roku powstało studium pastoralne pt. „Narzeczeni wobec ludzkiej płodności”²⁷. W tym samym roku zakończono badania maturzystów w diecezji drohiczyńskiej ukazujące oddziaływanie rodziny na przygotowanie do sakramentu małżeństwa²⁸. Następnie powstały dwie znaczące rozprawy habilitacyjne z duszpasterstwa rodzin. W 2010 roku Beata Marta Parysiewicz opublikowała obszernie studium pt. „Wychowanie do miłości”²⁹, natomiast w 2013 r. ks. Jacek Goleń wydał rozprawę podejmującą problem motywów zawarcia małżeństwa sakramentalnego i wyboru współmałżonka u narzeczonych³⁰. Następnie w ramach kolejnych rozpraw doktorskich przeprowadzono badania młodzieży na temat wychowania do życia w rodzinie³¹. W 2018 roku przeprowadzono kolejne badania maturzystów, tym razem z diecezji siedleckiej, dotyczące stosunku do małżeństwa i rodziny³². W 2019 roku powstała dysertacja przedstawiająca badania maturzystów archidiecezji lubelskiej na temat przygotowania do życia w małżeństwie i rodzinie³³. W 2020 roku obronione zostały dwie kolejne rozprawy doktorskie dotyczące

²² Zob. J. Szkodoń, *Nierozzerwalność małżeństwa jako problem pastoralny Kościoła w Polsce w latach 1945-1975*, Lublin 1975 (mps AB KUL).

²³ Zob. J. Wilk, *Rodzina chrześcijańska jako optymalne środowisko wychowawcze małego dziecka*, Lublin 1977 (mps AB KUL).

²⁴ Zob. P. Światała, *Środowisko społeczne a ideał małżeństwa i rodziny w świetle wypowiedzi młodzieży wybranych miast*, Lublin 1983 (mps AB KUL); K. Kozioł, *Recepcja nauki Kościoła o patologiach życia seksualnego. Na podstawie wypowiedzi młodzieży – studium pastoralne*. Lublin 2000 (mps AB KUL); Ż. Kała, *Postawy studentów uczelni lubelskich wobec eklezjalnego programu przygotowania do małżeństwa*, Lublin 2008 (mps AB KUL).

²⁵ Zob. P. Petryk, *Ku wspólności życia i miłości*, Lublin 1998.

²⁶ Zob. G. Pyżlak, *Recepcja przygotowania do małżeństwa w świetle badań narzeczonych*, Lublin 2007; S. Adamczyk, *Przygotowanie do małżeństwa w warunkach Kościoła w Polsce*, Sandomierz 2001 (mps AB KUL).

²⁷ Zob. A. Dzióba, *Narzeczeni wobec ludzkiej płodności. Studium pastoralne*, Lublin 2009.

²⁸ Zob. P. Arbaszewski, *Rodzina podmiotem przygotowania do sakramentu małżeństwa. Studium teologiczno-pastoralne na podstawie badań maturzystów w diecezji drohiczyńskiej*, Lublin 2009 (mps AB KUL).

²⁹ Zob. B. M. Parysiewicz, *Wychowanie do miłości. Studium z duszpasterstwa rodzin*, Lublin 2010.

³⁰ Zob. J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, Lublin 2013.

³¹ Zob. U. Sroka, *Wychowanie do życia w rodzinie. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań młodzieży w Sandomierzu*, Lublin 2013 (mps AB KUL).

³² Zob. R. Szucki, *Stosunek maturzystów do małżeństwa i rodziny. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań w diecezji siedleckiej*, Lublin 2018 (mps AB KUL).

³³ Zob. A. B. Sawicka, *Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego. Studium duszpasterstwa rodzin na podstawie badań maturzystów archidiecezji lubelskiej*, Lublin 2019 (mps AB KUL).

stosunku młodzieży do małżeństwa sakramentalnego i rodziny na Ukrainie³⁴ oraz małżeństwa i rodziny w świadomości maturzystów w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej³⁵.

Jak wynika z powyższej prezentacji, dotąd nie prowadzono w Polsce szerzej zakrojonych badań teologiczno-pastoralnych nad przekonaniem narzeczonych dotyczącym małżeństwa sakramentalnego. Niniejsza rozprawa jest próbą opracowania tego zagadnienia z perspektywy teologicznej, w ramach subdyscypliny teologii pastoralnej jaką jest duszpasterstwo rodzin. Jednym z ważnych celów dysertacji jest empiryczne zbadanie przekonań narzeczonych dotyczących małżeństwa sakramentalnego oraz wykorzystanie uzyskanych wyników dla celów pastoralnych.

Głównym problemem badawczym rozprawy można ująć w pytaniach: 1) Jakie są zasadnicze wskazania Kościoła katolickiego dotyczące małżeństwa sakramentalnego? 2) Jakie są przekonania narzeczonych dotyczące małżeństwa sakramentalnego? 3) W jaki sposób duszpasterstwo rodzin powinno kształtować przekonania narzeczonych oraz małżonków dotyczące małżeństwa sakramentalnego? Problem główny rozprawy implikuje problemy szczegółowe, które można ująć w następujących pytaniach: 1) W jaki sposób Kościół ukazuje antropologiczno-biblijne i teologiczne podstawy małżeństwa i rodziny oraz jego wymogi moralne? 2) Jakie są przekonania nupturientów dotyczące świętości i łaski sakramentu małżeństwa? 3) Co sądzą kandydaci do małżeństwa o jedności i nierozzerwalności małżeństwa? 4) Jakie są poglądy narzeczonych na wierność i uczciwość małżeńską? 5) Jakie są przekonania narzeczonych na temat płodności i przyjmowania potomstwa? 6) Jakie znaczenie posiada wiara i modlitwa w rodzinie? 7) W jaki sposób należy kształtować postawy młodzieży, narzeczonych i małżonków dotyczące świętości i łaski sakramentu małżeństwa? 8) Jak można umacniać przekonania młodzieży, narzeczonych i małżonków dotyczące jedności i nierozzerwalności małżeństwa? 9) W jaki sposób warto motywować młodzież, narzeczonych i małżonków do życia w wierności, uczciwości małżeńskiej oraz otwartości na dar nowego życia? 10) W jaki sposób należy pogłębiać pragnienie życia wiarą w rodzinie?

„Przekonanie” jest to sąd, zdanie oparte na przeświadczeniu o prawdziwości, słuszności czegoś. O wyrażenie swych przekonań zapytano grupę narzeczonych. „Narzeczeni” to zaręczeni ze sobą poprzez uroczystą umowę mężczyzna i kobieta, którzy przyrzekają sobie wzajemne zawarcie małżeństwa. „Małżeństwo sakramentalne” jest to usankcjonowany religijnie związek monogamiczny mężczyzny i kobiety będący sakramentalnym znakiem

³⁴ Zob. A. Yastremsky, *Stosunek młodzieży szkół średnich do małżeństwa i rodziny. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań młodzieży w szkołach z nauczaniem w języku polskim na Ukrainie*, Lublin 2020 (mps AB KUL).

³⁵ Zob. T. Tylutki, *Małżeństwo i rodzina w świadomości maturzystów. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, Lublin 2020 (mps AB KUL).

miłości Chrystusa i Kościoła. Małżeństwo w Kościele katolickim rozumiane jako wzajemna i publiczna zgoda mężczyzny i kobiety, ukierunkowane jest na wzajemne dobro małżonków oraz na prokreację i wychowanie dzieci. Zasadniczymi elementami katolickiego małżeństwa są również jedność i nierozzerwalność. Małżeństwo ludzi ochrzczonych podniesione jest do rangi sakramentu.

Materiałami źródłowymi wykorzystanymi w niniejszej rozprawie są przede wszystkim Pismo Święte oraz współczesne dokumenty Kościoła. W tej ostatniej grupie najważniejsze miejsce zajmują dokumenty Soboru Watykańskiego II, nauczanie papieskie oraz Stolicy Apostolskiej. Do materiałów źródłowych zaliczają się także dokumenty Kościoła w Polsce. Do źródeł rozprawy, oprócz zastanych, zaliczyć trzeba także źródła wytworzone w postaci wyników badań sondażowych przeprowadzonych wśród narzeczonych. Wypełnione kwestionariusze ankiety zawierające szczegółowe dane znajdują się w posiadaniu autora rozprawy. Szczegółową prezentację przeprowadzonych badań empirycznych oraz grupy badawczej zawiera rozdział II niniejszej dysertacji. W rozprawie wykorzystana została także literatura przedmiotu, obejmująca publikacje z zakresu teologii dogmatycznej i moralnej, teologii małżeństwa i rodziny oraz duszpasterstwa rodzin. Posłużono się także literaturą pomocniczą.

Rozprawa niniejsza ma charakter teologiczno-pastoralny. Z tego względu wymagała ona badań interdyscyplinarnych. W ich trakcie zastosowano szereg metod badawczych pozwalających realizować cele parcjalne. Jednak cały tok badań został podporządkowany jednemu celowi teologicznemu. Sprawilo to, że wszystkie etapy badań cechuje wewnętrzna jedność. Było to możliwe dzięki zastosowaniu metody wiodącej (metametody) jaką jest paradygmat analizy teologii pastoralnej³⁶. Pierwszy etap badawczy w tej metodzie posiada charakter normatywny. Zrealizowany został w rozdziale pierwszym rozprawy. Na tym etapie wykorzystano metody dedukcyjne³⁷, a szczególnie analizę źródeł zastanych, metodę interpretacji tekstu, analogii oraz porównawczą³⁸. Drugi etap przyjętej metody wiodącej, zwany realizowanym (socjologicznym) zrealizowany został w rozdziałach trzecim, czwartym, piątym i szóstym. Rozdziały te zawierają zestawienia i opisy wyników badań empirycznych. W celu przeprowadzenia badań narzeczonych wykorzystano metodę sondażu z zastosowaniem techniki ankiety, natomiast w obliczeniach wyników posłużono się metodami statystycznymi. W sporządzaniu opisów natomiast wykorzystano metody interpretacji, syntezy oraz porównawczą. Trzeciemu etapowi postępowania badawczego – postulowanemu

³⁶ Por. R. Kamiński, *Metody teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 23-25.

³⁷ Por. tenże, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*. Siedlce 2017, s. 87-88.

³⁸ Por. tamże, s. 79-89.

(prakseologicznemu) – odpowiada ostatni, siódmy rozdział rozprawy, którego celem było sformułowanie wniosków i postulatów pastoralnych. Na tym etapie wykorzystane zostały metody: teologicznej interpretacji wyników badań, syntezy, klasyfikacji oraz porównawcza³⁹.

Dysertacja składa się z siedmiu rozdziałów. Pierwszy ukazuje antropologiczno-biblijne podstawy małżeństwa i rodziny. Przedstawia teologiczne ujęcie sakramentalności małżeństwa oraz przybliża zagadnienie jego celów. Ukazuje także wymogi moralne związku kanonicznego, takie jak: jedność, nierozzerwalność, wierność, uczciwość i otwartość na nowe życie. Finalnie omawia tematykę rodziny jako Kościoła domowego i środowiska wychowania, zwłaszcza religijno-moralnego.

Rozdział drugi stanowi metodologiczne wprowadzenie do empirycznej części dysertacji. Natomiast rozdziały od trzeciego do szóstego prezentują aktualne przekonania narzeczonych dotyczące małżeństwa sakramentalnego w oparciu o przeprowadzone badania. Trzeci rozdział ukazuje przekonania dotyczące świętości i łaski sakramentalnego małżeństwa. Czwarty przedstawia rozumienie jedności i nierozzerwalności małżeństwa. Piąty prezentuje poglądy badanych na temat wierności i uczciwości małżeńskiej, natomiast szósty ukazuje ich stosunek do płodności oraz życia wiarą w rodzinie.

W rozdziale siódmym przedstawione zostały wnioski i postulaty pastoralne dla duszpasterstwa rodzin ukierunkowane na pracę z młodzieżą, narzeczonymi oraz małżonkami. Rozdział ten zawiera konkluzje i wskazania dotyczące kształtowania katolickich przekonań na temat małżeństwa sakramentalnego i życia w rodzinie na nim opartej oraz motywowania do ich wdrażania.

³⁹ Por. R. Kamiński. *Metody teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, s. 26.

ROZDZIAŁ I

MAŁŻEŃSTWO W ŚWIETLE NAUCZANIA KOŚCIOŁA

Małżeństwo jest najstarszą instytucją, wynikającą bezpośrednio z natury człowieka, a jednocześnie posiadającą charakter religijny i duchowy. Istotnym fundamentem pojmowania małżeństwa chrześcijańskiego jest objawiony zamysł Boży. W Piśmie świętym odnajdujemy ten zamysł przede wszystkim w tekstach o stworzeniu człowieka, a także na innych miejscach w Starym i Nowym Testamencie. Według zamysłu Bożego człowiek został powołany do miłości jako mężczyzna i kobieta. Jako byt relacyjny i komplementarny ma on poznawać i miłować Boga oraz ludzi, a przez to osiągnąć zbawienie. Z istoty swej małżeństwo ochrzczonych jest jednym z sakramentów, czyli sposobem działania Boga i udzielania ludziom łaski. Kościoła Małżeństwo chrześcijańskie domaga się przyjęcia i realizacji szeregu norm moralnych, które stają się dla małżonków obligującymi zobowiązaniami, służącymi wzajemnemu dobru i wypełnieniu powołania małżeńsko-rodzinnego. Wierzący w Chrystusa, a zwłaszcza umocnieni łaską sakramentu małżonkowie, tworzą wspólnotę Kościoła (por. Mt 18,20), wypełniającą funkcje analogiczne do realizowanych przez cały Kościół funkcji Chrystusa.

1. Antropologiczno-biblijne podstawy małżeństwa

Współczesny Kościół zauważa kryzys rozumienia człowieka i jego egzystencji, a w konsekwencji kryzys miłości prowadzący do sceptycznych postaw wobec trwałego małżeństwa i rodziny. Zadaniem Kościoła jest odkrywanie i przypominanie obiektywnej prawdy o człowieku, jego pochodzeniu i przeznaczeniu. Człowieka należy postrzegać integralnie, a więc nie można zapominać także o jego odniesieniu do Boga. Pomijanie tej fundamentalnej prawdy skutkuje kryzysem tożsamości, niewłaściwego pojmowania siebie samego, a także relacji z drugim człowiekiem. Pośród współczesnych zagrożeń rodziny papież Franciszek wymienia wybujały indywidualizm, który wręcz wynaturza relacje w rodzinie oraz doprowadza do traktowania drugiego człowieka jako odrębnej, samotnej wyspy. Skutkuje to oddaleniem się członków rodziny od siebie, izolacją i egoizmem (AL 33). W tym kontekście warto przywołać myśl papieża Jana Pawła II, który wskazywał, że miłość małżeńska objawia swą istotę dopiero wtedy, kiedy swój początek bierze od Boga, który jest Miłością i Ojcem. Prowadzi to do konstatacji, że w antropologii potrzeba podejścia integralnego, które uwzględnia całego człowieka wraz z jego porządkiem naturalnym oraz nadprzyrodzonym (por. HV 7-8). Porządek nadprzyrodzony umożliwia człowiekowi spełnienie jego naturalnych

dyspozycji, nie skupianie się tylko i wyłącznie na brakach oraz nie zamykanie się w granicach ludzkiej natury, ale otwarcie się na pełne zrozumienie siebie samego w kontekście całego stworzenia⁴⁰.

W celu ujęcia integralnego modelu człowieczeństwa oraz antropologicznych podstaw małżeństwa, należy sięgnąć do Księgi Rodzaju, gdyż objawiona prawda o człowieku stworzonym na obraz i podobieństwo Boga stanowi podstawę chrześcijańskiej antropologii (MD 6). Papież Benedykt XVI, zastanawiając się, czym jest małżeństwo i rodzina, podkreślał, że tego pytania nie można odrywać od odwiecznego i zawsze aktualnego pytania, kim jest człowiek? Wskazał on na teksty biblijne o stworzeniu człowieka, które dają odpowiedź. Stworzenie człowieka przez Boga, który jest miłością odpowiada jednocześnie na obydwa powyższe pytania⁴¹. Teksty biblijne o stworzeniu ukazują człowieka elementarną prawdę, iż mężczyzna i kobieta w zamysle Stwórcy są czymś jednym, to znaczy ich najgłębszym dążeniem jest stworzenie jedności małżeńskiej ukazujące jedność samego Boga⁴². Myśl tę podejmuje i rozwija papież Franciszek, który odnosząc się do dwóch pierwszych rozdziałów *Księgi Rodzaju*, mówi o stworzonym człowieku jako parze w jej fundamentalnej rzeczywistości (AL 10). Teksty o stworzeniu wyrażają powołanie, którym został obdarzony człowiek jako mężczyzna i kobieta, a mianowicie, że został on stworzony przez Boga z miłości i powołany do miłości (FC 11). Obydwa, odmienne od siebie opisy wskazują na pochodzenie człowieka, jego pierwotną świętość oraz rolę wyznaczoną mu przez Stwórcę. Ukazują także godność człowieka oraz jego powołanie do miłości, które realizuje się w małżeństwie. Centralna pozycja małżeństwa i rodziny najczytelniej ujawnia się w Nowym Testamencie, jednak swoimi korzeniami sięga tekstów starotestamentalnych, a w szczególności pierwszych kart Pisma świętego⁴³.

Pierwszy opis stworzenia człowieka (Rdz 1, 26-27), nazywany opisem kapłańskim lub teologicznym, podkreśla proces stwarzania świata przez Boga. Stwórcze działanie Boga zostaje ukazane jako powoływanie do istnienia coraz to doskonalszych bytów, których zwieńczeniem jest człowiek⁴⁴. Opis ten podkreśla inicjatywę Boga, który namyśla się, prowadzi niejako „naradę” z samym sobą: „A wreszcie rzekł Bóg: «Uczyńmy człowieka na Nasz obraz,

⁴⁰ B. Czupryn, *Antropologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 69.

⁴¹ Por. Benedykt XVI, *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/rodzina_06062005.html; dostęp: 29.07.2020r.

⁴² J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, s. 33.

⁴³ M. Brzeziński, *Biblijno-teologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 82.

⁴⁴ K. Wojaczek, *Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa w diecezjalnym studium rodziny. Studium pastoralne*, Opole 1997, s. 19.

podobnego Nam. Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym, nad bydłem, nad ziemią i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi! Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę” (Rdz 1, 26-27). Do takiej interpretacji odnosi się słowo „uczynimy” użyte w tekście biblijnym, które jednocześnie tłumaczone jest także jako udział całej Trójcy Świętej w dziele stworzenia⁴⁵. Wyjątkowe miejsce człowieka w dziele stworzenia podkreślone jest więc przez sam sposób stwarzania: człowiek nie jest stwarzany poprzez nakaz, ale raczej namysł, świadomą i wolną decyzję Boga Stwórcy⁴⁶. Ten lapidarny fragment zawiera w sobie podstawowe prawdy antropologiczne: człowiek jest koroną i szczytem całego stworzenia, a jego egzystencja dopełnia się w komplementarności obojga płci: „istotami ludzkimi są oboje, w równym stopniu mężczyzna i kobieta, oboje stworzeni na obraz Boga” (MD 6). Należy również dodać za M. Filipiakiem, że stwierdzenia o człowieku jako koronie stworzeń nie należy rozumieć w sposób naukowy, jakoby człowiek był finalnym efektem procesu ewolucji i z tego względu zajmował wyjątkowe miejsce w łańcuchu ewolucyjnym, ile raczej widzieć wymiar teologiczny ukazujący właściwą relację Stworzyciela i stworzenia⁴⁷. O wyjątkowości człowieka świadczy nie tylko czas jego stworzenia, ale przede wszystkim stworzenie „na obraz i podobieństwo Boga”. Owo podobieństwo do Boga klasycznie odnoszone było do rozumu i wolnej woli, w które zostali wyposażeni ludzie. Oznacza ono jednocześnie umiejętność panowania nad stworzeniem, kierowania swoim własnym życiem i branie odpowiedzialności⁴⁸. Z tekstu tego wyłania się również bardzo ważna implikacja: kobieta i mężczyzna są równi, ponieważ oboje stworzeni są na obraz Boży. Ponadto mężczyzna i kobieta są stworzeni jedno dla drugiego⁴⁹. Podział na płeć wypływa więc z samego zamysłu stwórczego Boga, a różnorodność seksualna sprawia, że mężczyzna i kobieta wzajemnie się dopełniają i realizują dzięki temu pełniej swoje człowieczeństwo otrzymane w akcie stworzenia⁵⁰.

Akcentem wieńczącym w pierwszym opisie akt stworzenia jest błogosławieństwo udzielone przez Boga: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną” (Rdz 1, 28). Poprzez swoją płciowość i związaną z nią płodność ludzie jakby przedłużają Boże działanie, współdziałając z Nim w akcie stwórczym. Rodzicielstwo jest więc

⁴⁵ B. Czyżewski, *Uczynimy człowieka na nasz obraz, podobnego nam (Rdz 1, 26) w interpretacji Ojców Kościoła „Studia Gnesnensia”*, t. XXV (2011), s. 113-126. (114): http://studiagnesnensia.archidiecezja.pl/pliki/892278_rSG25_113-126_Czyzewski.pdf; dostęp: 15.07.2020r.

⁴⁶ J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, s. 35.

⁴⁷ M. Filipiak, *Biblia o człowieku. Zarys antropologii biblijnej Starego Testamentu*, Lublin 1979, s. 71-72.

⁴⁸ J. Grześkowiak, *Centralne idee teologii małżeństwa*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A. L. Szafranski, Lublin 1985, s. 29.

⁴⁹ M. Brzeziński, *Biblijno-teologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 84.

⁵⁰ A. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, Kraków 2002, s. 65.

uczestnictwem w stwórczej mocy Boga oraz przekazywaniu obrazu i podobieństwa Bożego z pokolenia na pokolenie.

Podsumowując refleksje wynikające z pierwszego opisu stworzenia człowieka, należy podkreślić, że wyłania się z niego prawda o człowieku stworzonym na obraz i podobieństwo kochającego Boga, który jednocześnie zaprasza do miłości poprzez sam akt stworzenia. Człowiek stworzony i obdarzony przez Boga godnością i błogosławieństwem jest w stanie realizować w swoim życiu powołanie do miłości, szczególnie w małżeństwie, poprzez płodność uczestnicząc dalej w boskim stwarzaniu.

Drugi opis stworzenia świata oraz człowieka (Rdz 2, 7-25) nazywany w tradycji opisem jahwistycznym, ma charakter antropocentryczny. Świat pozostaje jedynie przestrzenią życia i działania człowieka, a uwaga skupiona jest wokół pierwszych ludzi⁵¹. Człowiek jest kimś ważnym, na co wskazuje jego wcześniejszy brak pośród stworzeń (por. Rdz 2, 6). Mimo swego antropocentrycznego charakteru, perykopa ta dostarcza także innych informacji o człowieku, który zostaje ulepiony z gliny, a więc podkreślona zostaje jego znikomość, kruchość, zniszczalność i jednocześnie zależność od Boga, którego tchnienie ożywia⁵². Oczywiście obrazów tych nie należy rozumieć w sensie dosłownym jako fakty biologiczne, ale jako przesłanie teologiczne ukazujące prawdę o człowieku⁵³. Również w tym opisie widać inicjatywę Boga, którego działanie powoduje zmianę i przekształcenie świata: „wtedy to Pan Bóg ulepił człowieka z prochu ziemi i tchnął w jego nozdrza tchnienie życia, wskutek czego stał się człowiek istotą żywą” (Rdz 2, 7)⁵⁴. Owo „tchnienie życia” przez cały czas będzie człowiekowi przypominało o jego pochodzeniu i ostatecznym spełnieniu tylko w Bogu: „Boskie pochodzenie tego ducha życia wyjaśnia, dlaczego człowiekowi przez całe życie na ziemi towarzyszy poczucie niespełnienia. Stworzony przez Boga i noszący w sobie niezatarty ślad Boga, człowiek w naturalny sposób dąży ku Niemu” (EV 35). Jak stwierdza Papieska Komisja Biblijna, tchnienie Stwórcy przenika stworzony przez Niego proch, ożywiając go, tworząc istotę kompletnie inną i różną od bytów stworzonych dotychczas⁵⁵.

Tekst drugiego opisu stworzenia świata podkreśla również rozróżnienie człowieka na mężczyznę i kobietę: „Wtedy to Pan sprawił, że mężczyzna pogrążył się w głębokim śnie i gdy spał, wyjął jedno z jego żeber, a miejsce to zapełnił ciałem. Po czym Pan Bóg z żebra, które wyjął z mężczyzny, zbudował niewiastę” (Rdz 2, 21-22). „Żebro”, z którego zostaje stworzona

⁵¹ K. Wojaczek, *Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa w diecezjalnym studium rodziny. Studium pastoralne*, s. 27.

⁵² Papieska Komisja Biblijna, *Czym jest człowiek? Zarys antropologii biblijnej*, Kielce 2020, 150.

⁵³ S. Potocki, *Wybrane zagadnienia z historii zbawienia Starego Testamentu*, Rzeszów 1999, s. 19.

⁵⁴ M. Filipiak, *Biblia o człowieku. Zarys antropologii biblijnej Starego Testamentu*, s. 74.

⁵⁵ Papieska Komisja Biblijna, *Czym jest człowiek? Zarys antropologii biblijnej*, 45.

niewiasta, jest tu synonimem życia i wskazuje na ścisły związek mężczyzny i kobiety⁵⁶. Stworzenie z tych samych kości, co mężczyzna oznacza, że kobieta posiada tę samą naturę, taką samą godność oraz równość osobową. Opis nie wprowadza jakiegokolwiek podporządkowania kobiety mężczyźnie przed grzechem: „Ta dopiero jest kością z moich kości i ciałem z mego ciała” (Rdz 2, 23).

Akcentem kończącym drugi opis jest zdanie: „Chociaż mężczyzna i jego żona byli nadzy, nie odczuwali wobec siebie wstydu” (Rdz 2, 25). Pierwotna świętość pierwszych rodziców powoduje, że ich relacja jest czysta, nie ma w niej grzesznej pożądliwości, dlatego nie ma też wstydu. Oboje widzą swoją męskość i kobiecość w wymiarze osobowym jako źródło jedności i szansę tworzenia komunii osób. Dopiero po grzechu „poznali, że są nadzy”, a zerwanie pierwotnej jedności z Bogiem wywołało towarzyszący mu wstyd wobec siebie⁵⁷.

W sposób oczywisty refleksji na temat człowieka nie można zawęzić tylko do samego faktu stworzenia przez Boga opisanego w Księdze Rodzaju. Należy również zwrócić uwagę na wydarzenia mające miejsce już po kreacji pierwszych ludzi, a mianowicie fakt grzechu oraz odkupienie człowieka przez Chrystusa, które dla instytucji małżeństwa i jego sakramentalności ma znaczenie fundamentalne. Kościół katolicki definiuje grzech jako przekroczenie Bożego prawa oraz wykroczenie przeciw „rozumowi, prawdzie i prawemu sumieniu”. Taki charakter miało naruszenie, którego dopuścili się pierwsi rodzice – odrzucili zależność stworzenia, a więc siebie samych od swojego Stwórcy, czego skutkiem było zerwanie pierwotnej komunii z Bogiem oraz zakłócenie relacji międzyludzkich⁵⁸. Wprowadzenie zamieszania w tę pierwszą, podstawową relację z Bogiem, powoduje także konsekwencje w relacjach z drugim człowiekiem. Trafnie określił to papież Jan Paweł II: „Kto nie uznaje Boga jako Boga, sprzeniewierza się głębokiemu pojęciu człowieka i narusza komunie między ludźmi” (EV 36). Magisterium Kościoła wyjaśnia, że pierwszym skutkiem odrzucenia Boga jest zerwanie pierwotnej jedności, a w następstwie także zmiana w pojmowaniu własnej cielesności⁵⁹. Lapidarnie określa to autor *Księgi Rodzaju*: „A wtedy otworzyły im się obojgu oczy i poznali, że są nadzy” (Rdz 3, 7). Zdanie to stoi w oczywistym kontraście do tego, co jeszcze tak niedawno działo się tuż po stworzeniu pierwszych rodziców (por. Rdz 2, 25). Grzech pierwotny rozbił pierwotną jedność cielesno-duchową człowieka, zniszczył niewinność, którą miał on dzięki stworzeniu przez Boga⁶⁰. Skutkiem grzechu pierwszych rodziców była

⁵⁶ J. Grześkowiak, *Misterium małżeństwa*, Poznań 2003, s. 84.

⁵⁷ W. Półtawska, *Wstyd i wstydlivość jako afirmacja tajemnicy*, w: O Jana Pawła II teologii ciała filozoficzno-teologiczne komentarze do „Mężczyznę i niewiastę stworzył ich”, red. T. Styczeń, Lublin 1998, s. 203-216.

⁵⁸ Por. KKK 1849-1850.

⁵⁹ Por. KKK 1607.

⁶⁰ Jan Paweł II, *Katecheza środowowa na placu Świętego Piotra w Watykanie*: „Ciało niepoddane duchowi rozбивa jedność człowieka jako osoby”, 28.05.1980, <http://www.madel.jezuici.pl/rodzina/Jan-Pawel-II-Teologia-malzenstwa.html>; dostęp: 01.08.2020r.

zmiana w relacji do Boga. Człowiek dotknięty grzechem zaczął wątpić w miłość swojego Stwórcy, a w konsekwencji także w miłość drugiego człowieka⁶¹. Pojawił się egoizm, pożądlivość oraz zabieganie tylko o swoje własne dobro. Mężczyzna i kobieta po grzechu stali się skłonni do traktowania siebie nawzajem już nie jako podmiotu, ale raczej w sposób przedmiotowy, jako narzędzie zaspokajania swoich ludzkich potrzeb⁶². Płodność, do której Bóg przy stworzeniu powołał pierwszych rodziców również została dotknięta skutkami grzechu. Nieposłuszeństwo pierwszych rodziców odcisnęło swoje piętno na pierwotnym zamysle Boga wobec ludzkiego życia i wprowadziło na świat śmierć (EV 36). Pojawił się rozdźwięk i zerwanie wewnętrznej jedności między zjednoczeniem płciowym a gotowością przekazywania życia⁶³.

Człowiek po grzechu pierworodnym jest skłonny do czynienia zła. Stan ten przechodzi z pokolenia na pokolenie, czyniąc gatunek ludzki skłonny do grzechu. Grzech ten posiada charakter dziedziczny, o czym naucza *Katechizm Kościoła Katolickiego*: „Grzech będzie przekazywany całej ludzkości przez zrodzenie, to znaczy przez przekazywanie natury ludzkiej pozbawionej pierwotnej świętości i sprawiedliwości. Dlatego grzech pierworodny jest nazywany „grzechem” w sposób analogiczny; jest grzechem »zaciągniętym«, a nie »popelnionym«, jest stanem, a nie aktem”⁶⁴. Papież Jan Paweł II zwraca uwagę, że grzech pierworodny nie posiada charakteru winy osobistej, ale jest pewnym brakiem łaski uświęcającej w samej naturze człowieka. Jest to więc grzech natury, a nie osoby⁶⁵.

Pomimo naruszenia pierwotnego porządku stworzenia poprzez grzech pierworodny, stworzenie trwa nadal. Kary wymierzone przez Stwórcę w postaci „bólów rodzenia dzieci” oraz pracy „w pocie czoła” stały się paradoksalnie lekarstwem dla pogrążonej w grzechu ludzkości. Są one swoistą granicą, która nie pozwala przejść dalej, nie pozwala zgrzeszyć bardziej – ogranicza szkody wywoływane przez grzech⁶⁶. Już w samej *Księdze Rodzaju* Bóg daje zapowiedź zwycięstwa nad złem i grzechem w tekście zwanym Protoewangelią, czyli pierwszą dobrą nowiną: „wprowadzam nieprzyjaźń między ciebie a niewiastę, pomiędzy potomstwo twoje a potomstwo jej: ono zmiażdży ci głowę, a ty zmiażdżysz mu piętę” (Rdz 3, 15). Zawarta jest w tym tekście zapowiedź odkupienia, odnowienia przyćmionego i przygaszonego przez

⁶¹ C. Baars, *Psychologia miłości i seksualności*, Poznań 2003, s. 30.

⁶² J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, s. 49.

⁶³ J. Bajda, *Powołanie małżeństwa i rodziny. Próba syntezy teologiczno-moralnej*, w: *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. 1, red. K. Majdański, Warszawa 1980, s. 17-25.

⁶⁴ J. Grześkowiak, *Misterium małżeństwa*, s. 107.

⁶⁵ Por. KKK 404

⁶⁶ Jan Paweł II, *Katecheza środowica na placu Świętego Piotra w Watykanie: „Skutki grzechu pierworodnego” (1.10.1986)*, <https://www.apostol.pl/janpawelii/katechezy/jezus-chrystus/skutki-grzechu-pierworodnego>; dostęp: 02.07.2020r.

⁶⁷ Por. KKK 1608-1609.

grzech obrazu Bożego w człowieku (EV 36). Jednak dopiero Jezus Chrystus przywrócił w człowieku pierwotny obraz Boży zniekształcony przez grzech (KDK 22). Odkupienie to dokonało się przez zwycięstwo Chrystusa nad osobowym złem, czyli diabłem, który okłamując pierwszych rodziców, stał się sprawcą grzechu w historii ludzkości (MD 11). Przez Chrystusa grzech został zniszczony, wina grzesznika odkupiona, a człowiekowi przywrócona została możliwość budowania jedności z Bogiem i drugim człowiekiem. Na krzyżu dokonał się powrót do pierwotnej świętości początku stworzenia, swoista rekreacja (łac. *recreatio* – ponowne stworzenie). Dzięki temu człowiek na nowo ma możliwość odnowienia i uporządkowania swoich relacji z Bogiem i ludźmi⁶⁷.

W Nowym Testamencie małżeństwo odnajduje swój pełny sens. Jakkolwiek podstawą i punktem wyjściowym jest dzieło stworzenia pierwszych ludzi, to jednak punkt kulminacyjny następuje dopiero w Chrystusie. Małżeństwo staje się tutaj znakiem przymierza Boga z odkupioną ludzkością. Chrystus swoją zbawczą ofiarą na krzyżu uświęcił małżeństwo i uczynił sakramentalnym symbolem swojej miłości do Kościoła⁶⁸. W Nowym Testamencie miłość Boga przybiera wyrazisty charakter przede wszystkim poprzez przyjęcie ciała przez Jezusa Chrystusa i stanie się prawdziwym człowiekiem. W ten sposób również miłości ludzkiej zostaje nadana nowa forma. Małżeństwo naturalne zostało wyniesione przez Chrystusa do rangi łaski odkupienia i uczynione przez to najdoskonalszym, nieodwracalnym i ostatecznym⁶⁹.

Małżeństwo jest podstawą większej wspólnoty. Sama instytucja małżeństwa jest skierowana na zjednoczenie osób w miłości oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa, w którym znajduje swoje uwieńczenie⁷⁰. W tym kontekście warto zająć się ludzką płciowością. Łączy się ona ściśle z życiem każdej osoby ludzkiej. Niestety w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, z powodu rozpowszechnionej filozofii platońskiej, ludzka płciowość i cielesność były deprimowane i pomijane. Ciało pojmowano jako przeszkodę dla duszy, wręcz więzienie, z którego ma się ona uwolnić. W konsekwencji deprecjonowano ludzką płciowość i traktowano ją jako coś negatywnego⁷¹.

Bogatą refleksję nad ludzką seksualnością prowadził papież Jan Paweł II. Stwierdził on, że jej banalizacja prowadzi do manipulacji i eksploatacji ludzkiego ciała, a w konsekwencji do traktowania człowieka już nie jako podmiotu, ale jako przedmiotu użycia (por. LdR 19).

⁶⁷ K.W. Meissner, *Stworzenie – grzech – odkupienie a małżeństwo*, „Studia Gdańskie”, 2007, nr 20, s. 233-234.

⁶⁸ J. Bajda, *Powołanie małżeństwa i rodziny. Próba syntezy teologiczno-moralnej*, w: *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. 1, s. 26-27.

⁶⁹ Benedykt XVI, *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/rodzina_06062005.html; dostęp: 29.07.2020r.

⁷⁰ M. Brzeziński, *Biblijno-teologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo Rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 89.

⁷¹ J. Troska, *Moralność życia cielesnego*, Poznań 1999, s. 18.

Podstawą chrześcijańskiej koncepcji człowieka jest jego złożenie bytowe z duszy i ciała, stanowiących w człowieku jedność. *Katechizm Kościoła Katolickiego* naucza, że osoba ludzka to równocześnie dusza i ciało (por. Rdz 2, 7). Dusza stanowi w człowieku to, co najbardziej wewnętrzne i nazywana jest formą ciała, to znaczy, że bez niej człowiek nie jest w stanie żyć oraz że ona nadaje mu ostatecznie ludzką naturę i odróżnia go od innych stworzeń świata widzialnego⁷². Ciało natomiast wyraża osobę i eksplikuje jego duszę⁷³. Według papieża Jana Pawła II zjednoczenie bytowe duszy i ciała w człowieku sprawia, że można mówić o ciele uduchowionym, a jednocześnie duchu ucieleśnionym (por. LdR 19).

Płciowość sama w sobie nie jest i nie może być czymś złym, ponieważ jest stworzona przez samego Boga jako wspaniały dar (por. AL 150). Bezzasadne jest utrzymywanie, iż Kościół jedynie toleruje ludzką seksualność ze względu na samą konieczność prokreacji. Życie erotyczne małżonków nie jest bowiem dodatkiem do małżeństwa, ale stanowi najgłębszy akt, który to małżeństwo jednoczy i spaja (por. AL 151). Współcześnie jednak widoczne są trudności oraz błędne ujęcia ludzkiej płciowości związane z koncepcją człowieka naznaczoną błędem antropologicznym. Oderwanie duszy od ciała i przeciwstawienie jednego drugiemu w konsekwencji prowadzi do traktowania ludzkiego ciała nie tyle w kategoriach podobieństwa do Boga, co raczej podobieństwa do innych ciał w przyrodzie⁷⁴. Owa depersonalizacja, czyli *de facto* pozbawienie człowieka kategorii osoby, rodzi z kolei błędne pojmowanie ludzkiej seksualności i redukuje ją jedynie do wymiaru fizycznego i genitalnego⁷⁵. Dlatego papież Franciszek przypomina za Janem Pawłem II, że człowiek jest wezwany do dojrzałych relacji międzyosobowych, a więc musi pielęgnować i troszczyć się o swoją seksualność, aby nie wymknęła się spod kontroli rozumu (por. AL 150-151).

Zagrożeniem dla właściwego rozumienia ludzkiej płciowości jest rozpowszechniana współcześnie ideologia *gender*, wpisująca się w powszechną dezorientację antropologiczną oraz destabilizująca nie tylko mężczyznę i kobietę jako ludzi, ale także samą instytucję rodziny. Owa teoria zaprzecza głębokiej różnicy oraz naturalnej komplementarności mężczyzny i kobiety, stwierdzając ostatecznie, że płeć nie jest uwarunkowana biologicznie, lecz kulturowo i społecznie. Z tego względu rzekomo może ona być dowolnie wybierana przez osobę w oderwaniu od jej naturalnych, biologicznych cech⁷⁶. Kongregacja przypomina także istotę chrześcijańskiej wizji antropologicznej, która ujmuje płciowość jako podstawowy składnik

⁷² Por. KKK 362-365.

⁷³ Por. M. Wójcik, *Specyfika ludzkiej płciowości*, w: Człowiek. Osoba. Płeć, red. M. Wójcik, Łomianki 1998, s. 116-117.

⁷⁴ J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, s. 54.

⁷⁵ J. Augustyn, *Wychowanie do integracji seksualnej*, Kraków 2019, s. 146.

⁷⁶ Por. Kongregacja do spraw Edukacji Katolickiej, „Stworzył ich jako mężczyznę i kobietę” – z myślą o drodze dialogu na temat kwestii *gender* w edukacji, Watykan 2019, 1-2.

ludzkiej osobowości, wyrażania siebie i przeżywania ludzkiej miłości. Podkreśla, że płeć warunkuje charakterystyczne cechy w płaszczyźnie biologicznej, a także psychologicznej oraz duchowej człowieka, które czynią go mężczyzną albo kobietą. Różnorodność ta związana jest jednocześnie z wzajemnym dopełnianiem się płci według zamysłu Bożego⁷⁷.

Mówiąc o antropologicznych podstawach małżeństwa należy wspomnieć także o zróżnicowaniu i komplementarności mężczyzny i kobiety. Zróżnicowanie płciowe wynika z samego faktu stworzenia, ale nie pociąga za sobą jakiegokolwiek wartościowania jednej płci względem drugiej. Człowiek jest mężczyzną albo kobietą przede wszystkim poprzez swoje ciało (LdR 8). Biologiczny wymiar męskości i kobiecości stanowi podstawę rozróżnienia płciowego w taki sposób, że każda komórka ludzkiego ciała świadczy o przynależności do osoby danej płci. W naturalny sposób biologiczne zróżnicowanie płci polega przede wszystkim na funkcjonowaniu gruczołów płciowych, których rozwój następuje już w pierwszym etapie rozwoju embrionu⁷⁸. Proces ten trwa cały czas, a jego znaczący postęp widoczny jest w fazie dojrzewania. Okres ten przebiega różnie u dziewcząt i chłopców, a wiek rozpoczęcia i zakończenia dojrzewania obu płci uwarunkowany jest geograficznie i klimatycznie⁷⁹.

Zróżnicowanie płciowe mężczyzny i kobiety występuje nie tylko w sferze czysto biologicznej, chociaż w tej jest najbardziej widoczne, ale także w sferze psychicznej człowieka. *Katechizm Kościoła Katolickiego* stwierdza, że występuje ono szczególnie „uczuciowości, zdolności do miłości oraz prokreacji i – w sposób ogólniejszy – umiejętności nawiązywania więzów komunii z drugim człowiekiem”⁸⁰. Z tego względu ważnym zadaniem każdego człowieka jest uznanie i przyjęcie swojej tożsamości płciowej – bycia mężczyzną albo kobietą – co w sposób oczywisty najpierw zakłada rzetelne poznanie. Zróżnicowanie płciowe, a jednocześnie komplementarność płci, dotyczą także wymiaru osobowego (duchowego) człowieka. Seksualność ludzka najsilniej wyraża się na poziomie osobowym, to znaczy, człowiek poznaje, myśli, czuje i pragnie jako mężczyzna albo kobieta⁸¹. Ostatecznie zróżnicowanie to ukierunkowane jest na dobro małżonków i rozwój życia rodzinnego⁸². Ludzka płciowość, a następnie związana z nią płodność określa i poniekąd wyznacza powołanie człowieka jako mężczyzny i kobiety stworzonych według zamysłu Bożego. Zróżnicowanie płciowe stanowi dar i zadanie dla osób obojga płci. Stanowi także istotną pomoc

⁷⁷ Tamże, 4.

⁷⁸ J. Troska, *Moralność życia płciowego, małżeńskiego i rodzinnego*, Poznań 1998, s. 15.

⁷⁹ K. Imieliński, *Seksuologia. Zarys encyklopedyczny*, Warszawa 1985, s. 267.

⁸⁰ KKK 2332.

⁸¹ J. Troska, *Moralność życia płciowego, małżeńskiego i rodzinnego*, s. 7-15.

⁸² Por. KKK 2333.

w odnajdywaniu samego siebie: „Kobiecość odnajduje w pewnym sensie samą siebie wobec męskości, podczas gdy męskość potwierdza się przez kobiecość”⁸³.

Formułując główne przesłanki antropologiczne płynące z opisów stworzenia człowieka zawartych w *Księdze Rodzaju* trzeba stwierdzić, że człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Boga jest szczytem całego stworzenia, osobą uzdolnioną do rozumnego działania, rozpoznawania i czynienia dobra oraz do relacji z Bogiem i ludźmi, czyli do miłości. Mężczyzna i kobieta stworzeni na obraz Boży posiadają tę samą naturę ludzką i godność oraz są sobie równi. Bóg, będący Komunią Osób stwarza zróżnicowane płciowo osoby męczyznę i kobietę, co stanowi głęboką podstawę ich dążenia do wzajemnej miłości i osobowego zjednoczenia na wzór Osób Trójcy Świętej. Z tego źródła bierze początek silne dążenie kobiet i mężczyzn do wzajemnego łączenia się w trwałym małżeństwie oraz zakładania stabilnej rodziny, umożliwiającej przekazywanie życia i wychowanie potomstwa.

2. Teologiczne ujęcie małżeństwa

Pierwsza stworzona para ludzka, ukazana w *Księdze Rodzaju* stała się dla przyszłych pokoleń archetypem szczególnej wspólnoty, jaką jest małżeństwo. Instytucja małżeństwa istniała długo przed Chrystusem i wynika bezpośrednio z natury człowieka. Jakkolwiek to naturalne dążenie człowieka do wzajemnego poznania oraz miłości realizowane jest niezależnie od wyznawanej wiary, to jednak miłość kobiety i mężczyzny doznaje w sakramencie małżeństwa obietnicy szczęścia poprzez zanurzenie w miłości Boga do człowieka⁸⁴. Poprzez ofiarę dokonaną przez Chrystusa na krzyżu, poprzez którą całe stworzenie zostało odkupione i odnowione, także małżeństwo otrzymało swoją szczególną godność⁸⁵. Papież Franciszek stwierdza, że „Porządek odkupienia oświeca i dopełnia porządek stworzenia. Zatem małżeństwo naturalne można do końca zrozumieć w świetle jego sakramentalnej pełni: tylko wpatrując się w Chrystusa, można dogłębnie poznać prawdę o relacjach międzyludzkich” (AL 99). Porządek stworzenia, czyli małżeństwo naturalne nie zostało zniszczone przez porządek odkupienia, ale przyjmowane, uzdrawiane i wzbogacane⁸⁶.

Sakrament w klasycznej koncepcji katolickiej oznacza dar Boga, znak Jego niewidzialnej łaski udzielanej człowiekowi. Powoduje on w człowieku narodzenie i rozwój

⁸³ Jan Paweł II, *Jedność i nierozzerwalność małżeństwa w świetle początku*, nr 1; <http://www.madel.jezuici.pl/rodzina/Jan-Pawel-II-Teologia-malzenstwa.html#4888>; dostęp: 23.07.2020r.

⁸⁴ Por. J. Michalczuk, *Wybrane aspekty miłości małżeńskiej w świetle encykliki Benedykta XVI „Deus caritas est”*, w: „Studia Elckie”, 20 (2018), nr 3, s. 389-390.

⁸⁵ Por. J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, Lublin 2013, s. 94.

⁸⁶ Por. J. Migras, J.I. Bañares, *Małżeństwo i rodzina*, Poznań 2009, s. 90-91.

życia chrześcijańskiego⁸⁷. Każdy z siedmiu sakramentów dokonuje w człowieku dwojakiego działania: po pierwsze przywraca człowiekowi pierwotną kondycję dziecka Bożego, odbudowując jego naturę zdeformowaną przez grzech; po drugie jest nośnikiem łaski Bożej, która uzdalnia człowieka do dobrego życia⁸⁸. Wśród siedmiu sakramentów szczególne miejsce zajmują sakramenty w służbie komunii. W tej grupie, obok sakramentu święceń lokuje się sakrament małżeństwa ukierunkowany na uświęcenie i zbawienie innych ludzi oraz udzielający małżonkom szczególnego posłania w Kościele do budowania Ludu Bożego. Konsekuje on małżonków do obowiązków i godności ich stanu⁸⁹. Uzdalnia on małżonków do tworzenia najgłębszej wspólnoty osób, realizacji powołania małżeńskiego i rodzicielskiego oraz wypełnienia misji głoszenia ewangelii miłości i życia, zwłaszcza na polu życia małżeńsko-rodzinnego.

W kontekście rozważanego tematu małżeństwa i jego sakramentalności pojawia się pewna wątpliwość. Skoro instytucja małżeństwa istniała przed Chrystusem, to co nowego wprowadza Chrystus ustanawiając ten sakrament? Czy sakramentalność małżeństwa jest jego cechą konstytutywną, czy po prostu dodaną do niego?⁹⁰ Niewątpliwie sakrament małżeństwa jest jednym z dogmatów wiary katolickiej, pomimo iż w Nowym Testamencie brak jednoznacznych słów jego ustanowienia. Teologowie dyskutują nad tym, kiedy dokładnie Jezus ustanowił ten sakrament i podają najczęściej trzy wydarzenia: wesele w Kanie Galilejskiej (por. J 2, 1-11), rozmowę z faryzeuszami, w której Jezus mówi o nierozzerwalności małżeństwa (por. Mt 19, 3-9) oraz ukazanie się apostołom po zmartwychwstaniu i nauczanie o Królestwie Bożym (por. Dz 1, 3). Wszystkie te teksty zawierają czytelne przesłanki mogące świadczyć o ustanowieniu tego sakramentu. Bez względu na jednoznaczne wskazanie tekstu ustanowienia sakramentu małżeństwa należy podkreślić, że małżeństwo w Nowym Testamencie zostało wyniesione do rangi i godności sakramentu. Potwierdza tę prawdę jednoznacznie aktualny *Katechizm*: „Przymierze małżeńskie, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowane ze swej natury na dobro małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa, zostało między ochrzczonejmi podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu”⁹¹. Oznacza to, że naturalny do tej pory związek mężczyzny i kobiety został wzbogacony przez Chrystusa szczególną łaską i błogosławieństwem.

W tradycji teologicznej ważną rolę odgrywają teksty pośrednio mówiące o małżeństwie, a przede wszystkim Ef 5, 21-33, dający wskazania, co do wspólnego życia żony i męża:

⁸⁷ KKK 1210.

⁸⁸ W. Wieczorek, *Sakramentalność małżeństwa*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 90.

⁸⁹ Por. KKK 1534-1535.

⁹⁰ Por. tamże.

⁹¹ KKK 1601.

„Bądźcie sobie wzajemnie poddani w bojaźni Chrystusowej! Żony niechaj będą poddane swym mężom, jak Panu, bo mąż jest głową żony, jak i Chrystus – Głową Kościoła: On – Zbawca Ciała. Lecz jak Kościół poddany jest Chrystusowi, tak i żony mężom – we wszystkim. Mężowie miłujcie żony, bo i Chrystus umiłował Kościół i wydał za niego samego siebie aby go uświęcić, oczyściwszy obmyciem wodą, któremu towarzyszy słowo, aby osobiście stawić przed sobą Kościół jako chwalebny, niemający skazy czy zmarszczki, czy czegoś podobnego, lecz aby był święty i nieskalany. Mężowie powinni miłować swoje żony, tak jak własne ciało. Kto miłuje swoją żonę, siebie samego miłuje. Przecież nigdy nikt nie odnosił się z nienawiścią do własnego ciała, lecz [każdy] je żywi i pielęgnuje, jak i Chrystus – Kościół bo jesteśmy członkami Jego Ciała. Dlatego opuści człowiek ojca i matkę, a połączy się z żoną swoją, i będą dwoje jednym ciałem. Tajemnica to wielka, a ja mówię: w odniesieniu do Chrystusa i do Kościoła. W końcu więc niechaj także każdy z was tak miłuje swą żonę jak siebie samego! A żona niechaj się odnosi ze czcią do swojego męża” (Ef 5, 21-33). Dla części teologów ten właśnie tekst stanowi świadectwo i ostateczny dowód na sakramentalność małżeństwa ze względu na użyte w *Wulgacie* greckie słowo *mysterion* tłumaczone na język łaciński jako „sacramentum”⁹². Dla innych z kolei w tekście tym nie ma dowodu sakramentalności, ale jest „podstawa do późniejszej definicji”⁹³. Papież Jan Paweł II w rozważaniach na temat powyższego tekstu biblijnego również słania się do poszukiwania w tym tekście podstawy sakramentalności, upatrując jej w obopólnym odniesieniu się męża i żony do Jezusa. Jest to odniesienie dwuwymiarowe – wzajemnie do siebie oraz wspólnie do Chrystusa. Wzajemne oddanie się męża żonie i żony mężowi dokonuje się w bojaźni Chrystusowej, a więc nie ma to nic wspólnego z jakąkolwiek formą poddaństwa, czy nierówności, ale raczej wzajemnej afirmacji osób. Wzajemne relacje małżonków mają być wzorowane na relacji Chrystusa do Kościoła i odzwierciedlać Jego miłość. Można zatem z pewnością powiedzieć, że sakramentalność małżeństwa tworzy w nim zupełnie nową jakość i ukazuje nową perspektywę, która pozwala transcendować jego wymiar naturalny znany od wieków⁹⁴.

Chcąc zrozumieć istotę sakramentalności małżeństwa, warto prześledzić pokrótce historię refleksji teologicznej na temat małżeństwa. Już w Starym Testamencie małżeństwo zostało ukazane jako związek monogamiczny. Za błogosławieństwo uważano liczną w potomstwo rodzinę, natomiast nieposiadanie potomstwa było utożsamiane z grzesznością i nieprzychylnością Boga⁹⁵. Bóg stopniowo odkrywał swój plan miłości związany także

⁹² J. Grześkowiak, *Tajemnica to jest wielka*, Opole 2010, s. 124.

⁹³ A. Jankowski, *Tajemnica to jest wielka* (Ef 5, 32), „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 14 (1961), s. 42.

⁹⁴ W. Wieczorek, *Sakramentalność małżeństwa*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 95.

⁹⁵ Tamże, s. 93.

z małżeństwem. W Protoewangelii Bóg zapowiada zbawczą inicjatywę wobec człowieka w postaci przymierza. W owym stopniowym odkrywaniu planu miłości często pojawia się motyw przymierza mężczyzny i kobiety⁹⁶. Pełne objawienie Bożej Miłości dopełniło się w Wcielonym Synu Bożym doprowadzając do ukazania pełnego i jedyne go wzoru miłości. Odkupieńcza miłość Chrystusa stała się punktem odniesienia i normatywnym fundamentem dla relacji osobowych człowieka⁹⁷. Wzoru małżeństwa i rodziny należy upatrywać w przykładzie Rodziny z Nazaretu (por. Mt 1, 16), gdzie zawsze panowała wzajemna miłość i życzliwość (por. Łk 2, 51-52) oddziaływująca także poza wspólnotę rodziny (por. J 2, 1-8). Chrystus wyeksponował jedność i nierozzerwalność małżeństwa (por. Mk 10, 7-9). Św. Paweł w ślad za Ewangelią podkreślił jedność małżeństwa, wskazując na jego analogię do związku Chrystusa z Kościołem (por. Ef 5, 21nn)⁹⁸.

Tertulian odnosił pojęcie sakramentu w ogóle do relacji między Bogiem a człowiekiem, natomiast św. Ambroży istotę sakramentu małżeństwa porównał do duchowo-ludzkiej natury człowieka wyjaśniając, że uświęca on zarówno duszę jak i ciało⁹⁹. Św. Tomasz z Akwinu zauważył, że miłość małżonków jest nie tylko lekarstwem na grzech, ale także znakiem zjednoczenia Chrystusa z Kościołem, a przez to uzdalnia małżonków do realizacji celów wpisanych w naturę samego małżeństwa¹⁰⁰. Sobór Trydencki w głównej mierze przejął naukę Akwinaty potwierdzając jednocześnie, że małżeństwo jest nierozzerwalne ze względu na sam fakt bycia sakramentem¹⁰¹: „Jeśli ktoś twierdzi, że małżeństwo nie jest prawdziwie i właściwie jednym z siedmiu sakramentów ewangelicznego Prawa ustawionym przez Chrystusa Pana, lecz że jest wymyślony w Kościele przez ludzi i że nie udziela łaski – niech będzie wyłączony ze społeczności wiernych”¹⁰². Orzeczenie to jest bezpośrednią odpowiedzią na szerzące się wówczas przekonanie, że małżeństwo nie jest sakramentem, będące skutkiem upowszechniającego się w Europie luteranizmu. Marcin Luter bowiem uważał, że

⁹⁶ LMK.

https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20040731_collaboration_pl.html; dostęp: 08.09.2020r.

⁹⁷ Por. J. Zabielski, *Biblijny obraz ludzkiej społeczności jako wzorczy normatyw ładu społecznego*, „Teologia i moralność”, t. X, Warszawa 2011, s. 175-178.

⁹⁸ Apostoł podkreślił też zbawienny wpływ małżonka chrześcijańskiego na uświęcenie jego partnera pogańskiego w małżeństwach mieszanych., Por. S. Kowalski, *Zagadnienie małżeństwa w ujęciu św. Pawła na podstawie 1 Kor 7 oraz w zarysie nauczania pierwotnego Kościoła do III w. w oparciu o wybrane przykłady*, „Perspectiva” Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, r. XIII, 2014, nr 1 (24), s. 43.

⁹⁹ J. Pięgsa, *Małżeństwo sakramentem – rodzina Kościołem domowym*, Opole 2005, s. 106.

¹⁰⁰ Por. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t. I-II, Londyn 1975, s. 25-29.

¹⁰¹ Por. *Sobór Trydencki, sesja 24, I/A-B*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych, tekst łaciński, polski*, t. 4. Red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 714-719.

¹⁰² Sobór Trydencki, Sesja XXIV z 11. XI. 1563, *Kanony o sakramencie małżeństwa*, kan. 1, w: DS 1801; por. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 113.

sakramentalność małżeństwa nie wypływa wprost z Nowego Testamentu, dlatego odrzucał małżeństwo jako sakrament¹⁰³.

Papieże kolejnych wieków przedstawiali naukę o małżeństwie w świetle dorobku teologicznego całego chrześcijaństwa. Można wskazać tutaj chociażby encyklikę papieża Leona XIII, który pisał: „Chrystus Pan wyniósł małżeństwo do godności sakramentu, a zarazem sprawił, że małżonkowie zdobywają świętość w samym związku małżeńskim, pod opieką i przy wsparciu Jego niebiańskiej łaski, która płynie z Jego zasług. Ponadto w przedziwny sposób Chrystus upodobnił małżeństwo do wzoru, jakim jest Jego mistyczny związek z Kościołem i uszlachetnił miłość właściwą naturze małżeństwa, a nierozzerwalną ze swej natury więź mężczyzny i kobiety połączył jeszcze mocniej węzłem miłości Bożej [...]. Podobnie Apostołowie uczą, że Chrystus potwierdził jedność małżeństwa i umocnił jego trwałość, wymaganą już od samego jego początku i nadał mu święty charakter oraz stwierdził, że nigdy nie wolno go rozerwać” (ADS 9).

Sobór Watykański II zrezygnował z czysto jurydycznego przedstawienia koncepcji chrześcijańskiego małżeństwa. Nauczanie soborowe nie powtarza już gradualizacji celów małżeństwa, ale podkreśla, że małżeństwo winno być rozpatrywane w wymiarze wzajemnego doskonalenia się małżonków a także rodzicielskim i wychowawczym. Mimo, iż Ojcowie Soborowi wielokrotnie podkreślali wymiar płodności i prokreacji, to jednak nie podporządkowywali temu celowi wymiaru jednoczącego¹⁰⁴. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* jednoznacznie stwierdza, że jakkolwiek ważnym celem małżeństwa jest zrodzenie i wychowanie potomstwa, to jednak istotna jest także miłość małżonków, która powinna się rozwijać i umacniać. W tym kontekście dokument stwierdza, że „małżeństwo trwa jako połączenie i wspólnota całego życia i zachowuje wartość swoją oraz nierozzerwalność nawet wtedy, gdy brakuje tak często pożądanego potomstwa” (KDK 50). Jak zauważa A. Sarmiento, obie perspektywy: trydencka koncepcja jurydyczna oraz watykańska koncepcja personalistyczna są komplementarne. Koncepcja Soboru Watykańskiego II nie ujmuje niczego i nie przekreśla, ale ubogaca całość również o chrystocentryczny wymiar małżeństwa wyjaśniając, że Chrystus w tym sakramencie wychodzi naprzeciw małżonków, aby włączyć ich miłość w miłość Bożą i Jego oblubieńczą miłość do Kościoła¹⁰⁵.

Sobór Watykański II podkreślając personalistyczny wymiar małżeństwa stwierdził, że jest to wspólnota życia i miłości obojga osób oraz że zakłada ona nieodwołalną zgodę włączając w miłość ludzką, miłość samego Boga. „Prawdziwa miłość małżeńska włącza się w miłość

¹⁰³ Por. Cz. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, Lublin 1999, s. 777-778.

¹⁰⁴ A. Sobczak, *Czym jest chrześcijańskie małżeństwo? Istota chrześcijańskiego małżeństwa w świetle kanonistyki*, Poznań 2006, s. 197.

¹⁰⁵ A. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 117.

Bożą i kierowana jest oraz doznaje wzbogacenia przez odkupieńczą moc Chrystusa i zbawczą działalność Kościoła, aby skutecznie prowadzić małżonków do Boga oraz wspierać ich i otuchy im dodawać we wzniosłym zadaniu ojca i matki. Dlatego osobny sakrament umacnia i jakby konsekruje małżonków chrześcijańskich do obowiązków i godności ich stanu; wypełniając mocą tego sakramentu swoje zadania małżeńskie i rodzinne, przeniknięci duchem Chrystusa, który przepaja całe ich życie wiarą, nadzieją i miłością, zbliżają się małżonkowie coraz bardziej do osiągnięcia własnej doskonałości i obopólnego uświęcenia, a tym samym do wspólnego uwielbienia Boga” (KDK 48).

Papieże ostatnich dziesięcioleci w podobnym duchu wypowiadali się na temat małżeństwa. Jan Paweł II poświęcił małżeństwu i rodzinie wiele uwagi, szczególnie w adhortacji *Familiaris consortio* oraz *Liście do rodzin*. Podkreślał, że małżeństwo osób ochrzczonych odzwierciedla Boży zamysł wpisany w naturę miłości między mężczyzną i kobietą. Na mocy łaski sakramentalnej ludzka miłość mężczyzny i kobiety zostaje wywyższona i włączona w oblubieńczą miłość Jezusa Chrystusa, który ją wspiera i ubogaca (por. FC 13). W *Liście do rodzin* Papież Polak przedstawia naukę o małżeństwie wychodząc od tekstu Ewangelii według świętego Jana mówiącego o weselu w Kanie Galilejskiej (por. J 2, 1-11.) Miłość małżeńska jest odzwierciedleniem miłości Chrystusa i Kościoła. Małżonkowie łącząc się poprzez sakrament, odnajdują w Chrystusie punkt odniesienia dla swojej miłości małżeńskiej i otrzymują dar uczestnictwa w życiu Bożym (LdR 19). Promulgowany za pontyfikatu Papieża-Polaka *Kodeks prawa kanonicznego* podkreśla, że małżeństwo zawarte między ochrzczonymi zostało podniesione do godności sakramentu¹⁰⁶.

Papież Benedykt XVI ze względu na świeżość nauczania swego poprzednika o małżeństwie i rodzinie nie podejmował szczegółowej analizy tego tematu, ale z jego wypowiedzi można wywnioskować, że pojmował małżeństwo jako znak przymierza Boga z człowiekiem, a płodność małżeńską uważał za przedłużenie stwórczego działania Boga¹⁰⁷. Papież Franciszek obszernie nawiązuje do nauczania swoich poprzedników w adhortacji *Amoris laetitia*. Przypomina, że sakrament małżeństwa nie może być traktowany jako pusty rytuał, ale jest prawdziwym darem od Boga dla małżonków, stąd decyzja o jego zawarciu powinna być przemyślana (AL 72). Kwintesencją jego nauki o małżeństwie jest sformułowana definicja: „Małżeństwo chrześcijańskie, będące odzwierciedleniem jedności między Chrystusem a Jego Kościołem, realizuje się w pełni w jedności mężczyzny i kobiety, którzy oddają się sobie nawzajem w wyłącznej miłości i dobrowolnej wierności, należą do siebie aż

¹⁰⁶ Por. KPK, kan. 1055.

¹⁰⁷ Por. K. Glombik, *Sakramentalność małżeństwa w nauczaniu Josepha Ratzingera-Benedykta XVI*, w: *Matrimonio et familiae. Z problematyki małżeństwa i rodziny*, red. P. Landwójtowicz, Opole 2016, s. 59-73.

do śmierci i są otwarci na przekazywanie życia, uświęceni sakramentem, który udziela im łaski, aby stawali się Kościołem domowym i zaczął nową formę życia dla społeczeństwa. Inne formy związków są radykalnie sprzeczne z tym ideałem, chociaż niektóre z nich realizują go przynajmniej częściowo i analogicznie” (AL 292). Jednocześnie Papież wyraźnie podkreślił rolę miłości małżeńskiej, omawiając ją najobszerniej jak dotąd w nauczaniu papieskim (zob. AL 89-165). Przypomniał też, że małżeństwo nie zostało ustanowione tylko i wyłącznie w celu zrodzenia dzieci, gdyż wiele par małżeńskich nie może ich mieć, co wiąże się z ich wielkim cierpieniem, dlatego choćby małżeństwu brakowało potomstwa, to jednak sam sakrament należy uznać za wiążący, ponieważ małżeństwo trwa jako wspólnota całego życia zachowując swoją nierozzerwalność (AL 178).

Nauczanie soborowe oraz papieskie znajduje także swoje odbicie w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Konstatuje on, że małżeństwo jest „skutecznym znakiem, sakramentem przymierza Chrystusa i Kościoła; małżeństwo między ochrzczonymi jest prawdziwym sakramentem Nowego Przymierza, ponieważ oznacza łaskę i jej udziela”¹⁰⁸.

Sakramentalność małżeństwa niesie za sobą skutek łaski sakramentalnej. Oznacza to, że ci, którzy ten sakrament przyjmują, są jednocześnie obdarzeni szczególnym darem. Sakrament umacnia małżonków i udziela im mocy do realizacji swojej oblubieńczej miłości (FC 56). W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* czytamy, że: „Sakrament małżeństwa jest znakiem związku Chrystusa i Kościoła. Udziela on małżonkom łaski miłowania się wzajemnie tą miłością jaką Chrystus umiłował Kościół. Łaska sakramentu udoskonala zatem ludzką miłość małżonków, umacnia ich nierozzerwalną jedność i uświęca ich na drodze do życia wiecznego”¹⁰⁹. Działanie łaski sakramentu małżeństwa wyjaśniał papież Jan Paweł II podczas IV Światowego Spotkania Rodzin w Manili w 2003 roku: „Łaska, którą otrzymaliście w sakramencie małżeństwa nie mija z biegiem lat. (...) Specyfika tej łaski wiąże się zatem z jej pochodzeniem: jest łaską miłości ofiarnej, miłości, która obdarza i przebacza; miłości bezinteresownej, która zapomina o własnym cierpieniu, miłości wiernej aż do śmierci. Jest łaską prawdziwej miłości; miłości owocującej nowym życiem”¹¹⁰. Podczas beatyfikacji

¹⁰⁸ KKK 1617. Szerzej o sakramentalności małżeństwa pisze J. Grzeškowiak, który stwierdza, że wyróżnić można trzy jej stopnie: ukrytą, fundamentalną oraz pełną. Pierwszy stopień odwołuje się do miłości Boga jako fundamentu miłości małżeńskiej i podkreśla, że z jednej strony ta miłość jest realna, ale z drugiej ukryta jako odbicie miłości Boga. Sakramentalność fundamentalna odwołuje się do sakramentu chrztu jako podstawy życia chrześcijańskiego i wyraża prawdę, że małżeństwo chrześcijańskie musi być zbudowane na pierwszym sakramencie inicjacji chrześcijańskiej. Ostatni stopień sakramentalności odwołuje się do jej wymiaru eklezjalnego, czyli roli, jaką małżeństwo pełni w Kościele – w służbie drugiemu człowiekowi. J. Grzeškowiak, *Tajemnica to jest wielka*, s. 183-191.

¹⁰⁹ KKK 1661.

¹¹⁰ Por. Ioannes Paulus II, *Allocutio Centre de Liaison des Equipes de Recherche* (3.11.1979), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, II, t. 2 (1979), s. 1032.

pierwszej w historii Kościoła pary małżeńskiej papież Jan Paweł II podkreślał, że możliwe jest wspólne dążenie pary do świętości¹¹¹.

Papież Franciszek nawiązując do nauczania soborowego wyjaśnia, że „Chrystus przez sakrament małżeństwa pozostaje z nimi, daje im moc pójścia za Nim i wzięcia na siebie swojego krzyża, podnoszenia się po upadkach, przebaczenia sobie wzajemnie, wzajemnego noszenia swoich ciężarów. Małżeństwo chrześcijańskie jest znakiem, który nie tylko wskazuje, jak bardzo Chrystus umiłował Kościół w przymierzu przypięczonego na krzyżu, ale uobecnia tę miłość w komunii małżonków. Poprzez złączenie ich w jedno ciało reprezentuje ono zaślubiny Syna Bożego z naturą ludzką” (AL 73). Łaska sakramentu małżeństwa ma dla małżonków podwójny wymiar: jest darem, a jednocześnie zadaniem. Dzięki niej małżonkowie są uzdalniani do realizacji zadań, które wynikają z ich powołania. Jednocześnie, dzięki tej łasce małżonkowie i rodzina stają się znakiem miłości Chrystusa¹¹².

Kodeks prawa kanonicznego stwierdza jednoznacznie, że sakramentalne małżeństwo jest zawierane dla dwóch celów: dobra małżonków oraz zrodzenia i wychowania potomstwa¹¹³. Cele te współbrzmia ze sobą i dopełniają się. Mimo, że każdy z nich ma swoją własną charakterystyczną treść, to jednak nigdy nie istnieją oddzielnie. Dobro małżonków, które jest celem małżeństwa nie wyczerpuje się w samej miłości małżeńskiej, jakkolwiek jest to wyraz wzajemnej pomocy. Miłość małżeńska jest raczej narzędziem, dzięki któremu realizowane jest dobro małżonków. W sposób oczywisty małżeństwo ukierunkowane jest, aby wzajemnie służyć drugiej osobie. Wówczas dzięki wzajemności, dobro małżonków realizuje się w pełni.

Nauczanie o celach małżeństwa dojrzewało stopniowo na przestrzeni historii Kościoła. Klemens Aleksandryjski upatrywał podstawowy cel małżeństwa w prokreacji, jednakże jako jedyny autor starożytności chrześcijańskiej życie małżeńskie uznawał za doskonalsze od dziewiczego¹¹⁴. Św. Jan Chryzostom natomiast określał rodzinę jako mały Kościół¹¹⁵. Chrześcijańska myśl teologiczna musiała pokonać także szereg trudności i naleciałości pochodzących z pozachrześcijańskich systemów filozoficznych. Św. Grzegorz z Nyssy, który uważał, że życie seksualne jest czymś, co poniża godność człowieka nawet w małżeństwie¹¹⁶.

¹¹¹ Z. Nosowski stwierdza, że obdarzeni łaską sakramentu małżonkowie przeżywają swoją więź już nie tylko jako rzeczywistość czysto ziemską, ale relację z Bogiem przemieniającą to, co jest w niej trudne. Życie małżeńskie staje się wówczas drogą dorastania do świętości. Aby osiągnąć zbawienie, małżonkowie powinni wspólnie i równolegle zmierzać ku świętości., Por. Z. Nosowski, *Parami do nieba*, Warszawa 2004, s. 124-125.

¹¹² W. Wieczorek, *Sakramentalność małżeństwa*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 100.

¹¹³ KPK, kan. 1055 § 1.

¹¹⁴ Klemens Aleksandryjski, *Paedagogus*, II, 94, 1; tenże, *Stromata*, II, 137, 3, cyt. za J. Szwed-Kostecka, *Święty Jan Chryzostom o relacjach między kobietą a mężczyzną na przykładzie wybranych homilii*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne”, nr specjalny 6 (1/2015), s. 107.

¹¹⁵ W. B. Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości, małżeństwa i rodziny*, Kraków 1982, s. 149.

¹¹⁶ G. L. Müller, *Dogmatyka katolicka*, Kraków 2015, s. 774; W. B. Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości, małżeństwa i rodziny*, s. 152-153; A. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 359.

Kwestie małżeńskie podejmował także św. Augustyn, który twierdził, że dobro sakramentu oznacza jego trwałość, a więc rozwód sprzeciwia się dobru małżonków. Dobro małżonków mieści w sobie także zrodzenie i wychowanie dzieci, ponieważ odnosi się ono do ich wzajemnej miłości i oddania¹¹⁷. Systematyczne opracowanie celów małżeństwa przedstawił dopiero św. Tomasz z Akwinu. Starał się wyjaśnić istotę tego sakramentu, zastanawiał się także nad jego celowością. Wyróżnił cele istotne i przypadłościowe. Wśród tych pierwszych jest rodzicielstwo oraz wzajemną pomoc. Bez realizacji tych celów małżeństwo jako takie nie mogłoby istnieć. Cele przypadłościowe są ustalane przez małżonków i nie wpływają one na ważność samego sakramentu. Cele istotne dzielą się na pierwszorzędne i drugorzędne. Pierwszorzędnym celem – według św. Tomasza – jest zrodzenie i wychowanie potomstwa, a drugorzędnym wierność, którą można utożsamić z wzajemną pomocą, a także sakrament, czyli wyższy cel, dla którego małżeństwo jest zawierane¹¹⁸. Koncepcja ta zaważyła na rozumieniu małżeństwa na prawie osiem wieków¹¹⁹.

Rozróżnienie na pierwszorzędny i drugorzędny cel małżeństwa zostało użyte w *Kodeksie* z 1917 roku, a terminologia ta była stosowana do Soboru Watykańskiego II¹²⁰. Papież Pius XI w encyklice *Casti connubi* stwierdził, że ustanowienie małżeństwa, a także prawa, dobro i cel małżeństwa pochodzą od samego Boga. Powtórzył także, że głównym celem małżeństwa jest prokreacja, jednak nie tylko jako czysto biologiczny akt reprodukcyjny, ale także jako wypełnienie zamysłu Boga. Stwierdził, że Bóg „pragnie, by ludzie rozmnażali się, nie tylko w tym celu, by istnieli i zapełniali ziemię, lecz daleko więcej w tym celu, by byli czcicielami Boga, poznawali Go, miłowali i posiadaniem Jego na wieczne czasy cieszyli się w niebie” (CC 14). Obecny *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku doprecyzowuje, że małżeństwo jest przymierzem, a więc podkreśla jego wymiar personalistyczny i wspólnotowy. Poprzez to przymierze małżonkowie tworzą wspólnotę całego życia, której celem jest zarówno dobro małżonków jak i zrodzenie i wychowanie potomstwa¹²¹. Należy więc podkreślić, że wspólnota ta nie powstaje tylko i wyłącznie na poziomie seksualnym, ale także i przede wszystkim a płaszczyźnie duchowej, kulturowej i społecznej¹²². Dobro małżonków można

¹¹⁷ Por. J. Gręźlikowski, *Ślubuję Ci... miłość, wierność i uczciwość. Przewodnik dla pragnących zawrzeć sakrament małżeństwa*, Włocławek 2011, s. 17-18.

¹¹⁸ A. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 326.

¹¹⁹ Por. tamże, s. 84-85.

¹²⁰ Por. tamże, s. 328-329.

¹²¹ KPK, kan. 1055 § 1

¹²² Por. J. Gręźlikowski, *Ślubuję Ci... miłość, wierność i uczciwość. Przewodnik dla pragnących zawrzeć sakrament małżeństwa*, s. 15-16.

rozumieć jako wspólne podążanie do zbawienia, uzupełnianie się, pomoc i wsparcie. Natomiast zrodzenie i wychowanie potomstwa jest celem i prawem małżonków¹²³.

Papież Franciszek zauważa, że cel jednoczący małżeństwa jest nieustannym wezwaniem do rozwijania i pogłębienia miłości. „Zjednoczeni w miłości małżonkowie doświadczają piękna ojcostwa i macierzyństwa; dzielą między sobą plany i trudy, pragnienia i zmartwienia; uczą się wzajemnej troski i wzajemnego przebaczenia. W tej miłości świętują swe chwile szczęśliwe i wspierają się w trudnych przejściach dziejów swego życia. Piękno wzajemnego daru jest bezinteresowne, radość z powodu rodzącego się życia i pełna miłości opieka wszystkich członków rodziny, od małych dzieci do starców, to tylko niektóre z owoców, które czynią wyjątkową i niezastąpioną odpowiedź na powołanie rodziny” (AL 88). Papież przypomina, że jakkolwiek istnieją małżeństwa, które nie mają dzieci, to jednak mimo wszystko związek „z natury” ukierunkowany jest na prokreację, przy czym dziecko nie jest jakimś dodatkiem do miłości małżeńskiej, ale wyłania się z samego jej centrum i jest jej wypełnieniem (AL 80).

Oczywiście jeszcze przed Soborem Watykańskim II Kościół miał świadomość, że akt seksualny nie sprowadza się jedynie do prokreacji, ale jest aktem jednoczącym małżonków w miłości i sposobnością do zacieśniania ich wspólnoty oraz wzajemnego rozwoju¹²⁴. Dlatego tak ważne jest podkreślanie roli miłości w związku małżeńskim, bowiem miłość posiada wartość psychologiczną, a nie rangę prawną¹²⁵. Z drugiej strony sama miłość nie może być rozumiana jako cel małżeństwa ale tworzy ona środowisko sprzyjające realizacji jego celów. Gdyby miłość uznać za istotny czynnik związku małżeńskiego, należałoby również brak miłości uczynić jedną z przyczyn nieważności samego sakramentu¹²⁶.

3. Wymogi moralne małżeństwa sakramentalnego

Miłość stanowi głęboką potrzebę i zasadnicze powołanie każdego człowieka. Wiąże się to z faktem stworzenia człowieka przez Boga z miłości i do miłości. Powołanie to w sposób szczególny realizuje się poprzez małżeństwo, które w Chrystusie zyskuje nową, sakramentalną jakość (FC 11). Papież Benedykt XVI na początku swojej encykliki *Deus caritas est* prowadzi rozważanie na temat rodzajów miłości, wymieniając miłość do ojczyzny, zawodu, między przyjaciółmi, między rodzicami i dziećmi. W ten sposób dochodzi do refleksji nad szczególną

¹²³ J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, s. 114.

¹²⁴ Por. W. Skrzydlewski, *Problem celów małżeństwa*, „Analecta Cracoviensia”, 3 (1971), s. 321-361.

¹²⁵ Por. Paweł VI, *Przemówienie do Roty Rzymskiej*, 9.02.1976, AAS 68(1976), s. 204-208.

¹²⁶ R. Sztymchmiller, *Znaczenie prawne miłości małżeńskiej*, „Prawo Kanoniczne” 38 (1995), z. 3-4, s. 106.

formą miłości między mężczyzną i kobietą. Stwierdza, że w miłości tej ciało i dusza uczestniczą w sposób nierozdzielny, a przed istotą ludzką otwiera się obietnica szczęścia. Owa miłość wyłania się jako wzór miłości w całym tego słowa znaczeniu (por. DCE 2).

Małżonkowie zawierając swoje przymierze ślubują sobie miłość, wierność i uczciwość małżeńską oraz wytrwanie w małżeństwie aż do śmierci¹²⁷. Można więc mówić o konkretnych wymaganiach moralnych, które wynikają z sakramentalnego małżeństwa. Małżonkowie nie tylko korzystają z określonych praw, ale jednocześnie stawiane im są wymagania, które *de facto* stanowią istotę ich miłości. Jan Paweł II przypomina, że „dar sakramentu” dla małżonków jest z jednej strony powołaniem, a z drugiej przykazaniem, aby pozostali sobie wierni mimo wszystko (FC 20). Owa dobrowolna i wzajemna zgoda małżeńska staje się nie tylko prawem, ale i obowiązkiem¹²⁸.

Pierwszą i najbardziej podstawową cechą miłości małżeńskiej jest jedność, a w konsekwencji nierozdzielność. Papież Jan Paweł II stwierdza wprost, że jedynym „miejscem”, które umożliwia realizację takiej miłości jest właśnie małżeństwo, oznaczające „świadomy i wolny wybór, poprzez który mężczyzna i kobieta przyjmują wewnętrzną wspólnotę życia i miłości” (FC 11). *Katechizm Kościoła Katolickiego* stwierdza, że miłość małżeńska ze swej istoty wymaga jedności i nierozdzielności. Przywołuje w miejscu fragment ewangelii: „A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało” (Mt 19, 6)¹²⁹. Także obowiązujący *Kodeks prawa kanonicznego* wyraża tę prawdę stwierdzając, że: „Istotnymi przymiotami małżeństwa są jedność i nierozdzielność, które w małżeństwie chrześcijańskim nabierają szczególnej mocy z racji sakramentu”¹³⁰.

Nierozdzielność można określić jako moc jednoczącą małżeństwo, która powoduje, że żadna okoliczność zarówno wewnętrzna, jak i zewnętrzna (poza śmiercią jednego ze współmałżonków) nie może ani osłabić, ani zerwać związanego węzła¹³¹. Powyższe wypowiedzi Magisterium Kościoła wskazują jednoznacznie, że jedność i nierozdzielność nie wynikają z żadnych zewnętrznych przesłanek, ale stanowią istotę małżeństwa¹³². Za nierozdzielnością małżeństwa ważnie zawartego, przemawia wiele mocnych argumentów rozumowych. Jednak najpełniejsze uzasadnienie jedności i nierozdzielności przymierza

¹²⁷ Por. OSM 63.

¹²⁸ Jan Paweł II, *Miłość małżeńska*, Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej (21.01.1999), nr 4, w: Jan Paweł II. *Dziela zebrane*, t. 5, *Orędzia, przesłania, przemówienia okolicznościowe*, red. P. Ptasznik, T. Dzidek, Kraków 2007, s. 714-717.

¹²⁹ KKK 1644.

¹³⁰ KPK 1056.

¹³¹ A. Bartczak, *Nierozdzielność małżeństwa dobrem potomstwa*, „*Studia Gdańskie*”, t. XXXI, s. 127-140 (133).

¹³² Jan Paweł II, *Małżeństwo i rodzina są nierozdzielne – przemówienie do Roty Rzymskiej 2001*, 6.

małżeńskiego znajdujemy w tajemnicy jedności Chrystusa i Kościoła¹³³. Papież Franciszek stwierdził, że małżeństwo z samej swojej istoty charakteryzuje się nierozzerwalną wyłącznością i zakłada, że jedność w dużym stopniu jest tożsama z nierozzerwalnością, ponieważ dopiero wówczas możliwa jest pełna komunია osób (AL 62). W refleksji teologicznej zwraca się uwagę, że tego wymogu moralnego małżeństwa nie należy traktować jako ciężar ani też ukazywać go jako przykry obowiązek, ale raczej jako dobrowolny dar dla drugiej osoby¹³⁴.

Całkowity dar z siebie, wzajemne oddanie, wymaga jedności małżonków. Jedność i nierozzerwalność są istotnymi przymiotami małżeństwa, które w związku kanonicznym nabierają szczególnej mocy z racji sakramentu¹³⁵. Przez jedność rozumie się wyjątkową relację pomiędzy jednym mężczyzną i jedną kobietą: „A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało” (Mk 10, 8)¹³⁶. Jedność rozumiana jako osobowa komunია zakorzeniona jest we wzajemnym uzupełnianiu się mężczyzny i kobiety. Małżonkowie chrześcijańscy powołani są do ciągłego umacniania tej komunii, dotrzymując obietnic złożonych przed Bogiem. Duch Święty w sakramencie małżeństwa udziela małżonkom swojego daru jedności, aby zmierzali oni z każdym dniem ku coraz głębszej jedności (por. FC 19). Wykluczenie wymogu jedności czyniłoby zamiar zawarcia małżeństwa sakramentalnego nieważnym, a jednocześnie dopóki trwa poprzednie małżeństwo, nie można zawrzeć innego. Jedność małżeńska sprzeciwia się poligamii, czyli wielożeństwu. Związek jednej kobiety z jednym mężczyzną jest właściwy ludzkiej naturze i sprawia, że miłość oblubieńcza w swej istocie zachowuje ów przymiot wyłączności¹³⁷.

Nierozzerwalność jest naturalną konsekwencją jedności małżeńskiej. *Katechizm Kościoła Katolickiego* stwierdza, że „między ochrzczonymi małżeństwo zawarte i dopełnione nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci”¹³⁸. Nierozzerwalność zabezpiecza dobro małżonków. W praktyce oznacza ona, że raz zawarte małżeństwo osób ochrzczonych nie może być rozwiązane ani wskutek działania przyczyny zewnętrznej, ani też wewnętrznej, a ustaje dopiero w przypadku śmierci jednego z współmałżonków¹³⁹. Oznacza ona również ustawiczny rozwój małżonków we wszystkich

¹³³ Por. J. Grześkowiak, *Sakramentalność małżeństwa w świetle adhortacji apostolskiej „Familiaris consortio” Jana Pawła II*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A. L. Szafranski, Lublin 1985, s. 94-95.

¹³⁴ M. Prudaczk, *Kościół i rodzina wzajemnym dobrem dla siebie w świetle adhortacji „Amoris laetitia”*, „Teologiczne Studia Siedleckie”, XVI (2019) 16, s. 124.

¹³⁵ Por. KPK kan 1056.

¹³⁶ Jan Paweł II, *Małżeństwo i rodzina są nierozzerwalne*. Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej (1.02.2001), nr 5, w: Jan Paweł II. *Dzieła zebrane*, t. V, Kraków 2007, s. 723-728.

¹³⁷ A. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 249, 263.

¹³⁸ KKK 2382.

¹³⁹ KPK kan. 1141.

strefach ich życia¹⁴⁰. Papież Franciszek przypomina, że małżeństwo dodaje do przyjaźni nierozzerwalną wyłączność, czyli jednocześnie otwiera się na wymiar definitywności¹⁴¹. Jedność i złączona z nią nierozzerwalność polegają nie tylko na wzajemnym oddaniu się sobie dwóch osób i zabieganiu o własne szczęście, ale również na budowaniu szczęścia i poczucia bezpieczeństwa dzieci zrodzonych w związku. Mocą sakramentu małżonkowie powołani są do pozostania sobie wiernymi na zawsze, ponad wszelkie próby i trudności (FC 20). Według papieża Jana Pawła II dożgonność w wierności małżeńskiej nie jest ograniczeniem praw i wolności człowieka, ale jest wyzwoleniem i otwarciem możliwości realizacji życiowego powołania. Nierozzerwalność małżeństwa pochodząca z prawa Bożego niesie ze sobą tę wyzwoleńczą prawdę¹⁴². Współczesną plagą społeczną są rozwody powodowane często niemoralnym postępowaniem przynajmniej jednego z małżonków. Wprowadzają one w życie nieporządek powodujący cierpienie wielu ludzi, a szczególnie dzieci i porzuconego współmałżonka¹⁴³.

Wierność i uczciwość małżeńska są wyrazem autentycznej miłości. *Katechizm* stwierdza, że „miłość małżeńska ze swej natury wymaga od małżonków nienaruszalnej wierności”¹⁴⁴. Najgłębszym motywem wierności jest podobieństwo człowieka do Boga, który kocha człowieka miłością nieodwołalną i trwałą. Z tego względu miłość małżeńska nie może zakładać jakiegokolwiek formy tymczasowości. Na boskie źródło miłości wskazał papież Benedykt XVI stwierdzając: „On [Bóg] pierwszy nas ukochał i nadal nas kocha jako pierwszy; dlatego my również możemy odpowiedzieć miłością” (DCE 17). Dla dobra małżeństwa i rodziny zaślubieni są zobowiązani do wspólnego pożycia, obopólnej wierności i wzajemnej pomocy. Wierność małżeńska często jest mylnie rozumiana. Wielu kojarzy się tylko z brakiem pozamałżeńskich relacji intymnych z innymi osobami. Zarówno święty Augustyn jak i święty Tomasz z Akwinu przedstawiali wierność małżeńską nie tylko na płaszczyźnie cielesnej, ale także duchowej. Wierność w małżeństwie przejawia się również nabyciem do siebie wzajemnych praw¹⁴⁵. Sobór Watykański II podkreśla, iż wewnętrzna jedność jako wzajemne oddanie się sobie dwóch osób, a także dobro dzieci wymagają pełnej wierności małżonków (KDK 20). Choć wierność małżeńska nie jest celem istotnym małżeństwa, to jest jednak jego istotnym elementem¹⁴⁶.

¹⁴⁰ K. Wojaczek, *Małżeństwo. Doświadczenie obdarowania*, Opole 2001, s. 79.

¹⁴¹ M. Prudaczuk, *Kościół i rodzina wzajemnym dobrem dla siebie w świetle adhortacji „Amoris laetitia”*, s. 123.

¹⁴² Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do pracowników Trybunału Roty Rzymskiej (28.01.2002)*, AAS 94 (2002), s. 343.

¹⁴³ KKK 2385.

¹⁴⁴ KKK 1649.

¹⁴⁵ Por. G. Leszczyński, *Exclusio boni fidei jako symulacja zgody małżeńskiej*, Łódź 2004, s. 102-105.

¹⁴⁶ Por. tamże, s. 147-149.

Małżonkowie mocą sakramentu zostają uzdolnieni do wytrwania w wierności i stawania się jej świadkami¹⁴⁷. Małżonkowie wiernie trwający w sakramentalnym przymierzu są dla innych ludzi znakiem i świadectwem miłości samego Boga, w której mają udział¹⁴⁸. Miłość, aby zasługiwała na to miano, musi być wolna, a to wyklucza wszelkie próby zawłaszczenia jej: poddaństwo, zależność, niewolnictwo, panowanie. Przymierze małżeńskie ma być przestrzenią komunii osób, a więc afirmacji drugiego człowieka i szansy na jego nieustanny rozwój¹⁴⁹. Niebezpieczne wydaje się fałszywe pojmowanie wierności jako ograniczenia wolności¹⁵⁰. Wierność ściśle łączy się z ludzką wolnością, ale jej nie ogranicza. Przeciwnie, stanowi ona swoiste zabezpieczenie przed egoizmem i zabieganiem wyłącznie o swoje dobro. Związek wierności z wolnością przypomina aktualny *Kodeks prawa kanonicznego*: „Zgoda małżeńska jest aktem woli, którym mężczyzna i kobieta w nieodwołalnym przymierzu wzajemnie się sobie oddają i przyjmują w celu stworzenia małżeństwa”¹⁵¹. Wierność zawsze wiąże się z patrzeniem w przyszłość, której człowiek nie zna, dlatego wymaga pewnego zawierzenia drugiej osobie, zaufania, a to z kolei domaga się wzajemności¹⁵². Małżeńska przysięga wierności implikuje wolny wybór trwania we wspólnocie małżeńskiej bezwarunkowo. Odrzucenie wierności małżeńskiej w istotny sposób utrudniałoby nie tylko życie małżeńskie, ale także wypełnienie obowiązków płynących z powołania małżonków do zrodzenia i wychowania dzieci. Temat wierności małżeńskiej rozwinął papież Franciszek w adhortacji *Amoris laetitia* wskazując, że „Nie możemy bowiem zachęcać do drogi wierności i wzajemnego daru z siebie, jeśli nie pobudzimy rozwoju, umocnienia i pogłębienia miłości małżeńskiej i rodzinnej. Łaska bowiem sakramentu małżeństwa ma w istocie przede wszystkim „udoskonalać miłość małżonków” (AL 89).

Uczciwość małżeńska stanowi kolejny element więzi miłości małżeńskiej, ślubowany podczas składania przysięgi sakramentalnej. Papież Jan Paweł II poświęcił dużo uwagi uczciwości małżeńskiej, a szczególnie roli „serca” w biblijnym rozumieniu. Chrystus odwołując się do „serca” położył fundament dla właściwego rozumienia uczciwości małżeńskiej (por. Mt 5, 8. 27 – 32). Przez przymierze małżeńskie, małżonkowie powołani są do budowania „komunii serc”. Wymaga ona jednak serca głęboko wyzwolonego od pożądania, aby mężczyzna i kobieta byli zdolni do wzajemnego daru z siebie¹⁵³. Gwarantuje to właśnie

¹⁴⁷ KKK 1647.

¹⁴⁸ KKK 1648.

¹⁴⁹ J. Nagórny, *Sakramenty w życiu moralnym chrześcijanina*, Lublin 2012, s. 360-361.

¹⁵⁰ Por. J. Nagórny, *Wierność – nie tylko małżeńska*, w: *Miłość wierność i uczciwość małżeńska*, red. K. Jeżyna, T. Zadykiewicz, Lublin 2006, s. 125-126.

¹⁵¹ KPK 1057.

¹⁵² Por. J. Nagórny, *Wierność – nie tylko małżeńska*, w: *Miłość wierność i uczciwość małżeńska*, s. 143.

¹⁵³ Por. Jan Paweł II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich, Chrystus odwołuje się do „początku”*, red. T. Styczeń, Lublin 1987, s. 174.

uczciwość, ponieważ dzięki niej człowiek może dostrzec wartość człowieka jako osoby. Życie w uczciwości małżeńskiej polega na trosce o współmałżonka i działaniu ukierunkowanym ku jego dobru, przejawiającym się we właściwych relacjach, zachowaniach, a także intencjach względem niego. Uczciwość obejmuje także głębokie, wzajemne poszanowanie osób, zachowanie porządku etycznego w pożyciu małżeńskim oraz postawę odpowiedzialnego rodzicielstwa¹⁵⁴.

Życie małżeńskie, aby mogło być spełnione, musi realizować zamysł Boga związany nieodłącznie z przekazywaniem życia (por. Rdz 1, 28). Sobór Watykański II podkreśla, iż zrodzenie potomstwa jest owocem wzajemnego obdarowywania się sobą przez małżonków, a potomstwo zrodzone w małżeństwie wpływa na wewnętrzną łączność i jedność w małżeństwie (por. KDK 48). Papież Jan Paweł II przypomina, że miłość w małżeństwie nie wyczerpuje się w miłości dwojga, ale zawsze ma być otwarta na nową rzeczywistość – dziecko, które jest „żywym odbiciem” miłości małżonków (por. FC 14). Trafnie syntezyzuje tę prawdę papież Franciszek w adhortacji *Amoris laetitia* stwierdzając, że „miłość zawsze obdarza życiem” (AL 165). Stwierdzenie to harmonizuje ze słowami Jana Pawła II, że każda rodzina swój początek bierze z małżeńskiej wspólnoty mężczyzny i kobiety (LdR 7). Franciszek podkreśla jednocześnie, że rodzina stanowi nie tylko przestrzeń zrodzenia życia, ale przede wszystkim jego przyjęcia jako daru samego Boga, ponieważ każde nowe życie jest szansą na odkrycie najważniejszego wymiaru miłości, jaką jest bezinteresowność. Odzwierciedla ona miłość Boga, który jako pierwszy kocha człowieka i przejawia inicjatywę miłości (AL 166). Małżonkowie przyjmujący w darze nowe życie są figurą samego Boga, a ich małżeńska płodność stanowi widzialny obraz Jego stwórczej miłości (por. AL 10-11).

Małżonkowie stają się „przekazicielami życia na podstawie nieustannie odnawianej świadomości sensu rodzicielstwa, pojmowanego jako doniosłe wydarzenie, ukazujące, że życie ludzkie jest darem” (EV 92). Poprzez swoją płodność małżonkowie uczestniczą w odwiecznym planie stwórczej miłości Boga. Wyrazem tej miłości jest akt małżeński jako szczególny sposób zjednoczenia mężczyzny i kobiety. Stanowi on integralną część ich małżeńskiej miłości a jednocześnie implikuje zdolność do zrodzenia nowego życia. Jak stwierdza L. Melina, nie ma prawdziwej jedności małżonków bez otwarcia na rodzicielstwo ani prawdziwego i w sposób odpowiedzialny realizowanego rodzicielstwa bez całkowitego daru z siebie złożonego przez małżonków na poziomie cielesnym i duchowym¹⁵⁵. Współpraca z Bogiem w dziele stwarzania w kontekście odpowiedzialnego rodzicielstwa wymaga przyjęcia przez

¹⁵⁴ Por. J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, s. 107.

¹⁵⁵ L. Melina, *Naturalna regulacja poczęć a godność osoby i jej powołanie do miłości*, w: *Dar ciała darem osoby*, red. P. Ślęczka, Lublin 2005, s. 107-109.

małżonków określonej postawy wobec zadania, które na mocy sakramentu przyjmują. Przede wszystkim oznacza to zdolność odpowiedzi Bogu na Jego wezwanie, zrozumienie swojej misji i zadań oraz podjęcie ich w sposób odpowiedzialny. Misja rodzicielska przekracza prywatne interesy małżonków, gdyż jest posłannictwem zleconym przez samego Boga, działaniem we współpracy z Nim i w Jego imieniu¹⁵⁶. Papież Paweł VI w encyklice *Humanae vitae* analizuje temat odpowiedzialnego rodzicielstwa i stwierdza, że musi być ono właściwie rozumiane. Przede wszystkim należy podkreślić jego wymiar biologiczny, a więc samą świadomość rodziców ich zdolności dawania życia oraz znajomość rytmów płodności kobiety. Od małżonków wymagane jest samoopanowanie, pozwalające im kierować naturalnymi popędami i instynktami przy pomocy rozumu i woli. Odpowiedzialna postawa zakłada roztropność oraz prawidłowo ukształtowane sumienie małżonków oraz ich otwartość i wielkoduszną gotowość przyjęcia nowego życia. Przy takiej postawie małżonkowie mogą czasowo lub nawet na czas nieograniczony odraczać poczęcie nowego życia, jeśli za tym przemawiają czynniki zdrowotne, psychologiczne, ekonomiczne lub społeczne (por. HV 10). Wyraźnie trzeba podkreślić potrzebę roztropności i odpowiedzialności za swoje własne życie i za życie mającego pojawić się dziecka. Wszystkie czynniki subiektywne trzeba jak najbardziej zobiektywizować poprzez odniesienie się do zasad moralnych, aby uniknąć usprawiedliwiania swojej postawy zamknięcia na życie. Ojcostwo i macierzyństwo są bowiem nie tylko sprawą ludzkiej wolności, ale przede wszystkim powołaniem wpisanym w miłość małżeńską, wymagającym przyjęcia odpowiedzialności wobec Boga¹⁵⁷.

Ludzka płodność posiada nie tylko wymiar fizyczny, ale także duchowy polegający na wychowaniu przekazaniu swojemu potomstwu wartości (FC 28). Dobro potomstwa na kartach *Kodeksu* zajmuje ważne miejsce, a źródło tego tkwi w Prawie Bożym. Skoro małżonkowie przyjmują potomstwo, rodzi się kwestia sposobu jego wychowania. Rodzice powinni spełniać swój obowiązek wychowawczy wobec dzieci w taki sposób, aby umożliwić im pełny i integralny rozwój w sferze fizycznej, psychicznej, społecznej i duchowej. W tym ostatnim wymiarze szczególnie ważna wydaje się troska o rozwój intelektualny, religijny i moralny dziecka. W ten sposób rodzice współpracują z Bogiem i obdarzają swoje dzieci człowieczeństwem, a w konsekwencji pomagają im odkryć i wypełnić życiowe powołanie¹⁵⁸. Mają oni wspomagać dzieci w rozwoju i wychowywać je do przyjęcia istotnych wartości. Wychowanie winno odbywać się nie tylko przez słowo, ale też poprzez przykład. Dzieci oprócz zapewnienia bezpieczeństwa i potrzeb materialnych powinny od rodziców czerpać najlepsze

¹⁵⁶ J. Bajda, *Rodzina miejscem Boga i człowieka*, Łomianki 2005, s. 211.

¹⁵⁷ B. Bassa, *Dowartościowanie odpowiedzialnego rodzicielstwa*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 182.

¹⁵⁸ Por. tamże, s. 183.

wzorcu. Ważne jest przekazywanie szacunku dla człowieka i uczenie odpowiedzialności. Ma to nie tylko znaczenie bezpośrednie, ale oddziałuje także na wychowanie przyszłych pokoleń¹⁵⁹.

W tym miejscu należy wspomnieć także o postawach przeciwnych odpowiedzialnemu rodzicielstwu określanych ogólnie jako „cywilizacja śmierci”. Określenia tego użył papież Jan Paweł II w encyklice *Evangelium vitae*, oceniając, że jej przyczyn należy szukać w wynaturzeniu ludzkiej wolności. Człowiek tracący wrażliwość na Boga, jednocześnie traci bowiem wrażliwość na drugiego człowieka (por. EV 21). Oznacza ona cywilizację, w której zanika kultura życia a pojawia się jej zaprzeczenie, wręcz antykultura¹⁶⁰. Tendencje te przejawiają się także w traktowaniu ludzkiej seksualności w oderwaniu od płodności, jako coś niezależnego od ludzkiego życia, autonomicznego i pozostającego poza ocenami moralnymi. W ten sposób aktywność seksualną oddziela się od rodzicielstwa: ojcostwa i macierzyństwa. Prowadzi to do uprzedmiotowienia człowieka i traktowania go w sposób instrumentalny.

Przejawem cywilizacji śmierci jest przerywanie ciąży. Aborcja z założenia sprzeciwia się istocie małżeństwa i podważa fundament istnienia rodziny. Jest to zawsze akt zmierzający do zabicia dziecka przed jego narodzeniem¹⁶¹. Jak zauważa B. Bassa, „najgłębsze zło aborcji polega [jednak] na odrzuceniu miłości”¹⁶². Papież Jan Paweł II analizując ten problem współczesnego świata, stwierdza, że należy spojrzeć prawdzie w oczy i nazywać rzeczy po imieniu, gdyż nazywanie aborcji wyłącznie „zabiegiem” grozi nam zaciemnieniem pojęć i trywializowaniem grzechu. Papież stwierdza jasno, że niezależnie od tego, w jaki sposób aborcja zostanie dokonana, pozostaje ona zabójstwem istoty ludzkiej w początkowym stadium jej życia (por. EV 58). Aborcja nieuchronnie niszczy relację miłości, która mogłaby się rozwinąć między matką a dzieckiem oraz skutkuje u osób biorących w niej udział a zwłaszcza u matki zabitego zaburzeniami posttraumatycznymi¹⁶³. U podstaw tego czynu leży utrata elementarnej wrażliwości ludzkiej oraz miłości do ludzkiego życia. Papież Franciszek pisze, iż każde nowe życie pozwala odkrywać najbardziej bezinteresowny wymiar miłości, nieustannie zadziwiający, jakim jest bycie kochanym najpierw, zanim się przyjdzie na świat (por. AL 166). Jednocześnie zaznaczył, że współcześnie wiele dzieci przychodzi na świat jako nieplanowane, a co za tym idzie także czasem jako niechciane, na co „rodzice lub inni członkowie rodziny,

¹⁵⁹ Por. J. Goleń, *Rodzice wychowawcami do życia w rodzinie*, „*Życie i Myśl. Zeszyty Problemowe*” 26, 2010, s. 76-88.

¹⁶⁰ B. Bassa, *Dowartościowanie odpowiedzialnego rodzicielstwa* w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 183.

¹⁶¹ M. Kalinowski, *Aborcja*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 239.

¹⁶² B. Bassa, *Dowartościowanie odpowiedzialnego rodzicielstwa*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 184.

¹⁶³ Por. tamże.

powinni uczynić wszystko, co w ich mocy, aby je przyjąć jako dar Boga i podjąć odpowiedzialność, aby je przyjąć z otwartością i miłością” (tamże).

Kościół od początku bronił życia ludzkiego jako daru Boga i podkreślał jego bezwzględna ochronę od momentu poczęcia. O takiej postawie wspomina *List do Galatów* traktując niszczenie życia poczętego jako zabójstwo (por. Ga 5, 20). Sobór Watykański II potępił otwarcie przerywanie ciąży oceniając, że „należy z największą troską ochraniać życie od samego jego poczęcia; spędzanie płodu jak i dzieciobójstwo są okropnymi przestępstwami” (KDK 51). Jednocześnie etyka chrześcijańska podkreślając niezbywalne prawo każdego człowieka do życia, przypomina, że nie istnieją żadne racje, które mogłyby to prawo zmienić. Każdy człowiek posiada szczególną godność, gdyż każde życie ludzkie jest chciane przez Ojca Niebieskiego i jest częścią Jego planu miłości¹⁶⁴.

Przejawem postawy antyrodzicielskiej jest także stosowanie antykoncepcji, czyli różnego typu działania mające na celu zapobieganie nieplanowanemu poczęciu dziecka¹⁶⁵. Źródłem postawy antykoncepcyjnej i antynatalistycznej należy szukać w zmianach kulturowych, a szczególnie w laicyzacji życia społecznego, konsumpcjonizmie oraz szeroko pojętym wyzwoleniem seksualnym¹⁶⁶. Istota niemoralności tego zjawiska tkwi w tym, że człowiek chce decydować o czymś, co nie podlega jego władzy, czyli o poczęciu dziecka. Wówczas jego samego nie traktuje się jako daru Boga, lecz raczej jako przeszkodę, zagrożenie i zło, przed którym trzeba się bronić i unikać go za wszelką cenę¹⁶⁷. Ponadto cechą charakterystyczną tej postawy jest związany z podejmowanymi działaniami lęk przed dzieckiem. Prowadzi on do szukania „zabezpieczenia” w celu zachowania swobody seksualnej, w której ciało drugiego człowieka traktowane jest jako źródło doznań i przyjemności¹⁶⁸. Oddzielanie seksualności od płodności jest jednocześnie rozłamem w samej istocie współżycia małżonków, w którym chodzi o umacnianie jedności osób. Akt małżeński przestaje być widocznym znakiem dopełnienia i nie ma już mocy jednoczącej ludzi, gdyż zrywa się relację. Wykluczenie płodności ze współżycia małżeńskiego może pociągać za sobą również inny skutek jakim jest uprzedmiotowienie człowieka. To z kolei sprzyja rozwojowi postawy egoistycznej. Wówczas współmałżonek może nie być już traktowany jako potencjalny ojciec, czy matka, ale raczej jako obiekt zaspokojenia swojej seksualnej potrzeby¹⁶⁹.

¹⁶⁴ M. Kalinowski, *Aborcja*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 241.

¹⁶⁵ *Antykoncepcja*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/antykoncepcja.html>, , dostęp: 27.07.2020 r.

¹⁶⁶ T. Zadykiewicz, *Antykoncepcja*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 229.

¹⁶⁷ B. Bassa, *Dowartościowanie odpowiedzialnego rodzicielstwa*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 185.

¹⁶⁸ T. Zadykiewicz, *Antykoncepcja*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 229.

¹⁶⁹ B. Bassa, *Dowartościowanie odpowiedzialnego rodzicielstwa*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 185.

Kościół negatywnie ocenia wszelkie działania antykoncepcyjne biorąc pod uwagę kilka płaszczyzn. Najpierw uwzględnia płaszczyznę antropologiczną, bazującą na integralnej koncepcji człowieka oraz personalistycznym podejściu do miłości małżeńskiej. Afirmacja osoby z jej płciowością prowadzi i pomaga w afirmacji płodności jako jednego z elementów ludzkiej natury¹⁷⁰. Papież Jan Paweł II stwierdził, że „kiedy małżonkowie, uciekając się do środków antykoncepcyjnych, oddzielają od siebie dwa znaczenia, które Bóg Stwórca wpisał w naturę mężczyzny i kobiety i w dynamizm ich zjednoczenia płciowego, zajmują postawę «sędziów» zamysłu Bożego i «manipulują» oraz poniżają płciowość ludzką, a wraz z nią osobę własną i współmałżonka, fałszując wartość «całkowitego» daru z siebie. W ten sposób naturalnej «mowie», która wyraża obopólny, całkowity dar małżonków, antykoncepcja narzuca «mowę» obiektywnie sprzeczną, czyli taką, która nie wyraża całkowitego oddania się drugiemu; stąd pochodzi nie tylko czynne odrzucenie otwarcia się na życie, ale również sfalszowanie wewnętrznej prawdy miłości małżeńskiej, powołanej do całkowitego osobowego daru” (FC 32). Uwzględniając płaszczyznę teologiczną nauczanie Kościoła przypomina, że integralna koncepcja człowieka oznacza nie tylko komplementarność czysto biologiczną kobiecości i męskości, ale także jedność natury i łaski. Wszelkie formy antykoncepcji sprzeciwiają się owej jedności i burzą ten porządek naruszając jednocześnie zamysł Boży¹⁷¹. W ten sposób zubaża się sam akt płciowy pozbawiając go elementu płodności i wymiaru rodzicielstwa, co stoi w sprzeczności z rodzicielstwem samego Boga. Antykoncepcja odrywa bowiem ludzkie działanie od boskiego aktu stworzenia, dlatego jest także „aktem bezbożności”¹⁷².

Antykoncepcja hormonalna wywiera u stosujących ją nie tylko negatywne skutki duchowe, ale także zdrowotne. Medycyna wskazuje najpierw na skutki w postaci powstawania stanów zapalnych oraz zmian nowotworowych, a także wzrost ryzyka późniejszych poronień. Wśród wymienianych chorób, których ryzyko wzrasta wraz ze stosowaniem antykoncepcji farmakologicznej znajdują się: nadciśnienie tętnicze, kamica pęcherzyka żółciowego, nowotwory złośliwe, zmiany miażdżycowe, a także zaburzenia układu pokarmowego, bóle głowy, przybór masy ciała, czy zmiany skórne¹⁷³. Szkodliwość środków antykoncepcyjnych rozciąga się także na zdrowie psychiczne wpływając szczególnie mocno na układ nerwowy, powodując przy tym różne rodzaje lęków i obaw. Należy podkreślić, że skutki te dotyczą

¹⁷⁰ Por. T. Zadykiewicz, *Antykoncepcja*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 232-233.

¹⁷¹ T. Zadykiewicz, *Antykoncepcja*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 234.

¹⁷² J. Bajda, *Rodzina miejscem Boga i człowieka. Wokół zagadnienia integralnego powołania rodziny*, Łomianki 2005, s. 229.

¹⁷³ J. Bruchalski, *Uboczne skutki antykoncepcji*, w: *XVIII Międzynarodowy Kongres Rodziny*, red. A. Czarnocki, Warszawa 1994, s. 296-308.

w większości kobiet i poważnie obciążają ich zdrowie. Zachęcanie, nakłanianie a tym bardziej zmuszanie kobiet do stosowania środków antykoncepcyjnych jest wyrazem braku szacunku oraz miłości. Także tolerowanie ze strony mężczyzny ma podobny wydźwięk, gdyż ktoś, kto prawdziwie kocha, nigdy nie narazi osoby kochanej na utratę zdrowia¹⁷⁴. Kościół oceniając negatywnie praktykę szeroko pojętej antykoncepcji zwraca jednocześnie uwagę na podstawowe prawa i godność człowieka, który powołany jest do miłości. Promuje on postawę odpowiedzialnego rodzicielstwa, polegającą na dostosowaniu współżycia małżeńskiego do okresów niepłodnych kobiety. Niezrozumieniem ze strony zwolenników postawy antynatalistycznej jest nazywanie postawy odpowiedzialnego rodzicielstwa „naturalną antykoncepcją” lub „regulacją poczęć”. W postawie tej nie występuje regulacja poczęć, a tym bardziej sprzeciwianie się poczęciu życia, gdyż małżonkowie zawsze dopuszczają możliwość poczęcia dziecka i przyjęcia go z miłością. Postawa ta nie prowadzi do oddzielenia aktu małżeńskiego od wymiaru płodności i nie redukuje samego współżycia tylko do sfery fizycznej¹⁷⁵.

Małżonkowie powinni z jednej strony zawsze zachowywać otwartość na dar potomstwa i nie podejmować działań obojętniających akt małżeński¹⁷⁶, a z drugiej nie mogą dążyć do poczęcia dziecka w sposób nienaturalny¹⁷⁷. Współcześnie coraz więcej uwagi poświęca się sztucznym formom zapłodnienia, polegającym na poczęciu dziecka w inny sposób niż poprzez naturalny stosunek płciowy mężczyzny i kobiety. Zabiegi te są wątpliwą moralnie próbą odpowiedzi na problem niepłodności, raczej polegającą na wykorzystywaniu tego problemu dla celów komercyjnych. Sztuczne zapłodnienie stanowi jawne naruszenie wewnętrznej jedności pomiędzy miłością i płodnością wyrażanej w akcie płciowym. Techniczna interwencja pozbawia poczęcie dziecka istotnego prawa jakim jest prawo do poczęcia w naturalnym akcie miłości rodziców – mężczyzny i kobiety¹⁷⁸. Niemoralność tych zabiegów tłumaczy się tym, że dziecko nie jest czymś co należy się rodzicom, ale jest darem¹⁷⁹. Najmocniejszym argumentem wydaje się ten, że procedury sztucznego zapłodnienia pociągają za sobą śmierć licznych „niewykorzystanych” embrionów ludzkich.

¹⁷⁴ T. Zadykowicz, *Antykoncepcja*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 236.

¹⁷⁵ Tamże, s. 238.

¹⁷⁶ Por. KKK 2378.

¹⁷⁷ Por. W. Góralski, *Wykluczenie dobra potomstwa w nowym orzecznictwie rotalnym*, „*Ius Matrimoniale*” 9, 2004, s. 131-132.

¹⁷⁸ Por. B. Bassa, *Dowartościowanie odpowiedzialnego rodzicielstwa*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 186.

¹⁷⁹ KKK 2378.

4. Rodzina Kościołem domowym

Rodzina jest podstawową komórką społeczną. W niej przychodzi na świat nowy człowiek, wzrasta, dojrzewa, uczy się i wychowuje. Z rodziny człowiek czerpie stabilny fundament życia społecznego oraz przechodzi proces humanizacji i socjalizacji potrzebny do niezależnego funkcjonowania w świecie (FC 43). Papież Jan Paweł II przypomniał, że zasadniczym powołaniem rodziny jest „budowanie Królestwa Bożego w dziejach, poprzez udział w życiu i posłannictwie Kościoła” (FC 49). Dostrzegając kryzys rodziny narastający w ostatnich dziesięcioleciach oraz czynniki wpływające na tę sytuację. Wśród wierzących zauważył zmiany postaw wobec sakramentu małżeństwa polegające na niedowartościowaniu instytucji małżeństwa i jej nadprzyrodzonego charakteru ujawniające się w coraz częstszym podejmowaniu życia „bez ślubu”. Przestrzegał także przed niszczącym wpływem na rodzinę częstych rozwodów i zdrad małżeńskich oraz manipulacji człowiekiem prowadzące do przemiany wartości i przesunięcia priorytetów¹⁸⁰. Rodzina chrześcijańska jest bezsprzecznie wspólnotą, w której osoba ludzka znajduje schronienie przed negatywnymi czynnikami świata. Jest nią także, a może tym bardziej, wobec nakreślonej powyżej sytuacji intensywnych przemian mentalno-kulturowych. Zachowanie tożsamości rodziny chrześcijańskiej oraz bycie oparciem i schronieniem dla swoich członków wymaga oparcia rodziny na sakramencie oraz jedności z Kościołem¹⁸¹.

Ze względu na ścisłą łączność rodziny z Kościołem oraz analogie jakie w niej znajdujemy jest uważana za Kościół domowy. Źródłem tego pojęcia należy szukać w pismach Nowego Testamentu. Natomiast sam termin zawdzięczamy wprost Ojcom Kościoła, zwłaszcza Janowi Chryzostomowi, który nazwał rodzinę „małym Kościołem”¹⁸². Pisał on, że: „Modlitwa i nauczanie w Kościele nie wystarczą. Muszą wam towarzyszyć także w domu, ponieważ dom jest małym Kościołem”¹⁸³. Św. Augustyn nawiązał do idei Kościoła domowego pisząc o roli ojca porównując jego zadanie do misji biskupa głoszącego słowo Boże¹⁸⁴. W średniowieczu postrzeganie rodziny jako domowego Kościoła prawie zanikło. Akcentowano hierarchiczną strukturę Kościoła. Powrót do rodziny jako domowego Kościoła nastąpił w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele*, w której Ojcowie Soborowi podkreślają, że rodzina jest pierwszym

¹⁸⁰ Por. J. Stala, *Rodzina XXI wieku w perspektywie nauczania Jana Pawła II*, „Polonia Sacra” nr 4, 2015, s. 159-160.

¹⁸¹ Tamże, s. 169.

¹⁸² Por. M. Kluz, *Rola rodziny i Kościoła w wychowaniu religijno-moralnym osób niepełnosprawnych intelektualnie*, „Studia Socialia Cracovienia”, 7 (2015), nr 1 (12), s. 145-146.

¹⁸³ Jan Chryzostom, *In epistolam Ephesion hom.*, 20, 6, cyt. za: M. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 705.

¹⁸⁴ Por. Św. Augustyn, w: PL, t. 38, s. 580-581, cyt. za M. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 706.

miejszem przekazywania wiary. *Dekret o apostołstwie świeckich* wprost nazywa rodzinę „jakby domowym sanktuarium Kościoła” (DA 11). Papież Jan Paweł II wielokrotnie używał określenia „Kościół domowy” oraz objaśniał jego rolę, funkcje i znaczenie (zob. FC 52-53. 55-62. 65, 86). Także papież Benedykt XVI podkreślał, że Kościół tworzony jest przez rodziny – małe Kościoły domowe¹⁸⁵. Papież Franciszek natomiast nauczając o Kościele użył nowotestamentalnego określenia „Kościół zbierający się w domu”, podkreślając znaczenie rodziny oraz jej wzajemne relacje z Kościołem (AL 11).

W pierwotnym chrześcijaństwie cała codzienna rzeczywistość koncentrowała się w domu. Kościół istniał przede wszystkim w domu, czyli w rodzinie, które nazywano małymi kościołami¹⁸⁶. Określenie „Kościół domowy” ma swoje korzenie w listach świętego Pawła, a także w *Dziejach Apostolskich*. Tam znajdujemy teksty mówiące o pierwszych nawróconych na chrześcijaństwo rodzinach, czy domach (por. Dz 16, 15; 31-34; 18, 8). Z kolei św. Paweł pisze o Kościele, który zbiera się w domu (por. 1Kor 16, 19; Rz 16, 5; Kol 4, 15; Flm 2; Rz 16, 23). Jako że chrześcijaństwo do III wieku było prześladowane, chrześcijanie nie dysponowali oficjalnymi miejscami kultu. Spotykali się po kryjomu w domach, które z czasem stawały się swoistymi kościołami. Z pewnością możemy powiedzieć, że w pierwotnym chrześcijaństwie rodzina pełniła funkcję religijną i ewangelizacyjną. Gdy ojciec przyjmował chrzest, robiła to cała rodzina. Przede wszystkim w rodzinie przekazywana była wiara i zasady życia moralnego. Tam gromadzono się na Eucharystii, głoszone słowo Boże, śpiewano psalmy i uwielbiano Boga¹⁸⁷. Dom stanowił punkt oparcia dla wierzących i głoszących słowo Boże. Szczególnie dla chrześcijan wywodzących się z judaizmu rodzina stanowiła miejsce przekazu wiary, a ojciec postrzegany był jako swoisty kapłan przewodniczący rodzinnej liturgii, nauczyciel moralności i wykładowca Tory¹⁸⁸. Struktura rodzin wczesnochrześcijańskich była podobna także do struktury starożytnych rodzin grecko-rzymskich. Jednak tym, co wyróżniało rodziny chrześcijańskie był tryb życia oparty na zasadach Ewangelii. Wspominał o tym chociażby anonimowy autor *Listu do Diogneta* będącego apologią wczesnego chrześcijaństwa. Z listu dowiadujemy się, że chrześcijanie nie odróżniają się od innych ludzi, ale żyją w świecie jako zwykli ludzie. Stosują się do zwyczajów i kultury będącej elementem danej społeczności i przestrzegają jej praw. Jednocześnie autor zaznacza, że ich postawa jest zgoła inna niż nie-chrześcijan, gdyż: „żenią się jak wszyscy i mają dzieci, lecz nie porzucają nowo

¹⁸⁵ Benedykt XVI, *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/rodzina_06062005.html; dostęp: 28.07.2020 r.

¹⁸⁶ E. Ozorowski, *Kościół domowy w Kościele powszechnym*, w: *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. 2, red. K. Majdański, Warszawa 1990, s. 41.

¹⁸⁷ S. Longosz, *Geneza pojęcia „rodzina Kościołem domowym”*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010, s. 39.

¹⁸⁸ Tamże, s. 42.

narodzonych (...), wszyscy dzielą jeden stół, lecz nie jedno łoże, są w ciele, ale nie żyją według ciała”¹⁸⁹. Z tekstu tego wynika, że na fundamencie zasad ewangelicznych powstała rodzina o zupełnie nowej jakości, która charakteryzowała się wiernością współmałżonkowi i nierozzerwalnością związku zawartego w obecności kapłana.

Ukazane powyżej początki Kościoła domowego mają swoje zakorzenienie w Chrystusie i Jego dziele zbawczym. Jezus Chrystus wyraźnie doceniał rodziny, zarówno w sensie głębokiej więzi ze swoimi najbliższymi, jak też poprzez licznie spotykane z innymi rodzinami. Nawiedzał je zarówno ze względu na przyjaźń, jak i trudną sytuację panującą w rodzinie, ale też niosąc Dobrą Nowinę tym, którzy byli na nią otwarci (por. Mt 9,18-19;23-26; Mt 8,14-15; Mt 26;6-13; Mk 1,29-31; Mk 5,35-43; Mk 14,3-9; Łk 4,38-41; Łk 7,36-49; Łk 8,49-56; Łk 10,38-42; J 11,1-43; J 12,1-8). Warto przypomnieć, że sam sakrament małżeństwa, z którego następnie wyrasta chrześcijańska rodzina, odnosi się do relacji Chrystusa z Kościołem. A zatem związek pomiędzy mężem, a żoną ma odzwierciedlać relację zachodzącą między Chrystusem i Kościołem, która przede wszystkim polega na miłości, gdyż Chrystus ukochał Kościół i oddał za Niego swoje życie¹⁹⁰.

Zbawiciel niewątpliwie podkreślił wartość i rolę rodziny jako wspólnoty. Podnosząc małżeństwo do rangi sakramentu, wyeksponował godność rodziny i jej zadanie. Rodzina jest wspólnotą życia i miłości, w której istnieją konkretne relacje oparte na miłości pomiędzy poszczególnymi członkami. Najpierw jest to wzajemna relacja małżonków do siebie nawzajem, a następnie w rodzinie relacje pomiędzy dziećmi a rodzicami i dziećmi pomiędzy sobą (AL 50). Więzy te z zasady przepełniają pierwotny chrześcijański klimat, gdzie „jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich wierzących” (Dz 4, 32). Rodzina, jak żadna inna wspólnota, charakteryzuje się szczególnymi więzami miłości chrześcijańskiej¹⁹¹. Relacje poszczególnych członków rodziny, jak i innych stanów i grup społecznych dobrze opisuje tekst św. Pawła: „Nie ma już Żyda ani poganina, nie ma już niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety, wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie Jezusie” (Ga 3, 28). Jedność rodziny umożliwiała przeżywanie wiary w konkretnych realiach jej funkcjonowania. Przemieniała dawne, zbudowane na prawie naturalnym, struktury małżeńsko-rodzinne nowym duchem Ewangelii. Dom był miejscem krzewienia wiary, dawania świadectwa o Chrystusie,

¹⁸⁹ *List do Diogneta*, <https://opusdei.org/pl-pl/article/list-do-diogneta/>; dostęp: 14.08.2020 r.

¹⁹⁰ G. Witaszek, *Biblijno-teologiczne ujęcie rodziny jako Kościoła*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 33.

¹⁹¹ W socjologii można wyodrębnić trzy rodzaje więzi rodzinnej. Pierwszy z nich dotyczy wymiaru osobowego, emocjonalno-wolitywnego. Składają się na nią uczucia, przeżycia, pragnienia wobec członków rodziny. Drugi rodzaj stanowi więź kulturowa. Dotyczy ona akceptacji tych samych wartości, norm zachowań, kultywowania wspólnych zwyczajów, przeżywania świąt, pamiątek rodzinnych – to więź kulturowa. Trzeci rodzaj więzi dotyczy wspólnego domu, gospodarstwa oraz piastowanych w nim funkcji – jest to więź strukturalno-przedmiotowa., Zob. K. Święs, *Podstawy socjologiczne duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 125.

budowania nowej wspólnoty w świetle Ewangelii. W ten sposób chrześcijanie zgromadzeni w rodzinie tworzyli Kościoły domowe¹⁹².

Postawa Chrystusa oraz pierwotnego Kościoła stanowi doskonały wzór dla duszpasterzy, wskazujący na konieczność spotkań duszpasterskich z rodzinami w celu budowania wspólnoty w parafii, tworzenia wspólnot rodzin oraz posługi pasterskiej wobec nich¹⁹³. Poprzez żywą obecność Kościoła w rodzinie dokonuje się umacnianie świadomości małżonków i rodziców dotyczącej dojrzewania miłości w parze oraz rozwoju i wychowania dzieci.

Ojcowie Soborowi zwracają uwagę na wzajemne zależności pomiędzy poszczególnymi członkami rodziny: dzieci poprzez przykład rodziców i wspólną modlitwę trwają na drodze szlachetności i zbawienia przyczyniając się jednocześnie do uświęcania swoich rodziców. Za otrzymane od rodziców dary odpłacają wdzięcznością, szacunkiem i posłuszeństwem, a w starszym wieku opiekują się nimi. Rodzina swoim oddziaływaniem obejmuje nie tylko siebie samą, ale także dociera do innych rodzin, dla których ma być przykładem i dzielić się z nimi swymi różnorodnymi bogactwami (KDK 48). Według papieża Jana Pawła II cały Kościół dzięki miłości rodziny „może i powinien nabrać charakteru bardziej domowego, to znaczy bardziej rodzinnego, stając się w swoich stosunkach bardziej ludzkim i braterskim” (FC 64). Papież Franciszek ukonkretnił to posłannictwo rodziny w Kościele stwierdzając, że „rodziny chrześcijańskie, z uwagi na łaskę sakramentu małżeństwa są głównymi podmiotami duszpasterstwa rodzinnego, zapewniając nade wszystko radosne świadectwo małżeństw i rodzin, Kościołów domowych” (AL 200). Warto zauważyć, że samo słowo „kościół” zarówno w języku greckim jak i łacińskim (oznacza *zgromadzenie, zwołanie*) jest rzeczownikiem rodzaju żeńskiego. Jest to zapewne jeden z powodów, aby Kościół określać mianem matki. Papież Jan Paweł II stwierdza, że „Matka-Kościół rodzi, wychowuje, buduje rodzinę chrześcijańską, wypełniając wobec niej zbawczą misję otrzymaną od Pana” (FC 49). Wypełnia on swoją misję poprzez głoszenie słowa Bożego, sprawowanie sakramentów oraz świadectwo miłości chrześcijańskiej. Małżonkowie na podobieństwo Kościoła są powołani do wypełniania tej zbawczej misji stając się jednocześnie symbolem i uczestnikiem macierzyństwa samego Kościoła (por. tamże, 49-50)¹⁹⁴.

¹⁹² S. Longosz, *Rodzina wczesnochrześcijańska Kościołem domowym*, „Roczniki Teologiczne” 51:2004 z. 10, s. 28-30.

¹⁹³ Por. D. Lipiec, *Odwiedziny duszpasterskie rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 418-419.

¹⁹⁴ Rodzina posiada w Kościele szczególne zadania i misję, gdyż ukonkretnia życie Kościoła i umiejscawia w konkretnym czasie i społeczności., Por. E. Ozorowski, *Kościół domowy w Kościele powszechnym*, w: *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. 2, s. 42-43.

Jan Paweł II ukazuje rodzinę jako: 1) wspólnotę wierzącą i ewangelizującą; 2) wspólnotę dialogu z Bogiem; 3) wspólnotę w służbie człowiekowi (FC 50). Jest to wyraźne nawiązanie do potrójnej funkcji samego Chrystusa Proroka, Kapłana i Króla. Realizacja tych trzech funkcji w rodzinie analogicznie do całego Kościoła sprawia, że urzeczywistnia się on realnie w rodzinie, staje się konkretny i uchwytny¹⁹⁵. Kościół poczuwa się do odpowiedzialności za realizację owych funkcji Chrystusa w rodzinie poprzez głoszenie słowa Bożego, posługę sakramentalną oraz służbę drugiemu człowiekowi. Małżonkowie chrześcijańscy są zobowiązani do realizacji tychże funkcji, dążąc w ten sposób do uświęcenia siebie i świata¹⁹⁶.

Funkcja prorocka Chrystusa urzeczywistnia się w rodzinie poprzez ewangelizację. Papież Paweł VI zaznaczył, że w rodzinie „wszyscy ewangelizują, a także podlegają ewangelizacji” (EN 71). Oznacza to podwójny kierunek: rodzina najpierw sama przyjmuje słowo Boże (rodzina wierząca), a następnie głosi je innym (rodzina ewangelizująca). Prorocka misja rodziny zakłada także konieczność katechezy rodzinnej prowadzonej przez rodziców. Ma ona prowadzić do poznawania Boga i miłości do Niego, a także do odkrycia podstawowych praw moralnych i doświadczenia miłości bliźniego. Katecheza ta jest skuteczną formą przekazywania wiary, ponieważ charakteryzuje się spontanicznością, osobistym wpływem rodziców, a także bazuje na ich bezpośrednim autorytecie¹⁹⁷. Tak pojęta katecheza spełnia podobną rolę, jaką pełniła na początku chrześcijaństwa – umacniała wiarę i dopełniała całe wychowanie¹⁹⁸. Celem katechezy rodzinnej jest rozbudzenie wiary u dzieci. Jest to możliwe, kiedy życie rodzinne staje się prawdziwie miejscem oraz szkołą wiary i życia chrześcijańskiego. W działaniu tym nie można ograniczyć się tylko i wyłącznie do przekazywania pewnego zasobu wiadomości o Bogu, teoretycznych reguł postępowania moralnego, ale trzeba uczyć dzieci wdrażania ich w życie i stosowania w codziennych sytuacjach. Nie wystarczą tylko zachęty, ostrzeżenia czy zakazy, ale potrzebna jest atmosfera wzajemnego zaufania i miłości, która wybitnie sprzyja realizacji funkcji prorockiej w rodzinie¹⁹⁹. W rodzinie priorytetową rolę odgrywa świadectwo. Przejawia się on najpierw na poziomie ludzkim. Człowieczeństwo bowiem jest narzędziem miłości Boga w budowaniu

¹⁹⁵ Por. M. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 709.

¹⁹⁶ Por. M. Prudaczuk, *Kościół i rodzina wzajemnym dobrem dla siebie w świetle adhortacji „Amoris laetitia”*, „Teologiczne Studia Siedleckie”, XVI (2019) 16, s. 118.

¹⁹⁷ Por. P. Arbaszewski, *Rodzinne wychowanie do życia wiarą w przygotowaniu potomstwa do sakramentu małżeństwa*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, t. IV, 2010, s. 125-128.

¹⁹⁸ Por. M. Chmielewski, *Katecheza rodzinna w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-eklezyjalnych*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 308.

¹⁹⁹ G. Gatti, *Katecheza rodzinna*, w: *Słownik katechetyczny*, red. J. Gevaert, K. Misiaszek, Warszawa 2007, s. 453; K. Wolski, *Funkcja prorocka rodziny*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 302.

komunii osób i trwałego małżeństwa, wzajemnych szacunku członków rodziny oraz odpowiedzialnej realizacji rodzicielstwa. Ze świadectwem człowieczeństwa głęboko związane jest świadectwo wiary, wyrażające się w realizacji funkcji Chrystusa w Kościele domowym. W rodzinie świadectwo człowieczeństwa i wiary głęboko wzajemnie się warunkują, przenikają i wzmacniają²⁰⁰.

W domu rodzinnym dziecko po raz pierwszy słyszy słowo „Bóg”, uczy się znaku krzyża i poznaje podstawowe informacje na temat Boga, wiary i Kościoła. Tak więc na katechezę rodzinną składają się gesty religijne, poznawanie języka religijnego, uczenie modlitw i pieśni religijnych, a także wprowadzanie w praktyki religijne i tradycje chrześcijańskie²⁰¹. Obejmuje ona także objaśnianie przeżywanych wydarzeń religijnych, uroczystości liturgicznych oraz znaczenia poszczególnych sakramentów. Ważną rolę pełnią rozmowy na tematy religijne. Aby sprostać temu zadaniu, rodzice i inni członkowie rodziny powinni nieustannie pogłębiać swoją wiarę i wiedzę religijną, aby być przygotowanym na ewentualne pytania i wątpliwości religijne swoich dzieci. W tak pojętej realizacji funkcji prorockiej w rodzinie poprzez katechezę rodzina podobnie jak Kościół, staje się nauczycielem i matką, dając świadectwo o Bożej miłości w świecie i budowaniu Królestwa Bożego na ziemi²⁰².

Funkcja kapłańska Chrystusa realizowana jest w rodzinie na mocy sakramentów chrztu i bierzmowania. Należy więc zauważyć, że funkcja kapłańska nie jest zarezerwowana tylko dla hierarchii, ale także ludzie świeccy mają swój szczególny udział w godności kapłańskiej Chrystusa. Jezus Chrystus, włączając rodzinę w swój zbawczy plan, zechciał, aby także w niej sprawowana była funkcja kapłańska. Poprzez realizację tej funkcji rodzina chrześcijańska pozostaje w komunii (zjednoczeniu) z innymi rodzinami, a jednocześnie z całym Kościołem oraz uświęca sama się uświęca (FC 55). Na mocy kapłaństwa wspólnego wiernych oraz sakramentu małżeństwa małżonkowie oraz członkowie rodziny mogą składać Bogu ofiarę duchową ze wszystkich swoich czynów, wysiłków i trudów (FC 56)²⁰³. W ten sposób zwykłe codzienne czynności zostają uświęcone i wzbogacone o wymiar nadprzyrodzony. *Katechizm Kościoła Katolickiego* wyjaśnia, że funkcja kapłańska w rodzinie spełniana jest wówczas, gdy rodzina kieruje ku chwale Boga wspólną modlitwą, świadectwo swojego życia oraz wzajemną miłość²⁰⁴. To sprawia, że rodzina staje się wspólnotą dialogu z Bogiem i uczestniczy nie tylko

²⁰⁰ Por. J. Goleń, *Rola świadectwa w rodzinie*, „Verbum Vitae” 28, 2015, s. 423-424; M. Kluz, *Wiara w życiu i postawie moralnej człowieka w świetle encykliki Lumen fidei papieża Franciszka*, „Polonia Sacra” 17, nr 2, 2013, s. 114.

²⁰¹ Por. M. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 710-711.

²⁰² Por. K. Wolski, *Funkcja prorocka rodziny*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 297-299.

²⁰³ Por. J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, s. 96-97.

²⁰⁴ Por. KKK 1657.

w liturgii Kościoła powszechnego, ale także w liturgii Kościoła domowego. Głębszemu uczestnictwu w liturgii domowej sprzyja przygotowanie w domu specjalnego miejsca do modlitwy i na czytanie Pisma świętego²⁰⁵. Dopełnieniem domowej liturgii rodzinnej jest udział w sprawowaniu sakramentów podczas liturgii parafialnej. Modlitwa nigdy nie może pozostać prywatną sprawą wierzącego, ale powinna być połączona z aktywnym uczestnictwem w liturgii, słuchaniem słowa Bożego i przyjmowaniem sakramentów²⁰⁶. Wówczas zachodzi rzeczywisty związek między liturgią domową a liturgią publiczną, gdzie liturgia domowa stanowi dopełnienie sprawowanej publicznie liturgii Kościoła (FC 61). Z drugiej strony, rodzice są dla swoich dzieci pierwszymi nauczycielami modlitwy. Wspólna modlitwa w domu jest fundamentem, na którym bazuje cała formacja religijna. Bez przykładu modlitwy w rodzinie trudno jest nauczyć dzieci i młodzież modlitwy²⁰⁷.

Funkcja królewska, zwana również pasterską jest również, a może w szczególności sposób udziałem rodziny. Istotą tej funkcji jest ewangeliczna postawa służby bliźniemu. W rodzinie jako Kościele domowym służba motywowana miłością realizuje się wobec każdego z jej członków, a także w stosunku do osób spoza rodziny. W ten sposób rodzina realizując swoje zadanie wzajemnego obdarzania się miłością zakorzenioną w miłości Boga do ludzi i Chrystusa do Kościoła, staje się wspólnotą w służbie drugiemu człowiekowi (por. FC 17). Chodzi tutaj nie tylko o odnoszenie się do siebie z szacunkiem i życzliwością, ale także wpajanie tych dobrych postaw wszystkim członkom rodziny, aby mogli realizować swój apostołat wobec innych ludzi. Owa służebna miłość to ważny element życia rodziny jako domowego Kościoła. Wychowanie do miłości bliźniego polega nie tylko na uwrażliwianiu na potrzebny najbliższych osób, ale także zachęcanie do apostołskiego zaangażowania się członków rodziny w szerszym otoczeniu społecznym i świecie, gdyż rodzina sama ożywiona duchem miłości jest wezwana do promieniowania miłością na zewnątrz. W ten sposób staje się ona swoistym impulsem do chrześcijańskiego życia dla innych osób. Wychodzi naprzeciw potrzebom drugiego człowieka niezależnie od jego poglądów, wyznania, czy też innych różnic (DA 8). Konkretnym przejawem miłości bliźniego jest podejmowana przez rodzinę działalność charytatywna, mająca na celu pomoc ludziom cierpiącym, chorym lub oczekującym jakiegokolwiek wsparcia. Rodzina, podejmując tę działalność, daje świadectwo chrześcijańskiej solidarności, a jednocześnie staje się dla swoich dzieci skuteczną jej szkołą²⁰⁸. Bez żywej miłości rodzina nie może stać się prawdziwą wspólnotą, wzrastać, ani też spełniać swojego posłannictwa

²⁰⁵ Por. KKK 2691.

²⁰⁶ J. Grzeškowiak, *Misterium małżeństwa*, s. 246.

²⁰⁷ Por. S. Wilkanowicz, *Życie religijne rodziny*, „Znak”, 30 (1978) nr 289-290, s. 900-903; Cz. Krakowiak, *Funkcja kapłańska rodziny – liturgia domowa*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 251-252.

²⁰⁸ Por. W. Przygoda, *Funkcja charytatywna Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Lublin 1998, s. 51-79.

w świecie. Poprzez miłość i służbę jest ona w stanie pełniej zrealizować swoje zadanie i powołanie²⁰⁹.

Rodzina jako Kościół domowy pełni zaszczytną funkcję wychowawczą. Wychowanie jest pierwszym, najważniejszym i niezastępowalnym zadaniem małżonków jako rodziców: „jasna i dobrze określona obecność obu postaci, męskiej i żeńskiej, tworzy najbardziej właściwe środowisko dla dojrzewania dziecka” (AL 175). Rodzice, którzy dali życie swoim dzieciom, mają także niezbywalne prawo i pierwszeństwo do wychowania swojego potomstwa (por. DWCH 3). Wychowanie religijne dzieci jest pierwszym prawem i najpoważniejszym obowiązkiem rodziców katolickich²¹⁰. Papież Jan Paweł II przypomniał, że „rodzicielskie wychowanie w wierze, które powinno się rozpocząć w zaraniu dzieciństwa, dokonuje się już, gdy członkowie każdej poszczególnej rodziny wspomagają się wzajemnie, by wzrastać w wierze przez swoje często milczące, ale wytrwałe świadectwo życia chrześcijańskiego, prowadzonego według Ewangelii wśród codziennych zajęć” (CT 68). Przypomina o tym sam obrzęd małżeństwa, podczas którego małżonkowie zobowiązują się do katolickiego wychowania potomstwa, którym ich Bóg obdarzy²¹¹. Rodzina jest wspólnotą, w której od dzieciństwa można uczyć się wartości moralnych, czcić Boga i dobrze używać wolności²¹². Stanowi ona dla przyszłego pokolenia pierwszą szkołę religijności i moralności, w której głównymi zasadami są miłość, bezinteresowna pomoc, zrozumienie i szacunek dla drugiego człowieka. Nie można ukrywać, że wypełnienie tego zadania jest głęboko zależne od świadectwa miłości i wiary rodziców. Oprócz tego wymaga ono także ich pedagogizacji oraz pełnego świadomości celowego organizowania życia rodzinnego. Pedagogizacja służy przypomnieniu i realizacji zobowiązań płynących z sakramentu małżeństwa²¹³.

Wychowanie osoby powinno być ukierunkowane na jej harmonijny rozwój, aby w niej mogły rozwinąć się wrodzone właściwości fizyczne, intelektualne, społeczne, moralne i religijne. Zmierza ono zarówno do pełnego rozwoju osoby ludzkiej we wszystkich jej wymiarach, jak również do uświadamiania sobie przez wychowanków przyjętego przez nich chrztu (por. DWCH 2). Życie rodzinne powinno być ukierunkowane na wychowanie każdej osoby do miłości oraz krzewienie wartości ludzkich, wpajanie od dzieciństwa szacunku, życzliwości, opiekuńczości. Rodzina odgrywa ważną rolę w edukacji na wielu płaszczyznach. Papież Franciszek zauważa pilną potrzebę wspomagania młodego pokolenia w rozpoznawaniu wartości ludzkiej seksualności, która jest darem Boga i łączy się ściśle z powołaniem osoby do

²⁰⁹ Por. tenże, *Funkcja królewska rodziny*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 284-285.

²¹⁰ Por. KPK kan. 1136.

²¹¹ OSM 60.

²¹² KKK 2207.

²¹³ Por. A. Skreczko, *Pedagogizacja rodziców*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 456-463.

miłości. Przestrzega przed zgubnymi skutkami informacji świata zewnętrznego bombardującymi młodych ludzi (por. AL 274-276). Rodzice swoim przykładem powinni kształtować osobowość i dojrzałość swoich dzieci. Nierzadko wychowanie dzieci w rodzinie bywa zniekształcone poprzez dysfunkcje i zjawiska patologiczne, niedostatek, urazy emocjonalne lub zbytne pobłażanie, spełnianie zachcianek i przesyt. Czynniki te mogą wpływać na rozwój u dziecka stanów psychopatycznych, oddziałujących negatywnie na późniejsze dorosłe życie i powodujących niedojrzałość utrudniającą odpowiedzialną miłość²¹⁴.

Z kolei chrzest jest początkiem wiary dziecka, a także bramą do innych sakramentów. Ze względu na łaskę wiary jaką niesie, nie może on być jedynie aktem tradycji. Jako fundament życia chrześcijańskiego, chrzest otwiera drogę do kolejnych etapów chrześcijańskiego wtajemniczenia, które nierozzerwalnie związane są z kolejnymi sakramentami: Eucharystii i bierzmowania²¹⁵. Rodzice, przebywając ze swoimi dziećmi i towarzysząc im w rozwoju, włączają się nieodzownie nie tylko w historię ich życia, ale także w historię wiary i są za tę historię odpowiedzialni²¹⁶. Misja wychowawcza rodziców ma więc prowadzić także do tego, aby dziecko wyraźnie doświadczyło wspólnoty Kościoła. Dokonuje się to nie tylko poprzez sakramenty chrześcijańskiego wtajemniczenia oraz udział w liturgii, ale także przez codzienne życie Ewangelią w rodzinie. Świadectwo przynależności do Kościoła ukazuje dzieciom odpowiedni kierunek osobistego zaangażowania.

Rodzina jako Kościół domowy jest nie tylko ideałem – najwyższym celem dążeń i pragnień chrześcijańskiego małżeństwa – ale także ogromnym dobrem eklezjalnym. W chrześcijańskiej rodzinie tworzy się przestrzeń do spotkania z Bogiem, tak jak we wspólnocie Kościoła, dlatego rodzina bezsprzecznie jest „Kościółem domowym” realizującym swoje podstawowe funkcje²¹⁷. W odpowiedzi na powołanie rodziny chrześcijańskiej do apostołatu na polu życia rodzinnego, Kościół domowy jest wezwany do pogłębiania więzi społecznych i religijnych z szerszym otoczeniem. Pierwszym z obszarów apostołatu rodzin jest krąg wewnątrzrodzinny. Apostolat ten oparty na praktykowaniu modlitwy rodzinnej i małżeńskiej, wspólnym przeżywaniu świąt oraz wzajemnej służbie ofiarnej. Tak umocniona rodzina winna rozszerzać budowanie wspólnoty na krąg sąsiedzki, dawać świadectwo wiary, służyć pomocą i wzajemną modlitwą. Kolejnym obszarem apostołatu rodzin jest krąg społeczno-eklezjalny. Rodzina odgrywa bardzo ważną rolę w apostołacie na terenie parafii i szerszej społeczności,

²¹⁴ Por. J. Goleń, *Duszpasterstwo rodzin wsparciem rodziców w wychowaniu*, „Roczniki Teologiczne”, t. LXVI, z. 6, 2019, s. 186-187.

²¹⁵ Por. KKK 1212.

²¹⁶ P. Arbaszewski, *Rodzinne wychowanie do życia wiarą w przygotowaniu potomstwa do sakramentu małżeństwa*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, t. IV, 2010, s. 119.

²¹⁷ Por. M. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 703-704.

poprzez przynależność do wspólnot parafialnych, aktywność w liturgii i animację życia religijnego, zarówno w parafii jak też poza nią, na szczeblu dekanalnym, diecezjalnym, krajowym, a nawet szerzej²¹⁸.

Obecnemu kryzysowi rodziny podlega także wewnętrzna treść życia małżeńskiego, jego duchowość, a także sama wiara będąca źródłem moralności. Wskutek tego, nawet zakorzenione od wieków w prawie naturalnym normy etyczne są często krytykowane i ośmieszane²¹⁹. Współczesny pośpiech i pogoń za maksymalnym wykorzystaniem czasu prowadzi do kryzysu modlitwy w małżeństwie i rodzinie. Nie sprzyja to wspólnotowości i wzajemnej odpowiedzialności za siebie. Zaniedbuje się w ten sposób także obowiązek wynikający z przysięgi małżeńskiej - katolickiego wychowania dzieci²²⁰. Z drugiej strony rodzina oparta na sakramentalnym małżeństwie jest z istoty swej wspólnotą wiary – „Kościołem domowym”. Określenie to wskazuje na obecność w nim samego Boga, a jednocześnie zobowiązuje do duchowego rozwoju małżonków, pogłębiania wiary i pobożności. Rozwój świętości polega na dążeniu do komunii z Bogiem i między sobą. Z tego względu życie duchowe małżeństwa i rodziny winno opierać się na życiu sakramentalnym, skoncentrowanym na Eucharystii i nauce płynącej z Ewangelii²²¹. Papież Franciszek określa wiarę jako światło na drodze i pragnie „aby powiększało się, by oświetlało teraźniejszość i stało się gwiazdą ukazującą horyzonty naszej drogi w czasach, w których człowiek szczególnie potrzebuje światła” (LF 4).

²¹⁸ Por. W. Śmigiel, *Kręgi apostołatu rodziny*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 740-746.

²¹⁹ Por. M. Tatar, *Duchowość małżeństwa i rodziny dzisiaj*, Radom, 2013, s. 47-48.

²²⁰ Por. tamże, s. 63-64.

²²¹ Por. tamże, s. 47.

ROZDZIAŁ II

WPROWADZENIE METODOLOGICZNE DO BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Termin „metodologia” pochodzi od trzech greckich słów (droga, postępowanie, nauka), które w wolnym tłumaczeniu pozwalają zrozumieć proces działania, jaki jest podejmowany podczas uzyskiwania i tworzenia wiedzy na dany temat. Jest to nauka o drodze, którą dążymy do celu²²². Składnikami metodologii są wypowiedzi wiedzotwórcze oraz informacje o sposobie wykonania badań i cechach uzyskanych wyników²²³. Są to czynności prowadzące do ustalenia problemu i podjęcia działania zmierzającego do poznania mało znanych lub nieznanymi właściwości, cech, zdarzeń, procesów czy faktów nas interesujących. Kolejnym ogniwem metodologii jest pisemne opracowanie otrzymanych wyników. Pozwala ono ujawnić nowe prawdy czy teorie naukowe²²⁴.

Badania z zakresu teologii pastoralnej mają charakter interdyscyplinarny, z zastosowaniem różnych metod i różnych technik badawczych. Zachodzi wzajemna relacja pomiędzy teologią pastoralną, a naukami empirycznymi. Wyniki badań empirycznych zestawiane są z teorią teologiczną, a następnie interpretowane i opisywane²²⁵. W metodologii teologii pastoralnej spotykamy się z głównymi metodami badawczymi, dedukcyjną i indukcyjną. Pierwsza, stosowana na etapie normatywno-teologicznym, opiera swe twierdzenia na źródłach teologicznych. Natomiast druga, wymaga zastosowania wielu metod badawczych z zakresu różnych dyscyplin pozateologicznych. Metodę indukcyjną stosowaną w naukach empirycznych wykorzystuje się w pracach z zakresu teologii praktycznej na etapie socjologicznym, gdzie wykorzystuje się metody nauk społecznych (głównie sondażową) oraz dokonuje się interpretacji i porządkowania wyników²²⁶. Tego zabiegu dokonano w ramach przygotowania niniejszej dysertacji. Rozdział niniejszy stanowi wprowadzenie metodologiczne do przeprowadzonych na użytek teologii praktycznej badań empirycznych. Ukazuje on założenia metodologiczne badań, charakterystykę badanej grupy oraz organizację i przebieg badań.

²²² Por. R. A. Podgórski, *Metodologia badań socjologicznych*, Bydgoszcz – Olsztyn 2007, s. 52.

²²³ Tamże, s. 53.

²²⁴ Por. J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s. 20-21.

²²⁵ Por. R. Kamiński, *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna*, red. tenże, t. 1, Lublin 2000, s. 21-24.

²²⁶ Por. W. Przygoda, *Paradygmaty metodologiczne we współczesnej teologii pastoralnej*, „Teologia praktyczna”, t. 10, 2009, s. 33; B. Mierzwiński, *Teologia pastoralna czy teologia praktyczna. Spór o nazwę czy o koncepcje?*, „Ateneum Kapłańskie”, t. 144: 2005, nr 576, s. 230-231

1. Założenia teoretyczne badań

Małżeństwo określa się jako trwały związek mężczyzny i kobiety, który przez tworzenie wieloaspektowej wspólnoty, dąży do realizacji wspólnego dobra²²⁷. Wieloaspektowość małżeństwa wiąże się również z różnymi przekonaniami współmałżonków, które przejawiają się jeszcze w okresie narzeczeństwa. By odkryć spojrzenie młodych katolików, pragnących wstąpić w związek małżeński, należy weryfikować ich przekonania, dotyczące małżeństwa sakramentalnego oraz wynikających z niego zobowiązań. Ważna jest nie tylko treść przekonań, ale także ich nasilenie. Od tego bowiem w przyszłości zależeć będą podejmowane przez nich decyzje i sposób życia w małżeństwie. O przyszłości małżeństwa decyduje często szeroki wachlarz przekonań, na które oddziałuje wychowanie w rodzinie, środowisko wzrastania, wykształcenie, wiara, a także sytuacja materialna.

Metodą badawczą zastosowaną niniejszej rozprawie jest metoda sondażu diagnostycznego. Dzięki niej możliwy jest opis statystyczny oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów społecznych²²⁸. W tym przypadku powala ona zbadać przekonania narzeczonych dotyczące małżeństwa sakramentalnego. Techniki badawcze są powiązane ściśle z zastosowaną metodą. Dzięki niej możemy gromadzić, porządkować i przechowywać potrzebne dane²²⁹. W badaniach przeprowadzonych na użytek niniejszej rozprawy zastosowano technikę ankiety²³⁰. Ankietowanie przeprowadzono za pomocą narzędzia badawczego w postaci kwestionariusza ankiety²³¹ do badań nad przekonaniami narzeczonych dotyczącymi małżeństwa sakramentalnego. Kwestionariusz został wypracowany przez pracowników i doktorantów Katedry Duszpasterstwa Rodzin oraz Katedry Psychologii Społecznej i Religii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – Rafała Bartczuka, Jacka Golenia oraz Wojciecha Niścigorskiego SVD. Narzędzie oryginalne zostało zaadaptowane do potrzeb badań narzeczonych w warunkach polskich.

Merytoryczna część kwestionariusza podzielona została na osiem zasadniczych obszarów, odpowiadających weryfikowanym treściom teologicznym. Obszarom tym przyporządkowane zostało 68 twierdzeń, do których respondenci mieli się ustosunkować, w formie odpowiedzi na pytania zamknięte. Jedności małżeńskiej przyporządkowano 7 twierdzeń, nierozzerwalności – 8, wierności 7, uczciwości – 10, płodności – 13, wierze i modlitwie w rodzinie, 9, świętości małżeństwa sakramentalnego 7, łasce sakramentu

²²⁷ M. Ryś, *Ku dojrzałej osobowości w małżeństwie. Pozwijanie dojrzałej osobowości*, Warszawa 1997, s. 4.

²²⁸ Por. Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, Poznań 2005, s. 38; Apanowicz, *Metodologia nauk*, s. 85.

²²⁹ Por. J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Warszawa 2005, s. 57.

²³⁰ Zob. tenże, *Metodologia nauk*, s. 104-107.

²³¹ Por. tamże, s. 110-112.

małżeństwa – 7. Kwestionariusz ankiety opatrzony został pięciostopniową skalą odpowiedzi nawiązującą do skali Likerta²³², pozwalającą zweryfikować w jakim stopniu respondenci zgadzają się z przekonaniem dotyczącym małżeństwa sakramentalnego. Cyfry na skali oznaczały odpowiednio: 0 – zdecydowanie nie zgadzam się, 1 – raczej nie zgadzam się, 2 – nie mam zdania, 3 – raczej się zgadzam, 4 – zdecydowanie zgadzam się. Kwestionariusz zawierał także metryczkę weryfikującą dane społeczno-demograficzne, obejmującą dwanaście pytań zamkniętych.

W obliczeniach wyników badań wykorzystano metody statystyczne. Dane ilościowe przedstawiono za pomocą średniej z odchyleniem standardowym ($\bar{x} \pm SD$) oraz mediany (Me). W celu porównań wyników jakościowych wykorzystano test Manna-Whitney’a dla dwóch grup oraz test Kruskala-Wallisa dla trzech porównywanych grup respondentów. Jako istotne statystycznie różnice między porównywanymi grupami traktowano wskaźniki, dla których wartość $p < 0,05$.

2. Charakterystyka badanej grupy

W badaniach narzeczonych dotyczących małżeństwa sakramentalnego wzięło udział około 400 osób. Wszyscy badani byli uczestnikami katechez przedślubnych, bezpośrednio przygotowujących do wstąpienia w sakramentalny związek małżeński w ciągu najbliższych kilku miesięcy. Ankietowani uczestniczyli w katechezach parami, dlatego ze względu na płeć rozkład był równomierny – 197 kobiet i tyle samo mężczyzn (zob. tabela 1).

Tabela 1. Płeć respondentów

		Płeć			
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	kobieta	197	50,0	50,0	50,0
	mężczyzna	197	50,0	50,0	100,0
	Ogółem	394	100,0	100,0	

Ze względu na wiek wyodrębniono trzy grupy: a) 18 – 25 lat (29,2%), b) 26 – 35 lat (65%) oraz c) powyżej 35 lat (5,6%). Jedna osoba nie zaznaczyła przedziału wiekowego. Ponad

²³² Por. P. Tarka, *Właściwości 5- i 7- stopniowej skali Likerta w kontekście normalizacji i zmiennych metodą Kaufmana i Rousseeuwa*, Wrocław 2015, s. 286-288.

połowa respondentów przygotowująca się do zawarcia związku małżeńskiego była w wieku powyżej 25 lat (70,6%)²³³ – zob. tabela 2.

Tabela 2. Wiek respondentów

		Wiek			
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	18-25 lat	115	29,2	29,3	29,3
	26-35 lat	256	65,0	65,1	94,4
	powyżej 35 lat	22	5,6	5,6	100,0
	Ogółem	393	99,7	100,0	
Braki danych	Systemowe braki danych	1	0,3		
Ogółem		394	100,0		

Charakterystyka grupy ze względu na miejsce zamieszkania badanych przedstawiała się następująco: mieszkańcy wsi – 38,8%, mieszkańcy miasta – 60,4% (zob. tabela 3). Wyniki pokazują przeważającą ilość respondentów zamieszkałych w mieście, co może wynikać z faktu, iż znakomita większość ankiet przeprowadzana była przy parafiach miejskich.

Tabela 3. Miejsce zamieszkania respondentów

		Miejsce zamieszkania			
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	wieś	153	38,8	39,1	39,1
	miasto	238	60,4	60,9	100,0
	Ogółem	391	99,2	100,0	
Braki danych	Systemowe braki danych	3	0,8		
Ogółem		394	100,0		

Ze względu na wykształcenie obraz przedstawiał się następująco: wykształcenie podstawowe posiadało tylko 0,8% badanych, zawodowe 4,6%, średnie 26,4%, wyższe I stopnia 15,7%, wyższe II stopnia 40,6%, wyższe inżynierskie 10,7%, natomiast inne 1% (zob. tabela 4). Wyniki potwierdzają, iż obecnie często w związek małżeński wstępują młodzi po ukończeniu studiów, a nawet zdobyciu stabilnego zatrudnienia.

²³³ Świadczy to o opóźnieniu decyzji zakładania rodziny. Podobnie jak w krajach Unii Europejskiej tak i w Polsce zauważa się starzenie społeczeństwa i związany z tym kryzys rodziny. Opóźnienie wieku zakładania rodziny niesie ze sobą wpływ na niższą dzietność w rodzinie. Decyzja na wstąpienie w związek małżeński po 25 roku życia wpływa również z chęci „ustawienia się w życiu”, zdobycia wykształcenia, zdobycia dobrej pracy, podniesienia poziomu materialnego, a nawet wygodnictwa. Por. M. Janowski, *Wspólnota rodziny fundamentem Europy*, w: *Zagrożenia dla rodziny. Europa i Polska*, red. M. Malikowski, S. Gałkowski, Rzeszów 2010, s. 16-24.

Tabela 4. Wykształcenie respondentów

Wykształcenie					
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	podstawowe	3	0,8	0,8	0,8
	zawodowe	18	4,6	4,6	5,3
	średnie	104	26,4	26,5	31,8
	wyższe I stopnia	62	15,7	15,8	47,6
	wyższe II stopnia	160	40,6	40,7	88,3
	wyższe inżynierskie	42	10,7	10,7	99,0
	inne	4	1,0	1,0	100,0
	Ogółem	393	99,7	100,0	
Braki danych	Systemowe braki danych	1	0,3		
Ogółem		394	100,0		

Z przeprowadzonych badań wynika, iż jako głęboko wierzący deklarowało się 7,6% ankietowanych, natomiast za wierzących uznało siebie aż 78,9%. Niezdecydowanych ale przywiązanych do tradycji było 9,9%, obojętnych tylko 2,0%, a niewierzących 1,0% (zob. tabela 5). Taki wynik zapewne spowodowany jest tym, że badania przeprowadzone zostały na Podkarpaciu, gdyż ten rejon Polski cieszy się wysokim odsetkiem osób deklarujących się jako wierzący i praktykujący.

Tabela 5. Stosunek respondentów do wiary

Jaki jest Pani/a stosunek do wiary?					
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	głęboko wierzący	30	7,6	7,7	7,7
	wierzący	311	78,9	79,3	87,0
	niezdecydowany, ale przywiązany do tradycji religijnej	39	9,9	9,9	96,9
	obojętny	8	2,0	2,0	99,0
	niewierzący	4	1,0	1,0	100,0
	Ogółem	392	99,5	100,0	
Braki danych	Systemowe braki danych	2	0,5		
Ogółem		394	100,0		

Przynależność respondentów wspólnot lub grup parafialnych okazała się dosyć rzadka (16,5%). Natomiast negatywnie odpowiedziało 83,0% (zob. tabela 6).

Tabela 6. Przynależność respondentów do wspólnot religijnych lub grup parafialnych

Czy należy Pan/i do wspólnoty religijnej lub grupy parafialnej?					
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	tak	65	16,5	16,6	16,6
	nie	327	83,0	83,4	100,0
	Ogółem	392	99,5	100,0	
Braki danych	Systemowe braki danych	2	0,5		
Ogółem		394	100,0		

Podobnie na pytanie o czytanie Pisma świętego tylko 4,6% badanych odpowiedziało, iż czyni to często, aż 56,3% stwierdziło, że czyni to rzadko, a dalsze 39,1% przyznało, że nie czyta go wcale (zob. tabela 7).

Tabela 7. Częstotliwość czytania Pisma św. przez respondentów

Czy Pan/i czyta Pismo św.?					
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	często	18	4,6	4,6	4,6
	rzadko	222	56,3	56,3	60,9
	wcale	154	39,1	39,1	100,0
	Ogółem	394	100,0	100,0	

Pod względem uczestnictwa we mszy św. praktykującymi codziennie lub prawie codziennie okazało się być 2,0% respondentów, a praktykującymi w każdą niedzielę okazało się 55,1% badanych. Jako praktykujący co najmniej raz w miesiącu zadeklarowało się 23,4% respondentów, a jako praktykujący w większe święta 16,8%. Tylko 2,8% ankietowanych przyznało, że nie praktykuje wcale (zob. tabela 8).

Tabela 8. Stosunek respondentów do praktyk religijnych – uczestnictwa w mszy św.

Jaki jest Pani/a stosunek do praktyk religijnych - uczestnictwa we mszy św.?					
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	praktykuję codziennie lub prawie codziennie	8	2,0	2,0	2,0
	praktykuję w każdą niedzielę	217	55,1	55,1	57,1
	praktykuję co najmniej raz w miesiącu	92	23,4	23,4	80,5
	praktykuję w większe święta	66	16,8	16,8	97,2
	nie praktykuję wcale	11	2,8	2,8	100,0
	Ogółem	394	100,0	100,0	

W rodzinie pełnej z obojgiem rodziców wychowało się aż 80,2% spośród badanych. W rodzinie niepełnej wskutek śmierci rodzica wychowywało się 3,6% ankietowanych, natomiast w rodzinie gdzie miał miejsce rozwód lub rozejście się rodziców 7,1%. W rodzinie stale niepełnej (z jednym rodzicem) dorastało 2,0% badanych, w rodzinie niepełnej czasowo (nieobecność rodzica powyżej trzech miesięcy, np. pobyt za granicą) – 6,1%, zaś w rodzinie bez rodziców biologicznych (np. dziadkowie, rodzina zastępcza, dom dziecka) wychowywało się tylko 0,5% respondentów (zob. tabela 9).

Tabela 9. Rodzina pochodzenia respondentów

W jakiej rodzinie Pan/i wychowywał/a się?					
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	w rodzinie pełnej, z obojgiem rodziców	316	80,2	80,6	80,6
	w rodzinie niepełnej wskutek śmierci rodzica	14	3,6	3,6	84,2
	w rodzinie, gdzie miał miejsce rozwód lub rozejście się rodziców	28	7,1	7,1	91,3
	w rodzinie stale niepełnej (z jednym rodzicem)	8	2,0	2,0	93,4
	w rodzinie niepełnej czasowo (nieobecność rodzica powyżej 3 miesięcy, np. pobyt za granicą)	24	6,1	6,1	99,5
	w rodzinie bez rodziców biologicznych (np. dziadkowie, rodzina zastępcza, dom dziecka)	2	0,5	0,5	100,0
	Ogółem	392	99,5	100,0	
Braki danych	Systemowe braki danych	2	0,5		
Ogółem		394	100,0		

Swoją sytuację materialną jako dobrą określiło 56,3% respondentów, a jako przeciętną oceniło ją 28,9%, ankietowanych. Jako bardzo dobrą oceniło swoją sytuację 13,7% badanych, podczas gdy tylko nieliczni uznali ją za złą (0,8%) lub bardzo złą (0,3%) – zob. tabela 10.

Tabela 10. Sytuacja materialna respondentów

Jaka jest Pani/a sytuacja materialna?					
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	bardzo dobra	54	13,7	13,7	13,7
	dobra	222	56,3	56,3	70,1
	przeciętna	114	28,9	28,9	99,0
	zła	3	0,8	0,8	99,7
	bardzo zła	1	0,3	0,3	100,0
	Ogółem	394	100,0	100,0	

Badani narzeczeni posiadali też rodzeństwo. Jednym bratem lub siostrą wychowało się 34,5% badanych, z dwójką rodzeństwa – 28,9%, z trójką – 16,5%, a z czwórką i więcej – 13,2%. 6,6% ankietowanych nie posiadało rodzeństwa (zob. tabela 11).

Tabela 11. Liczba rodzeństwa respondentów

Ile Pan/i posiada rodzeństwa?					
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	brak	26	6,6	6,6	6,6
	jedno	136	34,5	34,6	41,2
	dwoje	114	28,9	29,0	70,2
	troje	65	16,5	16,5	86,8
	czworo i więcej	52	13,2	13,2	100,0
	Ogółem	393	99,7	100,0	
Braki danych	Systemowe braki danych	1	0,3		
Ogółem		394	100,0		

Narzeczeni zamierzając założyć rodzinę, pragną też posiadać dzieci. Najczęściej chcą oni mieć dwoje (43,9%) lub troje dzieci (27,9%). Czworo i więcej dzieci planuje mieć zaledwie 6,6% respondentów. Natomiast tylko jedno dziecko chce mieć 5,3% badanych narzeczonych. Aż 15,7% badanych nie miało sprecyzowanego zdania na ten temat (zob. tabela 12).

Tabela 12. Planowana liczba dzieci

Ile Pan/i chce mieć dzieci?					
		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	jedno	21	5,3	5,4	5,4
	dwoje	173	43,9	44,1	49,5
	troje	110	27,9	28,1	77,6
	czworo i więcej	26	6,6	6,6	84,2
	trudno powiedzieć	62	15,7	15,8	100,0
	Ogółem	392	99,5	100,0	
Braki danych	Systemowe braki danych	2	0,5		
Ogółem		394	100,0		

3. Organizacja i przebieg badań

Badania przekonań narzeczonych przeprowadzono w 2020 roku. W celu ich sprawnego przeprowadzenia badań skorzystano z możliwości dotarcia do respondentów przy okazji katechez przedślubnych w parafiach Rzeszowa: katedralnej, św. Judy Tadeusza, Matki Bożej Saletyńskiej, Chrystusa Króla, a także w Domu Rekolekcyjnym „Tabor”. Ponadto przeprowadzono je także w kilku mniejszych miastach: Sędziszowie Małopolskim, Tyczynie i Czudcu. Badania zostały przeprowadzone metodą audytoryjną. Łącznie rozdano narzeczonym 416 kwestionariuszy ankiety w kopertach, po dwie dla każdej pary narzeczonych. Większość badań autorka dysertacji przeprowadziła osobiście. Tylko w niektórych grupach badania przeprowadzili doradcy życia rodzinnego oraz duszpasterze. Nie spotkano się z odmową wypełnienia kwestionariusza ankiety, a respondenci wypełniali je raczej chętnie i sprawnie. Zaobserwowano, że przy niektórych zagadnieniach respondenci zatrzymywali się dłużej, starając się zaznaczyć przemyślaną odpowiedź. W toku weryfikacji zebranego materiału źródłowego stwierdzono, że spośród zebranych egzemplarzy do dalszych analiz można było zakwalifikować 394 poprawnie wypełnione kwestionariusze ankiety. Po wprowadzeniu danych uzyskane wyniki poddano obliczeniom statystycznym za pomocą pakietu SPSS 14.0PL.

ROZDZIAŁ III

PRZEKONANIA NARZECZONYCH DOTYCZĄCE ŚWIĘTOŚCI I ŁASKI SAKRAMENTU MAŁŻEŃSTWA

Chrześcijanin na mocy chrztu powołany jest do świętości, która jest przede wszystkim darem i zaproszeniem otrzymanym od Boga i celem życia duchowego. Drogą do tego celu jest miłość zdolna do ofiarności, którą ukazał sam Jezus Chrystus (por. Łk 9,23; 1 Kor 13,1-13). Ze świętością ściśle wiąże się łaska, która jest nadprzyrodzonym darem miłości Boga do człowieka. Stanowi ona uobecnienie życia Bożego w człowieku, pobudza do czynienia dobra, uwalnia od grzechu, a także prowadzi do uświęcenia.

Osoby zawierające małżeństwo wkraczają w rzeczywistość nadprzyrodzoną i świętą. Sakrament tworzy między nimi węzeł, na wzór nadprzyrodzonego związku Chrystusa z Kościołem. Poprzez swoistą konsekrację męża i żony Bóg włącza ich w życie Kościoła i umiejscawia ich w porządku eklezjalnej wspólnoty. By to powołanie mogło zostać zrealizowane małżonkowie otrzymują konieczne łaski²³⁴. Chrystus uświęcił małżeństwo i podniósł je do godności sakramentu, aby małżonkowie mogli się w nim uświęcać. Dar Bożej miłości uzdalnia małżonków do osiągnięcia pełni życia nadprzyrodzonego i wyposaża ich w łaskę, dzięki której mogą włączyć swoją doczesną egzystencję w rzeczywistość samego Boga²³⁵. Sobór Watykański II zwrócił uwagę na to, że małżeństwo jest drogą wiodącą do Boga. Jest ono nie tylko świętą instytucją, lecz również posiada zdolność uświęcania męża i żony. Świętość bowiem można osiągnąć w każdym stanie życia, o ile człowiek współpracuje z łaską Stwórcy oraz wykorzystuje otrzymane od Niego dary i uzdolnienia²³⁶. Sami nowożeńcy są dla siebie wzajemnie szafarzami sakramentu małżeństwa. Wymaga to od nich świadomego i uroczystego zaproszenia Boga, aby uświęcił ich życie²³⁷. W niniejszym rozdziale zaprezentowano przekonania badanych narzeczonych dotyczące świętości i łaski małżeństwa sakramentalnego.

1. Przekonania dotyczące świętości

Każdy człowiek posiada indywidualną drogę realizacji powołania do świętości, na której może wzrastać ku Bogu we właściwy sobie sposób²³⁸. Powołanie do świętości

²³⁴ Por. A. Sobczak, *Czym jest chrześcijańskie małżeństwo*, Poznań 2006, s. 132.

²³⁵ Por. J. Kłys, *Małżeństwo drogą do świętości*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 139.

²³⁶ Por. tamże, s. 141-145.

²³⁷ Por. Z. Nosowski, *Parami do nieba*, s. 171.

²³⁸ Por. J. Kłys, *Małżeństwo drogą do świętości*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 175.

w małżeństwie wymaga dostrzegania Boga we współmałżonku, w dzieciach i we wszystkich członkach rodziny. Budowanie głębokich więzi we spólnocie rodzinnej prowadzi człowieka do zjednoczenia z Bogiem²³⁹. Dzięki łasce sakramentalnej małżonkowie uświęcają się przez wspólne uczestnictwo w trudach codzienności oraz wzajemne wsparcie, znoszenie swoich wad, rezygnację z siebie dla dobra drugiego, przez wzajemną odpowiedzialność, uczciwość i dozoną wierność²⁴⁰. Nie jest zatem konieczne, by mąż i żona dokonywali nadzwyczajnych dzieł. Ich droga do Boga wiedzie przez zwykłe życie małżeńskie, rodzinne, towarzyskie czy zawodowe, o ile jest ono przepełnione dobrocią, miłością i oddaniem Zbawicielowi. W ten sposób świętość jest możliwa bez względu na zewnętrzne warunki życiowe²⁴¹.

Wyniki przedstawione w tabeli 13 informują, że ponad trzy czwarte badanych narzeczonych zdecydowanie zgadza się ze stwierdzeniem, że małżeństwo zawarte w Kościele jest święte (77,1%) oraz że katolickie małżeństwo pochodzi od Boga (74,7%), natomiast dwie trzecie respondentów całkowicie podziela przekonanie, że mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim (67,1%). Około połowa ankietowanych w pełni zgadza się, że małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów (54,2%), decyzja o zawarciu małżeństwa winna być przemodlona przez mężczyznę i kobietę (48,8%) oraz że głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga (48,5%). Ponadto pewien odsetek badanych narzeczonych (ok. 15-30%) raczej zgadza się katolickimi poglądami dotyczącymi świętości małżeństwa sakramentalnego. Zastanawia natomiast fakt, że aż 15,6% respondentów z przekonaniem stwierdza, że nie ma dla nich znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele, czy też poza nim (zob. tabela 13).

Tabela 13. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących świętości małżeństwa sakramentalnego u respondentów

Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego	0		1		2		3		4		Statystyka opisowa		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	SD	Me
Małżeństwo zawarte w Kościele jest święte	5	1,3	9	2,3	16	4,1	60	15,3	303	77,1	3,65	0,77	4,0
Katolickie małżeństwo pochodzi od Boga	7	1,8	11	2,8	21	5,4	60	15,3	293	74,7	3,58	0,86	4,0
Mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim	4	1,0	13	3,3	26	6,6	86	21,9	263	67,1	3,51	0,84	4,0
Decyzja o zawarciu małżeństwa winna być przemodloną decyzją mężczyzny i kobiety	13	3,3	25	6,4	43	11,0	119	30,4	191	48,8	3,15	1,06	3,0

²³⁹ Por. M. Tatar, *Duchowość małżeństwa i rodziny dzisiaj*, s. 19.

²⁴⁰ Z. Nosowski, *Parami do nieba*, s. 172.

²⁴¹ Por. tamże, s. 137.

Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego	0		1		2		3		4		Statystyka opisowa		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	SD	Me
Głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga	19	4,8	40	10,2	35	8,9	108	27,6	190	48,5	3,05	1,19	3,0
Nie ma znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele, czy też poza nim	132	33,8	88	22,5	66	16,9	44	11,3	61	15,6	1,52	1,44	1,0
Małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów	7	1,8	34	8,7	32	8,2	106	27,1	212	54,2	3,23	1,04	4,0

Objaśnienia: N całkowite (100%) = 394; \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana; skala udzielanych odpowiedzi: 0 – zdecydowanie nie zgadzam się, 1 – raczej nie zgadzam się, 2 – nie mam zdania, 3 – raczej się zgadzam, 4 – zdecydowanie zgadzam się.

W ramach obliczeń uwzględniono oddziaływanie zmiennych niezależnych na uzyskane wyniki badań narzeczonych. W tabeli 14 zestawiono wyniki dotyczące oddziaływania zmiennej płci na przekonania respondentów dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego. Kobiety istotnie statystycznie częściej niż mężczyźni uważają, że głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga ($p=0,001$), że katolickie małżeństwo pochodzi od Boga ($p=0,007$), że małżeństwo zawarte w Kościele jest święte, ($p=0,021$) oraz że mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie razem ze współmałżonkiem ($p=0,030$) – zob. tabela 14.

Tabela 14. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a płeć respondentów

Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwo zawarte w Kościele jest święte	K	3,71	0,73	4,0	0,14	2,312	0,021
	M	3,58	0,81	4,0			
Katolickie małżeństwo pochodzi od Boga	K	3,65	0,85	4,0	0,14	2,680	0,007
	M	3,52	0,85	4,0			
Mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim	K	3,61	0,75	4,0	0,20	2,171	0,030
	M	3,41	0,91	4,0			
Decyzja o zawarciu małżeństwa winna być przemyślaną decyzją mężczyzny i kobiety	K	3,22	1,00	4,0	0,14	1,113	0,266
	M	3,08	1,12	3,0			
Głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga	K	3,21	1,14	4,0	0,33	3,185	0,001
	M	2,88	1,21	3,0			
Nie ma znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele, czy też poza nim	K	1,40	1,43	1,0	0,24	-1,734	0,083
	M	1,65	1,45	1,0			
Małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów	K	3,26	1,05	4,0	0,04	0,705	0,481
	M	3,21	1,02	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney'a, p – poziom istotności.

Tabela 15 przedstawia wpływ zmiennej wieku respondentów na ich przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego. Badani w wieku 18-25 lat w sposób istotny statystycznie częściej, niż osoby starsze uważają, że decyzja o zawarciu małżeństwa winna być decyzją przemodloną przez mężczyznę i kobietę ($p=0,011$) oraz że mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim ($p=0,044$). Natomiast ankietowani mający więcej niż 25 lat istotnie statystycznie częściej, niż osoby w wieku 18-25 lat deklarują, że nie ma dla nich znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele czy poza nim ($p=0,012$) – zob. tabela 15.

Tabela 15. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a wiek respondentów

Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwo zawarte w Kościele jest święte	18-25 lat	3,71	0,76	4,0	0,09	1,918	0,055
	Powyżej 25 lat	3,62	0,78	4,0			
Katolickie małżeństwo pochodzi od Boga	18-25 lat	3,66	0,84	4,0	0,10	1,814	0,070
	Powyżej 25 lat	3,55	0,86	4,0			
Mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim	18-25 lat	3,66	0,67	4,0	0,21	2,016	0,044
	Powyżej 25 lat	3,45	0,89	4,0			
Decyzja o zawarciu małżeństwa winna być przemodloną decyzją mężczyzny i kobiety	18-25 lat	3,40	0,84	4,0	0,35	2,549	0,011
	Powyżej 25 lat	3,05	1,13	3,0			
Głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga	18-25 lat	3,09	1,17	3,5	0,06	0,477	0,633
	Powyżej 25 lat	3,03	1,20	3,0			
Nie ma znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele, czy też poza nim	18-25 lat	1,25	1,38	1,0	0,39	-2,515	0,012
	Powyżej 25 lat	1,64	1,45	1,0			
Małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów	18-25 lat	3,37	0,92	4,0	0,20	1,651	0,099
	Powyżej 25 lat	3,18	1,08	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

W toku analiz wyników badań sprawdzono wpływ zmiennej wykształcenia na przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego. Nie stwierdzono jednak występowania różnic istotnych statystycznie pomiędzy analizowanymi grupami (zob. tabela 16).

Tabela 16. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a wykształcenie respondentów

Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Małżeństwo zawarte w Kościele jest święte	WL/M	3,67	0,79	4,0	0,14	1,642	0,440
	WI	3,52	0,91	4,0			
	P/Z/Ś	3,63	0,75	4,0			
	WL/M	3,59	0,85	4,0	0,06	0,122	0,941

Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Katolickie małżeństwo pochodzi od Boga	WI	3,64	0,68	4,0			
	P/Z/Ś	3,58	0,86	4,0			
Mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim	WL/M	3,49	0,88	4,0	0,04	0,822	0,663
	WI	3,50	0,70	4,0			
	P/Z/Ś	3,53	0,79	4,0			
Decyzja o zawarciu małżeństwa winna być przemodloną decyzją mężczyzny i kobiety	WL/M	3,14	1,05	3,0	0,07	0,464	0,793
	WI	3,10	1,21	3,5			
	P/Z/Ś	3,17	1,08	4,0			
Głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga	WL/M	3,10	1,16	4,0	0,22	1,698	0,428
	WI	2,88	1,29	3,0			
	P/Z/Ś	2,96	1,22	3,0			
Nie ma znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele, czy też poza nim	WL/M	1,54	1,42	1,0	0,18	0,711	0,701
	WI	1,36	1,46	1,0			
	P/Z/Ś	1,49	1,46	1,0			
Małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów	WL/M	3,21	1,06	4,0	0,31	3,660	0,160
	WI	2,95	1,21	3,0			
	P/Z/Ś	3,26	1,01	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności, WL/M – wyższe licencjackie lub magisterskie, WI – wyższe inżynierskie, P/Z/Ś – podstawowe, zawodowe lub średnie.

Stosunek do wiary w sposób istotny statystycznie różnicuje odpowiedzi ankietowanych na wszystkie pytania dotyczące przekonań na temat świętości małżeństwa sakramentalnego. Osoby głęboko wierzące i wierzące istotnie częściej, niż pozostali badani stwierdzają, że małżeństwo zawarte w Kościele jest święte ($p < 0,001$), że katolickie małżeństwo pochodzi od Boga ($p < 0,001$) oraz że mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim ($p < 0,001$). Respondenci głęboko wierzący i wierzący częściej podzielają także poglądy, iż małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów ($p < 0,001$), że decyzja o zawarciu małżeństwa powinna być przemodlona przez mężczyznę i kobietę ($p < 0,001$) oraz że głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga ($p < 0,001$). Osoby niezdecydowane, ale przywiązane do wiary, bądź też określające swój stosunek do wiary jako inny, istotnie statystycznie częściej niż pozostali badani stwierdzają, że nie ma znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele czy też poza nim ($p < 0,001$) – zob. tabela 17.

Tabela 17. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a stosunek respondentów do wiary

Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwo zawarte w Kościele jest święte	GW/W	3,75	0,65	4,0	0,77	6,847	<0,001
	NP/I	2,98	1,12	3,0			
Katolickie małżeństwo pochodzi od Boga	GW/W	3,70	0,73	4,0	0,87	7,615	<0,001

Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
	NP/I	2,83	1,16	3,0			
Mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim	GW/W	3,60	0,77	4,0	0,65	5,318	<0,001
	NP/I	2,94	1,02	3,0			
Decyzja o zawarciu małżeństwa winna być przemodloną decyzją mężczyzny i kobiety	GW/W	3,26	0,94	4,0	0,83	3,709	<0,001
	NP/I	2,43	1,47	3,0			
Głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga	GW/W	3,21	1,08	4,0	1,23	6,500	<0,001
	NP/I	1,98	1,30	2,0			
Nie ma znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele, czy też poza nim	GW/W	1,32	1,37	1,0	1,49	-6,704	<0,001
	NP/I	2,81	1,20	3,0			
Małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów	GW/W	3,39	0,92	4,0	1,16	6,928	<0,001
	NP/I	2,23	1,19	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności, GW/W – głęboko wierzący lub wierzący, NP/I – niezdecydowany ale przywiązany lub inny.

W tabeli 18 przedstawiono wpływ rodziny pochodzenia respondentów na ich przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego. Różnice istotne statystycznie pojawiły się w odpowiedziach na dwa pytania. Ankietowani pochodzący z rodzin pełnych częściej uznawali, że małżeństwo zawarte w Kościele jest święte (p=0,043) oraz, że małżonkowie uświęcają się przez przyjmowanie sakramentów (p=0,046) – zob. tabela 18.

Tabela 18. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a rodzina pochodzenia respondentów

Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego	Rodzina pochodzenia	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwo zawarte w Kościele jest święte	Pełna	3,70	0,70	4,0	0,26	-2,021	0,043
	Niepełna	3,44	1,01	4,0			
Katolickie małżeństwo pochodzi od Boga	Pełna	3,61	0,82	4,0	0,14	-1,163	0,245
	Niepełna	3,47	0,98	4,0			
Mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim	Pełna	3,52	0,83	4,0	0,07	-0,312	0,755
	Niepełna	3,45	0,86	4,0			
Decyzja o zawarciu małżeństwa winna być przemodloną decyzją mężczyzny i kobiety	Pełna	3,17	1,06	4,0	0,09	-0,650	0,516
	Niepełna	3,08	1,06	3,0			
Głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga	Pełna	3,07	1,18	3,0	0,12	-0,993	0,321
	Niepełna	2,95	1,22	3,0			
Nie ma znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele, czy też poza nim	Pełna	1,52	1,44	1,0	0,03	0,017	0,986
	Niepełna	1,55	1,46	1,0			
Małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów	Pełna	3,28	1,01	4,0	0,26	-1,999	0,046
	Niepełna	3,03	1,12	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Uzyskane w badaniach dane przeanalizowano również pod kątem wpływu liczby posiadanego rodzeństwa na przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego. Nie

stwierdzono jednak występowania różnic istotnych statystycznie między poszczególnymi grupami badanych (zob. tabela 19).

Tabela 19. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a liczba rodzeństwa respondentów

Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Małżeństwo zawarte w Kościele jest święte	Brak	3,54	0,69	4,0	0,14	3,325	0,190
	Jedno	3,61	0,82	4,0			
	Dwoje i więcej	3,68	0,76	4,0			
Katolickie małżeństwo pochodzi od Boga	Brak	3,64	0,69	4,0	0,15	4,914	0,086
	Jedno	3,49	0,88	4,0			
	Dwoje i więcej	3,63	0,85	4,0			
Mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim	Brak	3,38	0,79	4,0	0,17	3,140	0,208
	Jedno	3,44	0,90	4,0			
	Dwoje i więcej	3,56	0,80	4,0			
Decyzja o zawarciu małżeństwa winna być przemyślaną decyzją mężczyzny i kobiety	Brak	3,00	1,04	3,0	0,17	1,110	0,574
	Jedno	3,14	1,10	4,0			
	Dwoje i więcej	3,17	1,04	3,0			
Głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga	Brak	2,88	1,31	3,0	0,19	0,331	0,847
	Jedno	3,02	1,24	3,0			
	Dwoje i więcej	3,08	1,14	3,0			
Nie ma znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele, czy też poza nim	Brak	1,77	1,48	2,0	0,37	5,459	0,065
	Jedno	1,69	1,41	1,0			
	Dwoje i więcej	1,40	1,45	1,0			
Małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów	Brak	3,04	0,98	3,0	0,24	2,432	0,296
	Jedno	3,20	1,08	4,0			
	Dwoje i więcej	3,27	1,02	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności.

2. Przekonania dotyczące łaski

Łaska jest to rozległe i różnorodne działanie Boga, w którym udziela On siebie samego człowiekowi. Droga do szczęścia małżeńskiego i rodzinnego jest owocem wspólnego wysiłku i współpracy ludzi z łaską Bożą. Tylko Bóg i Jego łaska daje gwarancję pomyślności i uświęcenia ludzkiej wspólnoty²⁴². Powołanie męża i żony wymaga nieustannego rozwoju, który jest możliwy tylko dzięki otwartości na dynamizm łaski płynącej z sakramentu małżeństwa²⁴³. Nieodzownym elementem liturgii sakramentu małżeństwa jest hymn do Ducha

²⁴² Por. J. Królikowski, „Tajemnica to wielka”. Z teologii małżeństwa, Kraków 2020, s. 82-83.

²⁴³ Por. M. Tatar, *Duchowość małżeństwa i rodziny dzisiaj*, s. 49.

Świętego, podczas którego wspólnota Kościoła prosi Go o zesłanie na nupturientów „łaski z nieba”²⁴⁴.

Rodzina jako Kościół domowy jest zaproszona do współdziałania z Bogiem Trójjedynym. W sakramencie małżeństwa, małżonkowie przyjmując zadania wobec siebie i dzieci oraz zobowiązanie wzajemnej miłości, wierności i uczciwości, otrzymują łaskę uzdalniającą ich do realizowania tego powołania oraz do świadczenia o Chrystusie. Dzięki tej łasce mąż i żona uczestniczą w dziele zbawienia oraz otrzymują od Boga pomoc konieczną do zrealizowania przysięgi małżeńskiej.

Dane przedstawione w tabeli 20 informują, że niespełna trzy czwarte ankietowanych w pełni podziela przekonanie, iż ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety (74,2%), a niewiele mniejszy odsetek badanych narzeczonych zdecydowanie twierdzi, że Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich (71,2%). Około dwóch trzecich respondentów w pełni zgadza się ze stwierdzeniem, że w sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska (68,9%), że Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości (68,1%), że małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać (66,8%) oraz że małżeństwo takie jest pod szczególną Bożą opieką (66,8%). Zastanawiające jest, że jedynie 43,1% badanych narzeczonych w pełni zgadza się ze stwierdzeniem, że żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym. Trzeba ponadto zauważyć, że pewien procent respondentów (ok. 14-25) częściowo zgadza się z twierdzeniami dotyczącymi łaski sakramentu małżeństwa, udzielając odpowiedzi „raczej się zgadzam” (zob. tabela 20).

Tabela 20. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących łaski małżeństwa sakramentalnego u respondentów

Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego	0		1		2		3		4		Statystyka opisowa		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	SD	Me
Małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać	10	2,6	11	2,8	18	4,6	91	23,3	261	66,8	3,49	0,90	4,0
W sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska	6	1,5	13	3,3	16	4,1	87	22,2	270	68,9	3,54	0,84	4,0
Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości	8	2,1	9	2,3	10	2,6	97	24,9	265	68,1	3,55	0,83	4,0
Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich	9	2,3	10	2,6	10	2,6	84	21,4	279	71,2	3,57	0,85	4,0
Małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką	7	1,8	16	4,1	18	4,6	89	22,8	261	66,8	3,49	0,90	4,0

²⁴⁴ Por. M. Malec, *Muzyka w liturgii sakramentu małżeństwa w aspekcie historycznym*, „Studia Ełckie” 21 (2019), nr 4, s. 498.

Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego	0		1		2		3		4		Statystyka opisowa		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	SD	Me
Ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety	7	1,8	10	2,6	14	3,6	70	17,9	290	74,2	3,60	0,82	4,0
Żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym	42	10,7	32	8,2	92	23,5	57	14,5	169	43,1	2,71	1,37	3,0

Objaśnienia: N całkowite (100%) = 394; \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana; skala udzielanych odpowiedzi: 0 – zdecydowanie nie zgadzam się, 1 – raczej nie zgadzam się, 2 – nie mam zdania, 3 – raczej się zgadzam, 4 – zdecydowanie zgadzam się.

Przeprowadzone obliczenia pozwoliły zweryfikować oddziaływanie zmiennych niezależnych na otrzymane wyniki. Tabela 21 przedstawia wpływ zmiennej płci na przekonania respondentów dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego. Kobiety istotnie statystycznie częściej od mężczyzn stwierdzają, że Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości ($p=0,001$), że małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką ($p=0,001$) oraz, że w sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska ($p=0,002$). Częściej uważają one także, iż Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich ($p=0,005$), że ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety ($p=0,007$) oraz że małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać ($p=0,046$). Tylko w przypadku stwierdzenia mówiącego o tym, że żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym nie stwierdzono istotnego statystycznie oddziaływania płci ankietowanych na udzielane odpowiedzi (zob. tabela 21).

Tabela 21. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a płeć respondentów

Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać	K	3,55	0,89	4,0	0,12	1,996	0,046
	M	3,43	0,91	4,0			
W sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska	K	3,63	0,80	4,0	0,18	3,036	0,002
	M	3,44	0,88	4,0			
Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości	K	3,66	0,75	4,0	0,22	3,260	0,001
	M	3,44	0,88	4,0			
Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich	K	3,67	0,75	4,0	0,21	2,830	0,005
	M	3,46	0,93	4,0			
Małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką	K	3,64	0,75	4,0	0,30	3,452	0,001
	M	3,33	1,00	4,0			
Ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety	K	3,69	0,75	4,0	0,19	2,700	0,007
	M	3,51	0,88	4,0			
Żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym	K	2,71	1,37	3,0	0,01	-0,005	0,996
	M	2,71	1,36	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney'a, p – poziom istotności.

W tabeli 22 przedstawiono wpływ zmiennej wieku respondentów na ich przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego. Badani narzeczeni w wieku 18-25 lat istotnie statystycznie częściej, niż starsi ankietowani zgadzają się ze stwierdzeniami, że w sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska ($p=0,007$), że Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich ($p=0,014$), że małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać ($p=0,020$), jak również, że żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym (zob. tabela 22).

Tabela 22. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a wiek respondentów

Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać	18-25 lat	3,61	0,84	4,0	0,18	2,324	0,020
	Powyżej 25 lat	3,44	0,92	4,0			
W sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska	18-25 lat	3,67	0,79	4,0	0,18	2,695	0,007
	Powyżej 25 lat	3,48	0,86	4,0			
Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości	18-25 lat	3,65	0,74	4,0	0,15	1,829	0,067
	Powyżej 25 lat	3,50	0,86	4,0			
Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich	18-25 lat	3,70	0,74	4,0	0,19	2,459	0,014
	Powyżej 25 lat	3,51	0,89	4,0			
Małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką	18-25 lat	3,59	0,84	4,0	0,14	1,682	0,093
	Powyżej 25 lat	3,44	0,92	4,0			
Ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety	18-25 lat	3,66	0,81	4,0	0,08	1,512	0,131
	Powyżej 25 lat	3,58	0,83	4,0			
Żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym	18-25 lat	2,92	1,34	4,0	0,30	2,076	0,038
	Powyżej 25 lat	2,63	1,37	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney'a, p – poziom istotności.

Wykształcenie respondentów w jednym przypadku różnicuje w sposób istotny statystycznie ich przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego. Badani narzeczeni posiadający wykształcenie wyższe licencjackie lub magisterskie istotnie statystycznie częściej, niż osoby z wykształceniem wyższym inżynierskim oraz podstawowym, zawodowym lub średnim zgadzały się ze stwierdzeniem, że małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką ($p=0,008$). Co do pozostałych przekonań, nie stwierdzono istotnego statystycznie wpływu zmiennej wykształcenia respondentów (zob. tabela 23).

Tabela 23. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a wykształcenie respondentów

Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać	WL/M	3,47	0,94	4,0	0,13	0,641	0,726
	WI	3,38	1,00	4,0			

Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
W sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska	P/Z/Ś	3,51	0,86	4,0	0,21	4,318	0,115
	WL/M	3,57	0,84	4,0			
	WI	3,36	0,89	4,0			
Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości	P/Z/Ś	3,49	0,85	4,0	0,29	5,567	0,062
	WL/M	3,58	0,79	4,0			
	WI	3,29	1,01	4,0			
Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich	P/Z/Ś	3,54	0,87	4,0	0,27	3,066	0,216
	WL/M	3,58	0,84	4,0			
	WI	3,31	1,10	4,0			
Małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką	P/Z/Ś	3,39	0,95	4,0	0,39	9,599	0,008
	WL/M	3,56	0,85	4,0			
	WI	3,17	1,00	3,0			
Ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety	P/Z/Ś	3,53	0,92	4,0	0,28	2,370	0,306
	WL/M	3,66	0,74	4,0			
	WI	3,38	1,09	4,0			
Żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym	P/Z/Ś	2,57	1,48	3,0	0,24	1,941	0,379
	WL/M	2,81	1,27	3,0			
	WI	2,64	1,41	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności, WL/M – wyższe licencjackie lub magisterskie, WI – wyższe inżynierskie, P/Z/Ś – podstawowe, zawodowe lub średnie.

Analizy otrzymanych wyników badań pokazują, że stosunek respondentów do wiary różnicuje w sposób istotny statystycznie wszystkie odpowiedzi dotyczące ich przekonań dotyczące łaski sakramentu małżeństwa. Osoby głęboko wierzące oraz wierzące częściej stwierdzają, że Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich ($p < 0,001$) oraz że ślub w kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety ($p < 0,001$) oraz, że w sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska ($p < 0,001$). Respondenci wierzący częściej podzielają też poglądy, że Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości ($p < 0,001$), że małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać ($p < 0,001$), że małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką ($p < 0,001$) oraz że żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym ($p < 0,001$) – zob. tabela 24.

Tabela 24. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a stosunek respondentów do wiary

Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać	GW/W	3,65	0,67	4,0	1,20	7,488	<0,001
	NP/I	2,45	1,38	3,0			
W sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska	GW/W	3,70	0,63	4,0	1,21	8,781	<0,001
	NP/I	2,49	1,21	3,0			

Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości	GW/W	3,70	0,59	4,0	1,19	7,891	<0,001
	NP/I	2,51	1,30	3,0			
Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich	GW/W	3,72	0,64	4,0	1,13	8,468	<0,001
	NP/I	2,58	1,27	3,0			
Małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką	GW/W	3,63	0,72	4,0	1,09	7,318	<0,001
	NP/I	2,54	1,26	3,0			
Ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety	GW/W	3,71	0,67	4,0	0,80	6,273	<0,001
	NP/I	2,90	1,27	3,0			
Żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym	GW/W	2,84	1,33	3,0	0,95	4,896	<0,001
	NP/I	1,89	1,34	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności, GW/W – głęboko wierzący lub wierzący, NP/I – niezdecydowany ale przywiązany lub inny.

W toku dalszych analiz ustalono, że zmienna rodziny pochodzenia w sposób istotny statystycznie wpływa na akceptację czterech spośród przedstawionych ankietowanym przekonań dotyczących łaski małżeństwa sakramentalnego. Badani narzeczeni pochodzący z rodzin pełnych częściej niż osoby pochodzące z rodzin niepełnych uważają, że w sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska ($p=0,008$), że małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką ($p=0,035$), że małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać ($p=0,038$) oraz że ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety ($p=0,047$) – zob. tabela 25.

Tabela 25. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a rodzina pochodzenia respondentów

Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego	Rodzina pochodzenia	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać	Pełna	3,54	0,86	4,0	0,24	-2,080	0,038
	Niepełna	3,29	1,04	4,0			
W sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska	Pełna	3,58	0,82	4,0	0,24	-2,653	0,008
	Niepełna	3,35	0,92	4,0			
Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości	Pełna	3,59	0,80	4,0	0,19	-1,837	0,066
	Niepełna	3,40	0,91	4,0			
Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich	Pełna	3,61	0,81	4,0	0,21	-1,920	0,055
	Niepełna	3,40	0,98	4,0			
Małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką	Pełna	3,54	0,82	4,0	0,29	-2,104	0,035
	Niepełna	3,26	1,11	4,0			
Ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety	Pełna	3,64	0,79	4,0	0,19	-1,984	0,047
	Niepełna	3,45	0,93	4,0			
Żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym	Pełna	2,76	1,36	3,0	0,23	-1,446	0,148
	Niepełna	2,53	1,40	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

W dalszej analizie sprawdzono wpływ liczby rodzeństwa badanych narzeczonych na ich przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego. Przeprowadzone porównania nie wykazały jednak istotnych statystycznie różnic pomiędzy badanymi grupami ankietowanych (zob. tabela 26).

Tabela 26. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a liczba rodzeństwa respondentów

Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać	Brak	3,42	1,01	4,0	0,12	1,933	0,380
	Jedno	3,41	0,95	4,0			
	Dwoje i więcej	3,54	0,86	4,0			
W sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska	Brak	3,54	0,63	4,0	0,10	3,923	0,141
	Jedno	3,47	0,86	4,0			
	Dwoje i więcej	3,57	0,85	4,0			
Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości	Brak	3,60	0,57	4,0	0,11	2,399	0,301
	Jedno	3,49	0,87	4,0			
	Dwoje i więcej	3,58	0,82	4,0			
Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich	Brak	3,54	0,63	4,0	0,15	5,722	0,057
	Jedno	3,47	0,92	4,0			
	Dwoje i więcej	3,62	0,83	4,0			
Małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką	Brak	3,38	0,84	4,0	0,15	5,436	0,066
	Jedno	3,42	0,89	4,0			
	Dwoje i więcej	3,54	0,90	4,0			
Ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety	Brak	3,64	0,56	4,0	0,10	4,489	0,106
	Jedno	3,54	0,82	4,0			
	Dwoje i więcej	3,63	0,85	4,0			
Żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym	Brak	2,88	1,31	3,0	0,23	1,014	0,602
	Jedno	2,65	1,34	3,0			
	Dwoje i więcej	2,73	1,39	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności.

ROZDZIAŁ IV

PRZEKONANIA NARZECZONYCH DOTYCZĄCE JEDNOŚCI I NIEROZERWALNOŚCI MAŁŻEŃSTWA

Przez jedność małżeństwa rozumieć należy to, że wiążą się ze sobą w sposób wyłączny jako jeden mężczyzna i jedna kobieta. Jedność małżeńska jest darem Boga, a zarazem owocem działania człowieka²⁴⁵. Przez sakramentalny związek oparty na jedności dokonuje się Komunia Zbawiciela ze swoim ludem (por. Ef 5,25-33)²⁴⁶. Jedność małżeństwa i związana z nią nierozzerwalność są niezbędnym wymogiem stworzenia rodziny oraz zrodzenia i wychowania potomstwa według Bożego zamysłu (LP 14). Jan Paweł II podkreślał, że pełna jedność i nierozzerwalność małżeństwa jest konieczna także dla dobra dzieci (por. FC 20).

Jedność męża i żony prowadzi do wypracowania swoistego charakteru każdego małżeństwa, wspólnych nawyków, zachowań, sposobów funkcjonowania. Z jedności małżeńskiej wypływa jedność działań, wspólne planowanie, wspólne cele, jak również wspólne gromadzenie dóbr materialnych. Na duchową jedność małżeństwa składają się także uczciwość, wspólne wartości, odpowiedzialność, a także przeżycia intymne²⁴⁷.

Jedność na wzór jedności Chrystusa z Kościołem wiąże się z nierozzerwalnością związku. Miłość Chrystusa do Kościoła jest wzorem dla małżonków i na niej powinni oni opierać swoją relację, aby ich związek pozostał trwałą wspólnotą osób, zgodnie z zamysłem Stwórcy²⁴⁸. Jedność i nierozzerwalność małżeństwa są nie tylko wymogami etycznymi, społecznymi, czy prawnymi, lecz znajdują swoje zakorzenienie w Objawieniu. Chrystus, odwołując się do zamysłu Bożego u początków stworzenia, naucza: „Opuści człowiek ojca i matkę i złączy się ze swoją żoną i będą oboje jednym ciałem (...) Co więc Bóg złączył człowiek niech nie rozdziela” (Mt 19,5; 6b). Małżeństwo sakramentalne ważne i dopełnione nie może być zatem zakończone z jakiegokolwiek innej przyczyny, niż śmierć jednego ze współmałżonków²⁴⁹. Poniżej zaprezentowane zostaną przekonania narzeczonych dotyczące jedności i nierozzerwalności małżeństwa.

²⁴⁵ Zob. Jan Paweł II, *Małżeństwo i rodzina są nierozzerwalne, Przemówienie do trybunału Roty Rzymskiej* (1.02.2001) nr 5, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. V, s. 723-728.

²⁴⁶ A. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, Kraków 2002, s. 258.

²⁴⁷ Por. A. Kotlarska-Michalska, *Małżeństwo jako związek wspólnota instytucja*, „Roczniki socjologii rodziny”, 1998, t. 10, s. 54-58.

²⁴⁸ Por. U. Dudziak, *Przygotowanie do małżeństwa a jego nierozzerwalność*, „Symposium” 2010, Rok XIV, nr 1 (19), s. 105-106.

²⁴⁹ KPK, kan. 1141; por. KKK 2382-2386.

1. Przekonania dotyczące jedności

Małżeństwo chrześcijańskie zawarte przed Bogiem łączy małżonków na wzór przymierza Chrystusa z Kościołem. Podstawą jedności małżeństwa, a także wzajemnej i pełnej miłości zaślubionych jest godność osobowa mężczyzny i kobiety (por. KDK 48). Jedność jest równocześnie darem Bożej Miłości, która za sprawą Ducha Świętego łączy małżonków na wspólnej drodze życia. Wymaga ona jednak współpracy męża i żony, a także świadomego i dobrowolnego przyjęcia odpowiedzialności za drugiego człowieka, wzajemnego wsparcia i umacniania się w realizacji powołania małżeńskiego. Jedność małżeńska wiąże się ze wspólnym życiem, mieszkaniem i posiadaniem dóbr materialnych, lecz wymaga ponadto wspólnych wartości i zjednoczenia w dążeniu do świętości. Dążenie do jedności małżeńskiej jest budowaniem wspólnego życia na skale (por. Mt 7, 24-29)²⁵⁰. Młodzi ludzie już w narzeczeństwie powinni budować jedność poprzez wspólną modlitwę udział w niedzielnej Mszy świętej, sakrament pojednania i pokuty oraz przyjmowanie Komunii Świętej. Wspólne życie wiarą, modlitwą i sakramentami powinno być traktowane przez osoby wierzące jako naturalna droga przygotowania do małżeństwa²⁵¹.

Duch Święty, który obdarza świętością małżonków, nadaje małżeństwu charakter sakralny i mistyczny. Bóg chce „aby byli jedno”, aby stali się Jego obrazem i podobnie jak On obdarzali życiem. Akt małżeński umacnia miłość, która dzięki płodności staje się zdolna do przekazywania życia²⁵². Dar Ducha umacnia u małżonków pragnienie więzi między sobą, związku ciała i dusz, charakterów, serc, umysłów i dążeń tworząc komunie miłości²⁵³.

W tabeli 27 przedstawiono dane na temat przekonań respondentów dotyczących jedności małżeńskiej. Niemal wszyscy ankietowani zdecydowanie zgadzają się ze stwierdzeniami, że wzajemny szacunek partnerów jest ważny dla udanego małżeństwa (94,9%) oraz że małżonkowie dają sobie wzajemne wsparcie (93,4%). Niewiele mniejszy odsetek badanych narzeczonych w pełni akceptuje przekonanie, że wzajemna szczerość wpływa na jedność w małżeństwie (89,8%). Ponad dwie trzecie respondentów zdecydowanie stwierdza, że małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety (67,4%). Ponadto 85,8% ankietowanych zdecydowanie odrzuca stwierdzenie, że kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża, podczas gdy 2,5% całkowicie taką opinię akceptuje. Zastanawiające jest, że chociaż jedna piąta respondentów zdecydowanie zaprzecza, że po rozwodzie cywilnym byłiby skłonni zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne (21,1%), jednak

²⁵⁰ Por. Red. F. Adamski, *Duchowość życia małżeńsko-rodzinnego*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 171-172.

²⁵¹ Por. tamże, s. 172.

²⁵² Por. tamże, s. 173-174.

²⁵³ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do małżonków*, AAS 72, 1980, 426n.

co dziesiąty ankietowany zdecydowanie deklaruje swoją pełną gotowość do zawarcia ponownego związku cywilnego po rozwodzie cywilnym (9,9%). Interesujący jest fakt, że w odróżnieniu od wszystkich innych analizowanych przekonań na temat jedności małżeńskiej, jedynie w tym tylko przypadku wyraźnie dominują postawy niezdecydowane ($Me=2,0$) – zob. tabela 27.

Tabela 27. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących jedności małżeńskiej u respondentów

Przekonania na temat jedności małżeńskiej	0		1		2		3		4		Statystyka opisowa		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	SD	Me
Małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety	25	6,4	37	9,4	11	2,8	55	14,0	265	67,4	3,27	1,26	4,0
Wzajemny szacunek partnerów jest ważny dla udanego małżeństwa	3	0,8	0	0,0	1	0,3	16	4,1	374	94,9	3,92	0,41	4,0
Małżonkowie dają sobie wzajemne wsparcie	4	1,0	2	0,5	0	0,0	20	5,1	368	93,4	3,89	0,50	4,0
Małżonkowie wyznają takie same wartości	12	3,1	48	12,2	18	4,6	149	38,0	165	42,1	3,04	1,11	3,0
Na jedność w małżeństwie wpływa wzajemna szczerłość	5	1,3	1	0,3	2	0,5	32	8,1	354	89,8	3,85	0,55	4,0
Kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża	338	85,8	24	6,1	14	3,6	8	2,0	10	2,5	0,29	0,84	0,0
Po rozwodzie cywilnym był/a/bym skłonna/y zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne	83	21,1	47	12,0	155	39,4	69	17,6	39	9,9	1,83	1,23	2,0

Objaśnienia: N całkowite (100%) = 394; \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana; skala udzielanych odpowiedzi: 0 – zdecydowanie nie zgadzam się, 1 – raczej nie zgadzam się, 2 – nie mam zdania, 3 – raczej się zgadzam, 4 – zdecydowanie zgadzam się.

Analiza zebranych wyników badań pozwoliła na ustalenie, że zmienna płci tylko w jednym przypadku w sposób bliski istotności statystycznej różnicuje przekonania respondentów na temat jedności małżeńskiej. Ankietowani mężczyźni częściej od kobiet stwierdzali, że żona w związku małżeńskim ma niższy status od męża ($p=0,050$) – zob. tabela 28.

Tabela 28. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a płeć respondentów

Przekonania na temat jedności małżeńskiej	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety	K	3,23	1,28	4,0	0,08	-0,921	0,357
	M	3,31	1,23	4,0			
Wzajemny szacunek partnerów jest ważny dla udanego małżeństwa	K	3,93	0,43	4,0	0,01	0,904	0,366
	M	3,92	0,38	4,0			
Małżonkowie dają sobie wzajemne wsparcie	K	3,90	0,52	4,0	0,01	0,791	0,429
	M	3,89	0,47	4,0			
Małżonkowie wyznają takie same wartości	K	3,11	1,05	3,0	0,15	1,022	0,307

Przekonania na temat jedności małżeńskiej	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
	M	2,96	1,16	3,0			
Na jedność w małżeństwie wpływa wzajemna szczerść	K	3,87	0,55	4,0	0,04	1,301	0,193
	M	3,83	0,55	4,0			
Kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża	K	0,23	0,78	0,0	0,12	-1,961	0,050
	M	0,36	0,89	0,0			
Po rozwodzie cywilnym był/a/bym skłonna/y zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne	K	1,83	1,22	2,0	0,00	-0,023	0,982
	M	1,83	1,23	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Analiza wyników badań pozwoliła stwierdzić, że tylko w jednym przypadku wiek ankietowanych istotnie statystycznie wpływa na ich przekonania dotyczące jedności małżeńskiej. Osoby mające więcej niż 25 lat częściej niż młodsi respondenci deklarują skłonność do zawarcia ponownego małżeństwa cywilnego po ewentualnym rozwodzie cywilnym ($p=0,001$) – zob. tabela 29.

Tabela 29. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a wiek respondentów

Przekonania na temat jedności małżeńskiej	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety	18-25 lat	3,17	1,32	4,0	0,14	-0,780	0,435
	Powyżej 25 lat	3,31	1,23	4,0			
Wzajemny szacunek partnerów jest ważny dla udanego małżeństwa	18-25 lat	3,90	0,54	4,0	0,03	0,400	0,689
	Powyżej 25 lat	3,93	0,34	4,0			
Małżonkowie dają sobie wzajemne wsparcie	18-25 lat	3,89	0,60	4,0	0,01	1,106	0,269
	Powyżej 25 lat	3,90	0,45	4,0			
Małżonkowie wyznają takie same wartości	18-25 lat	3,02	1,12	3,0	0,03	-0,284	0,776
	Powyżej 25 lat	3,05	1,11	3,0			
Na jedność w małżeństwie wpływa wzajemna szczerść	18-25 lat	3,81	0,70	4,0	0,06	-0,169	0,865
	Powyżej 25 lat	3,87	0,48	4,0			
Kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża	18-25 lat	0,30	0,79	0,0	0,00	0,451	0,652
	Powyżej 25 lat	0,29	0,86	0,0			
Po rozwodzie cywilnym był/a/bym skłonna/y zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne	18-25 lat	1,50	1,24	2,0	0,47	-3,360	0,001
	Powyżej 25 lat	1,97	1,20	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Zmienna wykształcenia różnicuje wyniki przeprowadzonych badań w przypadku trzech analizowanych przekonań. Respondenci z wykształceniem podstawowym zawodowym lub średnim najczęściej spośród wyodrębnionych pod względem wykształcenia grup stwierdzali, że kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża ($p=0,002$) oraz że małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety ($p=0,003$). Najrzadziej z tymi stwierdzeniami utożsamiały się natomiast badane osoby z wykształceniem wyższym

licencjackim lub magisterskim. Osoby posiadające wykształcenie wyższe inżynierskie najczęściej spośród wyodrębnionych pod względem wykształcenia grup deklarowały swoją skłonność do zawarcia powtórnego małżeństwa cywilnego po rozwodzie cywilnym ($p=0,027$, $\bar{x}=2,31$). Rzadziej taką gotowość deklarowały zarówno osoby z wykształceniem podstawowym, zawodowym lub średnim ($\bar{x}=1,86$), jak również ankietowani posiadający wykształcenie wyższe licencjackie lub magisterskie ($\bar{x}=1,80$) – zob. tabela 30.

Tabela 30. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a wykształcenie respondentów

Przekonania na temat jedności małżeńskiej	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety	WL/M	3,10	1,37	4,0	0,40	11,507	0,003
	WI	3,15	1,37	4,0			
	P/Z/Ś	3,50	1,04	4,0			
Wzajemny szacunek partnerów jest ważny dla udanego małżeństwa	WL/M	3,93	0,42	4,0	0,04	2,108	0,348
	WI	3,95	0,21	4,0			
	P/Z/Ś	3,91	0,39	4,0			
Małżonkowie dają sobie wzajemne wsparcie	WL/M	3,93	0,42	4,0	0,08	3,450	0,178
	WI	3,88	0,50	4,0			
	P/Z/Ś	3,85	0,58	4,0			
Małżonkowie wyznają takie same wartości	WL/M	3,04	1,09	3,0	0,22	2,978	0,226
	WI	2,83	1,21	3,0			
	P/Z/Ś	3,05	1,12	3,0			
Na jedność w małżeństwie wpływa wzajemna szczerość	WL/M	3,86	0,56	4,0	0,03	2,074	0,354
	WI	3,86	0,35	4,0			
	P/Z/Ś	3,83	0,54	4,0			
Kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża	WL/M	0,18	0,69	0,0	0,25	12,655	0,002
	WI	0,33	0,84	0,0			
	P/Z/Ś	0,44	0,99	0,0			
Po rozwodzie cywilnym był/a/bym skłonna/y zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne	WL/M	1,80	1,20	2,0	0,51	7,196	0,027
	WI	2,31	1,22	2,0			
	P/Z/Ś	1,86	1,26	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności, WL/M – wyższe licencjackie lub magisterskie, WI – wyższe inżynierskie, P/Z/Ś – podstawowe, zawodowe lub średnie.

W toku dalszych analiz stwierdzono istotny statystycznie wpływ stosunku respondentów do wiary na ich akceptację przekonań związanych z jednością małżeńską. Osoby deklarujące się jako głęboko wierzące lub wierzące częściej uznawały, że małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety ($p<0,001$) oraz że małżonkowie wyznają takie same wartości ($p<0,001$). Natomiast osoby określające się jako niezdecydowane ale przywiązane lub mające inny stosunek do wiary istotnie statystycznie częściej uznawały możliwość zawarcia ponownego małżeństwa cywilnego po rozwodzie cywilnym ($p<0,001$) – zob. tabela 31.

Tabela 31. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a stosunek respondentów do wiary

Przekonania na temat jedności małżeńskiej	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety	GW/W	3,42	1,12	4,0	1,15	5,425	<0,001
	NP/I	2,27	1,62	3,0			
Wzajemny szacunek partnerów jest ważny dla udanego małżeństwa	GW/W	3,92	0,42	4,0	0,02	-0,393	0,694
	NP/I	3,94	0,30	4,0			
Małżonkowie dają sobie wzajemne wsparcie	GW/W	3,89	0,50	4,0	0,01	0,367	0,713
	NP/I	3,89	0,46	4,0			
Małżonkowie wyznają takie same wartości	GW/W	3,12	1,07	3,0	0,60	3,543	<0,001
	NP/I	2,52	1,22	3,0			
Na jedność w małżeństwie wpływa wzajemna szczerść	GW/W	3,87	0,50	4,0	0,15	1,895	0,058
	NP/I	3,72	0,81	4,0			
Kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża	GW/W	0,29	0,84	0,0	0,05	-0,747	0,455
	NP/I	0,34	0,82	0,0			
Po rozwodzie cywilnym był/a/bym skłonna/y zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne	GW/W	1,74	1,22	2,0	0,67	-3,693	<0,001
	NP/I	2,42	1,09	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności, GW/W – głęboko wierzący lub wierzący, NP/I – niezdecydowany ale przywiązany lub inny.

Odpowiedzi ankietowanych poddano analizie pod kątem wpływu rodziny pochodzenia na akceptację przekonań dotyczących jedności małżeńskiej. Przeprowadzony test nie wykazał jednak żadnych istotnych statystycznie różnic w tym względzie pomiędzy respondentami pochodzącymi z rodzin pełnych i niepełnych (zob. tabela 32).

Tabela 32. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a rodzina pochodzenia respondentów

Przekonania na temat jedności małżeńskiej	Rodzina pochodzenia	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety	Pełna	3,27	1,25	4,0	0,01	0,273	0,785
	Niepełna	3,26	1,27	4,0			
Wzajemny szacunek partnerów jest ważny dla udanego małżeństwa	Pełna	3,91	0,45	4,0	0,06	1,099	0,272
	Niepełna	3,97	0,16	4,0			
Małżonkowie dają sobie wzajemne wsparcie	Pełna	3,89	0,50	4,0	0,04	1,032	0,302
	Niepełna	3,92	0,47	4,0			
Małżonkowie wyznają takie same wartości	Pełna	3,04	1,10	3,0	0,02	0,040	0,968
	Niepełna	3,03	1,15	3,0			
Na jedność w małżeństwie wpływa wzajemna szczerść	Pełna	3,84	0,56	4,0	0,03	0,670	0,503
	Niepełna	3,87	0,52	4,0			
Kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża	Pełna	0,31	0,89	0,0	0,10	-0,092	0,927
	Niepełna	0,22	0,61	0,0			
Po rozwodzie cywilnym był/a/bym skłonna/y zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne	Pełna	1,82	1,23	2,0	0,08	0,636	0,525
	Niepełna	1,90	1,23	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

W tabeli 33 przedstawiono wyniki analizy wpływu liczby rodzeństwa na przekonania badanych narzeczonych dotyczące jedności małżeńskiej. Istotne statystycznie zróżnicowanie stwierdzono jedynie w przypadku stwierdzenia, że małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety. Częściej z tym poglądem zgadzali się ankietowani posiadający dwoje lub więcej rodzeństwa, natomiast rzadziej akceptowali go respondenci posiadające jednego brata lub siostrę ($p=0,036$) – zob. tabela 33.

Tabela 33. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a liczba rodzeństwa respondentów

Przekonania na temat jedności małżeńskiej	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety	Brak	3,27	1,16	4,0	0,37	6,674	0,036
	Jedno	3,04	1,40	4,0			
	Dwoje i więcej	3,40	1,16	4,0			
Wzajemny szacunek partnerów jest ważny dla udanego małżeństwa	Brak	3,88	0,42	4,0	0,05	0,830	0,660
	Jedno	3,92	0,40	4,0			
	Dwoje i więcej	3,93	0,41	4,0			
Małżonkowie dają sobie wzajemne wsparcie	Brak	3,88	0,32	4,0	0,02	1,313	0,519
	Jedno	3,88	0,53	4,0			
	Dwoje i więcej	3,90	0,49	4,0			
Małżonkowie wyznają takie same wartości	Brak	3,12	0,95	3,0	0,20	1,472	0,479
	Jedno	2,92	1,19	3,0			
	Dwoje i więcej	3,10	1,07	3,0			
Na jedność w małżeństwie wpływa wzajemna szczerłość	Brak	3,73	0,81	4,0	0,15	2,598	0,273
	Jedno	3,82	0,55	4,0			
	Dwoje i więcej	3,88	0,51	4,0			
Kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża	Brak	0,31	0,87	0,0	0,11	2,155	0,340
	Jedno	0,36	0,89	0,0			
	Dwoje i więcej	0,25	0,80	0,0			
Po rozwodzie cywilnym był/a/bym skłonna/y zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne	Brak	1,65	1,04	2,0	0,38	5,276	0,072
	Jedno	2,04	1,24	2,0			
	Dwoje i więcej	1,73	1,23	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności.

2. Przekonania dotyczące nierozzerwalności

Sakramentalne małżeństwo ważne i dopełnione trwa do śmierci jednego z małżonków. Do rozerwania małżeństwa nie mogą przyczynić się żadne okoliczności wewnętrzne, czyli pochodzące od męża lub żony. Żadne też okoliczności zewnętrzne nie mogą naruszyć nierozzerwalności małżeństwa, a zatem nie może go zakończyć nawet najpotężniejsza ludzka władza²⁵⁴. Wielkim obrońcą nierozzerwalności małżeństwa był św. Augustyn. Nauczał, że ani niepłodność, ani zdrada, ani rozkład pożycia małżeńskiego, ani nawet śluby czystości nie mogą przyczynić się do zerwania ślubów małżeńskich²⁵⁵. Biskup Hippony podkreślał nierozzerwalność związku i trzy podstawowe dobra małżeństwa, jakimi są potomstwo, wierność oraz sakrament, który jest widzialnym znakiem obecności Bożej²⁵⁶. Podobnie św. Bonawentura głosił, że istnienie trwałości węzła małżeńskiego nie może zależeć od małżonków lecz tylko od woli Bożej²⁵⁷. Także św. Tomasz z Akwinu stwierdza, że absolutna nierozzerwalność małżeństwa sakramentalnego wynika z nierozzerwalnego związku Chrystusa z Kościołem i swoje źródło ma w prawie naturalnym²⁵⁸. W takim samym duchu na temat nierozzerwalności małżeństwa wypowiadały się kolejne sobory i papieże, usilnie przypominając o najistotniejszych cechach małżeństwa sakramentalnego²⁵⁹. We wspólnym życiu męża i żony konieczna jest postawa wzajemnego osobowego daru przez którą rozwija się miłość małżeńska²⁶⁰. Małżonkowie powinni zatem unikać dłuższej rozłąki i wszystkiego, co może osłabiać ich więź w wymiarze ludzkim lub nadprzyrodzonym²⁶¹.

W tabeli 34 zaprezentowano przekonania badanych narzeczonych na temat nierozzerwalności małżeństwa. Zdecydowana większość ankietowanych w pełni zgadza się ze stwierdzeniem, że małżeństwo zawiera się na całe życie (89,3%) oraz że przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga (80,6%). Za dopuszczalnością rozwodu z ważnych przyczyn zdecydowanie opowiada się około jedna trzecia respondentów (29,7%). Przy tym podobny odsetek badanych narzeczonych popiera powyższą tezę w sposób umiarkowany (29,4%, Me=3,0). Co siódmy ankietowany zdecydowanie stwierdza, że na rozpad małżeństwa

²⁵⁴ Por. M. Żurawski, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, Katowice 1987, s. 61.

²⁵⁵ Por. E. Gajda, *Adulterium a trwałość małżeństwa we wczesnym Kościele*, w: *Rodzina w społeczeństwach antycznych i wczesnym chrześcijaństwie*, red. J. Jundziłł, Bydgoszcz 1995, s. 270-271.

²⁵⁶ Por. W. Eborowicz, *Małżeństwo i rodzina w nauce i praktyce duszpasterskiej św. Augustyna*, „Vox Patrum” 5 (1985), s. 142.

²⁵⁷ Por. A. Sobczak, *Czym jest chrześcijańskie małżeństwo*, Poznań 2006, s. 54.

²⁵⁸ Por. tamże, s. 69-71.

²⁵⁹ Por. J. Kułczkowski, *Rozwód a nierozzerwalność małżeństwa w ujęciu wybranych tekstów Biblii*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 14/1, s. 181-184.

²⁶⁰ Por. K. Wojacek, *Małżeństwo doświadczenie obdarowanie*, Lublin 2001, s. 32-37.

²⁶¹ Por. Red. D. Krok, P. Landwójtowicz, B. Balicka-Błagitka, *Razem ale osobno*, Poradnik dla osób doświadczających problemów spowodowanych migracją zarobkową, Opole 2011, s. 24-29.

wpływa dłuższy wyjazd za granicę jednego z małżonków (13,8%), przy czym jedna czwarta respondentów takie przekonanie zdecydowanie odrzuca (26,1%). W odniesieniu do powyższego stwierdzenia dominują opinie umiarkowane ($Me=2,0$). Ze zdecydowaną dezaprobatą badanych narzeczonych spotkało się stwierdzenie, że małżeństwo powinno być zawarte na czas określony. Zdecydowanie nie zgadza się z tym 87,7% ankietowanych przy zdecydowanej aprobacie ze strony 1,3% respondentów. Podobnie niespełna trzy czwarte ankietowanych zdecydowanie odrzuca pogląd, że małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą (72,4%), a prawie dwie trzecie badanych zdecydowanie nie zgadza się ze stwierdzeniem, że można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie (64,9%). Zastanawiające jest, że chociaż pogląd, iż małżonkowie mogą się rozejść kiedy uświadomią sobie, że już się nie kochają zdecydowanie popiera tylko 4,1% ankietowanych, to zdecydowany sprzeciw wobec niego wyraża jedynie połowa badanych narzeczonych (51,3%) – zob. tabela 34.

Tabela 34. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących nierozzerwalności małżeństwa u respondentów

Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa	0		1		2		3		4		Statystyka opisowa		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	SD	Me
Przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga	15	3,8	14	3,6	4	1,0	43	11,0	316	80,6	3,61	0,97	4,0
Małżeństwo zawiera się na całe życie	4	1,0	5	1,3	3	0,8	30	7,6	351	89,3	3,83	0,60	4,0
Można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie	253	64,9	61	15,6	45	11,5	19	4,9	12	3,1	0,66	1,06	0,0
Małżeństwo powinno być zawarte na czas określony	342	87,7	20	5,1	19	4,9	4	1,0	5	1,3	0,23	0,70	0,0
Kiedy małżonkowie uświadomią sobie, że się już nie kochają to mogą się rozejść	201	51,3	85	21,7	63	16,1	27	6,9	16	4,1	0,91	1,14	0,0
Rozwód jest dopuszczalny z ważnych przyczyn	61	15,6	49	12,5	50	12,8	115	29,4	116	29,7	2,45	1,42	3,0
Małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą	283	72,4	51	13,0	34	8,7	12	3,1	11	2,8	0,51	0,97	0,0
Na rozpad małżeństwa wpływa dłuższy wyjazd za granicę jednego z małżonków	102	26,1	74	18,9	67	17,1	94	24,0	54	13,8	1,81	1,41	2,0

Objaśnienia: N całkowite (100%) = 394; \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana; skala udzielanych odpowiedzi: 0 – zdecydowanie nie zgadzam się, 1 – raczej nie zgadzam się, 2 – nie mam zdania, 3 – raczej się zgadzam, 4 – zdecydowanie zgadzam się.

W toku dalszych analiz w dwóch przypadkach stwierdzono istotny statystycznie wpływ zmiennej płci na przekonania badanych narzeczonych dotyczące nierozzerwalności małżeństwa. W badanej grupie kobiety częściej od mężczyzn stwierdzały, że małżonkowie mogą się rozejść,

kiedy sobie uświadomią, że już się nie kochają ($p=0,033$) oraz że rozwód jest dopuszczalny z ważnych przyczyn ($p=0,037$) – zob. tabela 35.

Tabela 35. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a płeć respondentów

Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga	K	3,62	1,01	4,0	0,01	1,051	0,293
	M	3,60	0,92	4,0			
Małżeństwo zawiera się na całe życie	K	3,85	0,56	4,0	0,03	0,623	0,533
	M	3,81	0,63	4,0			
Można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie	K	0,64	1,01	0,0	0,04	0,238	0,812
	M	0,68	1,11	0,0			
Małżeństwo powinno być zawarte na czas określony	K	0,25	0,74	0,0	0,03	0,304	0,761
	M	0,22	0,65	0,0			
Kiedy małżonkowie uświadomią sobie, że się już nie kochają to mogą się rozjeść	K	1,03	1,19	1,0	0,24	2,127	0,033
	M	0,79	1,08	0,0			
Rozwód jest dopuszczalny z ważnych przyczyn	K	2,60	1,39	3,0	0,30	2,091	0,037
	M	2,30	1,44	3,0			
Małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą	K	0,46	0,96	0,0	0,09	-1,556	0,120
	M	0,56	0,98	0,0			
Na rozpad małżeństwa wpływa dłuższy wyjazd za granicę jednego z małżonków	K	1,89	1,38	2,0	0,16	1,178	0,239
	M	1,72	1,44	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Zmienna wieku różnicuje w sposób istotny statystycznie odpowiedzi badanych narzeczonych na dwa pytania dotyczące ich przekonań związanych z nierozzerwalnością małżeństwa. Osoby mające więcej niż 25 lat częściej niż młodszy ankietowani uznają, że można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie ($p=0,026$) oraz że małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą ($p=0,037$) – zob. tabela 36.

Tabela 36. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a wiek respondentów

Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga	18-25 lat	3,60	1,01	4,0	0,01	0,303	0,762
	Powyżej 25 lat	3,61	0,95	4,0			
Małżeństwo zawiera się na całe życie	18-25 lat	3,83	0,60	4,0	0,01	0,124	0,901
	Powyżej 25 lat	3,83	0,59	4,0			
Można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie	18-25 lat	0,43	0,78	0,0	0,32	-2,227	0,026
	Powyżej 25 lat	0,75	1,14	0,0			
Małżeństwo powinno być zawarte na czas określony	18-25 lat	0,17	0,53	0,0	0,09	-1,030	0,303
	Powyżej 25 lat	0,26	0,76	0,0			
Kiedy małżonkowie uświadomią sobie, że się już nie kochają to mogą się rozjeść	18-25 lat	0,78	1,09	0,0	0,18	-1,495	0,135
	Powyżej 25 lat	0,96	1,16	1,0			

Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Rozwód jest dopuszczalny z ważnych przyczyn	18-25 lat	2,36	1,45	3,0	0,13	-0,680	0,496
	Powyżej 25 lat	2,49	1,41	3,0			
Małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą	18-25 lat	0,37	0,85	0,0	0,19	-2,091	0,037
	Powyżej 25 lat	0,57	1,01	0,0			
Na rozpad małżeństwa wpływa dłuższy wyjazd za granicę jednego z małżonków	18-25 lat	1,79	1,35	2,0	0,02	-0,006	0,995
	Powyżej 25 lat	1,81	1,43	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

W toku dalszych analiz sprawdzono wpływ zmiennej wykształcenia respondentów na ich przekonania dotyczące nierozzerwalności małżeństwa. Test statystyczny nie wykazał istotnych różnic pomiędzy poszczególnymi grupami badanych (zob. tabela 37).

Tabela 37. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a wykształcenie respondentów

Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga	WL/M	3,62	0,95	4,0	0,08	0,623	0,732
	WI	3,55	0,98	4,0			
	P/Z/Ś	3,59	0,99	4,0			
Małżeństwo zawiera się na całe życie	WL/M	3,84	0,61	4,0	0,06	3,631	0,163
	WI	3,79	0,46	4,0			
	P/Z/Ś	3,81	0,58	4,0			
Można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie	WL/M	0,60	0,98	0,0	0,30	1,340	0,512
	WI	0,90	1,29	0,0			
	P/Z/Ś	0,72	1,14	0,0			
Małżeństwo powinno być zawarte na czas określony	WL/M	0,19	0,65	0,0	0,17	2,776	0,250
	WI	0,36	0,89	0,0			
	P/Z/Ś	0,28	0,75	0,0			
Kiedy małżonkowie uświadomią sobie, że się już nie kochają to mogą się rozejść	WL/M	0,91	1,12	0,0	0,20	2,497	0,287
	WI	1,10	1,17	1,0			
	P/Z/Ś	0,89	1,18	0,0			
Rozwód jest dopuszczalny z ważnych przyczyn	WL/M	2,47	1,41	3,0	0,23	1,167	0,558
	WI	2,24	1,49	3,0			
	P/Z/Ś	2,43	1,45	3,0			
Małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą	WL/M	0,42	0,89	0,0	0,31	4,568	0,102
	WI	0,74	1,20	0,0			
	P/Z/Ś	0,62	1,06	0,0			
Na rozpad małżeństwa wpływa dłuższy wyjazd za granicę jednego z małżonków	WL/M	1,70	1,38	2,0	0,40	4,452	0,108
	WI	2,10	1,36	2,0			
	P/Z/Ś	1,94	1,43	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności, WL/M – wyższe licencjackie lub magisterskie, WI – wyższe inżynierskie, P/Z/Ś – podstawowe, zawodowe lub średnie.

Dane przedstawione w tabeli 38 pokazują wpływ stosunku respondentów do wiary na ich przekonania dotyczące nierozzerwalności małżeństwa. Przeprowadzone analizy wykazały, że osoby deklarujące się jako głęboko wierzące lub wierzące, częściej niż pozostali respondenci uznają, że przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga ($p < 0,001$) oraz że małżeństwo zawiera się na całe życie ($p = 0,002$). Osoby uznające się za niezdecydowane lub mające inny stosunek do wiary statystycznie częściej niż wierzący i głęboko wierzący stwierdzają, że małżonkowie mogą się rozejść, kiedy uświadomią sobie, że już się nie kochają ($p < 0,001$), że małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą ($p < 0,001$), że można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie ($p < 0,001$), że małżeństwo powinno być zawarte na czas określony ($p < 0,001$) oraz że rozwód jest dopuszczalny z ważnych przyczyn ($p = 0,002$) – zob. tabela 38.

Tabela 38. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a stosunek respondentów do wiary

Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga	GW/W	3,73	0,82	4,0	0,90	7,635	<0,001
	NP/I	2,83	1,37	3,0			
Małżeństwo zawiera się na całe życie	GW/W	3,85	0,57	4,0	0,17	3,088	0,002
	NP/I	3,68	0,75	4,0			
Można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie	GW/W	0,58	1,02	0,0	0,57	-3,942	<0,001
	NP/I	1,15	1,15	1,0			
Małżeństwo powinno być zawarte na czas określony	GW/W	0,19	0,64	0,0	0,32	-3,667	<0,001
	NP/I	0,51	0,96	0,0			
Kiedy małżonkowie uświadomią sobie, że się już nie kochają to mogą się rozejść	GW/W	0,81	1,10	0,0	0,72	-4,375	<0,001
	NP/I	1,53	1,21	1,0			
Rozwód jest dopuszczalny z ważnych przyczyn	GW/W	2,36	1,45	3,0	0,66	-3,047	0,002
	NP/I	3,02	1,07	3,0			
Małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą	GW/W	0,41	0,84	0,0	0,76	-5,117	<0,001
	NP/I	1,17	1,40	1,0			
Na rozpad małżeństwa wpływa dłuższy wyjazd za granicę jednego z małżonków	GW/W	1,76	1,42	2,0	0,31	-1,481	0,139
	NP/I	2,08	1,34	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziomy istotności, GW/W – głęboko wierzący lub wierzący, NP/I – niezdecydowany ale przywiązany lub inny.

Dalsze analizy pokazują wpływ rodziny pochodzenia na przekonania respondentów dotyczące nierozzerwalności małżeństwa. Ankieterzy pochodzący z rodzin niepełnych istotnie statystycznie częściej stwierdzali, że małżeństwo powinno być zawarte na czas określony ($p = 0,009$) oraz że kiedy małżonkowie uświadomią sobie, że się już nie kochają, to mogą się rozejść ($p = 0,022$) – zob. tabela 39.

Tabela 39. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a rodzina pochodzenia respondentów

Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa	Rodzina pochodzenia	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga	Pełna	3,66	0,90	4,0	0,26	-1,888	0,059
	Niepełna	3,40	1,17	4,0			
Małżeństwo zawiera się na całe życie	Pełna	3,81	0,65	4,0	0,08	0,492	0,623
	Niepełna	3,90	0,30	4,0			
Można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie	Pełna	0,65	1,07	0,0	0,02	0,573	0,567
	Niepełna	0,68	1,02	0,0			
Małżeństwo powinno być zawarte na czas określony	Pełna	0,19	0,66	0,0	0,18	2,595	0,009
	Niepełna	0,38	0,84	0,0			
Kiedy małżonkowie uświadomią sobie, że się już nie kochają to mogą się rozjeść	Pełna	0,84	1,10	0,0	0,34	2,285	0,022
	Niepełna	1,18	1,26	1,0			
Rozwód jest dopuszczalny z ważnych przyczyn	Pełna	2,42	1,43	3,0	0,17	0,847	0,397
	Niepełna	2,58	1,39	3,0			
Małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą	Pełna	0,46	0,93	0,0	0,22	1,480	0,139
	Niepełna	0,69	1,11	0,0			
Na rozpad małżeństwa wpływa dłuższy wyjazd za granicę jednego z małżonków	Pełna	1,80	1,41	2,0	0,05	0,061	0,951
	Niepełna	1,84	1,40	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Analiza wpływu liczby rodzeństwa na odpowiedzi badanych narzeczonych dotyczące ich przekonań na temat nierozzerwalności małżeństwa wykazała, że respondenci posiadający jednego brata lub siostrę istotnie statystycznie częściej od pozostałych grup twierdzą, że małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą ($p=0,036$). Najbardziej z tym stwierdzeniem zgadzają się osoby posiadające dwoje lub więcej rodzeństwa (zob. tabela 40).

Tabela 40. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a liczba rodzeństwa respondentów

Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga	Brak	3,50	0,97	4,0	0,13	3,149	0,207
	Jedno	3,59	0,96	4,0			
	Dwoje i więcej	3,63	0,97	4,0			
Małżeństwo zawiera się na całe życie	Brak	3,69	0,95	4,0	0,17	1,557	0,459
	Jedno	3,80	0,60	4,0			
	Dwoje i więcej	3,86	0,53	4,0			
Można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie	Brak	0,69	0,99	0,0	0,05	0,203	0,904
	Jedno	0,64	1,01	0,0			
	Dwoje i więcej	0,66	1,09	0,0			
Małżeństwo powinno być zawarte na czas określony	Brak	0,20	0,49	0,0	0,04	1,256	0,534
	Jedno	0,21	0,74	0,0			
	Dwoje i więcej	0,24	0,69	0,0			
	Brak	0,85	0,86	1,0	0,15	0,692	0,707

Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Kiedy małżonkowie uświadomią sobie, że się już nie kochają to mogą się rozejść	Jedno	1,00	1,25	0,5			
	Dwoje i więcej	0,86	1,10	0,0			
Rozwód jest dopuszczalny z ważnych przyczyn	Brak	2,31	1,14	2,5	0,21	1,724	0,422
	Jedno	2,52	1,46	3,0			
	Dwoje i więcej	2,42	1,43	3,0			
Małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą	Brak	0,58	0,97	0,0	0,19	6,635	0,036
	Jedno	0,62	1,00	0,0			
	Dwoje i więcej	0,43	0,95	0,0			
Na rozpad małżeństwa wpływa dłuższy wyjazd za granicę jednego z małżonków	Brak	1,92	1,44	2,0	0,31	3,845	0,146
	Jedno	1,61	1,39	2,0			
	Dwoje i więcej	1,90	1,41	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności.

ROZDZIAŁ V

PRZEKONANIA NARZECZONYCH DOTYCZĄCE WIERNOŚCI I UCZCIWOŚCI MAŁŻEŃSKIEJ

Wierność małżeńska opiera się na dążeniu męża i żony do zachowania miłości pomimo upływu czasu i różnego rodzaju zagrożeń. Domaga się miłości i przyjaźni małżonków oraz wzajemnego zaufania i budowania stabilności związku, a także wysiłków zmierzających do zachowania pełnej wspólnoty małżeńskiego życia. Z wiernością małżeńską wiąże się również wyłączność więzi erotycznej męża i żony²⁶². Wierność nie polega jedynie na ograniczeniach wolności, lecz poprzez rozwój cnoty opanowania chroni małżonków przed zniewoleniem pożądliwością²⁶³.

Wierność męża i żony domaga się uczciwości małżeńskiej, która opiera się na lojalności między małżonkami, przestrzeganiu wspólnych ustaleń oraz zasad funkcjonowania małżeństwa i rodziny wynikających przysięgi małżeńskiej²⁶⁴. Zarówno wierność jak i uczciwość są cnotami domagającymi się codziennej uprzejmości i cierpliwości²⁶⁵. Uczciwość małżeńska domaga się pracy nad sobą i przezwyciężania niestałości, chwiejności emocjonalnej, drażliwości oraz wybujałych lęków²⁶⁶. Dzięki wierności i uczciwości, miłość nabiera mocy do wytrwania mimo upływu czasu i różnych przeszkód. W ten sposób małżonkowie mogą wytrwać razem aż do śmierci czerpiąc siłę i przykład z wierności samego Chrystusa²⁶⁷.

1. Przekonania dotyczące wierności

Wierność małżeńska polega na prawdziwej i głębokiej przyjaźni męża i żony, która trwa pomimo przeszkód. Umacnia ją małżeńska przysięga i łaska sakramentu²⁶⁸. Codzienna troska męża i żony o wzajemne relacje oraz o ich bliskość z Bogiem pomaga umacniać i odbudowywać ich wierność. Istotne znaczenie ma tutaj sakrament pokuty, dzięki któremu mąż i żona mogą powrócić na drogę prawdy i na nowo podjąć realizację małżeńskiego przymierza²⁶⁹.

²⁶² Por. K. Wojaczek, *Małżeństwo. Doświadczenie obdarowania*, Opole 2001, s. 80.

²⁶³ Por. J. Nagórny, *Miłość wierność uczciwość małżeńska*, Lublin 2006, s. 127.

²⁶⁴ Por. K. Wojaczek, *Małżeństwo. Doświadczenie obdarowania*, s. 79.

²⁶⁵ Por. M. i G. Avanti, *Duchowość wcielona*, Kraków 2002, s. 62.

²⁶⁶ Po. J. Nagórny, *Wierność - nie tylko małżeńska*, w: *Miłość wierność i uczciwość małżeńska*, red. K. Jeżyna, T. Zadykiewicz, Lublin 2006, s. 131.

²⁶⁷ Por. tamże, s. 134.

²⁶⁸ Por. J. Salij, *Zanim staniemy przed ołtarzem*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 123.

²⁶⁹ Por. J. Szyran, *Dialogalny charakter przymierza małżeńskiego*, Niepokalanów 2010, s. 217.

Wierność, nie jest jednorazowym gestem, ale relacją międzyosobową ukierunkowaną na przyszłość. Składając przysięgę wierności słaby człowiek podejmuje się współdziałania z łaską Bożą. Wierność opiera się też na zaufaniu współmałżonkowi, które pozwala zawierzyć całe życie drugiej osobie²⁷⁰.

Coraz większa popularność związków nieformalnych sprawia, że wielu ludzi żyje ze świadomością nietrwałości i prowizoryczności relacji. Często odczuwają lęk przed opuszczeniem i samotnością. Dlatego też w małżeństwie pragną i oczekują od siebie wierności²⁷¹. Badania socjologiczne pokazują, że pomimo wzrostu permissywności seksualnego, niewierność małżeńska spotyka się z dużą dezaprobatą społeczną, a młodzi ludzie wysoko cenią wartość wierności pomiędzy mężem i żoną²⁷².

Dane na temat przekonań badanych narzeczonych dotyczących wierności małżeńskiej zawarte w tabeli 41 wskazują, że ponad dziewięciu na dziesięciu ankietowanych całkowicie podziela opinię, że pozostawanie wiernym sobie nawzajem jest cenne dla utrzymania udanego małżeństwa (92,6%). Podobny odsetek respondentów zdecydowanie uważa, że zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe (90,8%), natomiast trzy czwarte badanych narzeczonych w pełni zgadza się ze stwierdzeniem, że małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności (74,3%). Pogląd, że niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa całkowicie podziela połowa respondentów (50,3%). 16,6% ankietowanych jest w pełni przekonanych, że niewierność współmałżonka powinna skutkować separacją, jednakże w odniesieniu do tego stwierdzenia dominują postawy umiarkowane (Me=2). Podobnie, umiarkowany stosunek respondenci przejawiają do stwierdzenia, że niewierność małżeńską można sobie wybaczyć i nadal żyć razem (Me=2), chociaż ten pogląd jest w pełni akceptowany jedynie przez jedną ósmą respondentów (12,7%). Jednocześnie aż 87,2% badanych zdecydowanie nie zgadza się, że po zawarciu ślubu mogą zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek (zob. tabela 41).

²⁷⁰ J. Nagórny, *Wierność – nie tylko małżeńska*, w: *Miłość wierność i uczciwość małżeńska*, s. 137.

²⁷¹ J. Baniak, *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży gimnazjalnej na tle kryzysu jej tożsamości osobowej*, Kraków 2010, s. 193.

²⁷² Por. tamże, s. 195-197.

Tabela 41. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących wierności małżeńskiej u respondentów

Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej	0		1		2		3		4		Statystyka opisowa		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	SD	Me
Pozostawanie wiernym sobie nawzajem jest cenne dla utrzymania udanego małżeństwa	6	1,5	2	0,5	6	1,5	15	3,8	364	92,6	3,85	0,61	4,0
Małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności	14	3,9	14	3,9	30	8,3	35	9,7	269	74,3	3,47	1,05	4,0
Zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe	5	1,3	7	1,8	5	1,3	19	4,8	356	90,8	3,82	0,66	4,0
Niewierność małżeńską można sobie wybaczyć i nadal żyć razem	71	18,3	98	25,3	85	22,0	84	21,7	49	12,7	1,85	1,30	2,0
Mogę zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek po zawarciu ślubu	342	87,2	18	4,6	21	5,4	4	1,0	7	1,8	0,26	0,76	0,0
Niewierność współmałżonka powinna skutkować separacją małżonków	50	12,8	85	21,7	121	30,9	71	18,1	65	16,6	2,04	1,25	2,0
Niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa	26	6,6	30	7,7	39	9,9	100	25,5	197	50,3	3,05	1,23	4,0

Objaśnienia: N całkowite (100%) = 394; \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana; skala udzielanych odpowiedzi: 0 – zdecydowanie nie zgadzam się, 1 – raczej nie zgadzam się, 2 – nie mam zdania, 3 – raczej się zgadzam, 4 – zdecydowanie zgadzam się.

Materiał badawczy został przeanalizowany pod kątem wpływu płci respondentów na ich akceptację poszczególnych przekonań związanych z wiernością małżeńską. Różnice istotne statystycznie wykryto tylko w przypadku stwierdzenia, że zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe. Pogląd ten częściej podzielają kobiety ($p=0,007$) – zob. tabela 42.

Tabela 42. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a płeć respondentów

Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Pozostawanie wiernym sobie nawzajem jest cenne dla utrzymania udanego małżeństwa	K	3,89	0,55	4,0	0,07	1,334	0,182
	M	3,82	0,66	4,0			
Małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności	K	3,53	1,02	4,0	0,12	1,497	0,134
	M	3,41	1,08	4,0			
Zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe	K	3,88	0,57	4,0	0,12	2,707	0,007
	M	3,76	0,73	4,0			
Niewierność małżeńską można sobie wybaczyć i nadal żyć razem	K	1,80	1,25	2,0	0,10	-0,699	0,485
	M	1,90	1,35	2,0			
Mogę zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek po zawarciu ślubu	K	0,25	0,79	0,0	0,02	-1,036	0,300
	M	0,26	0,73	0,0			
Niewierność współmałżonka powinna skutkować separacją małżonków	K	2,02	1,20	2,0	0,04	-0,440	0,660
	M	2,06	1,31	2,0			
Niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa	K	3,02	1,31	4,0	0,06	0,199	0,842
	M	3,08	1,14	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney'a, p – poziom istotności.

Następnie zgromadzone dane przanalizowano pod kątem wpływu wieku badanych narzeczonych na udzielane przez nich odpowiedzi. Na podstawie przeprowadzonego porównania stwierdzono, że zmienna wieku nie różnicuje w sposób istotny odpowiedzi na żadne pytanie dotyczące wierności małżeńskiej (zob. tabela 43).

Tabela 43. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a wiek respondentów

Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Pozostawanie wiernym sobie nawzajem jest cenne dla utrzymania udanego małżeństwa	18-25 lat	3,83	0,73	4,0	0,04	0,161	0,872
	Powyżej 25 lat	3,87	0,55	4,0			
Małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności	18-25 lat	3,56	0,98	4,0	0,13	1,139	0,255
	Powyżej 25 lat	3,43	1,08	4,0			
Zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe	18-25 lat	3,83	0,71	4,0	0,02	0,914	0,361
	Powyżej 25 lat	3,82	0,63	4,0			
Niewierność małżeńską można sobie wybaczyć i nadal żyć razem	18-25 lat	1,88	1,33	2,0	0,04	0,103	0,918
	Powyżej 25 lat	1,84	1,29	2,0			
Mogę zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek po zawarciu ślubu	18-25 lat	0,15	0,56	0,0	0,15	-1,903	0,057
	Powyżej 25 lat	0,30	0,82	0,0			
Niewierność współmałżonka powinna skutkować separacją małżonków	18-25 lat	1,90	1,25	2,0	0,21	-1,650	0,099
	Powyżej 25 lat	2,10	1,25	2,0			
Niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa	18-25 lat	3,03	1,29	4,0	0,04	-0,003	0,998
	Powyżej 25 lat	3,06	1,20	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney'a, p – poziom istotności.

Analiza otrzymanych wyników pod względem ich zależności od wykształcenia ankietowanych pozwoliła stwierdzić statystycznie istotny wpływ tej zmiennej na akceptację jednego z omawianych stwierdzeń na temat wierności małżeńskiej. Osoby z wykształceniem wyższym inżynierskim statystycznie częściej stwierdzały, że zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe. Najrzadziej z tym stwierdzeniem zgadzali się respondenci posiadający wykształcenie podstawowe, zawodowe lub średnie ($p=0,011$) – zob. tabela 44.

Tabela 44. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a wykształcenie respondentów

Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Pozostawanie wiernym sobie nawzajem jest cenne dla utrzymania udanego małżeństwa	WL/M	3,87	0,57	4,0	0,14	2,028	0,363
	WI	3,98	0,15	4,0			
	P/Z/Ś	3,84	0,66	4,0			
Małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności	WL/M	3,50	1,00	4,0	0,08	0,323	0,851
	WI	3,43	1,05	4,0			
	P/Z/Ś	3,42	1,12	4,0			

Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe	WL/M	3,87	0,62	4,0	0,12	8,993	0,011
	WI	3,88	0,39	4,0			
	P/Z/Ś	3,76	0,70	4,0			
Niewierność małżeńską można sobie wybaczyć i nadal żyć razem	WL/M	1,86	1,25	2,0	0,23	1,601	0,449
	WI	1,63	1,26	2,0			
	P/Z/Ś	1,83	1,37	2,0			
Mogę zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek po zawarciu ślubu	WL/M	0,20	0,69	0,0	0,12	3,435	0,180
	WI	0,26	0,58	0,0			
	P/Z/Ś	0,32	0,84	0,0			
Niewierność współmałżonka powinna skutkować separacją małżonków	WL/M	2,02	1,22	2,0	0,09	0,995	0,608
	WI	1,98	1,26	2,0			
	P/Z/Ś	2,07	1,30	2,0			
Niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa	WL/M	3,15	1,17	4,0	0,30	5,417	0,067
	WI	2,86	1,17	3,0			
	P/Z/Ś	2,94	1,26	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności, WL/M – wyższe licencjackie lub magisterskie, WI – wyższe inżynierskie, P/Z/Ś – podstawowe, zawodowe lub średnie.

Tabela 45 przedstawia wyniki analizy wpływu zmiennej stosunku do wiary na akceptację przekonań związanych z wiernością małżeńską. Przeprowadzone testy wykazały statystycznie istotne zależności w przypadku odpowiedzi na trzy pytania z omawianej puli. Osoby głęboko wierzące oraz wierzące częściej od innych uważają, że zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe ($p < 0,001$) oraz że małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności ($p < 0,001$). Osoby niezdecydowane, ale przywiązane lub mające inny stosunek do wiary częściej od osób wierzących i głęboko wierzących stwierdzają, że są w stanie zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek po zawarciu ślubu ($p = 0,035$) – zob. tabela 45.

Tabela 45. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a stosunek respondentów do wiary

Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Pozostawanie wiernym sobie nawzajem jest cenne dla utrzymania udanego małżeństwa	GW/W	3,87	0,58	4,0	0,12	1,822	0,068
	NP/I	3,75	0,75	4,0			
Małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności	GW/W	3,57	0,97	4,0	0,78	5,604	<0,001
	NP/I	2,80	1,31	3,0			
Zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe	GW/W	3,85	0,62	4,0	0,23	3,693	<0,001
	NP/I	3,62	0,85	4,0			
Niewierność małżeńską można sobie wybaczyć i nadal żyć razem	GW/W	1,87	1,29	2,0	0,16	1,051	0,293
	NP/I	1,71	1,35	1,0			
Mogę zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek po zawarciu ślubu	GW/W	0,22	0,70	0,0	0,25	-2,113	0,035
	NP/I	0,47	1,02	0,0			
Niewierność współmałżonka powinna skutkować separacją małżonków	GW/W	2,01	1,23	2,0	0,26	-1,309	0,191
	NP/I	2,26	1,39	2,0			
	GW/W	3,07	1,23	4,0	0,15	0,938	0,348

Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa	NP/I	2,92	1,21	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności, GW/W – głęboko wierzący lub wierzący, NP/I – niezdecydowany ale przywiązany lub inny.

W toku dalszych analiz sprawdzono czy rodzina pochodzenia respondentów różnicuje ich odpowiedzi na pytania o przekonania związane z wiernością małżeńską. Przeprowadzony test statystyczny nie wykazał jednak istotnych różnic w tym względzie pomiędzy wynikami osób pochodzących z rodzin pełnych i niepełnych (zob. tabela 46).

Tabela 46. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a rodzina pochodzenia respondentów

Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej	Rodzina pochodzenia	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Pozostawanie wiernym sobie nawzajem jest cenne dla utrzymania udanego małżeństwa	Pełna	3,86	0,57	4,0	0,03	1,147	0,251
	Niepełna	3,83	0,74	4,0			
Małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności	Pełna	3,49	1,05	4,0	0,09	-1,464	0,143
	Niepełna	3,39	1,05	4,0			
Zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe	Pełna	3,81	0,68	4,0	0,05	0,453	0,651
	Niepełna	3,86	0,55	4,0			
Niewierność małżeńską można sobie wybaczyć i nadal żyć razem	Pełna	1,89	1,31	2,0	0,20	-1,030	0,303
	Niepełna	1,69	1,23	2,0			
Mogę zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek po zawarciu ślubu	Pełna	0,25	0,73	0,0	0,02	-0,229	0,818
	Niepełna	0,27	0,86	0,0			
Niewierność współmałżonka powinna skutkować separacją małżonków	Pełna	1,98	1,25	2,0	0,29	1,852	0,064
	Niepełna	2,27	1,26	2,0			
Niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa	Pełna	3,01	1,25	3,0	0,19	1,036	0,300
	Niepełna	3,21	1,12	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Liczba rodzeństwa różnicuje w sposób istotny statystycznie odpowiedzi badanych narzeczonych jedynie w przypadku jednego omawianego stwierdzenia dotyczącego wierności małżeńskiej. Zarówno osoby posiadające jednego brata lub siostrę, jak też ankietowani mający dwoje lub więcej rodzeństwa częściej niż jedynacy uznają, że zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe ($p=0,016$) – zob. tabela 47.

Tabela 47. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a liczba rodzeństwa respondentów

Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Pozostawanie wiernym sobie nawzajem jest cenne dla utrzymania udanego małżeństwa	Brak	3,88	0,42	4,0	0,12	2,795	0,247
	Jedno	3,78	0,75	4,0			
	Dwoje i więcej	3,90	0,52	4,0			

Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności	Brak	3,50	0,76	4,0	0,04	0,526	0,769
	Jedno	3,47	1,03	4,0			
	Dwoje i więcej	3,46	1,10	4,0			
Zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe	Brak	3,54	0,93	4,0	0,31	8,273	0,016
	Jedno	3,84	0,55	4,0			
	Dwoje i więcej	3,84	0,67	4,0			
Niewierność małżeńską można sobie wybaczyć i nadal żyć razem	Brak	2,00	1,33	2,0	0,18	0,420	0,811
	Jedno	1,87	1,35	2,0			
	Dwoje i więcej	1,82	1,26	2,0			
Mogę zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek po zawarciu ślubu	Brak	0,15	0,46	0,0	0,15	0,915	0,633
	Jedno	0,30	0,83	0,0			
	Dwoje i więcej	0,24	0,74	0,0			
Niewierność współmałżonka powinna skutkować separacją małżonków	Brak	1,88	1,40	2,0	0,27	1,875	0,392
	Jedno	2,15	1,25	2,0			
	Dwoje i więcej	1,99	1,23	2,0			
Niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa	Brak	2,92	1,21	3,0	0,14	0,441	0,802
	Jedno	3,05	1,24	3,5			
	Dwoje i więcej	3,07	1,22	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności.

2. Przekonania dotyczące uczciwości

Przysięga małżeńska zobowiązuje nupturientów do uczciwości. Z etymologicznego punktu widzenia, uczciwość polega na „uczczeniu” współmałżonka i na swoistym oddawaniu mu czci²⁷³. W codziennym życiu ta cześć powinna przejawiać się w zachowaniu, w słowach, gestach dających poczucie bezpieczeństwa, a także w miłości i szacunku. Uczciwość małżeńska realizuje się na wielu płaszczyznach takich jak: wzajemny szacunek, sposób traktowania się, budowanie relacji, ciągły rozwój i dbałość w okazywaniu wzajemnej troski, niepopadanie w rutynę i obojętność. Konieczne jest ciągle odkrywanie daru drugiego człowieka i poczucie wdzięczności za ten dar. Uczciwość jest także drogą współpracy z Bogiem, który uzdalnia człowieka do realizacji tego zadania. Uczciwość małżeńska powinna opierać się na świadomości obecności Boga we współmałżonku. Szacunek wobec współmałżonka jest zatem także oddawaniem czci Bogu. Wymaga to życia w prawdzie, wierze i głębokiej więzi umacnianej przez wspólną modlitwę rodziny²⁷⁴.

Małżonkowie powinni kierować się poczuciem odpowiedzialności wobec Boga i siebie wzajemnie. Ich uczciwość realizuje się przez codzienne mówienie prawdy, dbanie o swoje

²⁷³ Por. D. Talik, *Uczciwość małżeńska to nie wzajemna kontrola*, „Ignis”, nr 5 (55), 2020, s. 11.

²⁷⁴ Por. tamże, s. 11-12.

czyny i słowa, sprawiedliwość i umiejętność przyznawania się do winy, czy też dzielenie obowiązków domowych i finansowych. W pożyciu małżeńskim uczciwość przejawia się poszanowaniem godności współmałżonka, czystością, wyrozumiałością i empatią. Życie w uczciwości daje mężczyźnie i kobiecie wolność wewnętrzną, pomaga przezwyciężyć egoizm i rozwija osobowość²⁷⁵. Uczciwość wymaga od małżonków podążania ścieżką życia w czystości, dojrzałego kierowania sferą seksualną i zauważania w drugim człowieku dziecka Bożego, godnego najwyższego szacunku. Małżonkowie powinni starać się nieustannie o wzajemne szczęście i ubogacanie „darem z samego siebie” (HV 9).

W tabeli 48 zebrano informacje na temat przekonań respondentów dotyczących uczciwości małżeńskiej. Niemal wszyscy ankietowani zdecydowanie stwierdzają, że chęć wzajemnej pomocy jest niezbędna w małżeństwie (92,3%) oraz że odpowiedzialność współmałżonka jest dla nich ważna (91,0%). Ponad trzy czwarte badanych narzeczonych deklaruje pełne przekonanie, że współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy (81,4%) oraz że małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić (78,6%). Nieco mniej niż dwie trzecie respondentów całkowicie podziela pogląd, że dyskrecja w małżeństwie ma znaczenie (59,8%). Stwierdzenie, że nacisk na współmałżonka aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy spotkało się ze zdecydowaną akceptacją ze strony niespełna połowy badanych narzeczonych (45,4%), natomiast za dopuszczalnością masturbacji w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i dla kobiety zdecydowanie opowiada się jedna ósma ankietowanych (12,3%). Najczęściej z dezaprobatą respondentów spotykała się opinia, że stosowanie antykoncepcji bez wiedzy współmałżonka jest dopuszczalne – całkowicie odrzuca ją 68,4% badanych, a zdecydowanie podziela jedynie co dwudziesty ankietowany (5,4%). Przekonanie, że dla dobra małżeństwa w niektórych sytuacjach można nie mówić prawdy współmałżonkowi zdecydowanie odrzuca 34,8% respondentów, a całkowicie podziela co dziesiąty badany (9,7%), natomiast pogląd, że oglądanie pornografii nie jest czymś złym dla osoby żyjącej w małżeństwie zdecydowanie odrzuca niemal połowa ankietowanych (47,1%), a go podziela tylko 7,4% (zob. tabela 48).

²⁷⁵ Por. G. Pyżlak, *Aktualność teologicznego ujęcia przysięgi małżeńskiej*, w: *Sakramentalna przysięga małżeńska w obliczu wyzwań współczesnego świata*, Opole 2017, s. 58-59.

Tabela 48. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących uczciwości małżeńskiej u respondentów

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	0		1		2		3		4		Statystyka opisowa		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	SD	Me
Współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy	3	0,8	6	1,5	5	1,3	59	15,0	320	81,4	3,75	0,63	4,0
Dla dobra małżeństwa w niektórych sytuacjach można nie mówić prawdy współmałżonkowi	136	34,8	92	23,5	47	12,0	78	19,9	38	9,7	1,46	1,39	1,0
Małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić	2	0,5	7	1,8	7	1,8	68	17,3	308	78,6	3,72	0,64	4,0
Masturbacja jest dopuszczalna w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i kobiety	121	31,0	85	21,8	76	19,5	60	15,4	48	12,3	1,56	1,38	1,0
Oglądanie pornografii nie jest czymś złym dla osoby żyjącej w małżeństwie	184	47,1	77	19,7	52	13,3	49	12,5	29	7,4	1,14	1,32	1,0
Nacisk na współmałżonka, aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy	49	12,6	35	9,0	56	14,4	73	18,7	177	45,4	2,75	1,42	3,0
Stosowanie antykoncepcji bez wiedzy współmałżonka jest dopuszczalne	268	68,4	58	14,8	31	7,9	14	3,6	21	5,4	0,63	1,12	0,0
Chęć wzajemnej pomocy jest niezbędna w małżeństwie	3	0,8	6	1,5	0	0,0	21	5,4	361	92,3	3,87	0,55	4,0
Dyskrecja w małżeństwie ma znaczenie	17	4,4	28	7,2	41	10,6	70	18,0	232	59,8	3,22	1,16	4,0
Odpowiedzialność współmałżonka jest dla mnie ważna	2	0,5	5	1,3	1	0,3	27	6,9	356	91,0	3,87	0,51	4,0

Objaśnienia: N całkowite (100%) = 394; \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana; skala udzielanych odpowiedzi: 0 – zdecydowanie nie zgadzam się, 1 – raczej nie zgadzam się, 2 – nie mam zdania, 3 – raczej się zgadzam, 4 – zdecydowanie zgadzam się.

Dalsze analizy dowiodły istotnego statystycznie wpływu zmiennej płci na przekonania ankietowanych w przypadku trzech stwierdzeń dotyczących uczciwości małżeńskiej. Kobiety częściej, niż mężczyźni uznają za ważną odpowiedzialność współmałżonka ($p=0,001$), twierdzą, że chęć wzajemnej pomocy jest niezbędna w małżeństwie ($p=0,021$) oraz doceniają znaczenie dyskrecji w małżeństwie ($p=0,021$) – zob. tabela 49.

Tabela 49. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a płeć respondentów

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy	K	3,74	0,62	4,0	0,01	-0,762	0,446
	M	3,76	0,64	4,0			
Dla dobra małżeństwa w niektórych sytuacjach można nie mówić prawdy współmałżonkowi	K	1,43	1,34	1,0	0,07	-0,351	0,725
	M	1,50	1,44	1,0			
Małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić	K	3,72	0,64	4,0	0,02	0,465	0,642
	M	3,71	0,63	4,0			
Masturbacja jest dopuszczalna w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i kobiety	K	1,46	1,36	1,0	0,20	-1,378	0,168
	M	1,66	1,40	1,0			
	K	1,09	1,34	0,0	0,10	-1,119	0,263

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Oglądanie pornografii nie jest czymś złym dla osoby żyjącej w małżeństwie	M	1,18	1,31	1,0			
Nacisk na współmałżonka, aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy	K	2,84	1,38	3,0	0,17	1,117	0,264
	M	2,67	1,46	3,0			
Stosowanie antykoncepcji bez wiedzy współmałżonka jest dopuszczalne	K	0,63	1,14	0,0	0,00	-0,350	0,727
	M	0,63	1,09	0,0			
Chęć wzajemnej pomocy jest niezbędna w małżeństwie	K	3,93	0,40	4,0	0,12	2,307	0,021
	M	3,81	0,66	4,0			
Dyskrecja w małżeństwie ma znaczenie	K	3,32	1,11	4,0	0,20	2,306	0,021
	M	3,11	1,19	4,0			
Odpowiedzialność współmałżonka jest dla mnie ważna	K	3,92	0,44	4,0	0,11	3,333	0,001
	M	3,81	0,56	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

W toku dalszych analiz stwierdzono, że zmienna wieku różnicuje w sposób istotny statystycznie odpowiedzi ankietowanych na cztery pytania dotyczące uczciwości małżeńskiej. Osoby mające więcej niż 25 lat częściej uznają, że masturbacja jest dopuszczalna w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i dla kobiety ($p=0,001$), że oglądanie pornografii nie jest niczym złym dla małżonków ($p=0,011$) oraz że dopuszczalne jest stosowanie antykoncepcji bez wiedzy współmałżonka ($p=0,035$). Badani narzeczeni w wieku 18-25 lat częściej natomiast stwierdzają, że ważna jest odpowiedzialność współmałżonka ($p=0,016$) – zob. tabela 50.

Tabela 50. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a wiek respondentów

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy	18-25 lat	3,74	0,58	4,0	0,01	-0,916	0,360
	Powyżej 25 lat	3,75	0,65	4,0			
Dla dobra małżeństwa w niektórych sytuacjach można nie mówić prawdy współmałżonkowi	18-25 lat	1,62	1,45	1,0	0,22	1,225	0,221
	Powyżej 25 lat	1,40	1,35	1,0			
Małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić	18-25 lat	3,71	0,64	4,0	0,01	0,115	0,909
	Powyżej 25 lat	3,72	0,64	4,0			
Masturbacja jest dopuszczalna w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i kobiety	18-25 lat	1,23	1,35	1,0	0,48	-3,279	0,001
	Powyżej 25 lat	1,70	1,37	2,0			
Oglądanie pornografii nie jest czymś złym dla osoby żyjącej w małżeństwie	18-25 lat	0,92	1,31	0,0	0,30	-2,529	0,011
	Powyżej 25 lat	1,22	1,32	1,0			
Nacisk na współmałżonka, aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy	18-25 lat	2,83	1,40	3,0	0,10	0,497	0,620
	Powyżej 25 lat	2,72	1,43	3,0			
Stosowanie antykoncepcji bez wiedzy współmałżonka jest dopuszczalne	18-25 lat	0,43	0,91	0,0	0,29	-2,108	0,035
	Powyżej 25 lat	0,71	1,18	0,0			
Chęć wzajemnej pomocy jest niezbędna w małżeństwie	18-25 lat	3,92	0,42	4,0	0,07	1,173	0,241
	Powyżej 25 lat	3,85	0,59	4,0			
Dyskrecja w małżeństwie ma znaczenie	18-25 lat	3,11	1,23	4,0	0,15	-0,751	0,453
	Powyżej 25 lat	3,26	1,12	4,0			

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Odpowiedzialność współmałżonka jest dla mnie ważna	18-25 lat	3,93	0,41	4,0	0,09	2,414	0,016
	Powyżej 25 lat	3,84	0,54	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Zmienna wykształcenia różnicuje w sposób istotny statystycznie odpowiedzi ankietowanych w przypadku jednego z przekonań dotyczących uczciwości małżeńskiej. Respondenci z wykształceniem podstawowym, zawodowym lub średnim częściej stwierdzają, że małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić. Stwierdzenie to najrzadziej podzielają badani posiadający wykształcenie wyższe inżynierskie ($p=0,015$) – zob. tabela 51.

Tabela 51. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a wykształcenie respondentów

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy	WL/M	3,75	0,60	4,0	0,13	3,097	0,213
	WI	3,62	0,82	4,0			
	P/Z/Ś	3,75	0,67	4,0			
Dla dobra małżeństwa w niektórych sytuacjach można nie mówić prawdy współmałżonkowi	WL/M	1,41	1,38	1,0	0,23	1,131	0,568
	WI	1,64	1,41	1,0			
	P/Z/Ś	1,52	1,39	1,0			
Małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić	WL/M	3,70	0,67	4,0	0,19	8,351	0,015
	WI	3,55	0,73	4,0			
	P/Z/Ś	3,74	0,60	4,0			
Masturbacja jest dopuszczalna w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i kobiety	WL/M	1,55	1,39	1,0	0,29	1,975	0,372
	WI	1,83	1,36	2,0			
	P/Z/Ś	1,59	1,38	1,0			
Oglądanie pornografii nie jest czymś złym dla osoby żyjącej w małżeństwie	WL/M	1,14	1,33	1,0	0,10	0,370	0,831
	WI	1,21	1,32	1,0			
	P/Z/Ś	1,12	1,32	1,0			
Nacisk na współmałżonka, aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy	WL/M	2,87	1,35	3,0	0,30	2,946	0,229
	WI	2,57	1,43	3,0			
	P/Z/Ś	2,60	1,50	3,0			
Stosowanie antykoncepcji bez wiedzy współmałżonka jest dopuszczalne	WL/M	0,59	1,09	0,0	0,14	1,388	0,500
	WI	0,74	1,14	0,0			
	P/Z/Ś	0,67	1,16	0,0			
Chęć wzajemnej pomocy jest niezbędna w małżeństwie	WL/M	3,91	0,43	4,0	0,14	5,811	0,055
	WI	3,95	0,22	4,0			
	P/Z/Ś	3,81	0,66	4,0			
Dyskrecja w małżeństwie ma znaczenie	WL/M	3,24	1,14	4,0	0,33	2,835	0,242
	WI	3,51	0,77	4,0			
	P/Z/Ś	3,18	1,18	4,0			
	WL/M	3,90	0,48	4,0	0,10	5,565	0,062

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Odpowiedzialność współmałżonka jest dla mnie ważna	WI	3,93	0,26	4,0			
	P/Z/Ś	3,83	0,55	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności, WL/M – wyższe licencjackie lub magisterskie, WI – wyższe inżynierskie, P/Z/Ś – podstawowe, zawodowe lub średnie.

Tabela 52 przedstawia informacje na temat wpływu stosunku badanych narzeczonych do wiary na ich przekonania związane z uczciwością małżeńską. Przeprowadzony test wykazał istotne statystycznie zróżnicowanie w przypadku sześciu twierdzeń. Respondenci deklarujący swój stosunek do wiary jako niezdecydowany, ale przywiązany lub też inny częściej uznają za dopuszczalną masturbację w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i dla kobiety ($p < 0,001$) oraz częściej utrzymują, że oglądanie pornografii nie jest niczym złym dla osoby żyjącej w małżeństwie ($p < 0,001$). Natomiast osoby głęboko wierzące i wierzące częściej uważają, że nacisk na współmałżonka, aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy ($p = 0,001$), że małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić ($p = 0,004$), że są oni zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy ($p = 0,020$) oraz że odpowiedzialność za współmałżonka jest dla nich ważna ($p = 0,047$) – zob. tabela 52.

Tabela 52. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a stosunek respondentów do wiary

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy	GW/W	3,78	0,59	4,0	0,22	2,332	0,020
	NP/I	3,56	0,82	4,0			
Dla dobra małżeństwa w niektórych sytuacjach można nie mówić prawdy współmałżonkowi	GW/W	1,43	1,38	1,0	0,22	-1,030	0,303
	NP/I	1,65	1,45	1,0			
Małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić	GW/W	3,76	0,57	4,0	0,32	2,845	0,004
	NP/I	3,44	0,93	4,0			
Masturbacja jest dopuszczalna w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i kobiety	GW/W	1,39	1,31	1,0	1,32	-5,947	<0,001
	NP/I	2,71	1,30	3,0			
Oglądanie pornografii nie jest czymś złym dla osoby żyjącej w małżeństwie	GW/W	1,01	1,27	0,0	0,97	-4,884	<0,001
	NP/I	1,98	1,37	2,0			
Nacisk na współmałżonka, aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy	GW/W	2,83	1,40	3,0	0,57	3,227	0,001
	NP/I	2,25	1,45	3,0			
Stosowanie antykoncepcji bez wiedzy współmałżonka jest dopuszczalne	GW/W	0,61	1,11	0,0	0,12	-1,031	0,303
	NP/I	0,73	1,16	0,0			
Chęć wzajemnej pomocy jest niezbędna w małżeństwie	GW/W	3,87	0,55	4,0	0,01	0,670	0,503
	NP/I	3,86	0,49	4,0			
Dyskrecja w małżeństwie ma znaczenie	GW/W	3,18	1,18	4,0	0,24	-1,313	0,189
	NP/I	3,42	0,95	4,0			
Odpowiedzialność współmałżonka jest dla mnie ważna	GW/W	3,89	0,46	4,0	0,18	1,990	0,047
	NP/I	3,71	0,74	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności, GW/W – głęboko wierzący lub wierzący, NP/I – niezdecydowany ale przywiązany lub inny.

W toku dalszych analiz zweryfikowano wpływ rodziny pochodzenia respondentów na ich stosunek do jednego stwierdzenia na temat uczciwości małżeńskiej. Respondenci pochodzący z rodzin niepełnych częściej uważają, że współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy ($p=0,039$) – zob. tabela 53.

Tabela 53. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a rodzina pochodzenia respondentów

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	Rodzina pochodzenia	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy	Pełna	3,71	0,68	4,0	0,17	2,061	0,039
	Niepełna	3,88	0,32	4,0			
Dla dobra małżeństwa w niektórych sytuacjach można nie mówić prawdy współmałżonkowi	Pełna	1,48	1,39	1,0	0,07	-0,434	0,665
	Niepełna	1,41	1,37	1,0			
Małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić	Pełna	3,70	0,67	4,0	0,08	0,542	0,588
	Niepełna	3,78	0,50	4,0			
Masturbacja jest dopuszczalna w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i kobiety	Pełna	1,56	1,35	1,0	0,01	-0,253	0,800
	Niepełna	1,57	1,50	1,0			
Oglądanie pornografii nie jest czymś złym dla osoby żyjącej w małżeństwie	Pełna	1,11	1,32	1,0	0,12	0,603	0,547
	Niepełna	1,23	1,36	1,0			
Nacisk na współmałżonka, aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy	Pełna	2,76	1,41	3,0	0,02	-0,005	0,996
	Niepełna	2,74	1,48	3,0			
Stosowanie antykoncepcji bez wiedzy współmałżonka jest dopuszczalne	Pełna	0,57	1,06	0,0	0,27	1,255	0,209
	Niepełna	0,84	1,30	0,0			
Chęć wzajemnej pomocy jest niezbędna w małżeństwie	Pełna	3,87	0,54	4,0	0,00	0,777	0,437
	Niepełna	3,87	0,59	4,0			
Dyskrecja w małżeństwie ma znaczenie	Pełna	3,17	1,21	4,0	0,23	0,935	0,350
	Niepełna	3,40	0,91	4,0			
Odpowiedzialność współmałżonka jest dla mnie ważna	Pełna	3,88	0,48	4,0	0,06	-0,210	0,833
	Niepełna	3,82	0,61	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney'a, p – poziom istotności.

Zebrane dane zostały również przeanalizowane pod kątem wpływu liczby rodzeństwa na akceptację przekonań związanych z uczciwością małżeńską. Przeprowadzony test statystyczny nie wykazał istotnego zróżnicowania odpowiedzi w poszczególnych grupach badanych narzeczonych (zob. tabela 54).

Tabela 54. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a liczba rodzeństwa respondentów

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy	Brak	3,73	0,52	4,0	0,03	0,398	0,820
	Jedno	3,76	0,61	4,0			
	Dwoje i więcej	3,74	0,65	4,0			
	Brak	1,19	1,18	1,0	0,29	0,842	0,657

Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Dla dobra małżeństwa w niektórych sytuacjach można nie mówić prawdy współmałżonkowi	Jedno	1,47	1,38	1,0			
	Dwoje i więcej	1,49	1,41	1,0			
Małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić	Brak	3,73	0,81	4,0	0,04	0,522	0,770
	Jedno	3,74	0,56	4,0			
	Dwoje i więcej	3,70	0,66	4,0			
Masturbacja jest dopuszczalna w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i kobiety	Brak	1,65	1,36	2,0	0,18	2,291	0,318
	Jedno	1,67	1,32	2,0			
	Dwoje i więcej	1,49	1,42	1,0			
Oglądanie pornografii nie jest czymś złym dla osoby żyjącej w małżeństwie	Brak	1,50	1,31	1,5	0,45	3,691	0,158
	Jedno	1,21	1,37	1,0			
	Dwoje i więcej	1,05	1,29	0,5			
Nacisk na współmałżonka, aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy	Brak	2,81	1,57	4,0	0,06	0,377	0,828
	Jedno	2,74	1,36	3,0			
	Dwoje i więcej	2,75	1,44	3,0			
Stosowanie antykoncepcji bez wiedzy współmałżonka jest dopuszczalne	Brak	1,00	1,27	0,5	0,43	5,736	0,057
	Jedno	0,66	1,10	0,0			
	Dwoje i więcej	0,57	1,10	0,0			
Chęć wzajemnej pomocy jest niezbędna w małżeństwie	Brak	3,81	0,62	4,0	0,09	0,728	0,695
	Jedno	3,89	0,48	4,0			
	Dwoje i więcej	3,86	0,57	4,0			
Dyskrecja w małżeństwie ma znaczenie	Brak	3,04	1,19	3,5	0,22	1,092	0,579
	Jedno	3,26	1,05	4,0			
	Dwoje i więcej	3,21	1,21	4,0			
Odpowiedzialność współmałżonka jest dla mnie ważna	Brak	3,85	0,36	4,0	0,03	1,531	0,465
	Jedno	3,87	0,46	4,0			
	Dwoje i więcej	3,87	0,55	4,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności.

ROZDZIAŁ VI

PRZEKONANIA NARZECZONYCH DOTYCZĄCE PŁODNOŚCI I ŻYCIA WIARĄ W RODZINIE

Mężczyzna i kobieta związani węzłem małżeńskim są powołani do zrodzenia i wychowania dzieci. Kościół i państwo powinny wspierać rodzinę w tym dziele, jednak żadna instytucja nie jest w stanie jej w pełni zastąpić. Papież Jan Paweł II podkreśla, że Chrystus wzywa człowieka „do przyjęcia pełnej realizacji obowiązku miłowania ludzkiego życia i służenia mu, bronięcia go i wspomagania” (EV 29). Bóg bowiem obdarzył człowieka duszą nieśmiertelną i „uczynił go obrazem swej własnej wieczności” (Mdr 2, 23). Rodzicielstwo jest współdziałaniem ze Stwórcą, w którym przez płodność małżonków objawia się zamysł Boga – Dawcy życia²⁷⁶. W adhortacji *Familiaris consortio* czytamy, że „Bóg stwarzając mężczyznę i kobietę na obraz swój i podobieństwo, wieńczy i doprowadza do doskonałości dzieło swych rąk – powołuje ich do szczególnego uczestnictwa w swej miłości, a zarazem w swej mocy Stwórcy i Ojca poprzez ich wolę i odpowiedzialną współpracę w przekazywaniu życia ludzkiego” (FC 28). Bóg już przy stwarzaniu mężczyzny i kobiety obdarzył ich błogosławieństwem jako małżonków i rodziców²⁷⁷.

Mąż i żona są wezwani do odpowiedzialnego podjęcia daru płodności i troski o każde poczęte życie²⁷⁸. Bezwarunkowa miłość rodzicielska wymaga również gotowości do przyjęcia dziecka chorego lub upośledzonego, a szczególnym wyzwaniem dla tej miłości jest dramat niepłodności. Jan Paweł II podkreśla, że życie małżeńskie nie traci na swojej wartości nawet wówczas, kiedy zrodzenie potomstwa nie jest możliwe. Zachęca on małżonków bezdzietnych do adopcji, pomocy dzieciom ubogim, upośledzonym czy szeroko rozumianej działalności na rzecz drugiego człowieka (FC 41). Papież Franciszek stwierdza natomiast, że choćby brakowało upragnionego potomstwa, małżeństwo trwa jako związek i wspólnota całego życia oraz zachowuje znaczenie i nierozzerwalność (AL 178).

Realizując dar płodności małżonkowie powinni zbliżać się do Boga aby poznawać i zrozumieć Jego zamysł oraz odnajdywać swoje miejsce w Bożym planie. Wymaga to od nich głębokiej wiary i życia sakramentalnego, połączonego z modlitwą i rozważaniem Słowa Bożego. W ten sposób mogą w pełni czerpać moc z sakramentu małżeństwa²⁷⁹.

²⁷⁶ Por. J. Bajda, *Powołanie małżeństwa i rodziny*, w: *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. I, red. K. Majdański, Warszawa 1980, s. 85-86.

²⁷⁷ Por. tamże, s. 105.

²⁷⁸ Por. A. Pryba, *Planowanie rodziny a więź małżeńska*, Olsztyn 2002, s. 36.

²⁷⁹ Por. tenże, *Teologiczno-moralne aspekty odpowiedzialnego rodzicielstwa*, w: *Poradnictwo rodzinne w teorii i praktyce*, red. U. Dudziak, G. Koszałka, J. Młyński, Kraków 2013, s. 102.

1. Przekonania dotyczące płodności

Sobór Watykański II naucza, że małżeństwo i miłość małżeńska ze swej natury skierowane są ku płodzeniu i wychowywaniu potomstwa. Natomiast dzieci są najcenniejszym darem małżeństwa i przynoszą rodzicom najwięcej dobra (KDK 50). Rodzicielstwo polega nie tylko na współdziałaniu mężczyzny i kobiety, lecz jest ono ich współpracą z Bogiem. Zadaniem małżonków jest zrozumienie i odpowiedzialne realizowanie Bożego planu wobec ich rodziny. Rodzice nie są panami życia, lecz jego przekazicielami i współpracownikami Stwórcy. Każde bowiem poczęcie człowieka dokonuje się przy Jego udziale (por. HV 8).

Nie do pogodzenia z Bożym planem jest brak odpowiedzialności w dziedzinie przekazywania życia, stosowanie środków i praktyk antykoncepcyjnych oraz wszelkie działania niszczące i zaniedbujące poczęte oraz zrodzone dzieci. Takie postępowanie jest sprzeciwianiem się małżeńskiej płodności. Jan Paweł II nazywa antykoncepcję czynnym sfalszowaniem otwarcia się na życie oraz sfalszowaniem miłości małżeńskiej (por. FC 32). Bóg jest Panem życia i do Niego należy ostateczna decyzja o początku lub zakończeniu ziemskiego bytowania każdego człowieka²⁸⁰.

Dane zebrane w tabeli 55 przedstawiają odpowiedzi badanych narzeczonych na pytania dotyczące płodności w małżeństwie. Ponad cztery piąte ankietowanych w pełni akceptuje przekonanie, że dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie (83,2%). Niewiele mniejszy odsetek respondentów zdecydowanie deklaruje, że chce szanować i chronić każde poczęte życie (80,1%). Niespełna trzy czwarte ankietowanych jest w pełni przekonanych, że małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci (73,0%), natomiast dwie trzecie respondentów w pełni podziela pogląd, że rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze (67,9%). Około połowa badanych narzeczonych całkowicie się zgadza ze stwierdzeniem, że dopełnieniem przysięgi małżeńskiej są dzieci (51,3%) oraz że małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytmemi płodności (47,6%). Interesujący jest fakt, że prawie jedna trzecia ankietowanych zdecydowanie akceptuje sztuczne zapłodnienie jako wyjście dla bezpłodnego małżeństwa (29,2%), a jedynie jedna szóstka respondentów takie postępowanie zdecydowanie odrzuca (17,6%, Me=3,0). Jedna czwarta badanych narzeczonych w pełni akceptuje stosowanie antykoncepcji w małżeństwie (24,9%), a niewiele mniejszy odsetek respondentów w pełni takie praktyki odrzuca (22,1%, Me=2,0). Podobnie jedna czwarta ankietowanych zdecydowanie podziela pogląd, że dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie (24,7%), podczas gdy całkowicie odrzuca go niemal taki sam odsetek badanych (25,3%, Me=2,0). Co dziesiąty

²⁸⁰ Por. W. Półtawska, *Dziecko owocem miłości*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 315-321.

respondent zdecydowanie twierdzi, że posiadanie dziecka jest ważniejsze od zawarcia sakramentalnego małżeństwa (9,5%), natomiast pogląd ten całkowicie odrzuca niemal co trzecia ankietowana osoba (29,4%, Me=1,0). Tylko co dwudziesty respondent jest w pełni przekonany, że duża liczba dzieci jest ważna dla udanego małżeństwa (5,4%), lecz ponad dwie piąte ankietowanych zupełnie nie zgadza się z takim stwierdzeniem (43,1%, Me=2,0). Także co dwudziesty badany jest całkowicie przekonany, że małżeństwo bezpłodne może się rozstać (4,6%), a ponad połowa respondentów zupełnie odrzuca ten pogląd (51,0%), lecz w tym przypadku odpowiedzi niecałkowicie zdecydowanych narzeczonych wyraźnie skłaniają się ku odrzuceniu możliwości rozstania małżonków niepłodnych (Me=0,0). Chociaż ponad trzy czwarte ankietowanych zdecydowanie odrzuca aborcję jako dopuszczalny środek kontroli urodzeń w małżeństwie (77,4%), całkowicie akceptuje ją 1,5% badanych (Me=0,0) – zob. tabela 55.

Tabela 55. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących płodności w małżeństwie u respondentów

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	0		1		2		3		4		Statystyka opisowa		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	SD	Me
Dopełnieniem przysięgi małżeńskiej są dzieci	22	5,6	35	8,9	31	7,9	103	26,3	201	51,3	3,09	1,20	4,0
Małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci	3	0,8	11	2,8	8	2,0	84	21,4	286	73,0	3,63	0,73	4,0
Dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie	10	2,6	10	2,6	10	2,6	36	9,2	326	83,2	3,68	0,85	4,0
Posiadanie dziecka jest ważniejsze od zawarcia sakramentalnego małżeństwa	115	29,4	123	31,5	74	18,9	42	10,7	37	9,5	1,39	1,27	1,0
Duża liczba dzieci jest ważna dla udanego małżeństwa	168	43,1	107	27,4	64	16,4	30	7,7	21	5,4	1,05	1,18	1,0
Dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie	99	25,3	75	19,1	56	14,3	65	16,6	97	24,7	1,96	1,53	2,0
Rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze	7	1,8	12	3,1	14	3,6	93	23,7	266	67,9	3,53	0,85	4,0
Będąc w małżeństwie można stosować antykoncepcję	86	22,1	51	13,1	63	16,2	93	23,8	97	24,9	2,16	1,49	2,0
Aborcja jest dopuszczalnym środkiem kontroli urodzeń w małżeństwie	302	77,4	27	6,9	46	11,8	9	2,3	6	1,5	0,44	0,90	0,0
Sztuczne zapłodnienie jest wyjściem dla bezpłodnego małżeństwa	69	17,6	47	12,0	79	20,2	82	21,0	114	29,2	2,32	1,45	3,0
Małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytmami płodności	20	5,1	40	10,2	49	12,5	96	24,6	186	47,6	2,99	1,21	3,0
Chcę szanować i chronić każde poczęte życie	7	1,8	9	2,3	12	3,1	50	12,8	314	80,1	3,67	0,80	4,0
Małżeństwo bezpłodne może się rozstać	200	51,0	77	19,6	86	21,9	11	2,8	18	4,6	0,90	1,12	0,0

Objaśnienia: N całkowite (100%) = 394; \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana; skala udzielanych odpowiedzi: 0 – zdecydowanie nie zgadzam się, 1 – raczej nie zgadzam się, 2 – nie mam zdania, 3 – raczej się zgadzam, 4 – zdecydowanie zgadzam się.

Analiza statystyczna uzyskanych odpowiedzi na temat płodności w małżeństwie wskazuje, że płeć respondentów istotnie wpływa na akceptację trzech przekonań. W badanej grupie mężczyźni częściej od kobiet stwierdzają, że duża liczba dzieci jest ważna dla udanego małżeństwa ($p=0,015$) oraz że małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytмами płodności ($p=0,032$). Kobiety natomiast częściej od mężczyzn uważają, że rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze ($p=0,047$) – zob. tabela 56.

Tabela 56. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a płeć respondentów

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Dopełnieniem przysięgi małżeńskiej są dzieci	K	3,09	1,20	4,0	0,00	0,180	0,857
	M	3,09	1,20	3,5			
Małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci	K	3,63	0,72	4,0	0,01	0,003	0,997
	M	3,63	0,74	4,0			
Dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie	K	3,62	0,95	4,0	0,11	-0,626	0,531
	M	3,73	0,74	4,0			
Posiadanie dziecka jest ważniejsze od zawarcia sakramentalnego małżeństwa	K	1,30	1,29	1,0	0,19	-1,779	0,075
	M	1,49	1,24	1,0			
Duża liczba dzieci jest ważna dla udanego małżeństwa	K	0,92	1,16	1,0	0,25	-2,440	0,015
	M	1,18	1,18	1,0			
Dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie	K	1,92	1,53	2,0	0,08	-0,494	0,621
	M	2,01	1,54	2,0			
Rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze	K	3,58	0,84	4,0	0,10	1,986	0,047
	M	3,48	0,85	4,0			
Będąc w małżeństwie można stosować antykoncepcję	K	2,16	1,44	2,0	0,01	-0,241	0,810
	M	2,17	1,54	2,5			
Aborcja jest dopuszczalnym środkiem kontroli urodzeń w małżeństwie	K	0,38	0,84	0,0	0,11	-1,170	0,242
	M	0,49	0,94	0,0			
Sztuczne zapłodnienie jest wyjściem dla bezpłodnego małżeństwa	K	2,23	1,42	2,0	0,18	-1,406	0,160
	M	2,41	1,48	3,0			
Małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytмами płodności	K	2,87	1,24	3,0	0,24	-2,140	0,032
	M	3,11	1,17	4,0			
Chcę szanować i chronić każde poczęte życie	K	3,68	0,83	4,0	0,02	1,118	0,264
	M	3,66	0,76	4,0			
Małżeństwo bezpłodne może się rozstać	K	0,88	1,15	0,0	0,05	-0,907	0,365
	M	0,93	1,08	1,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Zmienna wieku różnicuje w sposób istotny statystycznie odpowiedzi badanych narzeczonych w przypadku trzech pytań dotyczących płodności w małżeństwie. Osoby w wieku 18-25 lat częściej, niż starsi ankietowani uznawały, że małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytмами płodności ($p=0,006$). Osoby mające więcej niż 25 lat częściej od młodszych respondentów stwierdzały, że sztuczne zapłodnienie jest wyjściem dla

bezpłodnego małżeństwa ($p=0,015$) oraz że posiadanie dziecka jest ważniejsze od zawarcia sakramentalnego małżeństwa ($p=0,039$) – zob. tabela 57.

Tabela 57. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a wiek respondentów

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Dopełnieniem przysięgi małżeńskiej są dzieci	18-25 lat	3,10	1,17	4,0	0,01	0,043	0,965
	Powyżej 25 lat	3,08	1,22	4,0			
Małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci	18-25 lat	3,69	0,70	4,0	0,08	1,121	0,262
	Powyżej 25 lat	3,61	0,74	4,0			
Dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie	18-25 lat	3,72	0,78	4,0	0,06	0,711	0,477
	Powyżej 25 lat	3,66	0,88	4,0			
Posiadanie dziecka jest ważniejsze od zawarcia sakramentalnego małżeństwa	18-25 lat	1,22	1,28	1,0	0,25	-2,060	0,039
	Powyżej 25 lat	1,47	1,26	1,0			
Duża liczba dzieci jest ważna dla udanego małżeństwa	18-25 lat	0,89	1,08	1,0	0,23	-1,651	0,099
	Powyżej 25 lat	1,12	1,21	1,0			
Dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie	18-25 lat	1,96	1,52	2,0	0,01	-0,038	0,970
	Powyżej 25 lat	1,97	1,54	2,0			
Rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze	18-25 lat	3,67	0,63	4,0	0,20	1,680	0,093
	Powyżej 25 lat	3,47	0,92	4,0			
Będąc w małżeństwie można stosować antykoncepcję	18-25 lat	2,26	1,44	3,0	0,14	0,742	0,458
	Powyżej 25 lat	2,12	1,51	2,0			
Aborcja jest dopuszczalnym środkiem kontroli urodzeń w małżeństwie	18-25 lat	0,32	0,70	0,0	0,16	-1,234	0,217
	Powyżej 25 lat	0,48	0,96	0,0			
Sztuczne zapłodnienie jest wyjściem dla bezpłodnego małżeństwa	18-25 lat	2,04	1,46	2,0	0,39	-2,434	0,015
	Powyżej 25 lat	2,43	1,43	3,0			
Małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytmami płodności	18-25 lat	3,26	1,04	4,0	0,38	2,729	0,006
	Powyżej 25 lat	2,88	1,26	3,0			
Chcę szanować i chronić każde poczęte życie	18-25 lat	3,77	0,66	4,0	0,13	1,446	0,148
	Powyżej 25 lat	3,63	0,84	4,0			
Małżeństwo bezpłodne może się rozstać	18-25 lat	0,82	1,07	0,0	0,12	-0,907	0,364
	Powyżej 25 lat	0,94	1,13	1,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Tabela 58 przedstawia przekonania badanych narzeczonych na temat płodności w małżeństwie w zależności od ich wykształcenia. Respondenci z wykształceniem podstawowym, zawodowym lub średnim częściej uznawali, że małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytmami płodności. Osoby posiadające wykształcenie wyższe inżynierskie zgadzały się z tym stwierdzeniem najrzadziej ze wszystkich analizowanych grup ($p=0,003$). W podobny sposób badani z wykształceniem podstawowym, zawodowym lub średnim częściej akceptowali pogląd, że rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze ($p=0,005$) oraz deklarowali chęć szacunku do każdego poczętego życia ($p=0,005$). Obydwa wyżej wskazane stwierdzenia cieszyły się najmniejszą akceptacją ze strony respondentów

posiadających wykształcenie wyższe inżynierskie. Natomiast stwierdzenie, że dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie spotkało się z największą aprobatą grupy ankietowanych mających wykształcenie wyższe inżynierskie. Najrzadziej akceptowali je zaś badani narzeczeni z wykształceniem wyższym licencjackim lub magisterskim ($p=0,009$). Ponadto respondenci mający wykształcenie podstawowe, zawodowe lub średnie najczęściej przyznawali, że małżeństwo bezpłodne może się rozstać, z czym najrzadziej zgadzali się ankietowani z wykształceniem wyższym licencjackim lub magisterskim ($p=0,042$) – zob. tabela 58.

Tabela 58. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a wykształcenie respondentów

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Dopełnieniem przysięgi małżeńskiej są dzieci	WL/M	3,07	1,19	4,0	0,12	0,387	0,824
	WI	3,19	1,12	4,0			
	P/Z/Ś	3,11	1,22	4,0			
Małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci	WL/M	3,62	0,72	4,0	0,04	0,360	0,835
	WI	3,67	0,60	4,0			
	P/Z/Ś	3,64	0,75	4,0			
Dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie	WL/M	3,62	0,89	4,0	0,19	9,518	0,009
	WI	3,81	0,59	4,0			
	P/Z/Ś	3,76	0,80	4,0			
Posiadanie dziecka jest ważniejsze od zawarcia sakramentalnego małżeństwa	WL/M	1,29	1,25	1,0	0,45	5,785	0,055
	WI	1,74	1,33	1,0			
	P/Z/Ś	1,53	1,28	1,0			
Duża liczba dzieci jest ważna dla udanego małżeństwa	WL/M	0,95	1,13	1,0	0,24	4,666	0,097
	WI	1,05	0,92	1,0			
	P/Z/Ś	1,19	1,22	1,0			
Dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie	WL/M	1,98	1,52	2,0	0,45	4,883	0,087
	WI	1,52	1,50	1,0			
	P/Z/Ś	1,96	1,55	2,0			
Rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze	WL/M	3,53	0,85	4,0	0,29	10,684	0,005
	WI	3,24	0,97	3,0			
	P/Z/Ś	3,52	0,84	4,0			
Będąc w małżeństwie można stosować antykoncepcję	WL/M	2,23	1,48	2,5	0,24	2,540	0,281
	WI	2,31	1,44	3,0			
	P/Z/Ś	2,07	1,51	2,0			
Aborcja jest dopuszczalnym środkiem kontroli urodzeń w małżeństwie	WL/M	0,42	0,89	0,0	0,16	0,679	0,712
	WI	0,57	1,03	0,0			
	P/Z/Ś	0,46	0,91	0,0			
Sztuczne zapłodnienie jest wyjściem dla bezpłodnego małżeństwa	WL/M	2,26	1,44	2,0	0,43	3,511	0,173
	WI	2,69	1,41	3,0			
	P/Z/Ś	2,39	1,46	3,0			
Małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytmami płodności	WL/M	2,89	1,22	3,0	0,43	11,554	0,003
	WI	2,69	1,42	3,0			
	P/Z/Ś	3,12	1,19	4,0			

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Chcę szanować i chronić każde poczęte życie	WL/M	3,64	0,82	4,0	0,20	10,525	0,005
	WI	3,50	0,88	4,0			
	P/Z/Ś	3,70	0,77	4,0			
Małżeństwo bezpłodne może się rozstać	WL/M	0,77	1,02	0,0	0,30	6,320	0,042
	WI	1,02	1,16	1,0			
	P/Z/Ś	1,08	1,22	1,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności, WL/M – wyższe licencjackie lub magisterskie, WI – wyższe inżynierskie, P/Z/Ś – podstawowe, zawodowe lub średnie.

Przeprowadzone analizy wykazały istotne statystycznie zróżnicowanie odpowiedzi badanych narzeczonych w zależności od ich stosunku do wiary. Zmienna ta różnicuje otrzymane wyniki aż w przypadku jedenastu twierdzeń na temat płodności w małżeństwie. Osoby głęboko wierzące i wierzące częściej deklarują chęć szanowania i ochrony każdego poczętego życia ($p < 0,001$) oraz zgadzają się ze stwierdzeniem, że dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie ($p < 0,001$). Osoby te również częściej od pozostałych akceptują pogląd, że małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci ($p < 0,001$), że rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze (0,001), że dzieci są dopełnieniem przysięgi małżeńskiej ($p < 0,001$), że małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytmemi płodności ($p = 0,001$) oraz że dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie ($p = 0,008$). Respondenci deklarujący swój stosunek do wiary jako niezdecydowani, ale przywiązani lub inni są natomiast częściej od głęboko wierzących i wierzących przekonani, że sztuczne zapłodnienie jest wyjściem dla bezpłodnego małżeństwa ($p < 0,001$), że będąc w małżeństwie można stosować antykoncepcję ($p < 0,001$), że aborcja jest dopuszczalnym środkiem kontroli urodzeń w małżeństwie ($p < 0,001$) oraz że małżeństwo bezpłodne może się rozstać ($p = 0,002$) – (zob. tabela 59).

Tabela 59. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a wiara respondentów

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Dopełnieniem przysięgi małżeńskiej są dzieci	GW/W	3,19	1,15	4,0	0,81	4,757	<0,001
	NP/I	2,38	1,30	3,0			
Małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci	GW/W	3,69	0,69	4,0	0,44	4,744	<0,001
	NP/I	3,25	0,85	3,0			
Dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie	GW/W	3,73	0,79	4,0	0,41	3,864	<0,001
	NP/I	3,33	1,14	4,0			
Posiadanie dziecka jest ważniejsze od zawarcia sakramentalnego małżeństwa	GW/W	1,37	1,27	1,0	0,19	-0,892	0,372
	NP/I	1,56	1,28	1,0			
Duża liczba dzieci jest ważna dla udanego małżeństwa	GW/W	1,07	1,20	1,0	0,19	0,828	0,408
	NP/I	0,88	0,97	1,0			

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie	GW/W	2,04	1,54	2,0	0,60	2,637	0,008
	NP/I	1,44	1,42	1,0			
Rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze	GW/W	3,64	0,75	4,0	0,81	6,840	<0,001
	NP/I	2,83	1,07	3,0			
Będąc w małżeństwie można stosować antykoncepcję	GW/W	2,06	1,48	2,0	0,79	-3,712	<0,001
	NP/I	2,85	1,38	3,0			
Aborcja jest dopuszczalnym środkiem kontroli urodzeń w małżeństwie	GW/W	0,37	0,83	0,0	0,49	-3,779	<0,001
	NP/I	0,86	1,18	0,0			
Sztuczne zapłodnienie jest wyjściem dla bezpłodnego małżeństwa	GW/W	2,18	1,45	2,0	1,07	-5,015	<0,001
	NP/I	3,25	1,00	4,0			
Małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytmami płodności	GW/W	3,09	1,15	4,0	0,75	3,478	0,001
	NP/I	2,35	1,40	3,0			
Chcę szanować i chronić każde poczęte życie	GW/W	3,74	0,74	4,0	0,51	5,373	<0,001
	NP/I	3,23	0,99	4,0			
Małżeństwo bezpłodne może się rozstać	GW/W	0,83	1,08	0,0	0,56	-3,079	0,002
	NP/I	1,38	1,23	1,5			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności, GW/W – głęboko wierzący lub wierzący, NP/I – niezdecydowany ale przywiązany lub inny.

Zebrane dane poddano analizie pod kątem wpływu rodziny pochodzenia badanych narzeczonych na ich przekonania dotyczące płodności w małżeństwie. Przeprowadzony test statystyczny nie wykazał żadnych istotnych różnicowań pomiędzy ankietowanymi pochodzącymi z rodzin pełnych i niepełnych (zob. tabela 60).

Tabela 60. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a rodzina pochodzenia respondentów

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	Rodzina pochodzenia	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Dopełnieniem przysięgi małżeńskiej są dzieci	Pełna	3,11	1,18	4,0	0,12	-0,669	0,504
	Niepełna	2,99	1,28	3,0			
Małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci	Pełna	3,62	0,74	4,0	0,03	0,414	0,679
	Niepełna	3,65	0,69	4,0			
Dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie	Pełna	3,72	0,75	4,0	0,23	-0,473	0,636
	Niepełna	3,49	1,18	4,0			
Posiadanie dziecka jest ważniejsze od zawarcia sakramentalnego małżeństwa	Pełna	1,36	1,23	1,0	0,18	0,782	0,434
	Niepełna	1,54	1,42	1,0			
Duża liczba dzieci jest ważna dla udanego małżeństwa	Pełna	1,04	1,20	1,0	0,04	0,865	0,387
	Niepełna	1,08	1,09	1,0			
Dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie	Pełna	2,04	1,55	2,0	0,36	-1,752	0,080
	Niepełna	1,68	1,45	1,5			
Rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze	Pełna	3,56	0,83	4,0	0,16	-1,434	0,152
	Niepełna	3,40	0,92	4,0			
Będąc w małżeństwie można stosować antykoncepcję	Pełna	2,17	1,45	2,0	0,03	0,084	0,933
	Niepełna	2,14	1,63	3,0			

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	Rodzina pochodzenia	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Aborcja jest dopuszczalnym środkiem kontroli urodzeń w małżeństwie	Pełna	0,44	0,90	0,0	0,01	-0,241	0,809
	Niepełna	0,43	0,89	0,0			
Sztuczne zapłodnienie jest wyjściem dla bezpłodnego małżeństwa	Pełna	2,30	1,45	2,0	0,08	0,433	0,665
	Niepełna	2,38	1,43	3,0			
Małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytmemi płodności	Pełna	3,03	1,17	3,0	0,20	-0,636	0,525
	Niepełna	2,83	1,36	3,0			
Chcę szanować i chronić każde poczęte życie	Pełna	3,68	0,79	4,0	0,04	-0,567	0,571
	Niepełna	3,64	0,82	4,0			
Małżeństwo bezpłodne może się rozstać	Pełna	0,87	1,10	0,0	0,15	1,201	0,230
	Niepełna	1,03	1,19	1,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Odpowiedzi badanych narzeczonych na pytania dotyczące płodności w małżeństwie różniły się natomiast w zależności od liczby rodzeństwa ankietowanych. Istotnie statystycznie zależności wykazano w przypadku dwóch stwierdzeń. Osoby posiadające jednego brata lub siostrę najczęściej ze wszystkich wyodrębnionych grup były skłonne uznać aborcję za dopuszczalny środek kontroli urodzeń w małżeństwie. Pogląd ten najrzadziej podzielali respondenci posiadający dwójkę lub więcej rodzeństwa ($p=0,013$). Sztuczne zapłodnienie jako wyjście dla bezpłodnych małżeństw najczęściej dopuszczały osoby niemające rodzeństwa, natomiast najrzadziej było ono akceptowane przez narzeczonych z dwojgiem lub więcej braci lub siostr ($p=0,018$) – zob. tabela 61.

Tabela 61. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a liczba rodzeństwa respondentów

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Dopełnieniem przysięgi małżeńskiej są dzieci	Brak	2,92	1,47	4,0	0,22	2,623	0,269
	Jedno	3,02	1,15	3,0			
	Dwoje i więcej	3,14	1,20	4,0			
Małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci	Brak	3,46	0,75	4,0	0,19	4,131	0,127
	Jedno	3,62	0,71	4,0			
	Dwoje i więcej	3,65	0,74	4,0			
Dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie	Brak	3,62	0,88	4,0	0,15	5,827	0,054
	Jedno	3,59	0,92	4,0			
	Dwoje i więcej	3,74	0,81	4,0			
Posiadanie dziecka jest ważniejsze od zawarcia sakramentalnego małżeństwa	Brak	1,19	1,11	1,0	0,22	0,562	0,755
	Jedno	1,40	1,30	1,0			
	Dwoje i więcej	1,41	1,26	1,0			
Duża liczba dzieci jest ważna dla udanego małżeństwa	Brak	1,08	1,21	1,0	0,18	2,459	0,292
	Jedno	0,93	1,13	1,0			
	Dwoje i więcej	1,11	1,19	1,0			
Dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie	Brak	2,19	1,30	2,0	0,31	1,062	0,588
	Jedno	1,88	1,57	2,0			

Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze	Dwoje i więcej	1,99	1,54	2,0	0,15	1,209	0,546
	Brak	3,62	0,74	4,0			
	Jedno	3,47	0,89	4,0			
Będąc w małżeństwie można stosować antykoncepcję	Dwoje i więcej	3,55	0,83	4,0	0,27	1,594	0,451
	Brak	2,35	1,30	3,0			
	Jedno	2,28	1,42	2,0			
Aborcja jest dopuszczalnym środkiem kontroli urodzeń w małżeństwie	Dwoje i więcej	2,07	1,54	2,0	0,24	8,622	0,013
	Brak	0,50	0,89	0,0			
	Jedno	0,58	0,95	0,0			
Sztuczne zapłodnienie jest wyjściem dla bezpłodnego małżeństwa	Dwoje i więcej	0,34	0,85	0,0	0,48	8,028	0,018
	Brak	2,62	1,24	3,0			
	Jedno	2,59	1,33	3,0			
Małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytmami płodności	Dwoje i więcej	2,13	1,51	2,0	0,17	4,227	0,121
	Brak	2,92	1,11	3,0			
	Jedno	2,89	1,20	3,0			
Chcę szanować i chronić każde poczęte życie	Dwoje i więcej	3,06	1,23	4,0	0,17	3,222	0,200
	Brak	3,54	0,97	4,0			
	Jedno	3,63	0,81	4,0			
Małżeństwo bezpłodne może się rozstać	Dwoje i więcej	3,71	0,76	4,0	0,12	0,260	0,878
	Brak	1,00	1,11	0,5			
	Jedno	0,93	1,17	0,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności.

2. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie

Życie wiarą w małżeństwie i rodzinie wymaga nieustannego wysiłku oraz wytrwałości. Pielęgnowanie wzajemnej miłości i wypełnianie codziennych obowiązków powinno być zakorzenione w duchowości małżeńskiej i rodzinnej, którą ożywia modlitwa i życie sakramentalne. Rodzina tworzy wspólnotę Kościoła domowego, zjednoczoną dzięki wzajemnej miłości i więzi z Bogiem. Jan Paweł II stwierdza, że w modlitwie najwyraźniej ukazuje się ojcowska pamięć Boga o człowieku. Dlatego też modlitwa rodzinna może stawać się przestrzenią pamięci, którą obejmowani są zarówno żyjący, jak i zmarli jej członkowie (LdR 10). Modlitwa rodzinna powinna angażować jednocześnie rodziców i dzieci, jednocząc ich w postawie wspólnego uwielbienia, dziękczynienia, prześlągania i prośby.

Wspólny udział małżonków we Mszy świętej jest najlepszym sposobem dawania dobrego przykładu i wychowania dzieci w wierze. Dzięki sakramentowi pojednania i pokuty oraz Eucharystii członkowie rodziny nawiązują osobistą więź z Bogiem, a oczyszczający charakter spowiedzi uwalnia ich od powstających na co dzień przeszkód w relacjach z Bogiem

i między sobą. Częste przyjmowanie Komunii Świętej, która jest sakramentem miłości, staje się źródłem odnowy miłości małżeńskiej i daje siłę do dźwigania codziennego krzyża oraz chroni przed niebezpieczeństwem rozłamów²⁸¹.

Wielkie znaczenie wychowawcze mają także wyrazy pobożności, znaki oraz gesty, które składają się na codzienne świadectwo wiary. Należą do nich: rodzinna modlitwa przed posiłkiem, wspólna modlitwa z dziećmi przed snem, wspólne kolędowanie, pielgrzymki czy odwiedzenie cmentarza w Dzień Zaduszny. Wspaniałą praktyką jest błogosławienie dzieci przez rodziców czy też wspólne czytanie Pisma Świętego. Także troska o osoby starsze i chore w rodzinie stanowi dla młodego pokolenia szkołę wiary i wartości ludzkich²⁸².

Badania naukowe pokazują iż zgodność przekonań religijnych u małżonków przekłada się na lepszą komunikację, zadowolenie ze związku oraz zgodność w decyzjach i wyznawanych wartościach. Zauważono jednocześnie, że wyższa religijność jednej osoby w związku może wpływać zarówno pozytywnie jak i negatywnie na relacje małżeńskie i rodzinne²⁸³. Rozwój osobistej wiary i pobożności każdego z członków rodziny musi zatem iść w parze z konkretnym praktykowaniem miłości bliźniego i świadectwem ewangelicznego życia w codzienności.

W tabeli 62 zaprezentowano odpowiedzi badanych narzeczonych na pytania dotyczące życia wiarą w rodzinie. Niespełna dwie trzecie respondentów w pełni podziela przekonanie, że chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne (65,6%). Nieznacznie mniejszy odsetek ankietowanych zdecydowanie zgadza się ze stwierdzeniem, że sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła (61,6%). Ponad połowa badanych w pełni akceptuje przekonania, że przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej (56,9%) oraz że praktyki religijne służą dobru rodziny (53,7%). Podobny procent respondentów przyznaje z całym przekonaniem, że stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku (52,7%), wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko-rodzinnych (51,3%) oraz że wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny (48,1%). Z pełną aprobatą ze strony jednej trzeciej ankietowanych spotykają się natomiast stwierdzenia, że życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i praktykujący (36,9%) oraz że duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa (34,1%) – zob. tabela 62.

²⁸¹ Por. F. Adamski, *Duchowość życia małżeńsko-rodzinnego*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 197-199.

²⁸² Por. A. Cattaneo, *I żyli długo i szczęśliwie*, Ząbki 2001, s. 49-50.

²⁸³ Por. S. Bukalski, *Religijność jako kryterium jakości narzeczeństwa i małżeństwa*, „*Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*”, nr 23, 2016.

Tabela 62. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących życia wiarą w rodzinie u respondentów

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	0		1		2		3		4		Statystyka opisowa		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	SD	Me
Wiarą pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko-rodzinnych	15	3,8	36	9,2	21	5,4	119	30,4	201	51,3	3,16	1,12	4,0
Przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej	10	2,6	35	8,9	16	4,1	108	27,6	223	56,9	3,27	1,06	4,0
Praktyki religijne służą dobru rodziny	6	1,5	30	7,6	20	5,1	126	32,1	211	53,7	3,29	0,97	4,0
Chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne	9	2,3	12	3,1	12	3,1	101	26,0	255	65,6	3,49	0,88	4,0
Sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła	7	1,8	17	4,3	16	4,1	111	28,2	242	61,6	3,44	0,89	4,0
Stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku	9	2,3	35	8,9	37	9,4	105	26,7	207	52,7	3,19	1,07	4,0
Duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa	26	6,6	66	16,8	51	13,0	116	29,5	134	34,1	2,68	1,28	3,0
Wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny	10	2,5	34	8,7	29	7,4	131	33,3	189	48,1	3,16	1,05	3,0
Życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i praktykujący	34	8,7	42	10,7	55	14,0	117	29,8	145	36,9	2,76	1,29	3,0

Objaśnienia: N całkowite (100%) = 394; \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana; skala udzielanych odpowiedzi: 0 – zdecydowanie nie zgadzam się, 1 – raczej nie zgadzam się, 2 – nie mam zdania, 3 – raczej się zgadzam, 4 – zdecydowanie zgadzam się.

Odpowiedzi badanych narzeczonych poddano dalszym analizom statystycznym. Przeprowadzony test wykazał istotny statystycznie wpływ zmiennej płci na odpowiedzi dotyczące jednego z poglądów na temat życia wiarą w rodzinie. Kobiety istotnie statystycznie częściej od mężczyzn uważają, że wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny ($p=0,031$) – zob. tabela 63.

Tabela 63. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a płeć respondentów

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Wiarą pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko-rodzinnych	K	3,30	0,98	4,0	0,28	1,951	0,051
	M	3,02	1,23	3,0			
Przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej	K	3,34	1,00	4,0	0,14	1,199	0,230
	M	3,20	1,12	4,0			
Praktyki religijne służą dobru rodziny	K	3,35	0,93	4,0	0,13	1,353	0,176
	M	3,22	1,01	4,0			
Chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne	K	3,53	0,84	4,0	0,07	0,726	0,468
	M	3,46	0,92	4,0			
Sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła	K	3,47	0,86	4,0	0,07	0,814	0,416
	M	3,40	0,93	4,0			

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	Płeć	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku	K	3,27	0,99	4,0	0,16	1,198	0,231
	M	3,11	1,15	3,0			
Duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa	K	2,67	1,27	3,0	0,02	-0,190	0,849
	M	2,69	1,29	3,0			
Wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny	K	3,29	0,93	4,0	0,27	2,160	0,031
	M	3,03	1,14	3,0			
Życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i praktykujący	K	2,84	1,21	3,0	0,17	1,024	0,306
	M	2,67	1,35	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

W tabeli 64 przedstawiono wyniki analiz zależności statystycznych między przekonaniami ankietowanych na temat życia wiarą w rodzinie, a ich wiekiem. Stwierdzono istotne zróżnicowanie w przypadku odpowiedzi na sześć pytań. Wśród badanych narzeczonych osoby mające 18-25 lat częściej, niż starsi respondenci uznawały, że wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny ($p=0,001$) oraz że wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko-rodziny ($p=0,020$). Ta sama grupa wiekowa była częściej skłonna zgodzić się, że chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne ($p=0,023$), praktyki religijne służą dobru rodziny ($p=0,025$) oraz że życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i praktykujący ($p=0,048$) – zob. tabela 64.

Tabela 64. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a wiek respondentów

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko-rodziny	18-25 lat	3,36	0,97	4,0	0,28	2,328	0,020
	Powyżej 25 lat	3,08	1,16	3,0			
Przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej	18-25 lat	3,41	0,99	4,0	0,20	1,867	0,062
	Powyżej 25 lat	3,22	1,08	4,0			
Praktyki religijne służą dobru rodziny	18-25 lat	3,46	0,85	4,0	0,24	2,242	0,025
	Powyżej 25 lat	3,22	1,01	4,0			
Chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne	18-25 lat	3,63	0,75	4,0	0,19	2,275	0,023
	Powyżej 25 lat	3,44	0,92	4,0			
Sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła	18-25 lat	3,53	0,85	4,0	0,13	1,715	0,086
	Powyżej 25 lat	3,40	0,91	4,0			
Stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku	18-25 lat	3,34	0,93	4,0	0,22	1,499	0,134
	Powyżej 25 lat	3,12	1,12	4,0			
Duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa	18-25 lat	2,82	1,22	3,0	0,21	1,425	0,154
	Powyżej 25 lat	2,62	1,30	3,0			
	18-25 lat	3,43	0,87	4,0	0,38	3,402	0,001

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	Wiek	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny	Powyżej 25 lat	3,05	1,10	3,0			
Życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i praktykujący	18-25 lat	2,99	1,11	3,0	0,33	1,980	0,048
	Powyżej 25 lat	2,66	1,34	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney’a, p – poziom istotności.

Podając uzyskane odpowiedzi dalszej analizie stwierdzono, że w czterech przypadkach odpowiedzi ankietowanych na pytania dotyczące życia wiarą w rodzinie wykazują istotne statystycznie różnicowanie ze względu na wykształcenie. Osoby z wykształceniem podstawowym, zawodowym lub średnim częściej od pozostałych grup uznają, że duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa ($p=0,014$), że chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne ($p=0,024$) oraz że sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła ($p=0,038$). Ta sama grupa respondentów najczęściej przyznaje również, że przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej ($p=0,049$). Natomiast grupą badanych najrzadziej podzielających wszystkie powyższe przekonania są osoby z wykształceniem wyższym inżynierskim (zob. tabela 65).

Tabela 65. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a wykształcenie respondentów

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko -rodzinnych	WL/M	3,19	1,08	4,0	0,30	5,229	0,073
	WI	2,88	1,18	3,0			
	P/Z/Ś	3,13	1,17	4,0			
Przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej	WL/M	3,27	1,04	4,0	0,23	6,012	0,049
	WI	3,05	1,09	3,0			
	P/Z/Ś	3,28	1,09	4,0			
Praktyki religijne służą dobru rodziny	WL/M	3,29	0,94	4,0	0,25	3,645	0,162
	WI	3,05	1,13	3,0			
	P/Z/Ś	3,27	1,01	4,0			
Chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne	WL/M	3,42	0,95	4,0	0,19	7,427	0,024
	WI	3,40	0,95	4,0			
	P/Z/Ś	3,59	0,76	4,0			
Sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła	WL/M	3,39	0,95	4,0	0,21	6,543	0,038
	WI	3,29	0,88	3,0			
	P/Z/Ś	3,50	0,81	4,0			
Stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku	WL/M	3,15	1,06	3,0	0,21	5,630	0,060
	WI	3,02	1,08	3,0			
	P/Z/Ś	3,23	1,09	4,0			
	WL/M	2,58	1,28	3,0	0,35	8,473	0,014
	WI	2,45	1,33	3,0			

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	Wykształcenie	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa	P/Z/Ś	2,81	1,26	3,0			
Wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny	WL/M	3,10	1,05	3,0	0,17	5,776	0,056
	WI	3,07	1,10	3,0			
	P/Z/Ś	3,24	1,05	4,0			
Życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i praktykujący	WL/M	2,73	1,23	3,0	0,24	2,846	0,241
	WI	2,55	1,45	3,0			
	P/Z/Ś	2,78	1,36	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności, WL/M – wyższe licencjackie lub magisterskie, WI – wyższe inżynierskie, P/Z/Ś – podstawowe, zawodowe lub średnie.

Tabela 66 przedstawia informacje na temat zależności między przekonaniami dotyczącymi życia wiarą w rodzinie, a stosunkiem badanych narzeczonych do wiary. Przeprowadzony test statystyczny wykazał istotne zróżnicowanie w odpowiedziach na każde z postawionych pytań z tego zakresu. Osoby deklarujące się jako głęboko wierzące lub wierzące częściej od pozostałych respondentów stwierdzają, że chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne ($p < 0,001$) oraz że sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła ($p < 0,001$). Ta sama grupa wykazuje największą akceptację stwierdzeń że praktyki religijne służą dobru rodziny ($p < 0,001$), przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej ($p < 0,001$), że wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko-rodzinnych ($p < 0,001$), że stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku ($p < 0,001$), że wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny ($p < 0,001$) oraz że życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i praktykujący ($p < 0,001$). Nie jest też zaskakujące, że osoby wierzące i głęboko wierzące są częściej skłonne twierdzić, że duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa ($p < 0,001$) – zob. tabela 66.

Tabela 66. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a stosunek respondentów do wiary

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko-rodzinnych	GW/W	3,36	0,93	4,0	1,49	8,035	<0,001
	NP/I	1,87	1,33	2,0			
Przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej	GW/W	3,46	0,89	4,0	1,36	7,962	<0,001
	NP/I	2,09	1,29	2,0			
Praktyki religijne służą dobru rodziny	GW/W	3,43	0,85	4,0	1,07	7,249	<0,001
	NP/I	2,36	1,17	3,0			
Chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne	GW/W	3,62	0,75	4,0	0,95	7,487	<0,001
	NP/I	2,67	1,16	3,0			

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	Stosunek do wiary	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła	GW/W	3,58	0,74	4,0	1,05	6,947	<0,001
	NP/I	2,53	1,22	3,0			
Stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku	GW/W	3,33	0,98	4,0	1,04	6,323	<0,001
	NP/I	2,28	1,17	2,0			
Duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa	GW/W	2,80	1,22	3,0	0,94	4,557	<0,001
	NP/I	1,87	1,36	2,0			
Wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny	GW/W	3,33	0,90	4,0	1,25	6,781	<0,001
	NP/I	2,08	1,30	2,0			
Życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i praktykujący	GW/W	2,94	1,18	3,0	1,38	6,576	<0,001
	NP/I	1,57	1,31	2,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney'a, p – poziom istotności, GW/W – głęboko wierzący lub wierzący, NP/I – niezdecydowany ale przywiązany lub inny.

Zebrane dane poddano także analizie ze względu na rodzinę pochodzenia respondentów. Przeprowadzony test nie wykazał żadnego istotnego statystycznie zróżnicowania przekonań dotyczących życia wiarą w rodzinie (zob. tabela 67).

Tabela 67. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a rodzina pochodzenia respondentów

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	Rodzina pochodzenia	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	U	p
Wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko -rodzinnych	Pełna	3,18	1,10	4,0	0,12	-0,766	0,444
	Niepełna	3,06	1,17	3,0			
Przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej	Pełna	3,32	1,01	4,0	0,26	-1,511	0,131
	Niepełna	3,06	1,20	3,5			
Praktyki religijne służą dobru rodziny	Pełna	3,30	0,99	4,0	0,05	-0,878	0,380
	Niepełna	3,24	0,91	3,0			
Chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne	Pełna	3,54	0,82	4,0	0,23	-1,265	0,206
	Niepełna	3,31	1,08	4,0			
Sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła	Pełna	3,47	0,86	4,0	0,16	-1,211	0,226
	Niepełna	3,31	1,00	4,0			
Stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku	Pełna	3,20	1,06	4,0	0,09	-0,162	0,871
	Niepełna	3,12	1,13	4,0			
Duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa	Pełna	2,74	1,23	3,0	0,30	-1,247	0,212
	Niepełna	2,44	1,43	3,0			
Wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny	Pełna	3,19	1,00	3,0	0,16	-0,243	0,808
	Niepełna	3,03	1,23	3,0			
Życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i praktykujący	Pełna	2,79	1,26	3,0	0,18	-0,663	0,507
	Niepełna	2,62	1,38	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, U – test Manna-Whitney'a, p – poziom istotności.

Odpowiedzi narzeczonych na pytania dotyczące życia wiarą w rodzinie poddano również analizie od kątem ich zależności od liczby rodzeństwa ankietowanych. Nie stwierdzono jednak żadnych istotnych zależności pomiędzy prezentowanymi poglądami, a przynależnością do którejkolwiek z wyodrębnionych grup (zob. tabela 68).

Tabela 68. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a liczba rodzeństwa respondentów

Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie	Liczba rodzeństwa	\bar{x}	SD	Me	$d\bar{x}$	H	p
Wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko -rodzinnych	Brak	2,92	1,11	3,0	0,26	3,452	0,178
	Jedno	3,16	1,08	3,0			
	Dwoje i więcej	3,19	1,14	4,0			
Przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej	Brak	3,08	1,14	3,0	0,24	3,743	0,154
	Jedno	3,24	1,01	4,0			
	Dwoje i więcej	3,32	1,08	4,0			
Praktyki religijne służą dobru rodziny	Brak	3,00	1,11	3,0	0,34	3,643	0,162
	Jedno	3,26	0,95	3,0			
	Dwoje i więcej	3,34	0,96	4,0			
Chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne	Brak	3,38	0,74	3,5	0,16	5,612	0,060
	Jedno	3,43	0,92	4,0			
	Dwoje i więcej	3,55	0,87	4,0			
Sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła	Brak	3,35	0,87	3,5	0,12	2,094	0,351
	Jedno	3,39	0,90	4,0			
	Dwoje i więcej	3,47	0,89	4,0			
Stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku	Brak	3,04	0,98	3,0	0,21	4,002	0,135
	Jedno	3,11	1,05	3,0			
	Dwoje i więcej	3,25	1,09	4,0			
Duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa	Brak	2,58	1,28	3,0	0,16	1,782	0,410
	Jedno	2,59	1,31	3,0			
	Dwoje i więcej	2,74	1,26	3,0			
Wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny	Brak	3,04	0,98	3,0	0,19	4,801	0,091
	Jedno	3,06	1,05	3,0			
	Dwoje i więcej	3,23	1,06	4,0			
Życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i praktykujący	Brak	2,77	1,25	3,0	0,01	0,007	0,997
	Jedno	2,76	1,31	3,0			
	Dwoje i więcej	2,75	1,28	3,0			

Objaśnienia: \bar{x} – średnia arytmetyczna, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, $d\bar{x}$ – różnica między średnimi, H – test Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności.

ROZDZIAŁ VII

WNIOSKI I POSTULATY PASTORALNE

Nowe tysiąclecie przyniosło światu kulturowe zachwianie podejścia do tożsamości płciowej, a co za tym idzie zmiany w pojmowaniu małżeństwa i rodziny. Nowe trendy kulturowe obecne szczególnie w krajach mocno rozwiniętych dezorientują młode pokolenie. Obserwuje się proces laicyzacji i liberalizacji dotyczący małżeństwa i rodziny, powodujący destabilizację i przemiany wzorców życia w rodzinie tradycyjnej. Wskutek tych przemian oraz współczesnych trendów i ideologii także wśród katolików narasta popularyzacja życia bez ślubu, powstawanie rodzin niepełnych, a także eliminowanie z języka określeń „ojciec i matka”. Pomimo tego, rodzina nadal pozostaje dla większości społeczeństwa znaczącą wartością o ponadczasowym i uniwersalnym charakterze. Jednocześnie, upowszechniające się alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego jawią się jako wyzwanie społeczne i duszpasterskie.

Kościół w trosce o szacunek dla prawa naturalnego i Bożego oraz ochronę godności człowieka, małżeństwa i rodziny podejmuje nieustannie działania wpisane w jego misję. Działalność taka nasiliła się za pontyfikatu św. Jana Pawła II. Także następcy „papieża rodziny” nie ustali w trosce o umacnianie instytucji małżeństwa sakramentalnego i rodziny. Dobitym tego wyrazem jest kilkuletni proces synodalny, zwieńczony wydaniem adhortacji papieża Franciszka *Amoris laetitia*. Niniejsze wnioski z przeprowadzonych badań nad przekonaniem narzeczonych dotyczącymi małżeństwa sakramentalnego i opartej na nim rodziny wraz ze sformułowanymi postulatami aspirują do wpisania się w duszpasterską troskę Kościoła o małżeństwo i rodzinę.

1. Kształtowanie przekonań dotyczących świętości i łaski sakramentu małżeństwa

Wydawać by się mogło, że współcześni młodzi ludzie w małżeństwie widzą tylko związek mężczyzny i kobiety zabezpieczony przysięgą, kolebkę rodziny czy wspólną majątkową. Okazuje się jednak, ku wielkiemu zadowoleniu, że dla znakomitej większości badanych młodych ludzi, małżeństwo zawarte w Kościele jest święte (92,4%) a samo katolickie małżeństwo „pochodzi od Boga” (90,0%). Takie wyniki wydają się satysfakcjonujące, gdyż potwierdzają tezę, że dla młodych ludzi przysięga składana sobie przed Bogiem zbliża ich nie tylko do siebie, ale także do Niego. Narzeczeni bardzo często żywią przekonanie, że twórcą małżeństwa jest sam Bóg i że małżeństwo może być źródłem świętości (zob. tabela 13). Z twierdzeniem, że małżeństwo zawarte w Kościele jest święte częściej zgadzali się z nim

mężczyźni niż kobiety (zob. tabela 14) oraz częściej osoby pochodzące z rodzin pełnych (zob. tabela 18). W przekonaniu narzeczonych mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie razem ze współmałżonkiem (89,0%) – zob. tabela 13. W tych wypowiedziach wyraża się przekonanie o wzajemnej odpowiedzialności za siebie przed Bogiem i wchodzeniu na wspólną drogę uświęcenia. Takie przekonanie częściej wyrażały kobiety niż mężczyźni (zob. tabela 14) oraz częściej osoby młodsze, do 25 roku życia, niż pozostali respondenci (zob. tabela 15). Oprócz tego, narzeczeni często podzielają przekonanie, że małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów (81,3%) – zob. tabela 13. Możemy wnioskować, iż cztery piąte respondentów ma świadomość działania Boga w sakramentach świętych oraz, że poprzez nie oddziałuje On na życie małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej. Takie przekonanie częściej podzielały osoby wychowane w pełnej rodzinie, co świadczy o pozytywnym oddziaływaniu takiego wychowania.

Blisko 80% badanych narzeczonych zgodziło się z przekonaniem, że decyzja o zawarciu małżeństwa winna być przemodloną decyzją mężczyzny i kobiety (zob. tabela 13). Może to świadczyć o dojrzałości i odpowiedzialności zdecydowanej większości respondentów w traktowaniu sakramentu małżeństwa. Narzeczeni uważają, że taka decyzja powinna być przemodlona i bez szczególnej pomocy Bożej byłaby trudna do realizacji. Ponadto trzy czwarte badanych wyraziło przekonanie, że głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga (76,1%) – zob. tabela 13. Wskazuje to, iż narzeczeni decydując się na zawarcie małżeństwa sakramentalnego są świadomi obecności Bożej w ich związku oraz pragną wypełniać zobowiązania wobec siebie złożone przed Bogiem. Warto podkreślić, że do wszystkich twierdzeń dotyczących świętości małżeństwa sakramentalnego bardzo pozytywnie odnosiły się osoby wierzące (zob. tabela 17).

Jednocześnie trzeba stwierdzić, że aż dla jednej czwartej respondentów (26,9%) nie ma znaczenia czy małżeństwo jest zawarte w Kościele czy też poza nim (zob. tabela 13). Wśród narzeczonych potwierdzających takie przekonanie często znajdowały się osoby powyżej 25 roku życia (zob. tabela 15). Można wnioskować, że osoby te w pewnym stopniu byłyby gotowe żyć w związku cywilnym, a na ich decyzję o wstąpieniu w związek sakramentalny mogły wpłynąć czynniki zewnętrzne jak przekonania partnera, rodziny lub otoczenia.

Osiągnięcie świętości na drodze powołania małżeńsko-rodzinnego nie byłoby możliwe bez łaski Bożej. Narzeczeni konsekwentnie, w ślad za przekonaniem dotyczącym świętości małżeństwa, doceniają także działanie łaski tegoż sakramentu. Z twierdzeniem, że Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości zgodziło się 93,0% respondentów i prawie tyleż samo przyznało, że Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich (92,6%) oraz że ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety

(92,1%). Badani narzeczeni bardzo często wyrażają wiarę w obecność Boga i Jego łaski w małżeństwie sakramentalnym (91,1%), co oznacza, że wierzą w pomoc łaski Bożej w rozwoju i dojrzewaniu ich miłości oraz wytrwaniu „w zdrowiu i chorobie, w dobrej i złej doli, aż do końca życia”²⁸⁴. Ponadto, przyszli małżonkowie bardzo często zgadzają się, że małżeństwo zawarte w Kościele jest pod szczególną Bożą opieką (89,6%) oraz, że Bóg daje małżeństwu sakramentalnemu moc i siłę w wytrwaniu (80,1%) – zob. tabela 20. Można zatem wnioskować, że bardzo wysoki procent narzeczonych ufa, iż Bóg jest źródłem ich miłości i pomaga im przetrwać trudności życia codziennego oraz, że dzięki Bożej łasce łatwiej będzie im dochować przyrzeczeń małżeńskich i wywiązywać się ze zobowiązań wynikających z małżeństwa. Trzeba stwierdzić, że przytoczone powyżej przekonania najczęściej podzielały osoby silniej wierzące, kobiety, osoby pochodzące z rodzin pełnych oraz narzeczeni najmłodszy, w wieku do 25 roku życia (zob. tabele 24, 21, 23, 22). Warto zauważyć także iż tylko ponad połowa badanych narzeczonych podziela pogląd, że żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym (57,6%). Jednak i w tym przypadku najmłodszy respondenci najczęściej podzielali to przekonanie.

Jak wynika z omówionych powyżej wskaźników znakomita większość badanych potwierdziła przekonanie o świętości samego sakramentu małżeństwa oraz o działaniu w nim łaski Bożej, podczas gdy niewiele ponad połowa respondentów skłonna jest zgodzić się, że żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym. Być może narzeczonym trudno sobie wyobrazić osiągnięcie świętości na drodze życia małżeńskiego i rodzinnego. Prawdopodobnie spory odsetek respondentów rozumie świętość jedynie jako doskonałość moralną i dlatego wątpią oni w możliwość osiągnięcia świętości na drodze małżeńskiej. Być może opierają oni swoje przekonania o możliwości osiągnięcia świętości na obserwacji życia innych małżeństw oraz ich codziennych problemów, zwłaszcza związanych z zachowaniem przysięgi małżeńskiej.

Podsumowując, trzeba stwierdzić, że wysoki odsetek badanych narzeczonych podziela katolickie przekonania dotyczące świętości i łaski sakramentu małżeństwa. Jednakże warto przypomnieć, iż spośród odpowiadających pozytywnie pewien procent respondentów niezdecydowanie zgadzał się z przytoczonymi poglądami, udzielając odpowiedzi „raczej się zgadzam”. Fakt ten już sam w sobie niesie wyraźne wyzwanie formacyjne dotyczące kształtowania chrześcijańskich postaw młodzieży, narzeczonych i małżonków wobec świętości i łaski sakramentu małżeństwa. Jednocześnie przekonania dotyczące świętości i łaski sakramentu małżeństwa częściej podzielały osoby głęboko wierzące lub wierzące, kobiety,

²⁸⁴ OSM 60.

respondenci wychowani w rodzinach pełnych oraz osoby w wieku do 25 roku życia. Może to oznaczać, że wzrost powyższych przekonań zależy od nasilenia wiary respondentów, a także ich wychowania w pełnych chrześcijańskich rodzinach, co znalazło potwierdzenie w procesie synodalnym oraz adhortacji *Amoris laetitia*. Dokument stwierdza bowiem, iż „prawdopodobnie tymi, którzy przychodzą przygotowani najlepiej do zawarcia związku małżeńskiego, są osoby, które nauczyły się od własnych rodziców, czym jest małżeństwo chrześcijańskie” (AL 208). Ponadto wyniki mówiące, że młodszy respondenci częściej podzielają przekonania dotyczące świętości i łaski małżeństwa sakramentalnego mogą wskazywać na poprawiające się, coraz solidniejsze prowadzenie przygotowania do małżeństwa we wspólnocie Kościoła, na co w Polsce kładzie się silny akcent w ostatnich latach²⁸⁵. Może też świadczyć jedynie o wyższym poziomie idealizmu młodszej grupy narzeczonych.

Wnioski te wskazują na pilną potrzebę pogłębionego ukazywania narzeczonym samego pojęcia świętości oraz kształtowania ich pozytywnego spojrzenia na małżeństwo jako drogę powołania chrześcijańskiego oraz uświęcenia. Możliwość uświęcenia na drodze małżeńskiej należałoby ukazywać jako drogę możliwą do realizacji pomimo napotykanych trudności i niesprzyjających wpływów zewnętrznych, a także jako tym bardziej możliwą dzięki mobilizacji, jaką te wyzwania niosą ze sobą. Przede wszystkim jednak koniecznie należy wyjaśniać narzeczonym i małżonkom, czym jest łaska sakramentu małżeństwa, która działa w ciągu całego ich wspólnego życia, a także budzić ufność w działanie Boga i Jego łaski (por. AL 36, 207). Najlepiej mogą temu służyć rekolekcje, dni skupienia oraz inne formy ewangelizacyjne i katechetyczne skierowane do dorosłych, zwłaszcza narzeczonych i małżonków. Spośród nich szczególnie sprawdzona wydaje się formacja w ruchach i wspólnotach religijnych, a zwłaszcza w zreszeniach rodzin. Umożliwia ona bowiem bezpośrednie, osobiste towarzyszenie ze strony braci i siostr w wierze. Towarzyszenie narzeczonym w parafiach na różny sposób jest szczególnie zalecane przez papieża Franciszka (por. AL 207).

Do takich działań dodatkowo ponagla obserwowany brak zaufania do twierdzenia, że żyjąc w sakramentalnym związku małżeńskim można zostać świętym. Zarówno małżeństwom jak i młodym ludziom stojącym przed decyzją wstąpienia w związek małżeński należałoby pokazywać sposoby uświęcania się w życiu małżeńskim i rodzinnym. Wiele osób uważa, że świętość zarezerwowana jest tylko dla osób duchownych i zakonnych. Dlatego należałoby stwarzać częste okazje, ażeby poprzez katechezy i rekolekcje ukazywać świętych i błogosławionych małżonków i rodziców, zapoznawać z ich życiem i stawiać za przykład

²⁸⁵ Por. DDR 24-27; WPAL 3.

osiągania świętości. Wielki przełom w duchowości małżeństwa zawdzięczamy św. Janowi Pawłowi II. W Liście Apostolskim na Jubileusz Roku 2000 „Tertio Millennio Adveniente” Papież Rodziny zwracał uwagę na potrzebę oficjalnego uznawania par małżeńskich za błogosławione i święte²⁸⁶. Na początku nowego wieku – XXI, wyniósł on na ołtarze pierwszą parę małżeńską ukazując światu i Kościołowi, że małżeństwo i życie rodzinne jest drogą do świętości. Odtąd Kościół prowadzi procesy i beatyfikuje kolejne pary małżeńskie, będące czytelnymi wzorami świętości małżeńskiej.

Kościół w swoich działaniach powinien usilnie rozwijać duszpasterstwo małżeństw i rodzin, traktując je jako pierwszoplanową dziedzinę duszpasterstwa (por. FC 65). Święty Jan Paweł II wzywał, iż „każda wspólnota parafialna winna lepiej sobie uświadomić łaskę i odpowiedzialność, które otrzymuje od Pana dla rozwijania duszpasterstwa rodzin” (FC 70). Warto poprzez skupianie rodzin w zrzeszeniach religijnych wspomagać małżeństwa i rodziny w dążeniu do świętości. Takie działania pozwalają nie tylko umacniać małżonków w wypełnianiu przyrzeczeń małżeńskich i budzić pragnienie wzajemnego uświęcania się, ale także pośrednio poprzez przykład rodziców wpływają na religijne wychowanie dzieci.

Słabsze wyniki występujące w starszej grupie narzeczonych sugerują, iż należałoby więcej uwagi poświęcić chrześcijańskiej młodzieży studiującej. Dotyczy to również młodych ludzi, którzy usamodzielniają się, podejmując pracę w nowych środowiskach, a te nie zawsze sprzyjają życiu religijnemu. Należałoby starać się docierać do młodych ludzi poprzez duszpasterstwa młodzieży akademickiej i pracującej z atrakcyjnymi propozycjami ewangelizacji i formacji chrześcijańskiej. Warto integrować młodzież przez spotkania grup modlitewnych, rekolekcje, pielgrzymki oraz częste spotkania z małżonkami dzielącymi się chrześcijańskim świadectwem wspólnego życia małżeńskiego i rodzinnego. Dorosłej młodzieży trzeba proponować pogłębione – ewangelizacyjnie i mistagogiczne – a z drugiej strony atrakcyjne dla niej sposoby prowadzenia katechez przedmałżeńskich i przedślubnych (por. AL 207). Samym narzeczonym trakcie przygotowania bezpośredniego trzeba wyjaśniać sens „każdego gestu podczas celebracji liturgicznej, aby im pomóc w jej zrozumieniu i głębokim przeżyciu” (AL 213).

²⁸⁶ TMA 37.

2. Umacnianie katolickich postaw wobec jedności i nierozzerwalności małżeństwa

Badani narzeczeni niemalże jednomyślnie zgadzali się z poglądami dotyczącymi jedności małżeńskiej, wiąże się ona z wzajemnym szacunkiem partnerów, który jest ważny dla udanego małżeństwa (99,0%). Potwierdzali, że jedność oznacza, iż małżonkowie dają sobie wsparcie (98,5%) oraz że na jedność w małżeństwie wpływa wzajemna szczerość (97,9 %) – zob. tabela 27.

Szacunek między małżonkami bez wątpienia buduje jedność małżeńską i wzmacnia dobre samopoczucie osób. Jest on ponadto znakomitym przykładem dla dzieci. Z kolei wsparciem najczęściej darzy się poznane wcześniej osoby, na bazie wzajemnej więzi i wspólnie realizowanych celów. Do udzielania wsparcia potrzebna jest dobra wola. Wsparcie polega po prostu na codziennej trosce o współmałżonka w małych i wielkich sprawach. Z kolei szczerość małżeńska jest trudną, delikatną, ale niezbędną umiejętnością małżonków. Umiejętność dzielenia się najskrytszymi i intymnymi tajemnicami zobowiązuje do umiejętności słuchania i dialogu w małżeństwie. Prawdziwie szczerą rozmową zbliża małżonków do siebie. Kamuflowanie prawdy prowadziło do osłabienia więzi, a nawet zagrażało trwałości związku. W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* znajdziemy stwierdzenie św. Tomasza z Akwinu: „Ludzie nie mogliby żyć razem, gdyby nie mieli do siebie zaufania, czyli nie przekazywali sobie prawdy”. Należy zatem poszukiwać złotego środka, są bowiem takie sprawy, których nie powinno się wyjawiać, a współmałżonek też nie powinien kategorycznie się tego domagać (KKK 2469).

Według 81,4% respondentów małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety. Takie przekonanie podzielali najczęściej respondenci z wykształceniem średnim i niższym, wierzący i głęboko wierzący oraz osoby wychowane w rodzinie z dwojgiem rodzeństwa i więcej. Aż 15,8% ankietowanych nie zgadza się z tym stwierdzeniem (zob. tabela 27). Były to często osoby z wykształceniem wyższym licencjackim i magisterskim. Świadczyć to może, iż młodzież przebywająca w środowiskach studenckich, często z dala od rodziny, przejmuje panujące trendy wolnych związków bez przyjmowania odpowiedzialności i zobowiązań. Popularna stała się kohabitacja i związki na próbę lub też zawieranie tylko małżeństw cywilnych. Niektórzy młodzi ludzie lękają się, że małżeństwo kanoniczne ograniczy ich wolność, zamknie inne drogi życiowe, ograniczy rozwój zawodowy lub awans społeczny. Często jest to objawem niedojrzałości emocjonalnej, trudności w podejmowaniu decyzji, niepewności, gdzie chcą mieszkać i co w życiu robić.

Interesujące są wyniki znacznie odbiegające od poprzednio omawianych, dotyczące rozumienia jedności małżeńskiej jako wyznawanie takich samych wartości. Pomimo, iż

sumarycznie przekonanie takie podziela 80,1% badanych, to w rzeczywistości aż 38,0% respondentów zaledwie „raczej się zgadza” z tym poglądem (zob. tabela 27). Wskazuje to na częste występowanie u narzeczonych chwiejności dotyczącej znaczenia wspólnych przekonań światopoglądowych dla jedności małżeńskiej oraz trwałości związku. Warto pamiętać, że nieporozumienia w małżeństwie jak i rozstania spowodowane są często inną hierarchią wartości małżonków.

Największą rozbieżność odpowiedzi zanotowano przy twierdzeniu „po rozwodzie cywilnym był/abym skłonna/y zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne”. Kategorycznie zaprzeczyło temu tylko 21,1% respondentów, natomiast w dużym stopniu aprobeuje taki krok aż 27,5% badanych. 39,4% ankietowanych nie potrafiło ustosunkować się do tego pytania (zob. tabela 27). Ten ostatni wynik też jest niepokojący, gdyż brak zdecydowania jest w tym przypadku również wymowny. Możliwość wstąpienia w nowy związek cywilny deklarowali częściej badani w wieku powyżej 25 lat oraz osoby z wykształceniem inżynierskim.

Analizując wyniki badań przekonań narzeczonych dotyczące jedności małżeńskiej, nasuwa się wniosek, iż respondenci często pozytywnie ustosunkowują się do twierdzeń o wzajemnym szacunku partnerów, wzajemnym wsparciu małżonków i szczerości. Wyniki te prawdopodobnie wskazują jakie są oczekiwania narzeczonych. Natomiast wysoki odsetek badanych gotowych wstąpić po rozwodzie cywilnym w nowy związek cywilny może świadczyć, iż część narzeczonych, pomimo iż zawiera związek sakramentalny, nie wyklucza rozstania. Takie postawy są przejawem niezrozumienia istoty małżeństwa sakramentalnego, a może jeszcze głębiej – trudności z wiarą i postawą etyczną.

Weryfikacja przekonań narzeczonych dotyczących nierozzerwalności małżeństwa ogółem wypadła również dosyć zadowolająco. Zdecydowana większość badanych w pełni zgadza się, że małżeństwo zawiera się na całe życie (89,3%) oraz że przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga (80,6%). Ze zdecydowaną dezaprobatą badanych narzeczonych bardzo często spotykało się twierdzenie, że małżeństwo powinno być zawarte na czas określony (87,7%), a nieco rzadziej z odrzuceniem spotykały się poglądy że małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą (72,4%) oraz że małżonkowie mogą się rozejść kiedy uświadomią sobie, że już się nie kochają (51,3%). Jednocześnie za dopuszczalnością rozwodu z ważnych przyczyn zdecydowanie opowiada się około jedna trzecia respondentów (29,7%), a podobny procent badanych podziela to przekonanie w sposób umiarkowany (29,4%) – zob. tabela 34. Pomimo, iż najwyższe wskaźniki aprobaty katolickich przekonań oraz dezaprobaty niekatolickich budzą optymizm i nadzieję duszpasterską, to trzeba pamiętać, że respondentami były osoby bezpośrednio przygotowujące się do zawarcia małżeństwa sakramentalnego w Kościele. Fakt ten może nieco studzić euforyczne zadowolenie, zwłaszcza

w przypadku niższych wskaźników dezaprobaty dla powodów rozbicia małżeństwa. Trzeba też zauważyć, że część narzeczonych dopuszcza myśl, że jeśli pojawi się większy problem dotyczący relacji lub więzi miłości, to wówczas małżeństwo może się rozstać. Przekonania te częściej podzielały osoby z rodzin niepełnych oraz kobiety.

Reasumując wyniki badań narzeczonych dotyczące jedności i nierozzerwalności małżeństwa sakramentalnego trzeba stwierdzić, że respondenci na ogół bardzo często cenią obydwa te przymioty małżeństwa. W przypadku nierozzerwalności jednak spory procent badanych pozostawia sobie furtkę możliwości rozstania się kiedy stwierdzą, że się już nie kochają albo uznają, że istnieje ważny powód rozwodu. Częściej przekonania takie wyrażają kobiety niż mężczyźni (zob. tabela 34). Te ostatnie poglądy jak również dość częste przyzwolenie na to, aby po rozwodzie cywilnym zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne (por. tabela 27) jawią się przed duszpasterstwem rodzin jako wyzwanie.

Przed Kościołem stoi wielkie zadanie umacniania spójnego i nierozzerwalnego małżeństwa. Papież Franciszek w adhortacji *Amoris laetitia* podkreśla, że „Trzeba pomóc młodym ludziom w odkryciu wartości i bogactwa małżeństwa. Powinni oni mieć możliwość poznania atrakcyjności pełnej jedności, która uwzniośla i udoskonala społeczny wymiar życia, przyznaje seksualności jej najwspanialszy sens, a jednocześnie promuje dobro dzieci i daje im najlepsze warunki dla ich dojrzewania i wychowania” (AL 205). Biskupi polscy natomiast przekonująco i trafnie motywują duszpasterzy do posługi małżonkom stwierdzając, że „Zadaniem duszpasterzy jest ukazywanie każdego małżeństwa jako „historii zbawienia”, która wychodzi niejednokrotnie od tego co kruche, a dzięki Bożemu darowi stopniowo przekształca się w związek coraz bardziej solidny i piękny (por. AL 221). Szczególnie w pierwszych latach budowania wspólnoty małżeńskiej bardzo pomocne są towarzyszenie i obecność doświadczonych małżonków, członków ruchów, stowarzyszeń, a także przygotowanych doradców (por. AL 229)”²⁸⁷.

Już w przygotowaniu dalszym i bliższym do sakramentu małżeństwa należy wpajać młodym ludziom istotne wartości małżeństwa sakramentalnego. Począwszy od katechezy w szkole podstawowej należy ukazywać model chrześcijańskiego małżeństwa i rodziny oraz uczyć budowania więzi i odpowiedzialności za siebie nawzajem w rodzinie. Dla młodzieży szkół średnich warto przy okazji katechezy i rekolekcji szkolnych lub przedmaturalnych organizować warsztaty dotyczące dialogu i komunikacji, a także uczyć mediacji i rozwiązywania problemów. W tym celu warto skorzystać z pomocy pedagogów, psychologów i fachowych mediatorów, którzy zapoznają młodzież z mogącymi spotkać ich

²⁸⁷ WPAL 3.

niepowodzeniami w narzeczeństwie, małżeństwie i życiu rodzinnym oraz pokazać sposoby radzenia sobie z nimi.

Ponadto należy uświadamiać młodzież, jakie negatywne skutki niesie za sobą rozpad małżeństwa i wchodzenie w nowe związki niesakramentalne. Jest to często traumatyczne przeżycie dla małżonków, a jeszcze bardziej dla ich dzieci. Dzieci jednakowo kochają i potrzebują obojga rodziców, chcąc ich mieć przy sobie dla poczucia bezpieczeństwa i miłości. Rozstania, walka o dzieci oraz wstępowanie w nowe związki przez rodziców, często wcale nie lepsze, prowadzą do zupełnej dezorientacji dziecka i rozbicia psychicznego. Czuje się mało ważne, opuszczone, niekochane i oszukane. Takie sytuacje często są powielane przez następne pokolenie, gdyż właściwe wychowanie w rodzinie to najważniejszy etap w wychowaniu młodego człowieka do życia we własnym małżeństwie i rodzinie. Przez rodzinę młode pokolenie uczy się szacunku do drugiego człowieka, kształtuje charakter, docenia wartości moralne i odkrywa małżeństwo jako powołanie. Kształtowanie człowieka i proces wychowania dziecka rozpoczyna się jeszcze przed urodzeniem, w łonie matki, poprzez dialog miłości z matką i radość przyjęcia nowego życia²⁸⁸.

Podczas katechez przedmażeńskich i przedślubnych dla narzeczonych oraz w pracy duszpasterskiej z małżonkami w parafiach warto realizować postulat nauczania papieskiego wskazujący, że „duszpasterstwo przedmażeńskie i duszpasterstwo małżeństw powinny być przede wszystkim duszpasterstwem więzi, gdzie wnoszone są elementy, które pomagają zarówno w dojrzewaniu miłości, jak i w przezwyciężaniu chwil trudnych” (AL 211). Wprowadzanie podczas spotkań formacyjnych dla narzeczonych i małżonków bloków programowych dotyczących budowania więzi, uczenia komunikacji i dialogu w parze, a także radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych i kryzysowych może znacząco pomóc unikać lub rozwiązywać problemy małżeńskie na wczesnym etapie, nie doprowadzając do długotrwałych konfliktów i urazów mogących powodować zupełne osłabienie lub zerwanie więzi małżeńskiej a w rezultacie do rozwodów. Papież Franciszek wyraźnie stwierdza, że rozwód jest złem i bardzo niepokojący jest wzrost liczby rozwodów. „Z tego względu niewątpliwie naszym najważniejszym zadaniem duszpasterskim w odniesieniu do rodzin jest umocnienie miłości i pomaganie w leczeniu ran, abyśmy mogli zapobiec poszerzaniu się tego dramatu naszych czasów” (AL 246). Adhortacja *Amoris laetitia* wskazuje wprost sposoby profilaktycznej posługi duszpasterskiej narzeczonym i małżonkom w umacnianiu miłości w parze oraz leczeniu ran stwierdzając: „Muszą to być [...] drogi praktyczne, poradnictwo dobrze zakorzenione w realiach, strategię zaczerpnięte z doświadczenia, poradnictwo psychologiczne. Wszystko to

²⁸⁸ Por. J. Goleń, *Rodzina środowiskiem wychowania do życia w małżeństwie i rodzinie*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 719-720.

tworzy pedagogikę miłości, która nie może pomijać obecnej wrażliwości ludzi młodych, aby ich można było mobilizować wewnątrz. Równocześnie w przygotowaniu narzeczonych należałoby potrafić im wskazać miejsca i ludzi, konsultorów lub dyspozycyjne rodziny, do których mogliby się zwrócić, aby szukać pomocy, gdy pojawiają się trudności” (AL 211). Podczas rekolekcji organizowanych specjalnie dla narzeczonych i małżonków, a także podczas rekolekcji parafialnych w ramach nauk stanowych dla małżonków i młodzieży należy umacniać ich katolickie przekonania dotyczące jedności i nierozzerwalności małżeństwa i motywować do ich realizacji. Przy tych oraz innych okazjach zwracać uwagę młodzieży i małżonków na potencjalnie negatywny wpływ jaki na małżeństwo i rodzinę może mieć długotrwała rozłąka spowodowana pobytem za granicą. Wpływ ten w pewnym stopniu potwierdza aż 37,8% respondentów (por. tabela 34). Małżonkowie powinni rozważyć czy chęć szybkiego zdobycia lepszego zabezpieczenia materialnego nie odbywa się kosztem spójności i trwałości małżeństwa i rodziny. Ważne, aby zdobywanie środków na budowanie domu materialnego nie narażało ważniejszego domu jakim jest wspólnota duchowa. Św. Piotr Apostoł przypomina w 1 Liście: „Wy również niby żywe kamienie, jesteście budowani jako duchowa świątynia [...]” (1P 2, 5).

Jeżeli już dochodzi do sytuacji rozłąki, co jest obecnie częste, rodziny te powinny mieć możliwość korzystania ze wsparcia i pomocy w parafialnych i specjalistycznych poradniach rodzinnych oraz z duszpasterskiego towarzyszenia przez doświadczonych małżonków, usilnie wskazywanego w dokumentach Kościoła ostatnich lat. Nadal zatem pilnie oczekiwane wydaje się organizowanie przy parafiach poradni rodzinnych²⁸⁹, gdzie małżonkowie mogliby uzyskać różnorodną pomoc. Do ich dyspozycji powinni być łatwo dostępni doradcy życia rodzinnego, psychologowie, mediatorzy, prawnicy, a nawet lekarze, szczególnie ginekolodzy. W poradni katolickiej wszystkie osoby pomagające powinny służyć wsparciem małżonkom respektując nauczanie Kościoła.

Poradnictwo dla osób żyjących w rozłące ze względu na emigrację zarobkową cechuje się swoją specyfiką. Problemy małżonków żyjących w takiej rozłące różnią się od problemów trafiających na co dzień do poradni. Doradcy rodzinni powinni być odpowiednio przygotowani i dysponować w zasięgu szerokim wachlarzem fachowców służących pomocą, takich jak psychiatrzy, psychologowie, terapeuci rodzin²⁹⁰. Należy pomóc małżonkom, którzy po długiej rozłące powracają do życia razem. Wbrew pozorom, jest to nowa sytuacja dla obu osób,

²⁸⁹ Postulat organizacji parafialnych poradni rodzinnych w każdej parafii pojawił się w Polsce po raz pierwszy w 1969 roku. Zob. Konferencja Episkopatu Polski. *Pierwsza instrukcja episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin* (12.02.1969), w: J. Buxakowski. *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*, Pelplin 1999, s. 366–379.

²⁹⁰ Por. K. Wojaczek, *Więź małżeńska w sytuacji rozłąki z przyczyn ekonomicznych*, Opole 2007, s. 189.

generująca często problemy i trudności. Małżonkom tym należałoby pomagać umacniać wzajemną więź miłości poprzez codzienne słowa i gesty²⁹¹.

3. Motywowanie młodzieży, narzeczonych i małżonków do życia w wierności, uczciwości małżeńskiej oraz otwartości na dar życia

Dochowanie wierności i uczciwości w małżeństwie jest znaczące dla utrzymania związku oraz zapewnienia wzajemnego szacunku osób. Wierność jest niezbędną cechą miłości i przyjaźni. Badania narzeczonych dowiodły, że 96,4% respondentów zgodziło się, iż pozostawanie wiernym sobie nawzajem jest cenne dla utrzymania udanego małżeństwa i niemal taki sam odsetek potwierdził, że zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe (95,6%) – zob. tabela 41. Wśród tak odpowiadających badanych istotnie przeważały kobiety, narzeczeni z wykształceniem wyższym oraz osoby wierzące. Z zadowoleniem należy przyjąć wynik mówiący, że aż 87,2% badanych zdecydowanie zaprzecza, że po zawarciu ślubu mogliby zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek. Jednocześnie, znacznie niższy odsetek badanych narzeczonych w pełni zgadza się ze stwierdzeniem, że małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności (74,3%) oraz że niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa (50,3%) – zob. tabela 41. Te ostatnie wskaźniki niosą ze sobą wyraźny powiew wyzwania duszpasterskiego.

Mocno podzielone poglądy wystąpiły w przypadku twierdzeń, że niewierność małżeńską można sobie wybaczyć i nadal żyć razem oraz, że niewierność małżeńska powinna skutkować separacją. Z jednej strony oczywiste jest, że nikt nie chciałby być zdradzany, a wybaczenie przychodzi trudno. Ponadto życie po zdradzie nie jest łatwe, gdy zostało nadszarpnięte wzajemne zaufanie. Warto jednak dołożyć wszelkich starań aby utracone zaufanie odbudowywać. Potrzebne jest zastanawianie się co doprowadziło do zdrady w małżeństwie. Być może zachwiana równowaga między pożądlivością i wybujałym popędem seksualnym, a szacunkiem, życzliwością i wyrozumiałością między małżonkami. Być może występuje przesyt pewnych zachowań, oziębłość i obojętność doprowadzają do zdrad i niewierności²⁹². Zapewne wiele osób zdradzonych pod wpływem emocji, poczucia porażki i rozgoryczenia często decyduje się na separację lub nawet na rozwód. Inne z kolei dla „dobra dzieci” pozostają w związku, choć ich miłość i zażyłość jest mocno osłabiona. Oboje

²⁹¹ Por. J. Mikołajec, *Pomoc małżonkom przeżywającym rozłąkę ze względu na emigrację zarobkową*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 584.

²⁹² Por. M. Królczyk, *Problem kryzysu czystości seksualnej i sposoby jego przewycięzania*, Kraków 2008, s. 214.

małżonkowie w jakiś sposób cierpią w tej sytuacji, co udziela się również dzieciom. Są też i takie małżeństwa, w których skrucha jednego i przebaczenie drugiego współmałżonka pozwala nadal wieść zgodne pożycie małżeńskie.

Aby małżeństwo mogło przetrwać kryzysy i burzliwe sytuacje, niezbędna jest cnota uczciwości. Na trwałość małżeństwa niewątpliwie wpływ ma uczciwość współmałżonków wobec siebie. Narzeczeni byli poniekąd prawie jednomyślni co do tego, że współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy oraz małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić. Odsetki zgadzających się przekraczały tutaj 95 procent, chociaż zdecydowanie zgadzający osiągnęli w tych przypadkach wskaźniki około 80 procent (zob. tabela 48). Wyniki te można jednak uznać za zadowalające, a najczęściej wiążą się one z pozytywnym stosunkiem respondentów do wiary. Jednocześnie już tylko niespełna połowa respondentów zdecydowanie zgodziła się, że nacisk na współmałżonka aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy (45,4%). Nie napawa to optymizmem duszpasterskim tym bardziej, że około jedna trzecia badanych nie odrzuca zdecydowanie stosowania antykoncepcji (także bez wiedzy współmałżonka), a ponad połowa badanych nie w pełni odrzuca pogląd, że oglądanie pornografii nie jest czymś złym dla osoby żyjącej w małżeństwie (47,1%) – zob. tabela 48.

Przywołane powyżej wyniki wskazują, że narzeczeni bardzo często deklarują aprobatę dla uczciwości małżeńskiej – w szerokim tego słowa znaczeniu. Jednocześnie dostrzec można trudności wysokiego odsetka badanych z uznawaniem za nieuczciwe w małżeństwie niemoralnych zachowań dotyczących sfery seksualnej. Dotyczy to zwłaszcza stosowania antykoncepcji i oglądania pornografii. W obydwu przypadkach problem dotyczy częściej osób w wieku powyżej 25 lat oraz słabo wierzących (zob. tabele 49, 51). Okazuje się, że wielu badanych nie w pełni rozumie uczciwość małżeńską, skoro część z nich dopuszcza nieprzyznawanie się współmałżonkowi do używania środków antykoncepcyjnych lub stosowania innych niedopuszczalnych form zapobiegających poczęciu albo też nacisk na współmałżonka aby stosował antykoncepcję. Młodzi ludzie często nie mają świadomości, że choć jednym z celów współżycia seksualnego małżonków jest podtrzymanie i umacnianie miłości, to działanie przeciw prokreacji za pomocą antykoncepcji uderza w kolejny cel aktu małżeńskiego jakim jest otwartość na poczęcie i zrodzenie dzieci.²⁹³ Wielu narzeczonych nie jest przekonanych do tego, że w małżeństwie także obowiązuje czystość małżeńska, czyli wzajemne poszanowanie sumień, respektowanie prawdy aktu małżeńskiego, nierozdzielanie jego celów oraz rozumne i odpowiedzialne kierowanie się naturalnymi rytmemi płodności.

²⁹³ Por. M. Królczyk, *Problem kryzysu czystości seksualnej i sposoby jego przezwyciężania*, s. 214.

Kościół wyraźnie stoi mocno na stanowisku, iż każda forma antykoncepcji jest niezgodna moralnie z porządkiem natury ustanowionym przez Boga. Wszelaka manipulacja płodnością jest nie tylko zagrożeniem dla zdrowia, ale także dla miłości i jedności małżonków. Papież Jan Paweł II wyraźnie podkreślał, że „Poprzez antykoncepcję małżonkowie pozbawiają swe życie małżeńskie potencjalnej zdolności rodzicielskiej, przypisują sobie władzę, która należy jedynie do Boga, tj. władzę ostatecznego decydowania o zaistnieniu osoby ludzkiej. W tej perspektywie antykoncepcję należy uważać obiektywnie za tak dogłębnie niegodziwą, że nigdy, dla żadnych racji, nie może być usprawiedliwiona”²⁹⁴.

Podobnie w przypadku pornografii, wielu badanych nie łączy tego problemu moralnego z nieuczciwością małżeńską. Badania naukowe pokazują natomiast, iż takie częste zachowania mogą prowadzić do przedmiotowego traktowania współmałżonka, dewiacji, nadużyć na tle seksualnym i zaburzeń w relacjach małżeńskich i rodzinnych²⁹⁵.

Przekonania narzeczonych dotyczące płodności w małżeństwie także przejawiają silną chwiejność. Ponad cztery piąte ankietowanych w pełni akceptuje przekonanie, że dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie (83,2%) oraz zdecydowanie deklaruje, że chce szanować i chronić każde poczęte życie (80,1%). Odsetki tak wyraźnie zgodnych z moralnością katolicką deklaracji słabną jednak wraz z kolejnymi pytaniami. Niespełna trzy czwarte ankietowanych w pełni zgadza się, że małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci (73,0%), a jeszcze mniejszy procent uważa, że rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze (67,9%) – zob. tabela 55. Według św. Jana Pawła II rodzina powinna prowadzić wychowanie religijno-moralne z Kościołem i w jego imieniu. „Kościół pragnie nade wszystko wychowywać poprzez rodzinę, w oparciu o właściwą jej ‘łaskę stanu’ i ‘charyzmat’ wspólnoty rodzinnej” (LdR 16).

Jeszcze niższy odsetek, bo tylko około połowa respondentów całkowicie podziela pogląd, że dopełnieniem przysięgi małżeńskiej są dzieci (51,3%) oraz że małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytmami płodności (47,6%). Ponadto, pomimo, iż ponad cztery piąte ankietowanych dezaprobuje aborcję jako dopuszczalny środek kontroli urodzeń w małżeństwie (84,3%), to około 15 procent wyraża na nią przyzwolenie (3,8%) lub są niezdecydowani (zob. tabela 55).

Wysoki odsetek respondentów przyzwalająco traktuje sztuczne zapłodnienie jako wyjście dla bezpłodnego małżeństwa (42,2%) oraz stosowanie antykoncepcji w małżeństwie (48,7%). Podobny odsetek odrzuca przekonanie, że dzieci powinny się rodzić tylko

²⁹⁴ Jan Paweł II, *Powołanie małżonków może wymagać heroizmu*, Przemówienie z 17.IX.1983, OsRomPol 9/1983.

²⁹⁵ Por. K. Ostrowska, *Pornografia-jej ocena w aspekcie rozwoju osobowości człowieka*, w: *Pornografia – zagrożenie dla rodziny i społeczeństwa*, Warszawa 1998, s. 9-10.

w małżeństwie (44,4%). Dla 20,2 % badanych posiadanie dziecka jest ważniejsze od życia w sakramentalnym związku, a 18,9 % nie miało zdania na ten temat. Można przypuszczać, że prawie 40 procent badanych nie jest wyraźnie przekonanych do wstępowania w sakramentalny związek małżeński, a jedynie chcą stworzyć pewien kontekst społeczny dla zrodzenia i wychowania dzieci (zob. tabela 55). Wyniki te mogą świadczyć również o tym, że dla dużego odsetka respondentów ważniejsze jest posiadanie dziecka za wszelką cenę (także za cenę sztucznego zapłodnienia). Takie postawy mogą budzić troskę duszpasterską oraz wskazywać na nowe wyzwania stojące przed duszpasterstwem rodzin.

W oparciu o przytoczone wyniki badań nad przekonaniem narzeczonych dotyczącymi wierności i uczciwości małżeńskiej oraz otwartości na płodność w małżeństwie można sformułować pewne wskazania pastoralne. Chrześcijańscy narzeczeni powinni być w pogłębiony sposób przygotowani do świadomego i odpowiedzialnego wypowiedzenia słów przysięgi małżeńskiej, której elementy posiadają głębokie uzasadnienie biblijne w Starym i Nowym Testamencie. Papież Jan Paweł II napisał, że „Słowa przysięgi małżeńskiej orzekają o tym, co stanowi wspólne dobro — naprzód małżeństwa, z kolei zaś rodziny. Dobrem wspólnym małżonków jest miłość, wierność i uczciwość małżeńska oraz trwałość ich związku „aż do śmierci”. To dobro obojga jest równocześnie dobrem każdego z nich. Ma z kolei stać się dobrem ich dzieci [...] Dodatkowe pytanie o potomstwo i wychowanie pozostaje w ścisłej łączności ze ślubowaniem miłości, wierności i uczciwości małżeńskiej oraz dożgonności ich związku. Przyjęcie i wychowanie potomstwa — dwa spośród podstawowych celów rodziny — są uwarunkowane wypełnieniem tego ślubu. Rodzicielstwo jest zadaniem natury duchowej — nie tylko fizycznej” (LdR 10)²⁹⁶.

W przygotowaniu bezpośrednim do małżeństwa przewidziane jest przybliżenie ważnych zagadnień teologicznych i etycznych dotyczących życia małżeńskiego oraz spotkania w poradni życia rodzinnego²⁹⁷. Rzetelne wykorzystanie tych możliwości pozwoliłoby omówić wszystkie ważne zagadnienia dotyczące przysięgi małżeńskiej oraz jej realizacji w życiu małżeńskim. Mając świadomość wykazanych w badaniach niedoborów przekonań moralnych współczesnych narzeczonych, należałoby pozytywnie ukazywać wartość wierności i uczciwości małżeńskiej oraz duchowe i moralne korzyści realizacji tych wymogów. Należy spokojnie, ale rzeczowo z wykorzystaniem argumentów etyczno-moralnych

²⁹⁶ Przysięga wierności w sakramencie małżeństwa, po pierwsze odnosi się do siebie i oznacza wierność swoim ideałom, w tym powołaniu do małżeństwa. Po drugie odnosi się do wierności współmałżonkowi objawiając się w relacjach międzysobowych. Po trzecie, wierność odnosi się do Boga i chrześcijańskiej hierarchii wartości, bez której nie byłaby możliwa wierność w dwóch powyższych przypadkach. Uczciwość winna być rozumiana jako odpowiedzialna postawa człowieka realizującego normy moralne i zobowiązanego do poszanowania godności własnej i współmałżonka. G. Pyżlak, *Aktualność teologicznego ujęcia przysięgi małżeńskiej*, Opole 2017, s. 57-58.

²⁹⁷ Por. DDR 27.

i psychologicznych prezentować narzeczonym szczególnie te zagadnienia, których wielu z nich, zwłaszcza słabiej wierzących oraz będących w wieku powyżej 25 lat, nie w pełni rozumie i aprobuje. Chodzi o takie postawy jak niewierność małżeńska, niestosowne znajomości małżonków, zdrada fizyczna i psychiczna oraz nieuczciwe zachowania w sferze seksualnej, takie jak stosowania antykoncepcji i oglądanie pornografii. W przypadku stosowania antykoncepcji trzeba liczyć się z dużym odsetkiem aprobujących takie postawy wśród narzeczonych, spośród których wielu akceptuje nacisk na współmałżonka co do jej stosowania oraz używanie jej bez wiedzy współmałżonka. Solidna argumentacja etyczna, psychologiczna i medyczna (ekologiczna) wydaje się być kluczowa dla kształtowania postaw wobec antykoncepcji oraz dla promocji i motywowania narzeczonych do rozpoznawania naturalnych rytmów płodności i stosowania się do nich w planowaniu poczęć. W przekazie tych treści pewnym utrudnieniem może być słabsza wiara osób częściej nastawionych sceptycznie wobec kwestii moralnych. Implikuje to i podkreśla wspomnianą już potrzebę ewangelizacji oraz formacji religijno-duchowej narzeczonych.

Także małżonkowie potrzebują wsparcia ze strony wspólnoty Kościoła w realizacji wymogów moralnych przysięgi małżeńskiej w formie homilii, katechezy, rekolekcji oraz duszpasterskiego towarzyszenia przez duszpasterzy i dojrzałych małżonków. Papież Franciszek, bazując na danych zebranych w procesie synodalnym, stwierdza zachęcająco, iż: „Małżonkowie są wdzięczni, że pasterze przedstawiają im motywacje do odważnego postawienia na miłość silną, solidną, trwałą, zdolną do stawienia czoła temu wszystkiemu, co pojawia się na ich drodze. Kościół chce dotrzeć do rodzin z pokornym zrozumieniem i swoją chęcią towarzyszenia każdej i wszystkim rodzinom, aby odkryły najlepszy sposób przezwyciężenia trudności napotykanych na swojej drodze” (AL 200).

Ogólnie trzeba stwierdzić, że posiadanie dziecka ma dla narzeczonych wielką wartość. Jednocześnie należałoby wychodzić naprzeciw młodzieży, narzeczonym i małżonkom z pomocą w kształtowaniu właściwego rozumienia rodzicielstwa. Dziecko jest wielkim darem Boga, a poczęcie nowego życia „wielką tajemnicą”, podmiotem praw i zobowiązaniem rodziców do wychowania chrześcijańskiego.

W związku z tendencjami respondentów do aprobaty sztucznego zapłodnienia oraz akceptacji urodzeń pozamałżeńskich, w duszpasterstwie narzeczonych i małżonków warto budzić refleksję na temat tego, że dziecko ma prawo począć się w sposób naturalny w akcie miłości rodziców, oraz że w sprawiedliwym porządku prawnym dziecko jako słabsze powinno być bardziej niż rodzice (mocniejsi) podmiotem praw. Jednym z nich jest prawo dziecka do posiadani obojga rodziców, matki i ojca oraz wychowania przez nich w klimacie akceptacji i miłości. Warto także kształtować przekonanie, że wychowanie dziecka poza małżeństwem

lub w związkach nietrwałych może narażać go na deficyty miłości, trudności z odkryciem swojej tożsamości i wartości, a nawet na skrzywdzenie. W ten sposób może utrudnić lub zaburzyć jego integralny rozwój. Dziecko potrzebuje bowiem pełnej kochającej się rodziny, opartej na trwałym małżeństwie mężczyzny i kobiety, aby stać się w pełni człowiekiem (por. LdR 2, 15-16). Jest to szczególnie ważne w wymiarze wychowania seksualnego i wychowania do miłości oraz wychowania religijnego i moralnego, a zwłaszcza dla odkrycia swego powołania. Papież Rodziny napisał: „Rodzicielstwo, ten pierwszy i podstawowy fakt obdarzania człowieczeństwem, otwiera przed rodzicami i dziećmi daleko wiodącą perspektywę. Zrodzenie co do ciała oznacza początek dalszego „rodzenia”, stopniowego i wielostronnego rodzenia poprzez cały proces wychowania. [...] W kontekście wychowania nie można zapomnieć o istotnej sprawie dotyczącej rozpoznania własnego powołania życiowego, a w szczególności przygotowania do życia w małżeństwie. [...] Nie można jednak zapomnieć, że przygotowanie do przyszłego życia małżeńskiego jest przede wszystkim zadaniem rodziny. Z pewnością tylko rodziny zdrowe duchowo mogą należycie spełnić to zadanie” (LdR 16). Według papieża Franciszka zdrowe duchowo rodziny pilnie potrzebują duszpasterskiego wsparcia, aby spełnić swoje zadania. W posynodalnej adhortacji *Amoris laetitia* potwierdza on mocno znaczenie duszpasterstwa małżeństw i rodzin dla przyszłości małżeństwa i rodziny: „Wszystkie działania duszpasterskie zmierzające do pomocy małżonkom, by wzrastali w miłości i przeżywaniu Ewangelii w rodzinie są bezcenne, aby ich dzieci przygotowały się do swego przyszłego życia małżeńskiego. Nie można też zapominać o cennym wkładzie duszpasterstwa ludowego” (AL 208).

Niepokoić może fakt, że młodzież w obecnym czasie, w zasięgu ręki mają środki antykoncepcyjne i wczesnoporonne oraz spotykają się z silną ich promocją oraz częstym przyzwoleniem społecznym. W związku z tym należałoby podjąć zdecydowane działania poprzez katechezę w szkołach średnich oraz katechezę parafialną przy okazji przygotowania do sakramentu bierzmowania, uświadamiające młodych ludzi o szkodliwości antykoncepcji zarówno dla zdrowia kobiet jak i życia moralnego. Podczas przygotowania do małżeństwa należałoby pilnie uświadamiać młodych ludzi, kobiety i mężczyzn, o konsekwencjach stosowania antykoncepcji, zwłaszcza farmakologicznej (hormonalnej), prowadzącej często do niepłodności, a także chorób nowotworowych, zakrzepic, nerwic oraz innych chorób i powikłań. Warto przy tych okazjach organizować spotkania z doradcą rodzinnym lub lekarzem ginekologiem, który jest w stanie fachowo przedstawić zagrożenia płynące z antykoncepcji. Warto też wykorzystywać filmy tematyczne, gdyż obraz oraz dane naukowe mogą głębiej dotrzeć do świadomości młodzieży i narzeczonych. Podobnie więcej należałoby

mówić o niegodziwości moralnej sztucznego zapłodnienia będącej ingerencją w Boży zamysł oraz czynem nieetycznym.

Uświadamianie negatywnych skutków pornografii również powinno być zagadnieniem podejmowanym podczas katechizacji młodzieży szkół średnich oraz katechez przedmażeńskich. Warto uświadamiać młodzieży zagrożenia płynące z amoralnych zachowań prowadzących do uzależnień, a także zaburzeń psychoseksualnych. W przypadkach zaawansowanych problemów trudno byłoby obejść się bez pomocy psychologicznej, a nawet dłuższej psychoterapii.

W szeroko pojętym przygotowaniu do życia w małżeństwie i rodzinie oraz duszpasterstwie małżeństw warto bardziej dowartościować towarzyszenie przez samych małżonków. Cenne byłoby częste organizowanie spotkań z małżonkami, mającymi za sobą znaczące doświadczenie życia małżeńskiego i mogącymi służyć świadectwem zachowania wymogów moralnych przysięgi małżeńskiej oraz przewycięzania różnego rodzaju problemów małżeńskich i rodzinnych.

4. Umacnianie pragnienia życia wiarą w rodzinie

Wydawać by się mogło, że współcześni młodzi ludzie widzą w małżeństwie głównie związek mężczyzny i kobiety zabezpieczony przysięgą, wspólnotę majątkową czy kolebkę rodziny. Jak informują przytoczone wcześniej wyniki okazuje się, że ogółem dla znakomitej większości badanych narzeczonych, małżeństwo zawarte w Kościele jest święte (92,4 %) a katolickie małżeństwo pochodzi od Boga (90,0%). Nie można jednak popadać w euforię, gdy przytoczone powyżej wyniki zawierają również odsetki badanych, którzy udzielili odpowiedzi „raczej się zgadzam” (zob. tabela 13). Odsetki zdecydowanie zgadzających się z tymi i podobnym twierdzeniami wobec tego niższe.

Na podstawie badań omawianych obecnie trzeba stwierdzić, że około dwie trzecie badanych w zupełności podziela przekonania, iż chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne (65,6%) oraz że sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła (61,6%). Połowa respondentów akceptuje poglądy, że przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej (56,9%) oraz że praktyki religijne służą dobru rodziny (53,7%). Jeszcze niższy procent w pełni się zgadza, że stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku (52,7%), wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko-rodzinnych (51,3%) a modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny (48,1%). Zaskakująco niski procent, bo tylko jedna trzecia respondentów (34,1%) w pełni zgadza się, że duszpasterska posługa księży

pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa (zob. tabela 62). Zaprezentowane powyżej wyniki nie mogą zadowalać duszpasterzy i teologów pastoralistów, gdyż respondenci stali u progu zawarcia małżeństwa sakramentalnego i podjęcia powołania małżeńsko-rodzinne, gdzie zleconą przez Boga misją małżonków jest dawanie świadectwa wiary w rodzinie oraz chrześcijańskie wychowanie dzieci, zwłaszcza poprzez przykład życia i modlitwę. Niestety i tutaj daje o sobie znać wysoka deklaratywność wiary połączona z deficytami świadczących o niej postaw życiowych.

Postawy sceptyczne wobec znaczenia wiary, modlitwy, zachowania zasad moralnych oraz chrześcijańskiego wychowania przejawiają istotnie częściej narzeczeni w wieku powyżej 25 lat. Może to świadczyć o występowaniu w tej grupie mocniej utrwalonych zaniedbaniach życia religijnego i spełniania praktyk, co może skutkować ich niedocenianiem lub wypieraniem ich znaczenia. Może łączyć się to także z silniejszą demoralizacją tej grupy respondentów. Wydaje się jednak, że istotną rolę może odgrywać tutaj rozumienie wiary w Boga, Jego pojęcie (obraz), nieprawidłowo ukształtowana własna z Nim relacja, a także powierzchowne, płytkie a czasem wręcz krzywdzące postrzeganie ludzi wierzących i samego Kościoła. Te ostatnie postawy mogą łączyć się także z przykrymi doświadczeniami niezrozumienia, nieuczciwości, niesprawiedliwości, przemocy, skrzywdzenia lub doznanego zawodu ze strony osób wierzących i praktykujących, nierzadko osób znaczących (rodziców) a czasem duchownych, zakonników lub zakonnice. Bez wątplenia wyjściem jest osobiste odkrycie Boga, uzdrowienie Jego obrazu i relacji z Nim oraz uzdrowienie osobistych zranień w relacjach z ludźmi. Temu może służyć praca ewangelizacyjna i formacyjna z narzeczonymi i młodymi małżonkami oraz mistagogiczne przygotowanie do małżeństwa²⁹⁸. Na tej drodze nowej ewangelizacji, czyli ponownego, osobistego odkrywania Boga potrzebne jest także odkrycie Kościoła jako wspólnoty, „otwartego domu”, gdzie można doświadczyć działania Boga oraz miłości. Potrzebne jest także wpajanie młodym ludziom poszerzonego pojęcia Kościoła, w którego obrębie mieści się również Kościół domowy.

Papież Franciszek wzywa Kościół właśnie do takiej wychodzącej posługi duszpasterskiej dostrzegającej ziarna i okruchy dobra w każdym człowieku, do bycia „szpitalem polowym” i opatrywania ran, a przede wszystkim do zorganizowania na szeroką skalę duszpasterskiego towarzyszenia narzeczonym i młodym małżonkom przez wierzące pary małżeńskie. Cenne i wychodzące naprzeciw potrzebom wielu sec ludzi młodych wydaje się także coraz bardziej rozpowszechniające się obecnie w Polsce duszpasterstwo uzdrowienia, angażujące osoby we własną osobistą modlitwę o uzdrowienie własnych wewnętrznych zranień

²⁹⁸ Por. J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 350-353.

oraz posługujące modlitwą o uzdrowienie we wspólnotach Kościoła. W przypadku duchowych zranień, urazów i oporów, przeszkadzających zarówno w relacji z Bogiem jak też będących „wylęgarnią kryzysów osobistych, które w końcu mają wpływ na małżeństwo” (AL 239, por. 51), niezbędną pomocą wydaje się korzystanie z poradnictwa psychologicznego i psychoterapii (por. tamże, 211). Papież podpowiada konkretnie, że należałoby potrafić wskazać narzeczonym miejsca i ludzi, konsultorów lub dyspozycyjne rodziny, do których mogliby się zwrócić, aby szukać pomocy, gdy pojawiają się trudności. Duszpasterze nie mogą zapominać proponować narzeczonym sakramentu pojednania. „Pozwala on zanurzyć grzechy i błędy z poprzedniego życia oraz z tej relacji w miłosierdziu przebacającego Boga i Jego uzdrawiającej mocy” (AL 211). Wydaje się, że papież miał na myśli zaproponowanie spowiedzi generalnej.

Warto zauważyć, że autentyczna wiara umacnia miłość, niesie przebaczenie, uczy cierpliwości i wyrozumiałości, daje siłę do walki ze słabościami i pozwala rozwiązywać trudności i konflikty. Pozwala ona także oddawać się w Bożą opiekę, pamiętać o współmałżonku i rodzinie w modlitwie, zawierzać Bożej Opatrzności całe życie a szczególnie trudne sprawy. Tutaj jawi się wyraźne pole dla duszpasterzy małżeństw i rodzin. Papież Franciszek właśnie do nich kieruje konkretne wskazania w tym względzie, gdy stwierdza: „My duszpasterze powinniśmy zachęcać rodziny do wzrastania w wierze. Dlatego dobrze jest zachęcać je do częstej spowiedzi, kierownictwa duchowego, uczestnictwa w rekolekcjach. Nie można zapominać o zapraszaniu do tworzenia cotygodniowych przestrzeni modlitwy rodzinnej, ponieważ rodzina, która razem się modli, trwa razem. Z kolei, gdy odwiedzamy domy, powinniśmy zaprosić wszystkich członków rodziny na chwilę modlitwy jedni za drugich i także, aby powierzyć rodzinę w ręce Pana. Równocześnie wypada zachęcić każdego z małżonków do modlitwy w samotności przed Bogiem, bo każdy ma swoje tajemne krzyże. Dlaczego nie powiedzieć Bogu o tym, co niepokoi serce, prosić Go o moc uzdrowienia swoich ran i błagać o światło, którego potrzebujemy, by wesprzeć swoje zobowiązania? [...] „Słowo Boże jest dla rodziny źródłem życia i duchowości. Całe duszpasterstwo rodzinne musi być kształtowane wewnętrznie i formować członków Kościoła domowego przez modlitewną i kościelną lekturę Pisma Świętego. Słowo Boże jest nie tylko dobrą nowiną dla życia prywatnego osób, ale również kryterium oceny i światłem, by rozróżnić różne wyzwania, przed którymi stają małżonkowie i rodziny” (AL 227).

Wdrażanie takiej postawy duszpasterskiej prawdopodobnie byłoby w stanie stopniowo zmieniać niekorzystne postrzeganie posługi duszpasterskiej wobec rodzin. Warto przywołać bowiem wynik, że tylko jedna trzecia respondentów (34,1%) zdecydowanie przyznała, że duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa

(zob. tabela 62). Trzeba przyznać, że rola kapłanów w duszpasterstwie rodzin, narzeczonych i młodych małżeństw jest niezastąpiona. Problematykę tę poruszał papież Jan Paweł II podczas spotkania z duchowieństwem Rzymu 26 lutego 2004 roku²⁹⁹. Potrzebą czasu jest formacja przyszłych kapłanów do pracy z małżonkami i współpracy z osobami świeckimi w katechizacji dorosłych – w tym małżonków i rodziców – oraz wspomaganiu w wychowaniu dzieci. Duszpasterz rodzin powinien charakteryzować się otwartością na potrzeby wiernych, umieć słuchać, pełnić posługę szczególnie tam, gdzie pojawia się trud, cierpienie i zwątpienie. Powinien umieć umacniać wiarę i głosić im Boży zamysł wobec małżeństwa i rodziny, wspierać małżonków duchowo oraz być ich przewodnikiem duchowym w realizacji powołania i apostołacie. Dobry duszpasterz powinien swoją wiarygodną postawą i ofiarną posługą budować zaufanie tak, by wierni widzieli w nim działającego Chrystusa i pragnęli żyć Ewangelią³⁰⁰.

Skoro z badań wynika, iż znakomita większość małżeństw pragnie żyć zgodnie z Prawem Bożym i nauką Kościoła oraz wychowywać swoje dzieci w wierze, poprzez życie sakramentalne i praktyki religijne, należałoby wyjść naprzeciw rodzinom głębiej wierzącym, by ich wiara nie zachwiała się, jak też ku rodzinom osłabionym religijnie by je wzmacniać. Poprzez różne formy duszpasterstwa w parafiach, skupiające małżeństwa oraz całe rodziny należy umacniać w wierze oraz dawać dobry przykład małżeństwom i rodzinom oddalonym od Kościoła. Kościół podejmuje wysiłki katechetyczne i formacyjne na każdym poziomie rozwoju człowieka oraz w różnych obszarach. Pierwszym miejscem katechezy dzieci jest sama rodzina – Kościół domowy. Wspólnota Kościoła powinna usilnie wspomagać rodzinę w katechezie dzieci i młodzieży, przygotowaniu do przyjęcia sakramentów świętych, a także w przygotowaniu do małżeństwa i życia w rodzinie. Ze względu na dobro Kościoła oraz aktualne wyzwania należałoby intensyfikować częstotliwość i podnosić jakość katechezy dorosłych skierowanej do małżonków i rodziców, która może i powinna być realizowana często w parafii, zrzeczeniach religijnych oraz poprzez współczesne i szeroko docierające media³⁰¹.

Ogromne pole do działania w umacnianiu Kościoła domowego mają wspólnoty i ruchy religijne. Wśród nich można wymienić ruchy typowo młodzieżowe, które odgrywają ogromną rolę w przygotowaniu dalszym do sakramentu małżeństwa. Jednak największą rolę w bezpośrednim umacnianiu małżeństwa i rodziny mają wspólnoty typowo małżeńskie lub

²⁹⁹ Zob. Jan Paweł II, *Kapłan wobec potrzeb rodziny*, 26 II 2004. Do duchowieństwa Rzymu, OsRomPol 6/2004, s. 16-18.

³⁰⁰ Por. J. Goleń, *Formacja alumnów do duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 761-763.

³⁰¹ Por. A. Kiciński, *Katecheza małżonków i rodziców*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 371-372.

rodzinne. Warto wskazać w tym miejscu na szczególnie pozytywne doświadczenia i owoce Ruchu Światło-Życie powstałego w II połowie XX w. Jego gałąź rodzinna – Domowy Kościół pomaga małżonkom sakramentalnym czerpać z łaski i mocy tego sakramentu. W Polsce istnieją, choć warto by ich przybywało, Szkoły dla animatorów świeckich przygotowujące do animowania w Ruchu Światło-Życie, Ruchu Odnowy w Duchu Świętym, Szkole Ewangelizacji i innych zrzeszeniach kościelnych. Animatorzy ci mogliby zapewne coraz częściej, zwłaszcza już jako małżonkowie, wspierać duszpasterzy w posłudze rodzinom. Umacnianie rodziny w wierze dokonuje się w dużym stopniu poprzez udział w różnego rodzaju rekolekcjach małżeńskich i Oazach Rodzin. Inną dobrą praktyką jednoczącą rodzinę z sobą i z Kościołem jest organizowanie mszy świętych dla rodzin wraz z dziećmi, a także nabożeństw (drogi krzyżowej, różańca, nabożeństw majowych), podczas których rodziny angażowane są do posługi liturgicznej. Jest to znakomita okazja wspólnej rodzinnej modlitwy, ale też szansa apostołatu wśród innych rodzin oraz pozostałych wiernych. Cenne jest także zakładanie i wspieranie Róż Różańcowych Rodziców, gdzie otaczają one modlitwą dzieci i cały Kościół. W świadomości Kościoła posoborowego podstawową formą katechezy jest katecheza dorosłych, dlatego warto w każdej parafii wprowadzać katechezę małżonków i rodziców. Warto zaczynać od okazji jakie stwarza przygotowanie dzieci do przyjęcia sakramentów chrztu, pokuty, Eucharystii oraz bierzmowania, a następnie inicjować tego typu katechezy tematyczne z okazji kolejnych rocznic małżeńskich oraz stwarzać wiele innych ku temu okazji. Obowiązujące *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* wskazuje wyraźnie, że „w każdej parafii należy zadbać o umieszczenie w programie duszpasterskim katechez, głoszonych systematycznie małżonkom i rodzicom, np. co miesiąc”³⁰².

Rodziny coraz bardziej zaangażowane w życie religijne, ożywiają i dynamizują Kościół poprzez swoją modlitwę, świadectwo ofiarnej miłości oraz apostołat wśród innych rodzin. W ten sposób rodziny te kładą także silne fundamenty religijnego wychowania własnych dzieci, które poniosą wiarę następnym pokoleniom³⁰³. Dzięki temu realizuje się prorocza nadzieja papieża Jana Pawła II, że „przyszłość ewangelizacji zależy w wielkiej mierze od „Kościoła domowego” (por. FC 65).

³⁰² Por. DDR 52.

³⁰³ Por. B. Mierzwiński, *Apostolat rodzin chrześcijańskich*, „Katecheta” nr 1, 1995, s. 5.

ZAKOŃCZENIE

Dysertacja niniejsza miała na celu ukazanie przekonań narzeczonych na temat małżeństwa sakramentalnego. Zgodnie z metodą paradygmatu analizy teologii pastoralnej, przedstawia ona w siedmiu rozdziałach nauczanie Kościoła dotyczące małżeństwa i rodziny oraz prezentuje wyniki badań narzeczonych przeprowadzonych na Podkarpaciu, a także wnioski i postulaty duszpasterskie oraz katechetyczne.

W normatywnej części rozprawy, w jej rozdziale pierwszym zaprezentowano nauczanie Kościoła dotyczące małżeństwa sakramentalnego. Pierwsze strony Księgi Rodzaju przeniknięte są antropocentryzmem. Trzeba stwierdzić, że w nadprzyrodzonym planie Bożym człowiek powołany został do zbawienia, które realizuje dzięki otrzymanemu od Stwórcy darowi miłości i łaski. Tę miłość może urzeczywistniać jako kobieta i mężczyzna, jako byt komplementarny i uzdolniony do osobowych relacji. Człowiek stworzony na obraz Boga, który jest samą Miłością, potrafi tworzyć komunię miłości i ją pomnażać poprzez swoje wrodzone zdolności. Płodna miłość zgodna z zamysłem Stwórcy urzeczywistnia się tylko wtedy, gdy jest częścią integralną kobiety i mężczyzny wiążących się z sobą aż do śmierci. Antropologiczno-biblijnych podstaw małżeństwa dopatrujemy się też w opisie troski Boga o mężczyznę i kobietę po ich pierwszym grzechu.

W Nowym Testamencie małżeństwo nabiera nowego, większego sensu przez odkupieńczą miłość Chrystusa i podniesienie związku kobiety i mężczyzny do rangi sakramentu. Bóg będąc Komunią Osób w Trójcy Świętej jest źródłem siły kobiety i mężczyzny w wytrwałości w małżeństwie, dążenia do stabilizacji rodziny dającej warunki przekazywania życia i wychowania potomstwa. Chrystus nadaje związkowi kobiety i mężczyzny jeszcze bardziej wyraźnego znaczenia. W słowach Zbawiciela: „nie są dwoje, lecz jedno ciało”, „co Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela” została zawarta najgłębsza zasada jedności i nierozzerwalności. Nowy Testament oprócz Ewangelii obfituje też w wiele tekstów pośrednio mówiących o małżeństwie zamieszczonych w Listach św. Pawła. Na fundamencie słów płynących z Objawienia Bożego teolodzy pierwszych wieków chrześcijaństwa budowali doktrynę Kościoła na temat małżeństwa. Znaczącą rolę odegrał *Sobór Trydencki*, który utwierdził wiernych w przekonaniu o sakramentalności małżeństwa. Papieże ostatnich dziesięcioleci poświęcili wiele uwagi małżeństwu i rodzinie.

Małżonkowie chrześcijańscy mocą sakramentu stają się odbiciem miłości i jedności jaka istnieje między Chrystusem a Kościołem. Dar łaski otrzymany w sakramencie pomaga w wypełnianiu zadań małżeńskich i rodzicielskich. Duch Święty udziela małżonkom daru jedności i nierozzerwalności, która zabezpiecza dobro małżonków i tworzy osobową komunię

we wzajemnym uzupełnianiu się. Wśród wymogów moralnych małżeństwa sakramentalnego wymienia się wierność i uczciwość, bez których niemożliwa byłaby autentyczna miłość. Papież Franciszek w adhortacji *Amoris laetitia* zwraca też uwagę, że z miłości zawsze rodzi się życie, a płodność małżeńska stanowi widzialny obraz twórczej miłości Boga. Wraz z otwartością na dar życia małżonkowie zobowiązani są do przyjęcia postawy odpowiedzialnego rodzicielstwa. Wiąże się ona nie tylko z dbałością o rozwój fizyczny, psychiczny i społeczny ale również ze świadomym wychowaniem chrześcijańskim przez ustawiczną współpracę z Bogiem. W ostatnich dziesięcioleciach nasila się postawa przeciwna Bożemu zamysłowi, zwana „cywilizacją śmierci”. Do najpoważniejszych zagrożeń zaliczyć można szerzące się stosowanie aborcji, a także rozpowszechnienie antykoncepcji oraz uciekanie się do zapłodnienia poza organizmem kobiety. Kościół zauważa i permanentnie podejmuje działania w kwestii ochrony każdego ludzkiego życia. W rodzinie każda osoba winna znaleźć schronienie i miłość. Taką gwarancję może dać jedność rodziny z Kościołem Chrystusowym. Analogią Kościoła powszechnego jest Kościół domowy, którego korzeni należy szukać w Nowym Testamencie oraz u Ojców Kościoła. Współcześni papieże, Jan Paweł II, Benedykt XVI i Franciszek wielokrotnie posługiwali się podobnymi sformułowaniami mając na myśli chrześcijańską rodzinę, w której na wzór Chrystusa realizowane są funkcje, prorocka, kapłańska i królewska. W rodzinie realizuje się misja wspólnoty wierzącej i ewangelizującej, dialogu z Bogiem i służby człowiekowi. Rodzina jako Kościół domowy piastuje ważną i chwalebną funkcję wychowawczą. Rodzice jako pierwsi mają prawo i obowiązek wspierania osobowego i chrześcijańskiego wychowania swoich dzieci. Kościół pragnie bowiem wychowywać razem z rodziną i poprzez rodzinę.

Po wprowadzeniu metodologicznym w rozdziale drugim, w dysertacji ukazane zostały wyniki badań nad przekonaniem narzeczonych dotyczącymi małżeństwa sakramentalnego. Najpierw ukazane zostały przekonania dotyczące świętości i łaski sakramentu małżeństwa. Badania wykazały, że około trzy czwarte narzeczonych zdecydowanie zgadza się ze stwierdzeniem, że małżeństwo zawarte w Kościele jest święte (77,1%) oraz, że katolickie małżeństwo pochodzi od Boga (74,7%) – zob. tabela 13. Podobny procent badanych w pełni zgadza się, że ślub w Kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety (74,2%) oraz, że Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich (71,2%), a w sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem, a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska (68,9%) – zob. tabela 20. Jednak tylko połowa badanych zgadza się, że małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów (54,2%) oraz, że głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga (48,5%). Jeszcze niższy procent jest przekonany, że żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym (43,1%). Natomiast

dla 15,6% badanych respondentów zupełnie nie ma znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele, czy też poza nim (zob. tabele 13, 20). Wzrost akceptacji katolickich przekonań na temat świętości i łaski sakramentu małżeństwa zależy od nasilenia wiary respondentów, a także ich wychowania w pełnych chrześcijańskich rodzinach. Stwierdzony stan przekonań narzeczonych implikuje potrzebę pewnych działań duszpasterskich. Wydaje się, że nie można zadowalać się niektórymi dość wysokimi odsetkami narzeczonych podzielających katolickie przekonania. Pilnie potrzebne wydaje się postulowane przez papieża Franciszka budzenie ufności w działanie łaski sakramentu małżeństwa oraz pogłębione i pozytywne ukazywanie narzeczonym i małżonkom rozumienia świętości w kontekście wybranej przez nich drogi jako powołania chrześcijańskiego i możliwości uświęcenia.

Ukazane w rozprawie wyniki dowodzą ponadto, że bardzo wysoki procent badanych narzeczonych w pełni akceptuje przekonanie, iż wzajemna szczerść wpływa na jedność w małżeństwie (89,8%), a 85,8% ankietowanych zdecydowanie odrzuca pogląd, że kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża (zob. tabela 27). Podobny odsetek badanych w pełni zgadza się ze stwierdzeniem, że małżeństwo zawiera się na całe życie (89,3%) oraz że przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga (80,6%). Za dopuszczalnością rozwodu z ważnych przyczyn zdecydowanie opowiada się około jedna trzecia respondentów (29,7%). Natomiast ze zdecydowaną dezaprobatą respondentów spotkało się stwierdzenie, że małżeństwo powinno być zawarte na czas określony (87,7%) oraz, że można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie (64,9%). Zdecydowany sprzeciw wobec poglądu, że małżonkowie mogą się rozejść kiedy uświadomią sobie, że już się nie kochają wyraziła tylko połowa badanych narzeczonych (51,3%) – zob. tabela 34. Duszpasterską reakcją na dostrzegane wyzwania powinno być pozytywne ukazywanie przez Kościół przymiotów małżeństwa jako zakorzenionych w postawie samego Boga i Jego miłości, a z drugiej strony służących samym małżonkom, ich dzieciom, a także społeczeństwu i Kościołowi. W duszpasterstwie skierowanym do młodzieży, narzeczonych i małżonków należy szeroko wprowadzać postulowane przez papieża Franciszka „duszpasterstwo więzi”, wspierające tworzenie i umacnianie relacji małżeńsko-rodziny i pomagające radzić sobie z trudnościami oraz leczyć rany. Wsparcie więzi miłości małżeńskiej jest bowiem najważniejszym działaniem profilaktycznym wobec dramatu częstych rozwodów. Na tym polu ogromne, a nawet wciąż wzrastające znaczenie posiada specjalistyczna pomoc świadczona przez duszpasterstwo rodzin w ramach poradnictwa rodzinnego.

Badani narzeczeni bardzo często, bo w ponad 90. procentach doceniają znaczenie wierności małżeńskiej oraz, że jej zachowanie jest możliwe. Jednak już tylko trzy czwarte respondentów zgadza się, że małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę

i kobietę do wierności (74,3%). Jednocześnie pogląd, że niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa całkowicie podziela tylko połowa respondentów (50,3%). Świadczy to o niekonsekwencji znacznego odsetka badanych w zakresie podejścia do wierności małżeńskiej. Jednak aż 87,2% badanych zdecydowanie odrzuca myśl, że po zawarciu ślubu mogliby zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek (zob. tabela 41). Dość wysoki procent badanych zdecydowanie docenia uczciwość małżeńską, jednak wyniki te są nieco niższe niż w przypadku wierności. Ponad trzy czwarte badanych narzeczonych uważa, że współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy (81,4%) oraz, że powinni oni o wszystkim sobie mówić (78,6%). Jednocześnie pogląd, iż nacisk na współmałżonka aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy w pełni podziela prawie połowy badanych (45,4%) – zob. tabela 47. Tutaj także trzeba stwierdzić chwiejność i niekonsekwencję dotyczącą uczciwości, przy znacznie wyższych odsetkach dotyczących ogólnej deklaracji pojawiają się znacznie niższe wskaźniki odnoszące się do konkretnych zachowań, zwłaszcza dotyczących sfery seksualnej. Stosunek narzeczonych do płodności w małżeństwie ogólnie prezentuje się także obiecująco. Często uważają oni, że dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie (83,2%), że trzeba szanować i chronić każde poczęte życie (80,1%) oraz, że małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci (73,0%). Jednak prawie jedna trzecia ankietowanych zdecydowanie akceptuje sztuczne zapłodnienie (29,2%), a jedna czwarta badanych akceptuje stosowanie antykoncepcji (24,9%). Tylko jedna czwarta respondentów zgadza się, że dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie (24,7%) – zob. tabela 55.

Chwiejność i niekonsekwentne postawy zauważone w przeprowadzonych badaniach powinny skłaniać duszpasterstwo rodzin do realnego spojrzenia na rozumienie i akceptację przez współczesnych narzeczonych słów przysięgi małżeńskiej, która z istoty swej jest dobrem małżonków. W przygotowaniu bliższym i bezpośrednim narzeczonych do zawarcia małżeństwa sakramentalnego należy rzetelnie ukazywać etyczne i teologiczne rozumienie poszczególnych elementów tejże przysięgi. Szczególną rolę, zwłaszcza w przygotowaniu narzeczonych słabiej wierzących, może odegrać solidna argumentacja etyczna, psychologiczna oraz medyczna (ekologiczna) za wiernością, uczciwością oraz poszanowaniem ludzkiej płodności. Także małżonków należy wspierać w realizacji wierności, uczciwości oraz otwartości na płodność i przekazywanie życia. Oczekują oni tego od duszpasterzy i wspólnot kościelnych, zwłaszcza od parafii. W przygotowaniu do życia w małżeństwie i rodzinie, a także duszpasterstwie małżeństw należy wprowadzać na szerszą skalę towarzyszenie przez samych małżonków niosących własne świadectwo realizacji przysięgi małżeńskiej, jak również przewycięzania różnych problemów małżeńskich i rodzinnych z pomocą Bożą.

W odniesieniu do życia wiarą w rodzinie narzeczeni niezbyt często uważają, że rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze (67,9%) oraz, że takie wychowanie jest ważne (65,6%). Nieco mniejszy procent uznaje, że sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła (61,6%), a tylko połowa akceptuje przekonania, iż przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej (56,9%), praktyki religijne służą dobru rodziny (53,7%), wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko-rodzinnych (51,3%) i, że wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny (48,1%). Niewielki procent badanych uważa, że duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa (34,1%) – zob. tabela 62. Wyniki te mogą świadczyć o problemach z wiarą przejawiających się u dużego odsetka respondentów. Można tak sądzić dlatego, że badani deklarujący się jako wierzący i głęboko wierzący osiągnęli znacznie wyższe wskaźniki doceniania życia wiarą w rodzinie.

Wobec powyższego aktualnym pozostaje postulat nowej ewangelizacji, pomocy w ponownym osobistym odkrywaniu Boga oraz Kościoła jako wspólnoty, przez młodzież, naręczonych i małżonków. Potrzeba także wpajać młodym ludziom poszerzone pojęcie Kościoła, którego częścią są także wierni świeccy oraz Kościół domowy. Niezbędna wydaje się realizacja inspirowanej przez papieża Franciszka „wychodzącej” posługi duszpasterskiej, niosącej Boga i dostrzegającej „ziarna” oczekujące na wzrost oraz okruchy dobra w każdym człowieku. Posługa rodzinie nie może pomijać także narastającej potrzeby duszpasterstwa uzdrawiania duchowego. Wdrażanie takiego duszpasterstwa mogłoby ponadto zmieniać często obecne – wspomniane powyżej – postrzeganie posługi duszpasterskiej wobec rodzin jako niewystarczającej. Z tego względu niezbędne wydaje się wzmacnianie formacji przyszłych i obecnych kapłanów do pracy z małżonkami. Od kilku już dziesięcioleci w Kościele postulowane jest pogłębione przygotowanie duszpasterzy do tej posługi, zwłaszcza w charakterze kierowników i przewodników duchowych po drogach realizacji powołania małżeńsko-rodzinnego.

Niniejsza dysertacja zmierzała do ukazania istoty małżeństwa katolickiego oraz przekonań naręczonych dotyczących małżeństwa sakramentalnego. Jej celem było także sformułowanie wniosków i postulatów pastoralnych dla szeroko rozumianego duszpasterstwa rodzin, w obecnych konkretnych uwarunkowaniach społecznych i kulturowych. Zaprezentowane w niniejszym studium pastoralnym z zakresu duszpasterstwa rodzin wyniki badań mogą być bardzo przydatne przede wszystkim na polu naukowym. Stanowią one bowiem znaczące uzupełnienie dotychczasowych ujęć poruszanych w rozprawie zagadnień. Dysertacja może też, oraz powinna inspirować teologów pastoralistów oraz specjalistów z innych dyscyplin naukowych do prowadzenia kolejnych badań. Należy także żywić nadzieję, że

zarówno uzyskane i opisane w dysertacji wyniki aktualnych badań nad przekonaniem narzeczonych jak też sformułowane wnioski i postulaty pastoralne stanowiąc będą konkretne podstawy i wskazania dla postawiania i reformy modeli i programów duszpasterskiej posługi wobec młodzieży, narzeczonych i małżonków, zmierzającej do jak najlepszego kształtowania przekonań na temat małżeństwa sakramentalnego. Chodzi bowiem o to, aby Kościół głoszący „ewangelię rodziny” coraz lepiej wbudowywał się w aktualną rzeczywistość i przyszłość, docierając i kształtując ludzkie serca według zamysłu Bożego.

BIBLIOGRAFIA

I. Źródła

1. Dokumenty Soborów Powszechnych:

- Sobór Trydencki, Sesja XXIV, w: Dokumenty Soborów Powszechnych, tekst łaciński, polski, t. 4, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004.
- Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich „*Apostolicam actuositatem*”, w: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekry, deklaracje, Poznań 2002, s. 377-401.
- Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „*Gravissimum educationis*”, w: tamże, 314-324.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele „*Lumen gentium*”, w: tamże, s. 104-166.
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „*Gaudium et spes*”, w: tamże, s. 525-606.

2. Nauczanie papieży:

- Leon XIII, Encyklika „*Arcanum divinae sapientiae*” o małżeństwie chrześcijańskim (10.02.1880), Warszawa 2002.
- Pius XI, Encyklika „*Casti connubii*” o małżeństwie chrześcijańskim (31.12.1930), Warszawa 2019.
- Paweł VI, Encyklika „*Humanae vitae*” o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego (25.07.1968), w: *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, Tarnów 1998, s. 23-40.
- Paweł VI, Posynodalna adhortacja apostolska „*Evangelii nuntiandi*” o ewangelizacji w świecie współczesnym (8.12.1975), Warszawa 1986.
- Paweł VI, Przemówienie do Roty Rzymskiej, 9.02.1976, AAS 68(1976), s. 204-208.
- Ioannes Paulus II, *Allocutio Centre de Liaison des Equipes de Recherche* (3.11.1979), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II, II, 2* (1979), 1032, w: *Jan Paweł II naucza o rodzinie*, opr. P. Słabek, Kraków 2011, s. 25-28.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska „*Catechesi tradendae*” o katechizacji w naszych czasach (16.10.1979) w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II, t. 1*, red. M. Romanek, Kraków 1996, s. 1-64.

- Jan Paweł II, Jedność i nierozzerwalność małżeństwa w świetle początku, nr 1, Audiencja generalna (21.11.1979) w: Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II, Teologia małżeństwa, red. W. Zega, Kraków 1999, s. 38-41.
- Jan Paweł II, Ciało niepoddane duchowi rozbija jedność człowieka jako osoby, Katecheza środowica na placu Świętego Piotra w Watykanie, nr 3, Audiencja generalna 28.05.1980, w: tamże s. 97-100.
- Jan Paweł II, Przemówienie do małżonków, AAS 72(1980), s. 426-427.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny w świecie współczesnym (22.11.1981), Kraków 2000.
- Jan Paweł II, Powołanie małżonków może wymagać heroizmu. Przemówienie z 17.09.1983, OsRomPol 9(1983).
- Jan Paweł II, Skutki grzechu pierworodnego. Katecheza środowica na placu Świętego Piotra w Watykanie (1.10.1986).
- Jan Paweł II, Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „początku”, red. T. Styczeń, Lublin 1987.
- Jan Paweł II, List apostolski z okazji Roku Maryjnego „Mulieris dignitatem” o godności i powołaniu kobiety (15.08.1988), w: Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie, t. 1, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 345-414.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska „Christifideles laici” (30.12.1988), w: tamże, s. 269-377.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska „Redemptoris custos” o świętym Józefie i jego posłannictwie w życiu Chrystusa i Kościoła (15.08.1989), Wrocław 2017.
- Jan Paweł II, Encyklika „Centesimus annus” w 100. rocznicę opublikowania encykliki „Rerum novarum” o tematyce społecznej (01.01.1991), Lublin 1998.
- Jan Paweł II, Miłość małżeńska. Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej (21.01.1999), nr 4, w: Jan Paweł II. Dzieła zebrane, t. 5, Orędzia, przesłania, przemówienia okolicznościowe, red. P. Ptasznik, T. Dzidek, Kraków 2007, s. 714-717.
- Jan Paweł II, List do rodzin „Gratissimam sane” (02.02.1994), w: Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie, t. 2, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 33-103.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska „Evangelium vitae” o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego (25.03.1995), Kraków 1996.
- Jan Paweł II, List apostolski do biskupów, duchowieństwa i wiernych w związku z przygotowaniem Jubileuszu Roku 2000 „Tertio Millennio Adveniente” (10.11.1999), Wrocław 2017.

- Jan Paweł II, Małżeństwo i rodzina są nierozzerwalne. Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej (01.02.2001), w: Jan Paweł II, Dzieła zebrane, t. 5, s. 734-738.
- Jan Paweł II, Przemówienie do pracowników Trybunału Roty Rzymskiej (28.01.2002), AAS 94 (2002).
- Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa” o Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy (28.06.2003), Kraków 2003.
- Jan Paweł II, Kapłan wobec potrzeb rodziny. Do duchowieństwa Rzymu (26.02.2004 r), OsRomPol 6(2004), s. 16-18.
- Benedykt XVI, Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary. Przemówienie do uczestników Kongresu Diecezji Rzymskiej (06.06.2005). https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/rodzina_06062005.html, dostęp 23.03.2021.
- Benedykt XVI, Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus caritas est” (25.12.2005), Kraków 2006.
- Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska do biskupów, kapłanów i diakonów, do osób konsekrowanych, do małżonków chrześcijańskich i do wszystkich wiernych świeckich o miłości i rodzinie „Amoris laetitia” (19.03.2016), Częstochowa 2016.

3. Dokumenty Stolicy Apostolskiej

- Katechizm Kościoła Katolickiego (11.10.1992), Poznań 1994.
- Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, Poznań 1991.
- Kodeks Prawa Kanonicznego, Poznań 1984.
- Kongregacja ds. Edukacji Katolickiej, „Stworzył ich jako mężczyznę i kobietę”. Z myślą o drodze dialogu na temat kwestii gender w edukacji (02.02.2019), Watykan 2019.
- Kongregacja Nauki Wiary, List do Biskupów Kościoła katolickiego o współdziałaniu mężczyzny i kobiety w Kościele i świecie (31.05.2004).
- Papieska Komisja Biblijna, „Czym jest człowiek?” Zarys antropologii biblijnej (16.12.2019), Kielce 2020.

4. Dokumenty Kościoła w Polsce

- Konferencja Episkopatu Polski, Pierwsza instrukcja episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin

(12.02.1969), w: J. Buxakowski, Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin, Pelplin 1999, s. 366–379.

Konferencja Episkopatu Polski, Dyrektorium duszpasterstwa rodzin (1.05.2003), Warszawa 2003.

Konferencja Episkopatu Polski, Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 2006.

5. Źródła wytworzone

394 wypełnione kwestionariusze ankiety do badań przekonań narzeczonych dotyczących małżeństwa sakramentalnego znajdujące się w posiadaniu autora rozprawy.

II. Literatura przedmiotu

Adamczyk S., Przygotowanie do małżeństwa w warunkach Kościoła w Polsce, Sandomierz 2001.

Adamski F., Duchowość życia małżeńsko-rodzinnego, w: Miłość, małżeństwo, rodzina, red. F. Adamski, Kraków 1978, s. 183-199.

Arbaszewski P., Rodzina podmiotem przygotowania do sakramentu małżeństwa. Studium teologiczno-pastoralne na podstawie badań maturzystów w diecezji drohiczyńskiej, Lublin 2009 (mps AB KUL).

Arbaszewski P., Rodzinne wychowanie do życia wiarą w przygotowaniu potomstwa do sakramentu małżeństwa, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2010, t. IX, s. 115-137.

Augustyn J., Wychowanie do integracji seksualnej, Kraków 2019.

Avanti M. i G., Duchowość wcielona, Kraków 2002.

Baars C., Psychologia miłości i seksualności, Poznań 2003.

Bajda J., Powołanie małżeństwa i rodziny, w: Teologia małżeństwa i rodziny, t. 1, red. K. Majdański, Warszawa 1980, s. 7-156.

Bajda J., Rodzina miejscem Boga i człowieka, Łomianki 2005.

Bakiera L., Postawy młodych dorosłych wobec małżeństwa, „Psychologia rozwojowa”, t. 13, nr 3(2008), s. 67-78.

Banasik R., Wpływ czynnika religijnego na spójność i trwałość małżeństwa w wypowiedziach małżonków miasta Krakowa, Lublin 1981.

Baniak J., Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży gimnazjalnej na tle kryzysu jej tożsamości osobowej, Kraków 2010.

- Bartczak A., Aktualność małżeństwa sakramentalnego we współczesnym świecie w świetle nauki katolickiej, „Łódzkie Studia Teologiczne” 21(2012) s. 3-16.
- Bartczak A., Nerozerwalność małżeństwa dobrem potomstwa, „Studia Gdańskie” 2012, t. XXXI, s. 127-141.
- Bartnik Cz., Dogmatyka katolicka, Lublin 1999.
- Bassa B., Dowartościowanie odpowiedzialnego rodzicielstwa, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 177-192.
- Biesaga T., Błąd antropologiczny i jego skutki w bioetyce, w: Zadania współczesnej metafizyki, t. 5, Błąd antropologiczny, red. A. Maryniarczyk, K. Stępień, Lublin 2003, s. 191-201.
- Blachnicki F., Teologia pastoralna ogólna, cz. 1, Lublin 1970.
- Bruchalski J., Uboczne skutki antykoncepcji, w: XVIII Międzynarodowy Kongres Rodziny, red. A. Czarnocki, Warszawa 1994, s. 296-308.
- Brzeziński M., Biblijno-teologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 80-90.
- Bukalski S., Religijność jako kryterium jakości narzeczeństwa i małżeństwa, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 23(2016), s. 247-262.
- Casini C., Głos w dyskusji na temat: Państwo opiekuńcze czy lekceważące, w: XVIII Międzynarodowy Kongres Rodziny, s. 145-151.
- Cattaneo A., I żyli długo i szczęśliwie, Ząbki 2001.
- Chmielewski M., Katecheza rodzinna w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-eklezyjalnych, w: Rodzina jako Kościół domowy, red. A. Tomkiewicz, W. Wiczorek, Lublin 2010, s. 305-321.
- Czupryn B., Antropologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 66-80.
- Czyżewski B., Uczyńmy człowieka na nasz obraz, podobnego nam (Rdz 1, 26) w interpretacji Ojców Kościoła, „Studia Gnesnensia” 2011, t. XXV, s. 113-126.
- Dudziak U., Przygotowanie do małżeństwa a jego nerozerwalność, „Symposium” 2010, nr 1(19), s. 103-131.
- Dyczewski L., Wyobrażenie młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomędzy tradycją a nowoczesnością, Lublin 2009.
- Dzióba A., Narzeczeni wobec ludzkiej płodności. Studium pastoralne, Rzeszów 2009.
- Eborowicz W., Małżeństwo i rodzina w nauce i praktyce duszpasterskiej św. Augustyna, „Vox Patrum” 5(1985), s. 141-149.

- Fiałkowski M., Rodzina jako Kościół domowy, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 703-717.
- Filipiak M., Biblia o człowieku. Zarys antropologii biblijnej Starego Testamentu, Lublin 1979.
- Gajda E., Adulterium a trwałość małżeństwa we wczesnym Kościele, w: Rodzina w społeczeństwach antycznych i wczesnym chrześcijaństwie, red. J. Jundziłł, Bydgoszcz 1995, s. 265-279.
- Gatti G., Katecheza rodzinna, w: Słownik katechetyczny, red. J. Gevaert, K. Misiaszek, Warszawa 2007 s. 453.
- Głombik K., Sakramentalność małżeństwa w nauczaniu Josepha Ratzingera-Benedykta XVI, w: Matrimonio et familiae. Z problematyki małżeństwa i rodziny, red. P. Landwójtowicz, Opole 2016, s. 59-77.
- Goleń J., Duszpasterstwo rodzin wsparciem rodziców w wychowaniu, „Roczniki Teologiczne”, t. LXVI, z. 6(2019), s. 177-192.
- Goleń J., Formacja alumnów do duszpasterstwa rodzin, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 761-771.
- Goleń J., Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych, Lublin 2013.
- Goleń J., Rodzice wychowawcami do życia w rodzinie, „Życie i Myśl. Zeszyty Problemowe” 26(2010), s. 76-88.
- Goleń J., Rodzina środowiskiem wychowania do życia w małżeństwie i rodzinie, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 717-734.
- Goleń J., Rola świadectwa w rodzinie, „Verbum Vitae” 28(2015), s. 423-458.
- Góralski W., Wykluczenie dobra potomstwa w nowym orzecznictwie rotalnym, „Ius Matrimoniale” 9(2004), s. 115-136.
- Gręźlikowski J., Ślubuję Ci... miłość, wierność i uczciwość. Przewodnik dla pragnących zawrzeć sakrament małżeństwa, Włocławek 2018.
- Grułkowski B., Sakramentalność małżeństwa w aspekcie psychologicznym, Pelplin 2006.
- Grześkowiak J., Centralne idee teologii małżeństwa, w: Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii, red. A.L. Szafranski, Lublin 1985, s. 19-53.
- Grześkowiak J., Misterium małżeństwa, Poznań 2003.
- Grześkowiak J., Sakramentalność małżeństwa w świetle adhortacji apostolskiej „Familiaris consortio” Jana Pawła II, w: Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii, s. 57-98.
- Grześkowiak J., Tajemnica to jest wielka, Opole 2010.
- Imieliński K., Seksuologia. Zarys encyklopedyczny, Warszawa 1985.

- Jachym J., Słowo w czyn, Łódź 1990.
- Jankowski A., Tajemnica to jest wielka (Ef 5, 32), „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 14(1961), s. 32-42.
- Kalinowski M., Aborcja w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 239-246.
- Kała Ź., Postawy studentów uczelni lubelskich wobec eklezjalnego programu przygotowania do małżeństwa, Lublin 2008.
- Kamiński R., Działalność zbawcza Kościoła w teorii i praktyce pastoralnej, Lublin 2007.
- Kamiński R., Wprowadzenie do teologii pastoralnej, w: Teologia pastoralna, red. tenże, t. 1, Lublin 2000, s. 12-21.
- Kądziółka T., Wpływ czynnika religijnego na spójność i trwałość małżeństwa na przykładzie mieszkańców Lublina, Lublin 1983.
- Kiciński A., Katecheza małżonków i rodziców, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 371-378.
- Kluz M., Rola rodziny i Kościoła w wychowaniu religijno-moralnym osób niepełnosprawnych intelektualnie, „Studia Socialia Cracoviensia” 7(2015), nr 1(12), s. 143-154.
- Kluz M., Wiara w życiu i postawie moralnej człowieka w świetle encykliki „Lumen fidei” papieża Franciszka, „Polonia Sacra” 17, nr 2(2013), s. 113-129.
- Kłys J., Małżeństwo drogą do świętości, w: Miłość, małżeństwo, rodzina, s. 139-182.
- Kotlarska-Michalska A., Małżeństwo jako związek wspólnota instytucja, „Roczniki Socjologii Rodziny” 1998, t. 10, s. 49-66.
- Kowalski S., Zagadnienie małżeństwa w ujęciu św. Pawła na podstawie 1Kor 7 oraz w zarysie nauczania pierwotnego Kościoła do III w. w oparciu o wybrane przykłady, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2014, nr 1(24), s. 40-47.
- Kozioł K., Recepcja nauki Kościoła o patologiach życia sakramentalnego. Na podstawie wypowiedzi młodzieży-studium pastoralne. Lublin 2000
- Krakowiak Cz., Funkcja kapłańska rodziny – liturgia domowa, w: Rodzina jako domowy Kościół, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010, s. 245-264.
- Krok D., Landwójtowicz P., Balicka-Błagitka B., Razem ale osobno, Poradnik dla osób doświadczających problemów spowodowanych migracją zarobkową, Opole 2011.
- Królikowski J., „Tajemnica to wielka”. Z teologii małżeństwa, Kraków 2020.
- Królczyk M., Problem kryzysu czystości seksualnej i sposoby jego przezwyciężania, Kraków 2008.
- Kułaczkowski J., Rozwód a nierozzerwalność małżeństwa w ujęciu wybranych tekstów Biblii, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2006, nr 1(14), s. 181-197.

- Leszczyński G., *Exclusio boni fidei jako symulacja zgody małżeńskiej*, Łódź 2004.
- Lipiec D., *Odwiedziny duszpasterskie rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 418-432.
- Longosz S., *Geneza pojęcia „rodzina Kościołem domowym”* w: *Rodzina jako domowy*, Lublin 2010, s. 35-45.
- Longosz S., *Rodzina wczesnochrześcijańska Kościołem domowym*, „*Roczniki Teologiczne*” 51, 2004, z. 10, s. 27-56.
- Mariański J., *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana*, Toruń 2012.
- Meissner K. W., *Stworzenie – grzech – odkupienie a małżeństwo*, „*Studia Gdańskie*” 2007, t. 20, s. 223-239.
- Melina L., *Naturalna regulacja poczęć a godność osoby i jej powołanie do miłości*, w: *Dar ciała darem osoby*, red. P. Ślęczka, Lublin 2005, s. 108-109.
- Mierzwiński B., *Apostolat rodzin chrześcijańskich*, „*Katecheta*” 1995, nr 1, s. 1-8.
- Mierzwiński B., *Teologia pastoralna czy teologia praktyczna. Spór o nazwę czy o koncepcję?*, „*Ateneum kapłańskie*” 97(2005), nr 576, s. 224-233.
- Michalczuk J., *Wybrane aspekty miłości małżeńskiej w świetle encykliki Benedykta XVI „Deus Caritas est”*, „*Studia Elckie*” 20(2018), nr 3, s. 389-403.
- Migras J., Bañares J. I., *Małżeństwo i rodzina*, Poznań 2009.
- Mikołajec J., *Pomoc rodzinom przeżywającym rozłąkę ze względu na emigrację zarobkową*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, s. 578-589.
- Müller G. L., *Dogmatyka katolicka*, Kraków 2015.
- Nagórny J., *Miłość wierność uczciwość małżeńska*, Lublin 2006.
- Nagórny J., *Sakramenty w życiu moralnym chrześcijanina*, Lublin 2012.
- Nagórny J., *Wierność – nie tylko małżeńska*, w: *Miłość, wierność i uczciwość małżeńska*, red. K. Jeżyna, T. Zadykowicz, Lublin 2006, s. 125-163.
- Nosowski Z., *Parami do nieba*, Warszawa 2004.
- Ozorowski E., *Kościół domowy w Kościele powszechnym*, w: *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. 2, red. K. Majdański, Warszawa 1990, s. 41-49.
- Parafiniuk E., *Młodzież sama o sobie. Refleksje nad dokumentem końcowym ze spotkania presynodalnego przed XV Zwyczajnym Zgromadzeniem Ogólnym Synodu Biskupów „Młodzież, wiara, rozeznanie powołania”*, w: *Duszpasterstwo młodzieży w Polsce wobec współczesnych przemian*, red. P. Ochotny, M. J. Tutak, T. Wielebski, Warszawa 2018.
- Parysiewicz B. M., *Wychowanie do miłości. Studium z duszpasterstwa rodzin*, Lublin 2010.

- Petryk P., Ku wspólnocie życia i miłości, Lublin 1998.
- Piegsa J., Małżeństwo sakramentem – rodzina Kościołem domowym, Opole 2005.
- Pindera M., Poglądy młodzieży na małżeństwo i rodzinę, „Nauczyciel i Szkoła” 2004, t. 3-4(24-25), s. 125-135.
- Podgórski R. A., Metodologia badań socjologicznych, Bydgoszcz – Olsztyn 2007.
- Porada P., Wpływ czynnika religijnego na spójność i trwałość więzi małżeńskiej w wypowiedziach małżonków diecezji opolskiej, Lublin 1975.
- Półtawska W., Dziecko owocem miłości, w: Miłość, małżeństwo, rodzina, s. 315-343.
- Półtawska W., Wstyd i wstydlivość jako afirmacja tajemnicy, w: O Jana Pawła II teologii ciała. Filozoficzno-teologiczne komentarze do „Mężczyznę i niewiastę stworzył ich”, red. T. Styczeń, Lublin 1981, s. 203-216.
- Proniewski A., Promocja rodziny w nauczaniu Benedykta XVI, „Studia nad Rodziną” 2012, r. 16, nr 1-2(30-31), s. 13-32.
- Prudaczuk M., Kościół i rodzina wzajemnym dobrem dla siebie w świetle adhortacji „Amoris laetitia”, „Teologiczne Studia Siedleckie” XVI(2019) 16, s. 116-128.
- Pryba A., Planowanie rodziny a więź małżeńska, Olsztyn 2002.
- Pryba A., Teologiczno-moralne aspekty odpowiedzialnego rodzicielstwa, w: Poradnictwo rodzinne w teorii i praktyce, red. U. Dudziak, G. Koszałka, J. Młyński, Kraków 2013, s. 96-108.
- Przybyłowski J., Wychowanie chrześcijańskie w rodzinie: poszukiwanie pastoralnych symptomatów, „Warszawskie Studia Pastoralne” 2006, t. 3, s. 90-113.
- Przygoda W., Funkcja charytatywna Kościoła po Soborze Watykańskim II, Lublin 1998.
- Przygoda W., Funkcja królewska rodziny, w: Rodzina jako Kościół domowy, s. 281-292.
- Przygoda W., Metodologia teologii pastoralnej, Kraków 2011.
- Przygoda W., Paradygmaty metodologiczne we współczesnej teologii pastoralnej, „Teologia Praktyczna” 2009, t. 10, s. 31-43.
- Pyżlak G., Aktualność teologicznego ujęcia przysięgi małżeńskiej, w: Sakramentalna przysięga małżeńska w obliczu wyzwań współczesnego świata, red. P. Landwójtowicz, S. Pawiński, Opole 2017, s. 51-64.
- Pyżlak G., Recepcja przygotowania do małżeństwa w świetle badań narzeczonych, Lublin 2007.
- Ryś M., Ku dojrzałej osobowości w małżeństwie. Rozwijanie dojrzałej osobowości, Warszawa 1997.
- Salij J., Zanim staniemy przed ołtarzem, w: Miłość, małżeństwo, rodzina, s. 120-132.
- Sarmiento A., Małżeństwo chrześcijańskie, Kraków 2002.

- Sawicka A. B., Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego. Studium duszpasterstwa rodzin na podstawie badań maturzystów archidiecezji lubelskiej, Lublin 2019 (mps AB KUL).
- Skreczko A., Pedagogizacja rodziców, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 456-472.
- Skrzydlewski W., Problem celów małżeństwa, „Analecta Cracoviensia” 3(1971), s. 326-327.
- Skrzydlewski, W. B., Chrześcijańska wizja miłości, małżeństwa i rodziny, małżeństwa i rodziny, Kraków 1982.
- Sobczak A., Czym jest chrześcijańskie małżeństwo, Poznań 2006.
- Sroka U., Wychowanie do życia w rodzinie. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań młodzieży w Sandomierzu, Lublin 2013 (mps AB KUL).
- Stala J., Rodzina XXI wieku w perspektywie nauczania Jana Pawła II, „Polonia Sacra” 4(2015), s. 115-174.
- Szczygielski D., Etos małżeńsko-rodzinny w warunkach polskiego społeczeństwa konsumpcyjnego. Studium socjologiczne, Lublin 2020 (mps AB KUL).
- Szczygielski D., Małżeństwo i rodzina jako wartości w świadomości młodzieży – na podstawie wyników badań socjologicznych w katolickich liceach ogólnokształcących w Szczecinie, w: Teoretyczny i praktyczny wymiar sprawności moralnych w wychowaniu, red. I. Jazukiewicz, Szczecin 2015, s. 237-269.
- Szkodoń J., Nerozerwalność małżeństwa jako problem pastoralny Kościoła w Polsce w latach 1945-1975, Lublin 1975.
- Sztychmiller R., Znaczenie prawne miłości małżeńskiej, „Prawo Kanoniczne” 38(1995), z. 3-4, s. 87-117.
- Szucki R., Stosunek maturzystów do małżeństwa i rodziny. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań w diecezji siedleckiej, Lublin 2018 (mps AB KUL).
- Szymczyk L., Rodzina jako wartość w wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym, w: Rodzina. Wartości. Przemiany, red. M. Ruszel, Stalowa Wola-Rzeszów 2010, s. 71-85.
- Szyran J., Dialogalny charakter przymierza małżeńskiego, Niepokalanów 2010.
- Śmigiel W., Kręgi apostołatu rodziny, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 739-747.
- Święs K., Socjologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 121-132.
- Świtłała P., Środowisko społeczne a ideał małżeństwa i rodziny w świetle wypowiedzi młodzieży wybranych miast, Lublin 1983.

- Talik D., Uczciwość małżeńska to nie wzajemna kontrola, „Ignis” 2020, nr (55), s. 11-12.
- Tatar M., Duchowość małżeństwa i rodziny dzisiaj, Radom 2013.
- Tomasz z Akwinu, Suma teologiczna, t. I-II, Londyn 1975.
- Tomkiewicz A., Psychologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 132-143.
- Troska J., Moralność życia cielesnego, Poznań 1999.
- Troska J., Moralność życia płciowego, małżeńskiego i rodzinnego, Poznań 1998.
- Tylutki T., Małżeństwo i rodzina w świadomości maturzystów. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, Lublin 2020 (mps AB KUL).
- Wieczorek W., Sakramentalność małżeństwa, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 90-106.
- Wilk J., Rodzina chrześcijańska jako optymalne środowiska wychowawcze małego dziecka, Lublin 1977.
- Wilkanowicz S., Życie religijne rodziny, „Znak” 30(1978), nr 289-290, s. 900-903.
- Witaszek G., Biblijno-teologiczne ujęcie rodziny jako Kościoła, w: Rodzina jako Kościół domowy, s. 20-27.
- Wojaczek K., Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa w diecezjalnym studium rodziny. Studium pastoralne, Opole 1997.
- Wojaczek K., Małżeństwo. Doświadczenie obdarowania, Opole 2001.
- Wojaczek K., Wiąż małżeńska w sytuacji rozłąki z przyczyn ekonomicznych, Opole 2007.
- Wolski K., Funkcja prorocka rodziny – katecheza w rodzinie, w: Rodzina jako Kościół domowy, s. 293-304.
- Wójcik M., Specyfika ludzkiej płciowości, w: Człowiek. Osoba. Płeć, red. M. Wójcik, Łomianki 1998, s. 113-141.
- Wróbel J., Małżeństwo chrześcijańskie w refleksji teologicznej od ojców Kościoła do Soboru Watykańskiego II. Szkic historyczny, w: Płciowość ludzka w kontekście miłości. Przesłanie moralne Kościoła, red. J. Nagórny, M. Pokrywka, Lublin 2005, s. 283-306.
- Yastrzemskyy A., Stosunek młodzieży szkół średnich z nauczaniem języka polskiego na Ukrainie do małżeństwa i rodziny, Lublin 2020 (mps AB KUL).
- Zabielski J., Biblijny obraz ludzkiej społeczności jako wzory normatyw ładu społecznego, „Teologia i moralność” 2011, t. X, s. 167-178.
- Zadykowicz T., Antykoncepcja, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 228-239.
- Żurawski M., Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego, Katowice 1987.

III. Literatura pomocnicza

- Apanowicz J., Metodologia nauk, Toruń 2003.
- Apanowicz J., Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej, Warszawa 2005.
- Bakiera L., Postawy młodych dorosłych wobec małżeństwa, „Psychologia rozwojowa, 2008, t. 13, nr 3, s. 67-78.
- Bąk U., Wartości życia rodzinnego i małżeńskiego młodzieży maturalnej Sandomierza, „Konteksty społeczne” 2016, t. 4, nr 2(8), s. 41-49.
- Biernat T., Dyczewski L., Szulich-Kałuża J., Wyobrażenia młodzieży w Polsce o małżeństwie, „Pedagogia Christiana” 2007, nr 1(19), s. 137-155.
- Ignatczyk W., Postawy młodzieży akademickiej miasta Poznania wobec instytucji małżeństwa, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 67(2005), nr 4, s. 267-286.
- Janowski M., Wspólnota rodziny fundamentem Europy, w: Zagrożenia dla rodziny. Europa i Polska, red. M. Malikowski, S. Gałkowski, Rzeszów 2010, s. 48-50.
- Kamiński J., Struktury i funkcje duszpasterstwa rodzin, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 295-306.
- Kamiński R., Metody teologii pastoralnej, w: Teologia pastoralna, t. 1, red. tenże, Lublin 2000, s. 23-25.
- Kamiński R., Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej, Siedlce 2017.
- Malec M., Muzyka liturgii sakramentu małżeństwa w aspekcie historycznym, „Studia Elckie” 21(2019), nr 4, s. 489-506.
- Mariański J., Kondycja religijna i moralna młodzieży szkół średnich w latach 1988-1998-2005-2017, Toruń 2018.
- Ostrowska K., Pornografia – jej ocena w aspekcie rozwoju osobowości człowieka, w: Komisja Rodziny Sejmu RP oraz Komisja Rodziny i Polityki Społecznej Senatu RP, Pornografia – zagrożenie dla rodziny i społeczeństwa, Warszawa 1998, s. 7-12.
- Tarka P., Właściwości 5- i 7- stopniowej skali Likerta w kontekście normalizacji i zmiennych metodą Kaufmana i Rousseeuwa, w: Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, red. K. Jajuga, M. Walesiak, Wrocław 2015, s. 286-295.
- Tomkiewicz A., Psychologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, s. 132-143.
- Szkutnik Z., Metodyka pisania pracy naukowej, Poznań 2005.

WYKAZ TABEL

Tabela 1. Płeć respondentów	55
Tabela 2. Wiek respondentów	56
Tabela 3. Miejsce zamieszkania respondentów	56
Tabela 4. Wykształcenie respondentów	57
Tabela 5. Stosunek respondentów do wiary	57
Tabela 6. Przynależność respondentów do wspólnot religijnych lub grup parafialnych	58
Tabela 7. Częstotliwość czytania Pisma św. przez respondentów	58
Tabela 8. Stosunek respondentów do praktyk religijnych – uczestnictwa w mszy św.	59
Tabela 9. Rodzina pochodzenia respondentów	59
Tabela 10. Sytuacja materialna respondentów	60
Tabela 11. Liczba rodzeństwa respondentów	60
Tabela 12. Planowana liczba dzieci	61
Tabela 13. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących świętości małżeństwa sakramentalnego u respondentów	63
Tabela 14. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a płeć respondentów	64
Tabela 15. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a wiek respondentów	65
Tabela 16. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a wykształcenie respondentów	65
Tabela 17. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a stosunek respondentów do wiary	66
Tabela 18. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a rodzina pochodzenia respondentów	67
Tabela 19. Przekonania dotyczące świętości małżeństwa sakramentalnego a liczba rodzeństwa respondentów	68

Tabela 20. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących łaski małżeństwa sakramentalnego u respondentów	69
Tabela 21. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a płeć respondentów .	70
Tabela 22. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a wiek respondentów	71
Tabela 23. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a wykształcenie respondentów	71
Tabela 24. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a stosunek respondentów do wiary	72
Tabela 25. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a rodzina pochodzenia respondentów	73
Tabela 26. Przekonania dotyczące łaski małżeństwa sakramentalnego a liczba rodzeństwa respondentów	74
Tabela 27. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących jedności małżeńskiej u respondentów	77
Tabela 28. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a płeć respondentów.....	77
Tabela 29. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a wiek respondentów	78
Tabela 30. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a wykształcenie respondentów.....	79
Tabela 31. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a stosunek respondentów do wiary ...	80
Tabela 32. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a rodzina pochodzenia respondentów	80
Tabela 33. Przekonania na temat jedności małżeńskiej a liczba rodzeństwa respondentów ...	81
Tabela 34. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących nierozzerwalności małżeństwa u respondentów.....	83
Tabela 35. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a płeć respondentów.....	84
Tabela 36. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a wiek respondentów.....	84
Tabela 37. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a wykształcenie respondentów	85
Tabela 38. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a stosunek respondentów do wiary.....	86

Tabela 39. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a rodzina pochodzenia respondentów	87
Tabela 40. Przekonania na temat nierozzerwalności małżeństwa a liczba rodzeństwa respondentów	87
Tabela 41. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących wierności małżeńskiej u respondentów	91
Tabela 42. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a płeć respondentów	91
Tabela 43. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a wiek respondentów	92
Tabela 44. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a wykształcenie respondentów	92
Tabela 45. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a stosunek respondentów do wiary	93
Tabela 46. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a rodzina pochodzenia respondentów	94
Tabela 47. Przekonania dotyczące wierności małżeńskiej a liczba rodzeństwa respondentów	94
Tabela 48. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących uczciwości małżeńskiej u respondentów	97
Tabela 49. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a płeć respondentów	97
Tabela 50. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a wiek respondentów	98
Tabela 51. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a wykształcenie respondentów	99
Tabela 52. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a stosunek respondentów do wiary	100
Tabela 53. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a rodzina pochodzenia respondentów	101
Tabela 54. Przekonania dotyczące uczciwości małżeńskiej a liczba rodzeństwa respondentów	101
Tabela 55. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących płodności w małżeństwie u respondentów	105
Tabela 56. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a płeć respondentów	106
Tabela 57. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a wiek respondentów	107

Tabela 58. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a wykształcenie respondentów	108
Tabela 59. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a wiara respondentów	109
Tabela 60. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a rodzina pochodzenia respondentów	110
Tabela 61. Przekonania dotyczące płodności w małżeństwie a liczba rodzeństwa respondentów	111
Tabela 62. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań dotyczących życia wiarą w rodzinie u respondentów	114
Tabela 63. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a płeć respondentów	114
Tabela 64. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a wiek respondentów	115
Tabela 65. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a wykształcenie respondentów ..	116
Tabela 66. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a stosunek respondentów do wiary.....	117
Tabela 67. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a rodzina pochodzenia respondentów	118
Tabela 68. Przekonania dotyczące życia wiarą w rodzinie a liczba rodzeństwa respondentów	119

ANEKS

Kwestionariusz ankiety do badania przekonań narzeczonych dotyczących małżeństwa sakramentalnego

Katedra Duszpasterstwa Rodzin Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II prowadzi badania naukowe dotyczące przekonań narzeczonych względem małżeństwa sakramentalnego. Służy temu niniejszy kwestionariusz, którego celem jest stwierdzenie, **w jakim stopniu Pan/i zgadza się z podanymi poniżej twierdzeniami**. W ocenie proszę korzystać z załączonej niżej skali:

- 0 – zdecydowanie nie zgadzam się
- 1 – raczej nie zgadzam się
- 2 – nie mam zdania
- 3 – raczej się zgadzam
- 4 – zdecydowanie zgadzam się

Badania są anonimowe. Ich wartość zależy od szczerych odpowiedzi na postawione pytania. W kwestionariuszu nie chodzi o Pani/a znajomość oficjalnej nauki Kościoła, lecz o własne przekonania dotyczące małżeństwa sakramentalnego. Uprzejmie proszę o ustosunkowanie się do wszystkich twierdzeń. Bardzo dziękuję za pomoc w realizacji badań.

mgr lic. Barbara Buczek

A. Na ile Pan/i podziela przekonania dotyczące JEDNOŚCI małżeńskiej ?

<i>Jestem przekonana/y, że:</i>						
1	Małżeństwem można nazwać wyłącznie sakramentalny związek mężczyzny i kobiety	0	1	2	3	4
2	Wzajemny szacunek partnerów jest ważny dla udanego małżeństwa	0	1	2	3	4
3	Małżonkowie dają sobie wzajemne wsparcie	0	1	2	3	4
4	Małżonkowie wyznają takie same wartości	0	1	2	3	4
5	Na jedność w małżeństwie wpływa wzajemna szczerść	0	1	2	3	4
6	Kobieta w związku małżeńskim ma niższy status od męża	0	1	2	3	4
7	Po rozwodzie cywilnym był/a/bym skłonna/y zawrzeć powtórne małżeństwo cywilne	0	1	2	3	4

- 0 – zdecydowanie nie zgadzam się
 1 – raczej nie zgadzam się
 2 – nie mam zdania
 3 – raczej się zgadzam
 4 – zdecydowanie zgadzam się

B. Na ile Pan/i podziela przekonania dotyczące NIEROZERWALNOŚCI małżeństwa?

<i>Jestem przekonana/y, że:</i>						
8	Przysięga małżeńska jest zobowiązującym ślubem wobec Boga	0	1	2	3	4
9	Małżeństwo zawiera się na całe życie	0	1	2	3	4
10	Można zakończyć swoje małżeństwo kiedy ustanie współżycie małżeńskie	0	1	2	3	4
11	Małżeństwo powinno być zawarte na czas określony	0	1	2	3	4
12	Kiedy małżonkowie uświadomią sobie, że się już nie kochają to mogą się rozejść	0	1	2	3	4
13	Rozwód jest dopuszczalny z ważnych przyczyn	0	1	2	3	4
14	Małżeństwo na „całe życie” jest instytucją przestarzałą	0	1	2	3	4
15	Na rozpad małżeństwa wpływa dłuższy wyjazd za granicę jednego z małżonków	0	1	2	3	4

- 0 – zdecydowanie nie zgadzam się
 1 – raczej nie zgadzam się
 2 – nie mam zdania
 3 – raczej się zgadzam
 4 – zdecydowanie zgadzam się

C. Na ile Pan/i podziela przekonania dotyczące WIERNOŚCI małżeńskiej?

<i>Jestem przekonana/y, że:</i>						
16	Pozostawanie wiernym sobie nawzajem jest cenne dla utrzymania udanego małżeństwa	0	1	2	3	4
17	Małżeństwo pobłogosławione w Kościele zobowiązuje mężczyznę i kobietę do wierności	0	1	2	3	4
18	Zachowanie wierności małżeńskiej jest możliwe	0	1	2	3	4
19	Niewierność małżeńską można sobie wybaczyć i nadal żyć	0	1	2	3	4
20	Mogę zaakceptować okazjonalny seks z inną osobą niż współmałżonek po zawarciu ślubu	0	1	2	3	4
21	Niewierność współmałżonka powinna skutkować separacją małżonków	0	1	2	3	4
22	Niestosowna zażyłość z osobą trzecią może doprowadzić do rozpadu małżeństwa	0	1	2	3	4

- 0 – zdecydowanie nie zgadzam się
 1 – raczej nie zgadzam się
 2 – nie mam zdania
 3 – raczej się zgadzam
 4 – zdecydowanie zgadzam się

D. Na ile Pan/i podziela przekonania dotyczące UCZCIWOŚCI małżeńskiej?

<i>Jestem przekonana/y, że:</i>						
23	Współmałżonkowie są zawsze zobowiązani do mówienia sobie prawdy	0	1	2	3	4
24	Dla dobra małżeństwa w niektórych sytuacjach można nie mówić prawdy współmałżonkowi	0	1	2	3	4
25	Małżonkowie powinni być szczerzy i o wszystkim sobie mówić	0	1	2	3	4
26	Masturbacja jest dopuszczalna w małżeństwie zarówno dla mężczyzny, jak i kobiety	0	1	2	3	4
27	Oglądanie pornografii nie jest czymś złym dla osoby żyjącej w małżeństwie	0	1	2	3	4
27	Nacisk na współmałżonka, aby stosował antykoncepcję jest nieuczciwy	0	1	2	3	4
29	Stosowanie antykoncepcji bez wiedzy współmałżonka jest dopuszczalne	0	1	2	3	4
30	Chęć wzajemnej pomocy jest niezbędna w małżeństwie	0	1	2	3	4
31	Dyskrecja w małżeństwie ma znaczenie	0	1	2	3	4
32	Odpowiedzialność współmałżonka jest dla mnie ważna	0	1	2	3	4

- 0 – zdecydowanie nie zgadzam się
 1 – raczej nie zgadzam się
 2 – nie mam zdania
 3 – raczej się zgadzam
 4 – zdecydowanie zgadzam się

E. Na ile Pan/i podziela przekonania dotyczące PŁODNOŚCI w małżeństwie?

<i>Jestem przekonana/y, że:</i>						
33	Dopełnieniem przysięgi małżeńskiej są dzieci	0	1	2	3	4
34	Małżonkowie powinni być otwarci na zrodzenie dzieci	0	1	2	3	4
35	Dziecko potrzebuje domu z ojcem i matką, żeby dorastać szczęśliwie	0	1	2	3	4
36	Posiadanie dziecka jest ważniejsze od zawarcia sakramentalnego małżeństwa	0	1	2	3	4
37	Duża liczba dzieci jest ważna dla udanego małżeństwa	0	1	2	3	4
38	Dzieci powinny się rodzić tylko w małżeństwie	0	1	2	3	4
39	Rodzice katolicycy powinni wychować dzieci w wierze	0	1	2	3	4

40	Będąc w małżeństwie można stosować antykoncepcję	0	1	2	3	4
41	Aborcja jest dopuszczalnym środkiem kontroli urodzeń w małżeństwie	0	1	2	3	4
42	Sztuczne zapłodnienie jest wyjściem dla bezpłodnego	0	1	2	3	4
43	Małżonkowie powinni kierować się naturalnymi rytмами	0	1	2	3	4
44	Chcę szanować i chronić każde poczęte życie	0	1	2	3	4
45	Małżeństwo bezpłodne może się rozstać	0	1	2	3	4

0 – zdecydowanie nie zgadzam się

1 – raczej nie zgadzam się

2 – nie mam zdania

3 – raczej się zgadzam

4 – zdecydowanie zgadzam się

F. Na ile Pan/i podziela poglądy na temat WIARY i MODLITWY?

<i>Jestem przekonana/y, że:</i>						
46	Wiara pomaga w rozwiązywaniu problemów małżeńsko -rodziny	0	1	2	3	4
47	Przystępowanie do sakramentów pomaga w realizacji przysięgi małżeńskiej	0	1	2	3	4
48	Praktyki religijne służą dobru rodziny	0	1	2	3	4
49	Chrześcijańskie wychowanie dzieci w małżeństwie jest ważne	0	1	2	3	4
50	Sakramentalne małżeństwo zobowiązuje do przestrzegania prawa Bożego i nauczania Kościoła	0	1	2	3	4
51	Stosowanie katolickich zasad moralności małżeńskiej zmniejsza ryzyko rozpadu związku	0	1	2	3	4
52	Duszpasterska posługa księży pomaga lepiej zrozumieć znaczenie katolickiego małżeństwa	0	1	2	3	4
53	Wspólna modlitwa małżonków jest ważna dla rodziny	0	1	2	3	4
54	Życie w małżeństwie będzie piękniejsze i trwalsze, jeżeli współmałżonek jest mocno wierzący i	0	1	2	3	4

- 0 – zdecydowanie nie zgadzam się
 1 – raczej nie zgadzam się
 2 – nie mam zdania
 3 – raczej się zgadzam
 4 – zdecydowanie zgadzam się

G. Na ile Pan/i podziela przekonania dotyczące ŚWIĘTOŚCI małżeństwa sakramentalnego?

<i>Jestem przekonana/y, że:</i>						
55	Małżeństwo zawarte w kościele jest święte	0	1	2	3	4
56	Katolickie małżeństwo pochodzi od Boga	0	1	2	3	4
57	Mężczyzna i kobieta uświęcają się w małżeństwie przez współmałżonka i razem z nim	0	1	2	3	4
58	Decyzja o zawarciu małżeństwa winna być przemodloną decyzją mężczyzny i kobiety	0	1	2	3	4
59	Głównym powodem zawarcia sakramentalnego małżeństwa powinna być wiara w Boga	0	1	2	3	4
60	Nie ma znaczenia, czy małżeństwo jest zawarte w Kościele, czy też poza nim	0	1	2	3	4
61	Małżonkowie uświęcają się poprzez przyjmowanie sakramentów	0	1	2	3	4

- 0 – zdecydowanie nie zgadzam się
 1 – raczej nie zgadzam się
 2 – nie mam zdania
 3 – raczej się zgadzam
 4 – zdecydowanie zgadzam się

H. Na ile Pan/i podziela przekonania dotyczące ŁASKI sakramentu małżeństwa?

<i>Jestem przekonana/y, że</i>						
62	Małżeństwo kościelne ma moc i siłę od Boga aby trwać	0	1	2	3	4
63	W sakramentalnym małżeństwie pomiędzy mężem a żoną jest obecny Bóg i Jego łaska	0	1	2	3	4
64	Bóg pomaga sakramentalnemu małżeństwu wzrastać w miłości	0	1	2	3	4
65	Bóg błogosławi mężczyźnie i kobiecie w dochowaniu przyrzeczeń małżeńskich	0	1	2	3	4
66	Małżeństwo zawarte w kościele jest pod szczególną Bożą opieką	0	1	2	3	4
67	Ślub w kościele jest dopełnieniem miłości mężczyzny i kobiety	0	1	2	3	4
68	Żyjąc w sakramentalnym związku można zostać świętym	0	1	2	3	4

*Właściwą odpowiedź proszę zaznaczyć znakiem: X

DANE OGÓLNE:

1. Płeć: a) kobieta _ b) mężczyzna _
2. Wiek: a) 18-25 lat _ b) 26-35 lat _ c) powyżej 35 lat _
3. Miejsce zamieszkania: a) wieś _ b) miasto _
4. Wykształcenie:
 - a) podstawowe _
 - b) zawodowe _
 - c) średnie _
 - d) wyższe I stopnia (lic.) _
 - e) wyższe II stopnia (mgr) _
 - f) wyższe inżynierskie _
 - g) inne (jakie) _
5. Jaki jest Pani/a stosunek do wiary?
 - a) głęboko wierzący _
 - b) wierzący _
 - c) niezdecydowany, ale przywiązany do tradycji religijnej _
 - d) obojętny _
 - e) niewierzący _
6. Czy należy Pan/i do wspólnoty religijnej lub grupy parafialnej?
 - a) tak _
 - b) nie _
7. Czy Pan/i czyta Pismo św.?
 - a) często _
 - b) rzadko _
 - c) wcale _
8. Jaki jest Pani/a stosunek do praktyk religijnych - uczestnictwa we mszy św.?
 - a) praktykuję codziennie lub prawie codziennie _
 - b) praktykuję w każdą niedzielę _
 - c) praktykuję co najmniej raz w miesiącu _
 - d) praktykuję w większe święta _
 - e) nie praktykuję wcale _

9. W jakiej rodzinie Pan/i wychowywał/a się?

- a) w rodzinie pełnej, z obojgiem rodziców _
- b) w rodzinie niepełnej wskutek śmierci rodzica _
- c) w rodzinie, gdzie miał miejsce rozwód lub rozejście się rodziców _
- d) w rodzinie stale niepełnej (z jednym rodzicem) _
- e) w rodzinie niepełnej czasowo (nieobecność rodzica powyżej 3 miesięcy, np. pobyt za granicą) _
- f) w rodzinie bez rodziców biologicznych (np. dziadkowie, rodzina zastępcza, dom dziecka) _

10. Jaka jest Pani/a sytuacja materialna?

- a) bardzo dobra _
- b) dobra _
- c) przeciętna _
- d) zła _
- e) bardzo zła _

11. Ile Pan/i posiada rodzeństwa?

- a) brak _
- b) jedno _
- c) dwoje _
- d) troje _
- e) czworo i więcej _

12. Ile Pan/i chce mieć dzieci?

- a) jedno _
- b) dwoje _
- c) troje _
- d) czworo i więcej _
- e) trudno powiedzieć _

Kwestionariusz proszę włożyć do jednej koperty razem z narzeczoną/narzeczonego!

Dziękuję Państwu za udzielenie odpowiedzi!